

GİRİŞ

1. Evliya Çelebi'nin Hayatı

Türk seyahatnameciliğinin zirvedeki ismi olan Evliya Çelebi, 10 Muharrem 1020 (25 Mart 1611)'de İstanbul'daki Unkapanı semtinde dünyaya gelir. Evliya Çelebi'nin ataları aslen Kütahyalıdır. Ancak İstanbul'un fethinden sonra bu şehre gelip Unkapanı semtine yerleşirler. Babası saray-ı âmire kuyumcubaşısı Derviş Mehmet Zıllı'dır. Annesi Sultan I. Ahmet'in hükümdarlığı zamanında saraya getirilmiş ve sarayın kuyumcubaşısı ile evlendirilmiş Abaza asıllı bir kadındır. Annesinin Melek Ahmet Paşa, Defterdarzade Mehmet ve İpşir Mustafa Paşa ile akrabalığı vardır. Evliya Çelebi'nin IV. Murat döneminde isyan eden Balıkesirli İlyas Paşa ile evli İnal adında bir kız kardeşi ve Mahmut adında bir erkek kardeşi vardır (Türk Ansiklopedisi (16), 1968: 37; Baysun, 1977: 401; İlgürel, 1995: 529; Sakaoğlu, 1994: 234-235; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (3), 1979: 123-124; Atsız, 1991: [1]; Alptekin, 2005: 19).

Evliya Çelebi, sıbyan mektebinde okuduktan sonra Unkapanı civarındaki Fil Yokuşu dolaylarındaki şeyhülislam Hamit Efendi'nin medresesinde hücrenişin olarak yedi sene eğitim görür, Evliya Mehmet Efendi ile hafızlık çalışır, babasından bazı sanatsal hüneler öğrenir. Ardından da saraya intisap ettirilerek öğrenimine Enderun'da devam eder. Saraya girdikten bir süre sonra Silahdar Melek Ahmet Paşa, Ruznameci İbrahim Efendi ve hattat Hasan tarafından IV. Murat'ın huzuruna çıkartılır ve padişahın emri ile sarayın Kılar-ı Has bölümüne alınır. Burada *tecvit*, *hat*, *musiki* gibi konularda dersler alır (Türk Ansiklopedisi (16), 1968: 37; Baysun, 1977: 401; İlgürel, 1995: 529; Sakaoğlu, 1994: 234-235; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (3), 1979: 123-124; Atsız, 1991: [1]; Alptekin, 2005: 19).

Evliya Çelebi, seyahatlerinin sebebini 1040 yılının Muharrem ayının aşure gününde yani 19 Ağustos 1630 gecesinde gördüğü bir rüyaya bağlar. Bu rüyaya göre İstanbul'da Yemiş İskelesi civarındaki Ahi Çelebi Camii'nde kalabalık bir cemaatle birlikte Hz. Muhammed'i görür. Tam bu sırada heyecana kapılır ve “Şefaati ya Resulullah” diyeceği yerde “Seyahat ya Resulullah” der. Bunun üzerine Hz. Peygamber tebessüm ederek Evliya Çelebi'ye şefaati, seyahat ve ziyareti müjdelere. Daha sonra cemaate bulunan ashabin, aşere-i mübeşşerenin ve dört halifenin duasını alır. Ashaptan Sa'd bin Ebu Vakkas Evliya Çelebi'ye gezdiği yerlerde gördüklerini yazmasını söyler. Evliya Çelebi ertesi gün bu rüyayı Kasımpaşa Mevlevihanesi'nin şeyhi olan Abdullah Dede'ye tabir ettirir. O da Sa'd bin Ebu Vakkas'ın

tavsiyesine uymasını ve ilk önce İstanbul'u yazmasını tavsiye eder. Bunun üzerine Evliya Çelebi İstanbul'u gezmeye başlar (Türk Ansiklopedisi (16), 1968: 37; Baysun, 1977: 402; İlgürel, 1995: 529-530; Sakaoğlu, 1994: 235; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (3), 1979: 123-124; Alptekin, 2005: 23).

Evliya Çelebi'nin uzak memleketlere ilk seyahati 1640 yılında Ketenci Ömer Paşa'nın Trabzon'a vali olarak gönderilmesi ile başlar. Bu arada beş yıl çeşitli yerlere seyahatlerde bulunur. 1645 yılında İstanbul'a dönen Evliya Çelebi, ertesi yıl Defterdarzade Mehmet Paşa'nın Erzurum beylerbeyliğine atanması üzerine müezzın ve musahip sıfatları ile Paşa'nın maiyetine girer. Yolculukları sırasında Anadolu'nun çeşitli şehirlerini dolaşır. 1648 yılında Şam'a beylerbeyi olarak tayin edilen Murtaza Paşa ile birlikte görevli olarak Şam'a gider. Daha sonra Murtaza Paşa'nın Sivas'a nakli üzerine onunla birlikte Sivas'a gider ve çeşitli vesileler ile Orta ve Doğu Anadolu'yu gezer. 1650 yılında ise İstanbul'a döner. Aynı yıl akrabası Melek Ahmet Paşa'nın sadrazam olması Evliya Çelebi'nin hayatında önemli bir dönüm noktası oluşturur. Melek Ahmet Paşa'nın ülkenin malî sıkıntılarına çare olması amacı ile piyasaya zorla mağuş akçeler sürmeye kalkışması üzerine yeniçeri ağalarının da karıştığı bir esnaf ayaklanmasına sebep olması üzerine görevinden azledilir. Sonra görevine Özi'de devam eder ve Evliya Çelebi, Paşa ile Özi'ye gider. Daha sonra Paşa'nın tayini Van'a çıkar ve Evliya Çelebi'ye yine Anadolu yolu gözükür. Ancak Paşa'nın tayini yine Özi'ye çıkar ve bu seyahatin sonrasında 1657 yılında Evliya Çelebi İstanbul'a döner. 1659 yılında Avrupa seyahatine çıkar. İstanbul'a dönüşünün ardından 1663 yılında Fazıl Ahmet Paşa'nın Avusturya seferine katılır. 1664 yılında Vasvar Muahedesi'nden sonra yeni fethedilen kaleleri dolaşır ve elçi Kara Mehmet Paşa'nın maiyetinde Viyana'ya gider. 1668 Mayıs'ında İstanbul'a dönen Evliya Çelebi, Rumeli seyahatine çıkar. 1670 yılının Aralık ayında İstanbul'a döner. Mayıs 1671'de hacca gitmek için yola çıkar. Rodos adalarını, Ege Bölgesini, Güney Anadolu'yu, Suriye'yi gezer. Hac vazifesini yerine getirdikten sonra Mısır'a gider. Mısır'da on yıldan fazla kalır. Seyahatnamesini de burada tamamlar (Türk Ansiklopedisi (16), 1968: 37-38; Baysun, 1977: 402-406; İlgürel, 1995: 530-531; Sakaoğlu, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (3), 1979: 124-125; Atsız, 1991: [3-7]; Alptekin, 2005: 23-30) .

Hayatı boyunca hiç evlenmeyen ve çocuk sahibi olmayan ünlü seyyahın nerede öldüğü ve gömüldüğüne dair elimizde kesin bilgiler olmasa da, Mısır'dan İstanbul'a döndükten sonra öldüğüne ve Meyyitzade kabri civarındaki aile kabristanlığına gömüldüğüne dair iddialar vardır (Baysun, 1977: 406; İlgürel, 1995: 531; Alptekin, 2005: 23-30). M. Cavid Baysun Evliya Çelebi'nin ölüm tarihi hakkında 1682 yılından sonra fazla yaşamadığını belirtir (Baysun, 1977: 406).

2. Çeşitli Yönleri ile Evliya Çelebi

Seyahatname bize Evliya Çelebi'nin kişiliğini bir tablo hâlinde vermektedir. Evliya Çelebi her şeyden önce geleneklerine ve dinine bağlı bir insandır. Şeyhülislam Hamit Efendi'nin medresesinde dinî bir eğitim almış ve Evliya Mehmet Efendi'den aldığı derslerden sonra hafızlığa kadar yükselir. Hayatının pek çok anında İslam'ın emir ve kurallarını gözetmiş; ancak hayatın bazı zevklerinden de geri kalmamış bir zevk ehlidir. İstanbul'un her türlü eğlence ve mesire yerlerini bilir, şehrin ne kadar meddahı, mukallidi, sazende ve hanendesi varsa hepsini tanır. Hatta İslamiyet'in yasaklamış olmasından dolayı kendisinin kullanmamasına rağmen evinde gelen misafirleri için çeşitli içki ve keyif verici maddeler bulundurmaktadır (Baysun, 1977: 408). Evliya Çelebi aynı zamanda büyük bir dinî hoşgörüyü sahiptir. Seyahat ettiği çeşitli yerlerdeki kiliseleri ziyaret eder ve bunları tasvir eder. Boğdan voyvodası İstefan Bey'in Müslüman olması ile ilgili olarak Evliya Çelebi şunları anlatmaktadır:

“Sonra konağımızda rahat edip, zevk ve sefada iken bir gün İstefan Bey huzuruna vardım. Söz arasında yeri tek ve تنها bulup:

‘Bilir misin beyim, bu Yaş şehrinin altında cenk günü ne gûnâ ahd ve aman eyledin?’ dediğimde İstefan Bey:

‘Nedir?’ dedi. Hakir:

‘O gün buyurdunuz ki, ‘Eğer Hak Teala bana Boğdan tahtında oturmayı nasip ederse ahdim olsun Allah’ı bir bilip Muhammed dinine gireyim.’ dedin idi. İşte şimdi Allah hazır ve nazırdır. Aht ve amanında durup şehadet getir. Hazreti Muhammed Aleyhisselamın hak nebi olduğunu tasdik et ki, Cenab-ı Hak bu mülkü uhdende bıraka. Zira bu mülkü sana senin ahdin üzere verdi. Ahdinde durmaz isen yine bu devleti elinden alır. Ve dünyadan ahirete imansız giderek cehennem ateşinde ebedi kalırsın.’ dedim. İstefan Bey:

‘Ya benim babam Yedikule’de hapis iken üç bin kese borca girip beni bey yaptı. Eğer Müslüman olursam bu beyliği bana zapt ettirmezler. Bu defa benim ve babamın hâli nice olur?’ dedi. Hakir:

‘Bre beyim! Bu sırrı vallahi kimse duymaz. Sen yine bu yeşil kalpağın ile kiliselerine varıp Hıristiyan ayinini elden koyma. Hemen canı yürekten şehadet getir.’ dedim.

Bunun üzerine:

‘Şimdi Evliya Çelebi, bana İslam’a gelmeyi öğret. Ama Hazreti Muhammedi seversen bu sır burada kalsın.’ deyip, Allah’a hamt olsun şehadet parmağını kaldırıp kalp temizliği ile

kelime-i şehadeti üç kere tekrarladı. İslam ile müşerref olup temiz abdest alarak öğle namazını beraber kıldık. Daha nice vaaz ve nasihatler edip, İslamiyet'e lazım olan noktaları kendisine öğrettim. Sonra evine gidip istirahat ettim. Allah'a hamt olsun bu gazamızda da böyle bir büyük sevap işledik. Beyin yüzü nurlanıp pek çok zorlukları kolay olarak Karun zenginliğine ulaştı.” (Danışman (8), 1970: 205-206).

İstefan Bey'in Müslüman olması olayı, Evliya Çelebi'nin dinler arasındaki diyalogu nasıl zarif bir şekilde kavradığını ve farklı dinlerdeki insanlara nasıl yaklaştığını gösteren önemli bir olaydır. Burada yine Evliya'nın sahip olduğu dinî inançları görmekteyiz. İstefan Bey Boğdan tahtına oturursa Müslüman olacağı sözünü vermiştir. Evliya'ya göre bu sözü verdiği için tahta oturmuştur. Sözünde durmadığı takdirde Allah bu tahtı elinden alacak ve İstefan Bey ebedî olarak cehennemde kalacaktır. Burada Evliya'nın İslam'ın kurallarına sıkı sıkıya bağlı olduğunu görürüz. Ama daha sonra İstefan Bey'in Müslüman olması hâlinde beyliği elinden almalarından korktuğunu söyleyince kilise ayinlerine devam etmesini söyleyebilecek kadar da büyük bir hoşgörüyü sahiptir.

Evliya Çelebi sadece bir seyyah değildir. Hayatının seyahatle geçtiği rahatlıkla söylenebilir ama çeşitli görevlerde de bulunmuş bir insandır. Baba mesleği olan kuyumculuk, öğrenimini aldığı hattatlık ve musikişinaslık, ressamlık, spor, hafız olması nedeniyle devlet memurluğu gibi görevlerde bulunmuştur (Alptekin, 2005: 30-31).

3. Evliya Çelebi'nin Türk Edebiyatındaki Yeri

Türk seyahat edebiyatı içerisinde önemli yere sahip olan eserler vardır. 16. yüzyılda Babür Şah'ın *Babürname'si*, Seydi Ali Reis'in *Miratü'l-Memalik* adlı eserleri Evliya Çelebi'den önce yazılmış önemli seyahatnamelerdir (Banarlı (2), 1998: 688).

Ancak, Türk edebiyatında seyahatname denilince ilk akla gelen Evliya Çelebi olmaktadır. Evliya Çelebi'nin Türk edebiyatındaki seyahatname türünün zirvesinde olduğu herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Ahmet Hamdi Tanpınar, her ne kadar üslubunun derbeder olduğunu söylese bile, Evliya Çelebi'yi doğuştan büyük bir yazar olarak kabul etmekte ve şunları söylemektedir:

“Eski nasirlerimiz içinde Evliya Çelebi'nin hakikaten istisnâî bir talihi vardır. Devrinde ve hatta içinde yaşadığı zihniyetin devamı müddetince hemen hiç tanılmadı. Bugün elimizde bulunan büyük menbaların hiçbirinde ondan bahsedildiğini görmeyiz. Tanıldıktan sonra ise kendi zamanının ve mensup olduğu âlemin imkansız bir enmuzeci gibi seviliyor. Ve

hakikattede öyledir, devrinin asırlarca tanımadığı bu adam, bugün için olduğu gibi gelecek nesiller için de yaşadığı zamanın en güzel ifadesi olmuştur.

Bununla beraber onun hakkında ne dereceye kadar büyük bir muharrir sıfatını kullanabiliriz? Bizim anladığımız mânâda o kadar az yazmış ki... Daha iyisi onun için “güzel konuşan, gördüklerini anlatan adam” demek olacak. Bizim eskilerin arasında bile bundan derbeder üsluplu bir muharrir bulmak güçtür. Fakat yazmak, bir okuyucu kalabalığına bir şeyden bahsetmek, gördüğü, işittiği veya düşündüğü bir şeyi anlatmak ve hepsinden daha gücü olan mâşerî bir zihniyeti vermekte Evliya Çelebi emsalsizdir. O zaman bütün edebiyatımızda yaratılıştan büyük muharrir doğanların başında onu saymak lazım gelir.” (Tanpınar, 1995: 161).

Evliya Çelebi'nin ömrünün elli yılı seyahatlerde geçmiştir. Bu seyahatler sırasında gezdiği ülke, şehir, kasaba ve köyleri başkalarına da tanıtabilmek amacıyla gezdiği her yerin tarihi, coğrafyası, folkloru, âdetleri hakkında bilgiler vermiş ve bu yolla tam on ciltlik bir seyahatname meydana getirmiştir. Seyahatname'nin İstanbul kütüphanelerinde beş ayrı yazması vardır. Bu yazmalara göre her ciltte yer alan yerler şunlardır:

1. Cilt: İstanbul'un tarihi, kuşatmaları ve fethi, İstanbul'daki mübarek makamlar, camiler, Sultan Süleyman Kanunnamesi, Anadolu ve Rumeli'nin mülkî taksimatı, çeşitli kimseler tarafından yapılan cami, tekke, medrese, mescit, türbe, darülhadis, imaret, hastane, konak, kervansaray, sebilhane, hamamlar... Fatih Sultan Mehmet zamanından itibaren yetişen vezirler, âlimler, nişancılar. İstanbul esnafı ve sanatlar.

2. Cilt: Mudanya ve Bursa... Osmanlı Devleti'nin kuruluşu, İstanbul'un fethinden önce gelen padişahlar, Bursa'daki cami, türbe ve diğer sanat eserleri, Bursa'nın âlimleri, vezirleri, şairleri, Trabzon ve havalisi, Gürcistan dolayları.

3. Cilt: Üsküdar'dan Şam'a kadar yol boyunca bütün şehir ve kasabalar, Şumnu, Niğbolu, Silistre, Filibe, Sofya ve Edirne hakkında geniş ve ilgi çekici bilgiler.

4. Cilt: İstanbul'dan Van'a kadar yol üzerindeki bütün şehir ve kasabalar, Evliya Çelebi'nin elçi olarak İran'a gidişi, İran ve Irak hakkında bilgiler.

5. Cilt: Tokat, Rumeli, Sarıkamış'tan Orta Avrupa'ya kadar olan çeşitli ülke ve eyaletler.

6. Cilt: Macaristan ve Almanya.

7. Cilt: Avusturya, Kırım, Dağıstan, Çerkezistan, Kıpçak diyarı, Ejderhan havalisi.

8. Cilt: Kırım ve Girit olayları ile Selanik ve Rumeli'deki olaylar.

9. Cilt: İstanbul'dan Mekke ve Medine'ye kadar olan yol üzerindeki bütün şehir ve kasabalar, Evliya Çelebi'nin başından geçen ilginç olaylar, Mekke ve Medine hakkında geniş bilgiler.

10. Cilt: Mısır ve havalisi. (Büyük Türk Klasikleri (5), 1987: 393).

Evliya Çelebi Seyahatname'si çok geniş bir sahayı içine almaktadır. Eserde hemen hemen bütün Osmanlı coğrafyası, İran, Irak, Suriye, Mısır, Rusya, Kırım, Balkanlar, Macaristan, Almanya, Flemenk, İsveç, Lehistan gibi çeşitli ülke ve şehirlere ait geniş bilgiler vardır (Banarlı (2), 1998: 691). Seyahatname'de tarih, coğrafya, dil, folklor, budun bilim, toplum bilim konularında geniş bilgiler verilmektedir. 16. ve 17. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunun geniş sınırları içindeki önemli şehir ve ülkelerin yaşama biçimleri, âdetleri, gelenekleri, görenekleri, töreleri, inançları, törenleri ve günlük yaşamları hakkında zengin bilgiler ile dolu olan eser, halk bilimciler ile budun bilimcilerin başvurmaları gereken önemli bir kaynaktır (Örnek, 1995: 34).

Evliya Çelebi eserinde gezdiği yerler ve bu yerlerin tarihi hakkında bilgi verirken sadece kendi gözlemleri ile yetinmemiştir. *Kazvinî, Makrizî, Taberî, Zehebî, Celalzade, Solakzade, Âlî, Atlas Minor* gibi belli başlı eserlere, kanunnamelere, eyalet tahrir defterlerine menakıpnamele ve Latin, Yunan dilleri ile yazılmış çeşitli tarihlere başvurduğunu belirtmektedir (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (3), 1979: 126; Baysun, 1977: 408-409).

Türk edebiyatı açısından önemi büyük olan eser, Türk dili açısından da önem taşımaktadır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın da belirttiği gibi eserin üslubu derbederdir; ancak, verilen her cümlede Osmanlı insanının hayata bakışını bulduğumuz için Evliya Çelebi'yi bu yönü ile büyük bir nesir yazarı olarak kabul edebiliriz. Evliya Çelebi'nin çağdaşı olan nesir yazarlarından ayırabilecek önemli özellikleri vardır. Öncelikle, devrine ve devrindeki yazarlara göre sade bir dili vardır. Güçlü tasvirleri, sıcak mizahı, seciler ve mübalağalar ile süslü üslubu Evliya Çelebi'nin önemli ayırıcı noktalarıdır (Büyük Türk Klasikleri (5), 1987: 393).

4. Evliya Çelebi'nin Türk ve Dünya Tarihindeki Yeri

Evliya Çelebi ve Seyahatnamesi'nin tarih içindeki yerini İlber Ortaylı “*Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek*” adlı eserinde şöyle belirtmektedir:

“*Viyana'ya giden elçilik heyetinde de bulunduğu için Osmanlı dışı ülkeyi de tasvir eden Evliya Çelebi, bugün sadece bizim değil; bütün tarihçi âlemin ve bütün Avrupa dünyasının merakla takip ettiği bir kaynaktır.*” (Ortaylı, 2006: 88).

Ortaylı'nın söylediklerine katılmamak mümkün değildir. Evliya Çelebi gezdiği her ülke ve şehrin tarihi hakkında kimi zaman duyduklarına, kimi zaman da çeşitli tarih kitaplarına dayanarak kıymetli bilgiler verir. Eser, 17. yüzyıl ve öncesi İslam ve Osmanlı tarihini araştırmak isteyenlerin başvuracakları önemli bir kaynaktır.

Çağının Osmanlı zihniyetini, dünya görüşünü ve dünyaya bakışını tıpkı bir ayna gibi gösteren eserde Orta Çağ'ın sonlarından itibaren doğu ile batı arasında açılmaya başlayan uçurumun, 17. yüzyılda hangi boyutlara ulaştığı ve batının o yıllardan 17. yüzyıla ne kadar yol aldığı, Evliya Çelebi'nin Avrupa ülkelerinde karşılaştığı çeşitli olay veya durumlar karşısında Osmanlılara serzenişte bulunması ile hissettirilir. Eser, Yeniçağ'ın ortalarında doğu ile batı arasındaki tinsel uçurumun hangi düşündürücü boyutlara varmış olduğunu göstermesi bakımından da zihniyet tarihi araştırmalarına ışık tutar (Karamuk, <http://www.history.hacettepe.edu.tr/archive/evliyacelebi.htm>). Nitekim Ortaylı, Türk entelektüel hayatının en zayıf yönünün batı hakkındaki bilgilerinin çok naif olmasını belirterek Evliya Çelebi ile ilgili olarak şu düşüncesini verir:

“Bizim Batı medeniyetini Evliya Çelebi'den daha zekice ve daha bilgiyle tanıdığımızı sanmıyorum.” (Armağan, 2004: 35).

I. BÖLÜM

BÜYÜ-SİHİR-TILSIM VE FAL HAKKINDA

1. BÜYÜ-SİHİR-TILSIM

Türkçedeki karşılığı “büyü” veya “tılsım” olan “sihir” kelimesi, Arapçadır. Eski Türk dilinde “bügi, bögü” şeklinde karşımıza çıkan kelimenin Batı dillerindeki karşılığı Almanca ve Fransızcada “magie”, İngilizcede “magi, magic”tir ki bunların Yunanca “magos” kelimesinden geldikleri bilinmektedir. Ayrıca Pehlevi dilinde, yani eski Farsçada, kelime batı dillerindeki kullanımına yakın olarak “magu” şeklinde kullanılmaktaydı (Tanyu, 1995: 501).

Büyü kelimesinin çeşitli sözlük, ansiklopedi, konu ile ilgili eserler ve makalelerdeki tanımlarını vermek yerinde olacaktır.

Anadolu Büyüleri: “*Büyü, kişinin gönül eğlendirmek için başvurduğu bir araç değil, güçsüz kaldığı olaylar karşısında direnebilmek için aradığı bir dayanaktır, bir sığınaktır.*” (Eyuboğlu, 1987: 43).

Azerbaycan Edebiyat Terimleri Sözlüğü:

“**CADU** (*Büyü, sihir*)

Folklor türü. Cadular halkın kökeniyle ilgili olarak meydana gelmiştir.

Halk arasında muhtelif itikatlarla ilgili olarak meydana gelen cadular mevcut olmuştur. Bu cadular, merasim ve tasavvurlar neticesinde ortaya çıkmıştır. Yas merasimleri; ölüm, hastalık tasavvurları; ev ile meişet hayatı ile ilgili Azerbaycan Türkleri arasında folklorun bu eski türüne ait hayli örnekler vardır. Bu cadular, insan psikolojisine tesir etmek, onu başka bir şahsın iradesine tabi kılmak hissiyle ilgili olarak vücut bulmuştur.

Halk arasında eskiden beri yaygın olan cadu örnekleri:

1. *Mezarlıktan 40 günlük ölünün baş taşının yanından toprak alıp, ona çınçın katarlar, büküp evin yedi adım ötesine gömerler. Bu evde daima birisi hastalanır.*

2. *Gerçek münasebetlerin bir tarafını esas alan cadular da vardır. Halk arasında denilir ki, ‘filan aile, (arkadaş, karı koca) kedi ve köpek gibi davranıyorlar.’ Böyle bir davranış görüldüğünde o insanlara cadu (büyü) yapıldığı düşünülür.*

3. *Köpek ve kedinin el-ayağını bir kap suda yıkarlar. Sonra bu suyu cadılamak istediği kişinin avlusuna serperler ki, bu ocakta her zaman dava-dalaş (kavga) olsun.”* (Hacıyeva-Tarakçı-Köktürk, 1995: 39-40).

Büyü, Fal ve Kehanet: “Büyü, halk arasında yaygın olarak bilinen şekliyle, birtakım dualar ve efsunlarla yapan ve yaptıran kişilerin niyetlerine göre gerçekleşen; büyücülerin yazdığı anlaşılabilir yazılar ve çizgilerle yapılan kötülükler ve pek çok konuda iyi veya kötü niyetli olarak yapılan tılsımlar; insanların istemediği şeyi cinlerin, şeytanların ve kötü ruhların yardım ve tesiriyle yapar hale gelmesi ve bu konuda zorlanmasıdır.” (Arslan, 2002: 13).

“Büyüler Hakkında”: “Hasılı büyü, eskiden herhangi bir fena vaziyete düşen kimseyi müşküllerden kurtaran, halasa kavuşturan bir âmil, safdil halkın inandığı, kıymet verdiği, her başı sıkıldığı zaman istiane ettiği bir deva, büyücüler ise, bu devayı hazırlayan, o vesile ile kendilerinden yardım bekleyenleri bir asılsız teselli ile güya avutan azizlerdi.” (Bayrı, 1936: 49).

Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Büyü: “Büyücülük, her şeyden önce, dine ve inanca kesin şekilde karşıt olan, batıl inançlara dayalı bir büyüsel işlem toplamıdır. Her hâli ile bir zorlamadır ve doğal, ruhsal güçleri kullandığını öne sürerek cahil insanları –hatta pek cahil olmayanları!- aldatıp sömürmeye yönelik, insan kadar eski bir yöntemdir.” (Scognamillo-Arslan, 2002: 17).

İslam İnançları Sözlüğü: “Doğaiüstü güçlerle doğanın etkilenebileceği inancı.” (Hançerlioğlu, 1994: 45).

Misalli Büyük Türkçe Sözlük (1): “1.Olağanüstü gizli güçlerin yardımı ile olaylara, diledikleri sonucu elde edecek şekilde yön vermek isteyenlerin başvurdukları birtakım işler, efsun. 2. Bir şeyin insan üzerinde bıraktığı, onu şiddetle hükmü altına alacak kadar kuvvetli etki, sihir.” (Ayverdi, 2005: 439).

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi: “Tabiatüstü gizli güçlerle ilişki kurularak yahut kendilerinde gizli güçler bulunduğuna inanılan bazı tabii nesneler kullanılarak zararlı, faydalı veya koruma gayeli bazı sonuçlar elde etmek için yapılan işler.” (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (6), 1995: 501).

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük: “*Tabiat kanunlarına aykırı sonuçlar elde etmek iddiasında olanların başvurdukları gizli işlem ve davranışlara verilen genel ad, afsun, sihir, füsün, bağı.*” (Türkçe Sözlük (1), 1998: 369).

Türk Ansiklopedisi: “*Büyü, kötülükleri bir şahıs veya ona ait mal, mülk, hayvan, vb. üzerine yöneltmek suretiyle zarar vermek yahut da bu şekilde kötülüğe uğramış kimseden kötülüğü defetmek için yapılan sihrî ameliyeler.*” (Türk Ansiklopedisi (9), 1958: 39).

100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane: “*Bilinen yollarla sağlanamayan şeyleri elde etmek, birine zarar vermek ya da zarardan korunmak için bir takım gizli güçleri kullanarak doğayı ve doğa yasalarını zorla etkileme amacını güden işlemlerin tümüne büyü denir.*” (Örnek, 1971: 135).

100 Soruda Türk Folkloru: “*İyi veya kötü bir sonuç almak için tabiat öğelerini, yasaklarını etkilemek ve olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin topuna birden büyü diyoruz.*” (Boratav, 2003: 136).

Büyü ile aynı anlamı taşıyan ve Türkler tarafından kullanılan diğer bir kelime olan “sihir”in çeşitli sözlük, ansiklopedi ve konu ile ilgili eserlerdeki anlamları ise şunlardır:

Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü: “*Büyü, efsun. Büyü, olağanüstü hâller ortaya koyma hâlidir. Divân şiirinde sevgili bir büyücüdür. En büyük büyü olan güzelliği ile âşıklarına sihir yapmış sayılır.*” (Pala, 1999: 353).

İslam Ansiklopedisi: “*Sihir, efsun, sihirbazlık.*” (İslam Ansiklopedisi (10), 1988: 599).

İslam İnançları Sözlüğü: “*Doğüstü güçlerle ilişki kurmak için yapılan büyüsel işlem.*” (Hançerlioğlu, 1994: 542).

Kâmûs-ı Türkî: “*Büyü, büyücülük, gözbağcılık. Sihir kuvvetine hâ’iz olan câzibe-i şedîde, fettanlık. Şi’r ü fesahât gibi insanı meftûn eden hüner, ki buna sihr-i helal dahi derler, ya’ni haram olmayan büyücülük.*” (Şemseddin Sami, 1999: 711).

Misalli Büyük Türkçe Sözlük (3): “1. Büyü, efsun. 2. Karşı konulmaz çekicilik, güçlü etki, kuvvetli cazibe.” (Ayverdi, 2005: 2793).

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat: “Büyü; gözbağcılık, büyüculük. Büyü kadar te’sîri olan şey, fettanlık.” (Devellioğlu, 2000: 952).

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük: “Büyü, bağı.” (Türkçe Sözlük (2), 1998: 1980).

Türk Ansiklopedisi: “Büyü, büyüculük, gözbağcılık, sihir yapmak, sihirle uğraşmak.” (Türk Ansiklopedisi (29), 1980: 16).

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: “Büyü, büyüculük, gözbağcılık; efsûn; sihir gücüne sahip kuvvetli cazibe, şiir ve fesahat gibi insanı meftun eden hüner.” (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (8), 1998: 14).

Şimdi de hem büyü hem de sihirle çok yakın ilişkisi olan “tılsım” kelimesinin anlamlarını vermek istiyoruz:

Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü: “Tılsım, sihir, büyü. Eskiden değerli mücevher, para, eşya, vs. şeyler yıkıntı yerlere gömülür, bulunmaması için dualar okutulur ve artık oraya yaklaşıp bir ejderha veya korkunç bir zenci görünerek korku vereceğine inanılırdı. Buna “tılsım” denir.” (Pala, 1999: 399).

İslam İnançları Sözlüğü: “Doğüstü güç.” (Hançerlioğlu, 1994: 656).

Kâmûs-ı Türkî: “1. Güya bir defîne vesairenin hıfzı kuvvetini ha’iz birtakım işkal ve tertibat ki mihtahı bilinmedikçe açılması mümkün olmazmış: Masallarda tılsımlara çok ehemmiyet verilip müşkülce görülen her iş tılsıma haml etmek eskilerin âdeti idi. 2. Çare, tedbir, fevkalade kuvvet ve tesir.” (Şemseddin Sami, 1999: 886).

Misalli Büyük Türkçe Sözlük (3): “1. Olağanüstübir etki taşıdığına ve esrarlı şeyler yapabileceğine inanılan güç, sihir, büyü. 2. Afetlerden korunmak, hastalıkların geçmesine engel olmak, defînelerin bulunmasını önlemek gibi hususlar için yapılan ve üzerinde yıldızların, unsurların, sayıların hassalarından faydalanılarak düzenlenen birtakım şekiller ve

yazılar bulunan şey, muska. 3. Bir şeyin insan üzerinde bıraktığı, onu şiddetle hükmü altına alacak kadar kuvvetli tesir, büyü, sihir.” (Ayverdi, 2005: 3162).

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat: “*Tılsım:* 1. Tılsım, esrarlı bir kuvvet taşıdığına inanılan şey, kimse. 2. Çare, tedbir. 3. Sihir, büyü.” (Devellioğlu, 2000: 1108).

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük: “1. Tabiatüstü işler yapabileceğine inanılan güç. 2. Büyülü şey, muska. 3. Çare, önlem, kuvvet.” (Türkçe Sözlük (2), 1998: 2216).

1.1. BÜYÜ, SİHİR VE TILSIMIN FARKI

Büyü, sihir ve tılsım birbirleri ile ilişkileri olan yakın anlamlı; ancak yapma ve uygulama sırasında farkları olan, birbirlerinden ayrı kelimelerdir. Günlük hayatımızda büyüün yerine sihir ya da tılsım kelimelerinin kullanıldığını görebiliriz. Ancak, büyü ne sihirdir ne de tılsımdır.

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi Arapça olan “sihir” kelimesinin Türkçedeki karşılığı “büyü”dür. Her ne kadar büyü ile sihir aynı anlamı taşırsalar da günümüzde farklı uygulamalar için kullanılmaktadırlar. Sihir, büyü anlamını da taşımakla birlikte büyüden daha kapsamlıdır. Bu fark, büyücü ile sihirbaz kelimelerinin anlamlarında karşımıza çıkar. Büyücü ile sihirbazın görevleri farklıdır. Büyücüler, kötü ruhlar, cinler ve şeytanlar ile işbirliği yaparak insanlar üzerinde olumsuz etkiler meydana getirirler. Sihirbazlar ise illüzyona yani yanılsamaya dayanan, el çabukluğu ile insanın görüşünü yanıltan sanatçılardır.

Tılsım ise hem büyüden hem de sihirden farklıdır. Tılsımın büyü ile yakınlığı fayda sağlama amacı taşımasındandır. Sevdiği erkeği kendisine bağlamak için büyü yaptıran insan ile iş hayatında başarı sağlamak için masasında kuş tüyü bulunduran insan arasında niyet açısından bir fark yoktur. Her ikisi de büyüden ve tılsımdan fayda beklerler. Yalnız, büyüü tek başına yapmak mümkün değildir. Mutlaka gizli güçleri olduğuna inanılan bir büyücüye gitmek gerekir. Tılsım için ise herhangi bir insana ihtiyaç yoktur. Tılsımlı, uğurlu olduğuna inanılan bir nesneyi üzerinde taşımak veya bir yere asmak sureti ile tılsım yapılabilir. Büyüdeki karşıdaki insana zarar verme fonksiyonu tılsımda yoktur. Büyü insanlara yapılırken tılsım nesnelere yapılır. Üzerine tılsım yapılan ya da tılsımlı olduğuna inanılan nesneyi üzerinde taşıyan insan da aslında bir bakıma tılsımlanmış olur. Ama büyü gibi doğrudan insana yapılmaz. Büyünün tılsımdan en önemli farkı budur.

1.2. SİHİR

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi büyü ile sihir aynı anlamli olarak kullanılsalar bile birbirlerinden farklı uygulamalardır. Sihirde esas olan şey el çabukluğu ile hareket ederek insanların görüşlerini, duyuları yanıltmaktır. Hokkabazlık ya da şa'beze adları da vardır (Scognamillo-Arslan, 2002: 95).

Çok eski devirlerden kalma bazı yazıtlarda sihirbazlık gösterilerinin anlatımlarına rastlanılmaktadır. MÖ yaklaşık 2800-2400 yıl önce yaşamış olan Mısırlı büyücülerin marifetlerini anlatan bir papirüs Ms. Westcar tarafından bulunmuştur. Aynı zamanda Hz. Musa'nın mucizelerine karşı koyabilmek için Firavun'un büyücülerinin yanılsama sanatına başvurdukları bilinmektedir (<http://www.sihirevi.com/sihirbazliktarihi.htm>).

1.3. TILSIM

Tılsım, semavî birtakım güçlerin arzî güçlerle birleşerek garip, olağandışı işler yapması şeklinde tanımlanır (<http://www.nasihatler.com/nasihat/oku.asp?haber=241>).

Başka bir tanıma göre tılsım, esrarlı bir kuvvet taşıdığına, bazı sırlar sakladığına ve tabiatüstü güçleri bulduğuna inanılan şeydir (http://www.sevde.de/islam_Ans/T/T2/120.htm).

Çeşitli eser ve sözlüklerde verilen anlamına göre tılsım büyü, sihir demektir. Ancak kelime daha çok zehirli hayvanların zararlarından, çeşitli hastalıklardan ve afetlerden korunmak ya da ihtiyaç anlarında bazı şeylerden faydalanmak için yapılan muska ya da benzeri şeyler olarak bilinmektedir. Tılsım yapmak, bugünkü anladığımız şekilde büyü yapmak değildir. Tılsımdaki faydalanmak amacı büyüdeki faydalanmaktan farklıdır. Büyüde, kendisine büyü yapılan bir insan büyüden zarar görebilir. Ama tılsımın kimseye herhangi bir zararı yoktur. Zaten büyü insanlara yapılırken tılsım nesnelere yapılır. Tılsımda insanlar fayda ararlar; ancak büyü yapan ya da yaptıran insanlar karşılarındaki insanlara zarar verebilirler. İnsanlar çaresiz kaldıkları hastalık, afet ve zararlı hayvanlar karşısında ya da tılsıma başvururlar.

Verilen ilk tanımdan da anlaşılacağı üzere, semavî güçler ile arzî güçler arasındaki ilişki ve denge doğru biçimde algılandığı zaman tılsımla garip olaylar meydana gelebilir.

Tılsımın binlerce yıllık geçmişini düşündüğümüz zaman tılsımın bütün dinlerde var olduğunu söyleyebiliriz. İslamiyet'te olduğu gibi Hristiyanlıkta ve Yahudilikte de tılsım vardır. Ancak Yahudiler tılsım konusunda ileri gitmişlerdir. Geç dönem Kabalacıları tılsıma büyük ilgi göstermişler, bunun sonucunda da tılsım hazırlamak hahamların görevleri arasında

yer almıştır. Doğu Yahudilerinde doğum yapacak kadının odasına Lilit'e karşı koruyucu tılsımlar asılması yaygın olan bir gelenektir (Ana Britannica (20), 1990: 619).

1.3.1. Tılsım Çeşitleri

Tılsım çeşitlerini yapılış amaçlarına ve yapılan nesnelere göre olmak üzere ikiye ayırabiliriz.

1.3.1.1. Yapılış Amaçlarına Göre Tılsımlar

Yapılış amaçlarına göre tılsımlar korunma ve faydalanma amaçlı olmak üzere ikiye ayrılır. Korunma amaçlı tılsımlar çeşitli zehirli hayvanların zararlarından, afetlerden, hastalıklardan korunmak için insanlara, nesnelere, şehirlere yapılır. Eski toplumlarda şehirlerde yer alan sütunların üzerine zararından korunulmak istenilen hayvanın suretini kazıyarak hayvanlardan korunma tılsımları yapılırdı.

Faydalanma amaçlı tılsımlar ise, korunma amaçlı tılsımlardan yapılış açısından farklıdır. Bu tür tılsımlar, tılsımlı olduğuna inanılan çeşitli nesneleri üzerinde taşımak ya da bir yere asmak sureti ile yapılırlar. Böylece bunları üzerinde taşıyan insanın veya içinde bulunan mekânın refah bulacağına, bol kazanç sağlayacağına, kolay doğum yapacağına, vs. inanılır.

1.3.1.2. Tılsımlı Olduklarına İnanılan Nesneler

Tılsım denildiği zaman akla gelen insanları koruduğuna veya uğur getirdiğine inanılan nesnelerdir. Bu nesneler ya tabiat ürünleridir ya da insanların yaptığı bazı ürünlerdir. Tabiat ürünlerinin içine hayvan ve bitki tılsımları girer. İnsanların yaptıkları ise, muska gibi uygulamalardır. Geçmişten günümüze birçok hayvan ve bitki tılsımı ile karşılaşmaktayız.

1.3.1.2.1. Hayvan Tılsımları

Ayı, akrep, aslan, arı, balık, baykuş, boğa, bokböceği, boynuz, çekirge, çeşitli hayvanların diş, tırnak ve tüyleri, deniz kabukları, geyik, güvercin, kaplumbağa, keçi, kedi,

kırlangıç, koç, köpekbalığı dişi, kuzu, mercan, tavşan ayağı, yılan, yumurta, yunus bilinen hayvan tılsımlarıdır (<http://www.geocities.com/haydarinyeri/html/hayvansa.htm?200623>). Geçmişten günümüze pek çok toplumda bu tılsımlar insanların üzerlerinde taşımak veya bir yere asmak sureti ile kullandıkları tılsımlı nesnelerdir. Bu nesneler adı geçen hayvanların diş, tırnak, pençe, boynuz ve tahta veya taştan yapılmış şekilleridir. Adı geçen internet adresinde hayvan tılsımları hakkında toplumların inançlarını yansıtan değerli bilgiler verilmiştir. Konumuz açısından önemli olan bu bilgileri özetlemek yerinde olacaktır:

Akrep: Kötülüklerden ve düşmanlardan koruduklarına inanılır.

Arı: Doğurganlık, mutluluk, refah ve aklı temsil eder.

Aslan: Sağlıklı bir hayat, bol para, başarı, güç ve cesaretin sembolüdür.

Ayı: Kadınlarda ağrısız ve rahat bir doğumun gerçekleşmesine yardımcı olur.

Balık Tılsımları: Hristiyanlıkta haçın sembol olarak kullanılmasından önce balık bu dinin sembolü idi. Aradan geçen asırlar sonrasında 20. yüzyılda balık tılsımları yeniden ortaya çıktı. Yüzyıllar boyunca cinsel bir sembol olarak kullanılır. Günümüzde Hristiyan olmayan bazı ülkelerde bile kısırlığa ve cinselliğe yardımcı bir tılsım olarak kullanılmaktadır. Yaygın olan inanişâ göre, üzerinde balık tılsımı taşıyan insan cinsel yönden zevk alarak yaşar. Türkiye’de olduğu gibi bazı Kuzey Afrika ülkelerinde şans getirmeleri, cinleri, kötü ruhları uzaklaştırmaları için dükkânların önlerine asılır.

Baykuşlu Tılsımlar: Çok küçük bir Akdeniz adası olan Minorka’da kullanılan bir tılsımdır. Bugün bile varlığını sürdüren bu tılsım Minorka’da evlere asılır ve bu sayede evlerin büyük felaketlerden korunduğuna inanılır. Baykuş uğursuz bir hayvan olarak kabul edildiği için yaygın bir tılsım değildir. Sadece adı geçen adada bilinmektedir.

Boğa: Boğa boynuzu yatmadan öne yatağın altına konulur. Cinsel iktidarsızlıklar için kullanılır.

Bokböceği: Eski Mısır’da kutsal olarak kabul edilen bir hayvandır. Günümüzün en önemli tılsımlarından biridir. Bu tılsım hemen hemen dört bin yıllık yaşam süresi olan ve dünyadaki tılsımların içinde en uzun geçmişe sahip olan bir tılsımdır. Mısırlılar bu tılsımı yaratılış, erkeklik gücü, üreme, bilgelik, reenkarnasyon, ölümsüzlük ve yenilenme ile özdeşleştirirler.

Boynuz: Bugüne kadar pek çok toplumda üzerinde taşımak ya da bir yere asmak sureti ile kullanılan tılsımlardan biridir. Boğanın iriliği ve vahşiliği gücü temsil ettiği için antik çağ toplumlarındaki insanlar boynuz tılsımını ideal bir koruyucu olarak algılamışlardır. Türkiye’de de yaygın olan kullanıma göre insanlar evlerine boynuz tılsımı asarak koruma altında olduklarına inanırlar.

Çekirge: Çiftçilikle uğraşanlar için bol ürün ve kazanç getirdiğine inanılır.

Deniz Kabukları: Bilinen koruyucu tılsımların en eskilerindendir. Dünyanın pek çok yerinde ya tılsım amacı ile ya da süs olarak kullanılırlar. Deniz kabukları hem nazara karşı koruyucu olduğu için hem de doğurganlığı temsil ettiği için kullanılmışlardır. Yumurta şekilli deniz kabukları gözün şeklini anımsattığı için bazı toplumlarda ölümlerin gözlerine yerleştirilir. Burada amaç ölünün öteki dünyayı çürümeyen gözlerle görmesini sağlamaktır. Güçlü bir doğurganlık sembolü ve bir tılsım olduğu için doğum sancıları ve kısırlığa karşı kullanılırlar. Türkiye'nin bazı bölgelerinde olduğu gibi bazı Asya ve Afrika ülkelerinde de hayvanların koşum aksesuarlarına takılarak onları nazardan korumak için kullanılır. Günümüzde hâlâ varlığını devam ettiren bir tılsımdır.

Diş ve Tırnaklardan Yapılan Tılsımlar: Genellikle ilkel toplumlarda avlanan hayvanların dişleri ya da pençe ve tırnakları çok güçlü bir tılsım olarak kabul edilirdi. Bunların tıslımlı olduklarına inanmaktaki sebep olarak da hayvanlardaki müthiş gücün bu tıslımı kullananlara geçeceğine olan inançtı. Fil, ayı, domuz ve kurt dişleri, kaplan pençesi çok rağbet gören ve tıslımlı olduklarına inanılan nesnelerdi. Bazı toplumlarda ayı pençesi doğum sırasında kadının en büyük yardımcısı olarak kabul edilmektedir. Kurt dişinin bebekleri korkudan uzaklaştırdığına ve diş ağrılarını kestiğine inanılır. Dünyanın bazı ülkelerinde kaplan dişi ya da pençesi kumarbazların etkisine inandıkları bir uğur tıslımıdır.

Geyik: Cinsellik sembolü olarak bilinir. Kısırlığa iyi geldiğine inanılır.

Güvercin: Kutsallığın ve barışın sembolüdür. Çeşitli yangınlar, yıldırım düşmeleri ve sevgisizliğe karşı kullanılır.

Kaplumbağa: Ani ölümler, cehalet, acele verilen kararlar ve zaafardan korunmak için kullanılır.

Keçi: Kısırlığa ve cinsel iktidarsızlığa karşı kullanılır.

Kedi: Kedi tıslımı denince akla Japonların en gözde uğuru olan Neko gelir. Kedinin sahibine şans getirdiğine ve kötü talihi uzaklaştırdığına inanılır. Beyaz renkte olanları mutluluğu, sarı renkte olanları zenginliği, siyah renkte olanları ise sağlık ve sıhhati çağırıştırır. Çeşitli boyutlarda yapılabilen kedi tıslımları eskiden tahtadan yapılırken artık günümüzde çiniden yapılarak çeşitli renklere boyanır.

Kırlangıç: Şans ve mutluluk getirdiğine inanılır.

Koç: Doğurganlık ve güç sembolü olarak kullanılır.

Köpekbalığı Dişi: Kökeni Orta Çağlara dayanan bir tıslımdır. Bu tıslım “Aziz Paul’un Dili” adıyla bilinir ve bu adı alması ile ilgili olarak şu efsane anlatılır: Şiddetli fırtınalı bir günde gemisi küçük bir adaya sürüklenen Aziz Paul’u karaya çıkıldığı zaman bir yılan sokar. O

da bu olaya tepki olarak yılanları lanetler ve adayı kutsar. O anda adadaki bütün yılanlar zehirlerini kaybedip zararsız birer hayvan olurlar. Bu yılanların zamanla ölmesi sonucunda kayaların içinde fosilleşen üçgen şekilli dişleri ada halkı tarafından “Aziz Paul’un Dili” olarak adlandırılır. Bunlar bulundukları yerlerden çıkartılarak küpe, kolye olarak kullanılırlar. Ama bunların yılan dişleri değil, zamanla kayalarda fosilleşen köpekbalıklarının dişleri oldukları çok sonraları ortaya çıkar.

Kuzu: Kuzu şeklinde yapılmış tılsımı takan insana bu tılsım koruma yapar, kısırlığı önleyerek huzur sağlar.

Mercan (Kırmızı): Asırlardan beri tılsım yapımında kullanılan mercanların taşıyanı nazardan, büyüden, cinlerden ve çeşitli psikolojik rahatsızlıklardan koruduğuna inanılır. Hormon düzensizlikleri olan ve doğumda zorluk çekmek istemeyen kadınlar üreme organlarının yanında mercan taşırlar. Bebekler için de yararlı bir tılsımdır. Onların diş çıkarmalarında yardımcı oldukları bilinir. Tılsımlı etkisi ile süs eşyası olarak da kullanılabilirler.

Tavşan Ayağı: En popüler ve ilginç tılsımlardan biridir. Bu tılsım için pek çok rivayetler üretilmiştir. Kimi insanlar onun uğuruna yürekten bağlanmışlar ve onu uğurları olarak kabul etmişlerdir. Tavşan ayağı tılsımını kaybetmek kimilerine göre ölüm, kimilerine göre zamansız bir felaket, kimilerine göre de büyük bir şanssızlık olarak kabul edilmektedir. Tavşan tüyünün nazar değmesine karşı kullanılması Azerbaycan Türklerinde karşımıza çıkmaktadır. Buna göre bir çocuğu kem gözlerden ve bazı hastalıklardan korumak için şapkasına tavşan tüyü asılır (Kadirzade, 2005: 41).

Tüy: İş hayatında bol kazanç ve refah getirdiğine inanılır.

Yılan Figürlü Tılsımlar: İnsanlar tarafından hep korkulan zehirli bir hayvan olan yılanın aynı zamanda koruyucu özellikleri de vardır. Çağlar boyunca önemli bir tılsım simgesi olarak kullanılmıştır. Türkiye’de yılan tılsımlarının önemli bir yeri vardır. Yılanın kemikleri küçük muskaların içine konarak üstte taşınır. Bu nazara karşı kullanılır (Albayrak, 2006: 51). Özellikle hastalıklara karşı kuvvetli bir etkisi olduğu bilinmektedir. Yılanı ölümsüzlük simgesi olarak kabul eden toplumlar da vardır. Nitekim tıp ilminde sembol olarak kullanılması bunun en önemli göstergesidir.

Yumurta: Doğurganlık sembolüdür. Taştan yapılmış renkli yumurtalar evlerde sıkça karşımıza çıkar.

Yunus: Denizciler arasında yaygın olarak kullanılan bir tılsımdır. Denizden gelecek tehlikelere ve kazalara karşı denizcileri koruduğuna inanılır.

Hayvanlarla ilgili olan tılsımların sadece bu kadar oldukları düşünülmemelidir. Yukarıdaki özetle yer almayan hayvansal tılsımlardan biri de yengeçdir. Azerbaycan Türkleri arasında yaygın olan bir uygulamaya göre çocukları kötü ruhlardan, çeşitli hastalıklardan ve cin ve şeytan şerrinden korumak için yengecin kısıkaçları bez parçalarına sarılıp çocuğun omzuna asılır (Kadirzade, 2005: 40).

Köpek tılsımı Van ilinin Erciş ilçesi halkı tarafından hâlen kullanılan bir tılsımdır. Buna göre, kurutulmuş bir miktar köpek pisliği ya da köpek dişi nefesi kuvvetli bir kişiye okutulduktan sonra çocuğun omzuna asılır. Köpeğin yanı sıra kurt da koruyucu bir tılsım olarak karşımıza çıkmaktadır. At, kurt, köpek gibi hayvanların koruyucu özelliklerinin olduğu, insanların bu hayvanların ölülerine ait bazı parçaları üzerinde taşımaları sureti ile nazardan, kötü ruhlardan koruyacağına dair inançlarda totemik unsurlar karşımıza çıkmaktadır (Albayrak, 2006: 51-52). Yine Erciş ilçesindeki bir inanışta akrep tılsımı karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, akrep öldürülüp kuyruğuna ip bağlayarak duvara asılırsa o eve bir daha akrep gelmezmiş (Albayrak, 2006: 109).

Bütün bu tılsımların dışında özellikle deniz kenarındaki yerleşim yerlerinde salyangoz kabuğu da tılsım olarak kullanılmaktadır.

Kötü ruhlardan, nazardan korunmak ihtiyacı içinde olan insanlar çok çeşitli tılsımlar kullanmışlardır. Her ne kadar bazı hayvanların koruyucu özellikleri olduğu bilinse de bunların insanlar üzerindeki koruyuculukları insanların onlara yükledikleri anlamlar ile ilgilidir. Tıpkı falda olduğu gibi bunların etkileri ya da korumaları insanların psikolojik durumlarıyla bağlantılıdır.

1.3.1.2.2. Bitki Tılsımları

İnsanların hayatî faaliyetlerinden olan beslenme içerisinde bitkilerin çok önemli bir yeri vardır. Ancak bitkiler sadece beslenme amaçlı olarak kullanılmazlar. Koruyucu özellikleri olduğu bilinen bazı bitkiler insanlar tarafından tılsım amaçlı olarak da kullanılırlar. Kimileri doğal hâlleri ile muhafaza edilir, kimileri kurutulur, kimilerinin de dalları küçük parçalar hâlinde üstte taşınır. Günümüzde hâlen kullanılan bitki tılsımları şunlardır (<http://www.astromerkez.com/gizliilim.php?c=5&p=107&>):

Abanoz Ağacı: Sihirbazların değneklerinin işlerini iyi yapabilmeleri için mutlaka abanoz ağacından yapılması gerekir. Koruyucu etkisinin olduğu bilinen abanoz ağacının tahtasından yapılan tılsımlar en çok tutulan tılsımlardır. Nazarlık veya muska olarak taşınan bu tılsımların taşıyan insanları kem gözlerden ve kötü ruhlardan koruduğuna inanılır.

Defne: Bulunduğu yere bereket getireceğine inanılan defne ağacının bulunduğu yere hastalık ve kötü ruhların giremeyeceği inancı yaygındır. Günümüzde evlerin bahçelerine dikilen defne ağaçlarının evi kötü ruhlardan ve yıldırım düşmelerinden koruduğuna inanılır.

Fesleğen: Hintlilerin kutsal bitkisi olan fesleğenin doğum sırasında kadınlara yardımcı olduğu bilinir. Aynı zamanda sahibini sancılardan ve ağrılı hastalıklardan koruduğuna inanılır. Bazı Akdeniz ülkelerinde fesleğen bekâr kızın koruyucusudur ve folklorik bir özelliği vardır. Eğer bir evde bekâr bir kız varsa evin camının önüne bir fesleğen saksısı konur ve böylece evdeki kızın evlenmeye hazır olduğu çevreye bildirilir.

Kekik: Önemli bir koruyucu özelliği olan kekik, üzerinde taşıyanı korkularından, hastalıklardan ve karabasanlardan korur. Saçına bir kekik dalı takan kadının aşta şanslı olacağına inanılır.

Kına: Kullanımı çok yaygın olan kınanın uğur getirici ve koruyucu özellikleri olduğuna inanılır. Anadolu'da ve bazı Orta Doğu ve Asya ülkelerinde düğünden bir gece evvel evlenecek kıza kına yakmak âdeti vardır. Buradaki inanç, düğüne gelebilecek olan kötü nazarın ve şeytani güçlerin saldırılarını etkisiz hâle getirmektir.

Meşe Palamudu: Yüzyıllardır kutsal bir ağaç olarak bilinen meşe ağacının meyvesi olan meşe palamudunun özel güçlere sahip olduğuna inanılır. Meşe palamudundan yapılan koruyucu tılsımların kolera gibi çeşitli hastalıklara iyi geldiğine inanılır. Ömrü uzun olan meşe ağacı uzun ömrü sembolize eder. Bu sebeple üzerinde meşe palamudu taşıyan bir insanın yaşlanmayacağı inancı vardır.

Sarı Kantaron: Kötü ruhları ve kötü güçleri kovmak için kullanılan en etkili bitki olarak bilinir. Sarı kantaronu dalıyla birlikte evin bir köşesine asmak, o evin ve sakinlerinin tılsımlı ve güçlü bir korumaya sahip olacakları ve evin içerisine hiçbir kötü ruhun giremeyeceği anlamına gelirdi. Aynı zamanda bu bitkinin insanı yıldırım ve ölümden koruyacağına inanılır.

Sarımsak: Bilimsel olarak pek çok yararı olan sarımsağı eski zamanlarda insanlar vampirlerden korunma amacıyla kullanmışlardır. Sarımsağın eve asılması sureti ile bu kan emicilerden korunacaklarına, sarımsağın kokusunun vampirleri kaçıracağına inanırlardı. Aynı zamanda gece uyumayan bebeklerin yataklarının altına sarımsak koymak ve bebeklerin böylece sakinleşmelerini sağlamak oldukça yaygın bir uygulamaydı. Orta Çağ toplumlarında savaşlarda askerleri korumak ve yaralananları iyileştirmek amaçları ile kullanılmıştır.

Üvez Ağacı: Üvez ağacının kötü büyülerini bozduğuna inanılır. Bir bahçeye ekilen üvez ağacının bahçeyi, evi ve evde yaşayan insanları sansızlıktan koruduğuna, talihlerinin iyi

olmasına sebep olduğuna inanılır. Muska olarak da kullanılır. İki dal parçası kırmızı kurdeleye bağlanarak taşınır.

Yonca: En çok bilinen uğur simgelerinden olan yoncanın en makbulü dört yapraklı olanıdır. Dört yapraklı olanın nadir olduğu için güçlerinin üç yapraklıya göre daha fazla olduğu inancı yaygındır. Buna göre tılsımlı güçleri arasında kötü büyüden korunma vardır.

Yukarıda alfabetik olarak verilen bitki tılsımlarının dışında günümüzde hâlen kullanılan pek çok bitki tılsımı vardır. Bunların başında üzerlik otu gelmektedir. Üzerlik otu Anadolu'nun hemen her yerinde nazara karşı koruyucu bir tılsım olarak kullanılır. Burada Erciş ilçesinde üzerlik otu ile nazara karşı yapılan bir pratiği vermek istiyoruz:

“Yörede nazara karşı korunmak için alınan diğer bir tedbir ise yörenin dağlarında yetişen ‘üzerlik’ bitkisinin tohumlarının kurutulup örülerek evin uygun bir duvarına asılması pratiğidir. Ayrıca nazardan dolayı rahatsızlandığına inanılan çocuk, üzerine yedi tane üzerlik tohumu atılan ateş üzerinden geçirilir. Çıkan dumana tutulur. Bu arada şu tekerleme söylenir:

*Üzerliksen hevasın her derde devasan
Üzerlik olan yerde gadayı belayı savasan
Al çuha, mavi çuha göz vuranın gözü çıka
Dilliyenin diline pay çıka
Elemlere fiş, kem gözlere şiş*

Yörede nazar değmesini önlemek için uygulanan yöntemlerin en etkili olanı, nazardan sakınılması istenilen kişinin altında yakılan üzerlik otudur. Üzerlik otu, bir miktar köz üzerine bırakılır; üzerlik yandıkça koku verir, duman çıkarır. Nazardan korunması istenen kişi, bunun üzerine getirilir. Bacakların altında yanan üzerliğin dumanını koklaması sağlanır. Üzerliği yakan bir tutam alarak, çömelen adamın başında daireler çizerek dolaştırır. Bu arada;

*Ak çuha, mavi çuha
Göz vuranın gözü çıka
Kapıdan vurup bacadan çıka
Bacadan vurup kapıdan çıka
Elem tere fiş, kem gözlere şiş
tekerlemesi söylenir.”* (Albayrak, 2006: 54-55).

Anadolu'da üzerlik otu kadar sık kullanılan diğer bir bitki tılsımı ise çörek otudur. Belli miktardaki çörek otuna sayıları adetince İhlas suresi okunur ve çörek otları küçük mavi

bir bez parçasına sarılarak çocuğun omuzuna asılır. Bu pratik işlem Erciş ilçesinde olduğu gibi Ege bölgesinin pek çok yerinde de varlığını devam ettirmektedir.

1.4. BÜYÜNÜN İŞLEVİ VE ÇEŞİTLERİ

İnsanoğlunun çeşitli amaçlarla çıkar sağlamak için başvurduğu büyü, neredeyse insanlık tarihi kadar eski bir uygulamadır. Beklenmedik durumlarda ortaya çıkan olumsuzlukları ortadan kaldırmak ya da olması istenilen şeyleri gerçekleştirmek için geçmişte olduğu gibi günümüzde de dünyanın her köşesinde insanlar, olağanüstü bir etkileyici güce sahip olduğuna inandıkları büyücülere başvururlar. Büyünün temelinde insan nefsi vardır. Her zaman en iyiye sahip olmak isteyen nefis, çoğu zaman aklın değil de duyguların sesine kulak verdirip insanları büyücülere sürükler. Akli ile hareket edip olabilecekleri kabullenmek istemeyen insanoğlu binlerce yıldır büyüyü hayatın vazgeçilmez bir parçası hâline getirmiştir.

Büyünün başlıca işlevi insanlara, olaylara ve çeşitli nesnelere etki ederek büyüyü yaptıran insana çıkar sağlamaktır. Büyüde her zaman kötülük etmek amacı yoktur. Önemli olan menfaat elde etmek olduğu için büyü, çoğu zaman insanlara, hayvanlara ve bitkilere zarar verilmeden de yapılır. Kısacası, büyüün amacı bitkileri, hayvanları, insanları, tabiat olaylarını ve güçlerini kontrol ederek çeşitli kişilere iyilik ya da kötülük etmek suretiyle bir menfaat sağlamaktır (Tanyu, 1995: 501).

Büyü ile ilgili çalışmalar hazırlayan araştırmacıların eserlerine baktığımız zaman görürüz ki, her araştırmacı büyüyü farklı şekillerde tasnif etmiştir. Birbirlerinden çok farklı olmayan yani aynı temele dayanan bu tasnif çalışmalarından birkaç tane örnek vermek yerinde olacaktır:

Bu konudaki önemli tasniflerden biri ünlü müfessir ve kelimci Fahreddin Râzî tarafından yapılmıştır. “*Tefsir-i Kebîr*” adı ile de bilinen “*Mefâtihu’l Gayb*” adlı tefsir kitabında sihrin çeşitlerini şöyle sıralar:

1. Eski kavimlerden olan Keldân ve Keskûnîlerin sihri
2. Vehimler (Evham) ve güçlü nefis (Nefs-i kaviye) sahiplerinin sihri
3. Yer ruhlarından yardım istemek suretiyle olan sihir
4. Seyircilerin gözlerini bağlayarak yapılan hokkabazlık
5. Makineler, kendi kendine işleyen aletler ile yapılan harikalı ameliyeler
6. Çeşitli ilaçların ve kokuların yardımı ile yapılan sihirler
7. Kalpleri bağlayarak yapılan sihirler

8. Koğuculuk yapmak ve karışıklık çıkarmak sureti ile yapılan sihirler (İslam Ansiklopedisi (10), 1988: 607).

Giovanni Scognamillo ile Arif Arslan birlikte hazırladıkları “Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Büyü” adlı eserde Râzî’nin tasnifine, tefsir kitabındaki açıklamaları da göz önünde bulundurarak geniş bir açıklama yapmışlardır. Konumuz açısından önemli olan bu tasnif ve açıklamaları nakletmek yerinde olacaktır:

“1. Keldânî (Babil) Sihri ki, semavî kuvvetlerle yeryüzüne ait güçlerin karışımı yoluyla meydana getirildiği söylenen ve tılsım adı verilen şeylerdir. Keldânîler eski bir kavim olup, yıldızlara taparlar ve bu yıldızların kâinattaki olayları yönetip yönlendirdiğine, hayır ile şerrin, mutluluk ile bedbahtlığın bunlardan kaynaklandığına inanırlardı. Bunların tılsım adı verilen bazı acayip şeyler yaptıkları söylenmektedir. İbrahim (a.s.), bunların bu batıl inançlarını düzeltmek için gönderilmişti.

2. Evham sahiplerinin ve kuvvetli kişilerin sihirleridir. Bunlar öyle sanırlar ki, insanın ruhu terbiye ve tasfiye ile kuvvetlenir ve tesir gücünü artırır. İdraki, gizli kapalı şeyleri algılayacak şekilde gelişir, iradesi de kendi dışında birtakım olayları etkileyecek derecede güçlenir. O zaman istediği birçok şeyleri yapar, eşyada, canlılarda ve diğer insanlarda kendi bedenindeki gibi tasarruf eder. Hatta o dereceye varır ki, bir irade ile bünye ve şekilleri değiştirebilir. İsterse öldürür ve yeniden diriltir, varı yok, yoku var edebilir. Gerçekten de beden terbiyesi gibi ruh terbiyesinin de birçok faydası olduğu inkâr edilemez. Fakat ruhun bu derece güç kazanması, bir ilahî ihsan olmadan, yalnız çalışma ile elde edilebilir bir şey olduğunu farz etmek evhamdan öte bir şey değildir. Birtakım kimseler, riyazet, havas, rukye, muska, uzlet ve benzeri bazı yollara başvurarak, ruh ilminin bazı garip olayları ile uğraşırlar ki, manyetizma, hipnotizma, fakirizm ve diğerleri bu cümleden şeylerdir. Sihrin en aldatıcı ve en tehlikelisi de budur.

3. Cinlerden ve kötü ruhlardan yardım görme yolu ile yapılan sihirdir ki, azâim ve cincilik dedikleri şey budur. Mutezile ve son devir filozoflarından bazıları cinleri inkâr etmişlerse de bunlar kısa görüşlü ve inkârda aceleci kimselerdir. Sanki kâinatta ruhanî ve cismanî hiçbir gizli kuvvet kalmamış da hepsi keşfedilmiş ve sınırları belirlenmiş gibi, cinlerin aslı yoktur diye inkârı bastırmak, ilmî bir davranış olamaz. Bu inkârcıların bir kısmına ‘dünyada daha bilmediğimiz gizli kapaklı nice tabiat kuvveti vardır’ deseniz, bunlar ‘evet’ demekte tereddüt etmezler de aynı manada olmak üzere ‘cin vardır’ deseniz, hemen inkâr ederler. Bunun için filozofların büyüklerin cinleri inkâr etmemiş ve ‘ervah-ı ardiye’ adıyla

anmışlardır. Fakat bunlarla belli sebepler altında insanların ilişki ve bağlantı sağlayıp sağlayamayacakları ilmi bir şekilde tetkik edilip ortaya konmadan hüküm verilemez. Lakin bundan dolayı bu yolla yapılan ve yapılacak sihirlerin varlığını inkâr değil, kabul etmek gerekir. Hatta bugünün isprizizmacılarını bu cinlerden sayabiliriz.

İşte sihrin en ünlüleri buraya kadar saydığımız bu üç kısımdır.

4. Hayali hakikat göstermek, yani gözü yanıltmak (illüzyon) ve el çabukluğu denilen sihirlerdir ki, bunlara sihirden ziyade hokkabazlık veya şa'beze adı verilir. Onun esası duyuları aldatmaktır. Bu tıpkı vapurda ve trende giderken sahili hareket ediyor gibi görmeye benzer. Buna Arapça 'ahız bil'uyûn' bizim dilimizde de 'göz bağcılık' denir. Bununla beraber göz bağcılığın da gizi birtakım ruhî etkiler ile de ilişkisi olabilir.

5. Teknik hileler ile yapılan, aletlerden istifade ederek acayip şeyler göstermek suretiyle ortaya konan sihirdir ki, Firavun'un sihirbazları böyle yapmışlardı. Rivayet olduğuna göre, bunların ipleri, değnekleri civa ile doldurulmuş, altlarından ısı verilince veya güneşin etkisi ile ısınmaya başlayınca ısınan ipler ve değnekler hemen harekete geçip kaynamaya ve yürümeye başlamışlar.

Zamanımızda fen ve tekniğin gelişmesi, gerek mekânîk, gerek elektronik açıdan bunlara birçok misaller vermeye elverişlidir. Sinemalar bunun çok canlı bir misalidir. Bilgisayar teknolojisi ile yapılan filmler, küçülen veya büyüyen çocuklar, dev hayvanlar, uçan kahramanlar, vs... Bunların halk üzerindeki hayalî olan etkileri bir sihir tesirinden daha az değildir. Hele işin aslını bilmeyenler için...

6. Bazı cisimler veya birtakım kimyasal maddelerin ve ilaçların, kimyevî özelliklerinden yararlanılarak yapılan sihirlerdir. Büyü yapılacak kişinin yedirilen veya içirilen esrar, eroin, vs. gibi maddelerle aklı çelinir. İnsan ve hayvan idrarları ve dışkıları, kadavralar, kan ve cinsiyetle ilgili her çeşit malzeme sihirbazın kullandığı malzemelerdir. Bunların dinen pis sayılan necis şeyler olduğunda şüphe yoktur. Yine büyü yapılacak şahsın vücuduna değmiş, kendisine ait bir eşya (çamaşır) veya kişinin vücudundan alınacak diş, tırnak, saç teli, vs. gibi maddeler de büyücülerin malzemeleridir.

7. Ta'lik-i kalb (kalbi çelme) suretiyle yapılan sihirdir. Sihirbaz şarlatanlık yaparak, türlü türlü övünme ile kendini satarak, muhatabını kendine çeker, bir ümit veya korku altında onun kalbini çeler, kendine bağımlı kılar, duygu ve düşüncelerine etki ederek telkin altına alır ve yapacağını yapar.

'İsmi azam duasını bilirim' der, 'Cin çağırırım' der, 'Kimya bilirim, simya bilirim' der; icabında hünerden, sanattan, paradan, kudretten, nüfuzdan, kerametten, ticaretten ve menfaatten bahseder, karşısındakini dolandırır. Telkin yoluyla kalpleri çelmenin işleri

yürütmede, sırları gizlemede çok büyük tesiri vardır. En adisinden en maharetlisine kadar çeşitli dolandırıcılıklar hep buna bağlıdır. Sihrin öteki türlerinin etkili olması da aşağı yukarı sihirbazın bu konudaki becerisine bağlıdır, denilebilir.

8. Söz taşıyarak, kovuculuk (nemmamlık), gamazlık (fitnecilik) yaparak, el altından yürütülen gizli fitne ve tezvirat; akla, hayale gelmez bozgunculuk, vasıtalı veya doğrudan tahrikler ve aldatmalar ile yapılan sihirdir ki, halk arasında en bol ve en yaygın kısmı da budur.

Buraya kadar saydığımız sekiz kısım sihir, dönüp dolaşır iki kısım esasta toplanır:

Birincisi sırf yalan, dolan ve sadece saçmalama ve iğfal olan söz veya fiil ile etki yapan sihir, diğeri de az çok bir gerçeğin suiistimal edilmesiyle ortaya konan sihirdir.” (Scognamillo-Arslan, 2002: 94-98).

Bu iki araştırmacı, aynı eserde kendileri bir tasnif yapar ve büyü çeşitlerini şöyle sıralarlar:

“1. **Ak Büyü:** Ak büyüünün amacı şifadır, destektir. Çağdaş ak büyüünün başlıca amaçları ise refah, zenginlik, şöhret, aşk ve zevktir.

2. **Kara Büyü:** Ak büyüünün ve ak büyücünün karşısı kara büyü, onu uygulayan ise kara büyücüdür. Kara büyüünün amacı kötülüktür, zarar vermektir ve cinayete, ölüme kadar gidebilir.

3. **Kırmızı Büyü:** Kırmızı büyü, olumsuz amaç ve niyetleri, uygulamaları ile kara büyüünün bir çeşidi, bir yandaşıdır. Belki de en gerçek ve bu yüzden en tehlikeli büyüüdür. Şeytan’ın, kötü ruhların büyüüsüdür ve işlemlerinde, ayinlerinde kan kullanılır, kurban keser.” (Scognamillo-Arslan, 2002: 24-32).

Büyü çeşitleri ile ilgili olarak yapılan ve bu konuda önem taşıyan diğeri bir tasnif de Hikmet Tanyu’ya aittir. Bu tasnif yukarıdakinden farklıdır. Fahreddin Râzî tasnifinde sihri büyüünün bir çeşidi olarak ele almıştır. Ancak Hikmet Tanyu, büyü ile sihri birbirinden ayırmış ve tasnifinde sihre yer vermemiştir. Bu tasnife göre büyüünün altı çeşidi vardır:

1. **Ak Büyü** (koruyucu büyü): Genel olarak ferdin veya toplumun iyiliği için yapılan büyüüdür. Kuraklık, yaralanma, mal ve mülkün zarara uğraması, hastalık gibi felaketlere karşı, ayrıca çocuklara ve lohusa kadınlara zarar veren şeylere çare bulmak veya bunları önlemek için yapılan koruyucu büyü de ak büyü sayılır. Bu büyüde dinden ve din adamından, dualardan ve dinî metinlerden faydalanılır. Tekniği kısmen büyüünün taklit ve temas tarzlarıdır.

2. **Kara Büyü:** Ak büyüünün aksine birine kötülük yapmak, zarar vermek gayesi ile yapılır. Kişileri birbirinden ayırmak, evlilerin boşanmasını sağlamak, cinsî kudreti önlemek,

hasta etmek, sakat bırakmak, hatta öldürmek gibi kötü istekler kara büyüünün gayeleri içindedir. Bütün bu istekler dinî ilkelere aykırı olduğu hâlde kara büyü yapanlar bile bile bazı kutsal değerleri, nesneleri, metinleri araç olarak kullanırlar. Uygulama tekniği genellikle taklit ve temas yoluyla yapılır.

3. Aktif Büyü: *Bu büyüüyü yapan, tabiat olaylarını yönetim ve denetimi altına alarak güçlü iradesiyle onları dilediği gibi kullanabildiğini iddia eder, kendisinin parapsikolojik bir hayatı olduğunu telkin eder; özel bazı sözleri, tekerlemeleri, dua veya bedduaları ile büyüüyü hazırlamak için elverişli bir durum meydana getirmek ister. Mesela Güney Afrika'da yaşayan Zulu kabilesi mensupları, kızgın kömür üzerine su dökülmesi ile yapılan büyüünün fırtınayı önlediğine inanırlar. Kötü ve zararlı olayları önlemek, uğursuzluktan korunmak, insanların zararlarından kaçınmak için bu büyüye başvurulur.*

4. Pasif Büyü: *Genellikle savunma ve korunma için yapılır. Kutsal yazı, bıçak, makas, mavi boncuk ve çeşitli nazarlık eşyalar bulundurularak büyücülerin bazı faaliyetleriyle gebe ve lohusaların zararlı etkilere karşı korunması bu büyü içinde kabul edilir. Büyücü bu maksatla o kişinin muska ve uğurluklar gibi okunmuş veya hazırlanmış bazı şeyleri taşımasını ister.*

5. Temas Büyüsü: *En çok yapılan büyü çeşitlerindendir. Temas büyüünde temas esas olduğundan parça - bütün ilişkisi inancıyla bir kimsenin saçından alınan bir kıl, elbisesinden koparılan bir bez parçası, bir tırnak ucu, kopartılan bir iplik parçası gibi şeylerle bu büyü yapılır. Temas büyüü genellikle kişinin iyiliği için yapılmaktaysa da bazen bir kötülüğü uzaklaştırmak veya zarar vermek için de buna başvurulabilmektedir.*

6. Taklit Büyüsü: *Pek çok yerde uygulanmaktadır. Bir şeyin taklidini yapmakla o şeyin esasını etkileme, taklit yoluyla istenilen sonucu elde etme esasına dayanır. Bu büyüünün temeli Frazer'in 'benzerin benzeri meydana getirdiği' şeklindeki ilkesine dayanır. Aynı zamanda analogi büyüü, homeopatik büyü de denilen bu büyüye hem iyi hem de kötü gayeler için başvurulur. Bu büyü şeklinde çocuk isteyenlerin bezden bebek, ev isteyenlerin de ufak taşlarla bir ev yapmaları benzerin benzer şeyler meydana getirebileceği inancından kaynaklanır. Yağmur yağdırmak için bir genç kızın yeşil dallarla donatılıp başından su dökülmesi de (Balkanlarda) bir taklit büyüüdür. Bu büyü çeşidinde dualar ve okumalar ikinci planda kalır. Gerek taklit gerekse temas büyüü, birbirinden uzak şeylerin gizli bir sempati ile birbirlerini etkilediklerini, bir çeşit gizli ve görünmez vasıta ile uyarmanın birinden ötekine geçebildiğini ifade etmek üzere 'sempatik büyü' şeklinde de adlandırılır." (Tanyu, 1995: 502).*

Sedat Veyis Örnek “100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane” adlı eserinde büyü çeşitleri hakkında şu bilgileri verir:

“Büyü temelinde yatan düşüncelere, psikolojik durumlara, bir de büyüsel işlemlerin bünye ve amaçlarına göre kollara ayrılmaktadır. Bunların başlıcaları: Taklit büyü, temas büyü, ak büyü, kara büyü, aktif büyü, pasif büyü, av büyü, vb. Bunlardan taklit ve temas büyü sempatik büyü adı altında toplanır. Büyüler uygulamalarına göre de üç bölüme ayrılırlar: a)Uzaklaştırıcı uygulamalar, b)Hücum uygulamaları, c)İstekle ilgili uygulamalar.” (Örnek, 1971: 141).

Örnek aynı tasnifi “Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki” adlı eserinde de vermektedir:

“Büyü temelinde yatan düşünce kanunlarına, psikolojik durumlara, bir de büyüsel işlemlerin bünye ve gayelerine göre ollara ayrılmaktadır. Bunlar:

1. Sempatik büyü

a. Taklit büyü (homeopatik maji)

b. Temas büyü (kontajiyöz maji)

2. Ak büyü (pozitif maji)

3. Kara büyü (negatif maji)

4. Aktif büyü

5. Pasif büyü diye beş kısma ayırabiliriz.” (Örnek, 1981: 34).

Büyü konusunu halk bilimi açısından ele alan Pertev Naili Boratav “100 Soruda Türk Folkloru” adlı eserinde büyü çeşitlerini şöyle sıralar:

“1. **Olumlu Büyüler:** Bunlarda amaç işlemin sonunda büyü yapanın da ondan etkilenenin de “hayrına” bir sonuç elde etmektir.

2. **Kötü Büyüler:** Bunların bir bölümü, büyücünün, kendisine başvuranın kötü niyetini bile bile yaptığı büyülerdir. Halk arasında bu türlü büyüleri yapanlar hoş karşılanmaz. Bunlardan büyücü (uzman) aracılığı ile yapılanlar olmakla beraber, çoğu kötülüğe niyetli kişilerin kendi başlarına uygulayabilecekleri işlemlerdir; reçeteleri ya kulaktan kulağa öğrenilen ya da bu işler için düzenlenmiş kitaplarda bulunan şeylerdir.” (Boratav, 2003: 137-138).

Bu bölümde büyüün çeşitleri ile ilgili olarak birbirinden farklı dört tasnif vermeye çalıştık. Görüldüğü üzere bu tasniflerden ilki, yani Fahreddin Râzî’ye ait olanı, en kapsamlı tasniftir. Buna göre, büyü sekiz bölüme ayrılmış, sihirleri ile ünlü eski bir kavim olan

Keldanilerin sihirleri, bugün bizim büyüden farklı olarak algıladığımız sihir, insanın arasını açmak için söz taşımak ve başkasını gamazlamak da büyü'nün bir çeşidi olarak verilmiştir.

Bizim kanaatimize göre oluşan ve çalışmamızda esas alacağımız büyü tasnifi ise şöyledir:

1. İyi Niyetli Büyüler: Bu büyüler, büyü'yü yaptıranın da büyüden etkilenenin de zarar görmediği aksine her iki tarafa yararı dokunan büyülerdir. Bir insandan gelecek kötülüğü engellemek için yapılan büyüler de bu gruba girer ancak, bu durumda büyüden etkilenen insan amacına ulaşamayacaktır. Bir insanın sevgisini kazanmak, bir erkeği eve bağlamak, kaybedilen bir eşyayı bulmak, lohusa kadınlara musallat olan kötü ruhlardan kadınları korumak amaçları ile yapılan büyüler iyi niyetli büyülerdir.

2. Kötü Niyetli Büyüler: Bu büyüler, büyü'yü yaptıranın iyi, büyüden etkilenenin ise kötü yönde etkilendiği büyülerdir. Eşleri, nişanlıları ya da sevenleri birbirlerinden ayırmak, dil bağlamak, erkeklik bağlamak, sakat bırakmak ve öldürmek amaçları ile yapılan büyüler kötü niyetli büyülerdir.

3. Tılsımlar yani Korunma Amaçlı Büyüler: Çeşitli zehirli hayvan sokmalarına, nazara, bazı ateşli hastalıklara, cinlere karşı ve bunlardan korunmak amacı ile yapılan büyülerdir. Aslında bu uygulamalara tam olarak büyü diyemeyiz. Çeşitli nesnelere tılsım yaparak veya ağrıyan yere el koyup dua ederek yaptığımız uygulamalardır. Türk kültüründe ve halk inanışlarında tılsım adı ile bilinen bu tür işlemlere İslamiyet'te daha doğrusu Arap kültüründe "rukye" adı verilir. Sırtın sıvazlanması da bir çeşit tılsımdır. Dede Korkut Hikâyeleri'nden olan Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nda, âşıklık geleneğinde ve halk hikâyelerimizde oldukça sık karşımıza çıkar.

4. Sihirler: Her ne kadar çoğu zaman büyü ile aynı anlamda kullanılsa da sihir, gözü ve görüşü aldatan ve el çabukluğuna dayanan bir sanattır. Uygulamaları büyü ile aynı değildir.

1.5. "BÜYÜCÜ" KİMLERE DENİR?

En basit tarifi ile büyü yapan insanlara "büyücü" denir. Büyücülerin olağanüstü bir etkileme gücünün ve bilgisinin var olduğuna inanılır.

Büyü'nün amacına göre büyücülerini ikiye ayırabiliriz: Güçlerini iyi niyetle kullananlar ve güçlerini kötü niyetle kullananlar.

Güçlerini iyi niyetle kullanan büyücüler, büyü'yü yaptıran ve büyüden etkilenen kişilere zarar vermeyen, onların iyilikleri için çalışan büyücülerdir. Evi ile ilgilenmeyen erkekleri evlerine bağlamak, bir insanın sevgisini kazanmak, kaybedilen bir eşyayı bulmak,

kuraklığı önleyip yağmur yağdırmak, lohusa kadınları kendilerine musallat olan kötü ruhlardan korumak gibi amaçlarla yapılan büyüler iyi niyetle yapılır yani, büyüyü yapan ve büyüden etkilenen insanlara herhangi bir kötülük gelmez.

Güçlerini kötü niyetle kullanan büyücüler ise, büyüyü yaptıranın iyi, büyüden etkilenenin ise kötü yönde etkileneceği büyüler yaparlar. Eşlerin arasını açmak, nişanlıları birbirinden ayırmak, dil bağlamak, erkekliği bağlamak, sakat bırakmak hatta öldürmek amaçlı büyüler kötü niyetli büyülerdir. Sevdği erkeği nişanlısından ayırmak için büyü yaptıran bir kadın büyü sonucunda muradına erecek ama, büyüden etkilenen erkek sevdiğinden ayrıldığı için büyüünün kötülüğüne maruz kalacaktır.

Büyücülerin görevi sadece büyü yapmak değildir. Yapılan büyüyü bozmak için de büyücülere başvurulur.

Tarih boyunca dünyanın neresinde olursa olsun, büyü ile uğraşanlar daha çok kadınlar olmuşlardır. Vücut yapılarındaki incelik ve ruh yapılarındaki letafet kadınları büyücülüğe daha yatkın kılmıştır. Şeytanların ve cinlerin kadınlar ile daha kolay diyaloga geçtikleri düşüncesi asırlar boyunca insanoğlunun kabul ettiği bir inanıştır (Arslan, 2002: 34). Nitekim fitne denilince akla ilk gelen kadınlardır.

Gerek dünya gerekse Türk tarihine baktığımız zaman çeşitli savaşlarda ve devletlerin yıkılmalarında kadınların parmağının olduğunu görürüz. Troya kralının oğlu Paris'i güzelliği ve sevgisi ile büyüleyen ve Akha kralının eşi olan Helena, Troyalılar ile Akhaları büyük bir savaşa sürüklemiştir. Türk tarihinde ise kadın ve entrika denildiği zaman akla ilk gelen Hürrem Sultan'dır. Batılıların Muhteşem Süleyman dedikleri Kanunî Sultan Süleyman'ı zekâsı ve cazibesi ile büyüleyen ve avuçlarının içine alan Hürrem Sultan, ilk önce haremi, daha sonra devleti ele geçirmiş ve Kanuni'nin ilk hanımından olan oğlu Şehzade Mustafa'yı öldürterek veraset yolunu oğullarına açmıştır.

Büyü her zaman büyücülere giderek yapılmaz. Zekâsını ve cazibesini kullanabilen her kadın bir bakış, bir gülüş veya bir cümle ile sevdiği erkeği kendisine büyülenmişçesine bağlayabilir. Yaradılışında var olan bu özelliklerin farkında olan kadınların bu amaçla büyücülere gitmesine gerek kalmaz.

1.6. İSLAMİYET ÖNCESİNDE ÇEŞİTLİ MEDENİYETLERDE BÜYÜ

İlkel toplumların yaşamları hakkında bildiklerimiz, her ne kadar çeşitli çalışmalar yapılmakta ise de, çok sınırlıdır. Ancak büyüünün ilkel zamanlardaki toplumlarda bile var olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. İlkel insanlar ister istemez büyülü bir dünyanın içinde

yaşıyor ve çok kısıtlı olan bilgileri ile yaşadıkları topluma ve dünyaya çeşitli sırlar katıyorlardı. Dünyanın her türlü tehlikelerine açık olmaları, onları maddî ve manevî yönlerden bir savunma mekânizması altına almaktaydı. Silah veya büyü ile alınan önlemler ilkel insanların en büyük tehlike önleyicileri idi. Günümüzde Avustralya, Afrika ve Güney Amerika’da var olan ilkel kabilelere baktığımız zaman, büyüünün nasıl yaşamsal bir uygulama olduğunu görürüz (Scognamillo-Arslan, 2002: 34).

İnsanlık tarihi kadar eski bir uygulama olan büyüünün örneklerine Paleolitik devrede bile rastlanılır. “Benzer benzeri meydana getirir” büyüsel anlayışı ile mağara duvarlarına çizilen kargı saplı hayvan resimleri ve mumya benzeri bir balçık türünün kapladığı insan cesetlerinin, kırmızı boya ile kaplanması ve bu uygulama ile kırmızının hayat özü olduğu kabul edilerek ölünün kırmızı ile kaplanınca büyülendiği ve yeniden dirileceği inancı, büyüünün ne kadar eski bir uygulama olduğu hakkında bize bilgi verir (Tanyu, 1995:503).

“Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Büyü” adlı eserde büyüünün tarihçesi geniş olarak ele alınmış ve konu ile ilgili çarpıcı açıklamalara yer verilmiştir (Scognamillo-Arslan, 2002: 33-49). Bu bilgilerin özeti şöyledir:

Büyücülüğün ana vatanı olarak Orta Doğu kabul edilir. Orta Doğu’nun eski ve büyük uygarlıkları, çok tanrılı ve putperest dinlerde olduğu gibi, büyü ve sihir bir kurum hâline getiriyorlardı. Yaklaşık beş bin yıl öncesine gidildiği zaman karşımıza iki büyük büyülu uygarlık çıkar: Mısır ve Sümer uygarlıkları. Bu iki uygarlıkta büyü, sihir ve yıldız bilimi belirli kurallara bağlıdır.

Mısır, büyü ve sihirde büyük bir gelenek kurmuş ve bütün Akdeniz havzasını etkilemiştir. Eski Yunanlılar ve Romalılar için Mısır büyüculüğü bir rehber olmuştur.

Eski Mısırlılar büyü ile hayatın her anına ve ölüme etki edebileceklerine inanmaktaydılar. Aynı zamanda yaptıkları aktif büyüler ile tabiatı denetimleri altına aldıklarını sanıyorlardı. Mısır tanrıları büyü ile aldatılabilir, itaat altına alınabilirdi. Eski Mısırlılar için sihir ve büyü dinsel iki öge idi. Nuh tufanından yüz doksan yıl sonra Hz. Nuh’un oğlu Şem, Mısır’a yerleşir ve yaklaşık yüz altmış yıl ülkeyi yönetir. Mısır büyüculüğün Şem döneminde en yüksek noktasına vardığı söylenir.

Eski Mısır’da büyü, hayatın her kademesinde insanların yanında idi. Halka yönelik, popüler büyüculük “Hayat Evleri” adı verilen okullarda insanlara öğretilirdi. Bitkiler, aşk iksirleri, zehir ve mumdan heykeller büyüünün malzemeleri idi. Mesela, bir insanın dilini bağlamak için, o insanı simgeleyen mumdan bir heykel yapılır ve ağzına mum dökülerek ağzı mühürlenirdi.

Sümerlerde baş rahipler aynı zamanda büyücü ve sihirbaz idi. Bunlar büyülerini tanrıların yardımları ile yaparlardı.

Büyücülükte önemli bir yere sahip olan diğer bir Mezopotamya uygarlığı ise Asurlulardır. Asur büyücülüğü, Orta Doğu büyücülüğünün ve sonraki zamanlarda batıyı etkileyen büyücülüğün başlangıcı olarak kabul edilir. Yüzyıllardan beri büyü işlemleri esnasında cinleri ve ruhları çağırmak için kullanılan büyü düairesinin ilk örnekleri Asurlularda karşımıza çıkar. Diğer uygarlıklardan farklı olarak Asur'da insanların etrafında gezinen pek çok kötü ruh vardır: Vampir bir cin olan Utukku, kem gözü cini Sedu, tecavüzcü Ahazzu, vampir Ekkimmu, insanları komaya sokan Asakku, öldürücü Namtaru ve fırtınalara, doğal afetlere hükmeden Lilu, Lilitu ve Ardat Lili üçlüsü gibi.

Bu kötü ruhları kullansın ya da kullanmasın Asurlu büyücü gerçekten güçlüdür. İnsanları sakat bırakabilir hatta öldürebilir. İstedığı zaman ise insanların koruyucusu ve şifa vericisi de olabilir.

Büyü ve sihirde büyük bir gelenek kuran ve bütün Akdeniz havzasını etkileyen Mısırlılar, astroloji ve yıldız biliminde Keldaniler'den etkilendiler. Yıldızlara tapmaları ile bilinen eski bir kavim olan Keldaniler, büyüü ve sihri, geleceğı görme ve kehanet aracı olarak kullanıyorlardı. Onlar için önemli olan sadece kehanet idi. Gelecek olayları istedikleri gibi şekillendirirlerdi.

Çok tanrılı ve putperest olan Roma ve Yunan'da, Orta Doğu'nun özellikle Mısır'ın etkisi ile büyücülük kendisine oldukça uygun bir zemin bulmuştur. Yunanlılar kısa sürede kendilerini büyüye kaptırdılar ama, daha kuralcı ve disiplinli olan Roma, büyüden etkilenmemek için uzun süre direndi. MÖ 5. yüzyılda çıkarılan bir yasa ile bütün büyü lük işlemler yasaklandı. Ancak, aldıkları önlemlere rağmen Romalılar büyüünün tam olarak önüne geçemediler. Büyüde oldukça ilerleme gösteren Yunanlılar bir süre sonra Romalıları etkilemeye başladılar.

İslamiyet öncesi Arap toplumunda büyü ve sihir yaygındı. Cahiliye devri adı verilen bu dönemde Araplar çeşitli yöntemler ile büyü ve sihre başvururlardı. Kehanet, cincilik, düğüm atmak, üflemek, yıldızlara bakmak gibi yöntemler ile büyü yapılırdı. Bütün büyü işleri putperestlikle birlikte yürütülürdü. Araplar büyücülerden çekinir ve onlara saygı duyarlardı (Tanyu, 1995: 506).

1.7. ESKİ TÜRK İNANIŞLARINDA BÜYÜ

Dünyanın bütün milletlerinde olduğu gibi eski Türklerin sosyal yaşamlarında da büyü ve sihir önemli bir yere sahipti. Konuya girmeden önce Ziya Gökalp'ın büyü ve sihir ile ilgili olarak verdiği şu iki cümleyi nakletmek istiyoruz:

“Eski Türklerde ‘sihir’ (büyü) de Tisin dinine bağlıdır. Hatta ‘büyü’ kelimesinin de bu dinin kurucusu olan ‘Buğu’dan türemiş olması muhtemeldir.” (Gökalp, 2005: 45).

Türklerin Gök Tanrı inancından sonra kabul ettikleri Şamanizm, bir din olmayan; ancak dinsel ve toplumsal işlevleri bulunan, toplumsal taleplere cevap veren ve dinî bir öğretisi bulunmayan bir sistemdir (Bayat, 2004: 20). Bu inanın din büyükleri ise kam ya da şaman adı verilen kimselerdi. Şamanın birçok görevi vardı: İnsanların tanrılar ile iletişim kurmasını sağlamak, tanrılara kurban sunmak, çeşitli hastalıkları tedavi etmek, ölen insanların ruhlarını öteki dünyaya götürmek gibi. Konumuz açısından şamanın en önemli görevleri ise, büyü yapmak ve cin çarpmasını kendine has yöntemler ile tedavi etmektir.

Eski Türklerin sosyal yaşamlarındaki büyüsel işlemler hakkında bilgi veren bizim için en önemli ve en eski eser, 1072 yılında Kaşgarlı Mahmut tarafından kaleme alınan Dîvânü Lûgati't-Türk'tür. Türk dilinin ilk sözlüğü olan bu eser, on birinci yüzyılın ortalarına kadar Türklerin yaşayışları hakkında bilgi verir. Bu eserin ışığı altında eski Türklerin büyüsel işlemleri hakkında bilgi vereceğiz.

Eserde büyü ile ilgili olarak şu kelimeler yer alır: *“Abakı, arkış, arwalmak, arwaş, arwaşmak, arwiş, ısrık, kam, kovu, kovuz, kösgük, monçuk, örüng, yalwı, yat, yatlamak, yel.”*

“Arwaş, arwiş, arkış, yalwı” eserde büyü anlamında kullanılan kelimelerdir. Büyü *“kam”*lar tarafından yapılır ve kamların yaptığı bu işe *“arwaşmak, arwalmak”* adı verilir. İnsanlar *“yel, kovuç ve kovuz”* dan yani cin çarpmasından korunmak için kamlara başvururlar. Oğuzlarda *“kovuç”* yerine *“kovuz”* kelimesi kullanılır, *“yel kovuz bitigi”* ise, cin çarpmasına karşı afsun, üfürük anlamına gelir. Cin çarpan kişinin yüzüne soğuk su serpilir, sonra da *“kovuç kovuç”* denir. Daha sonra bu kişi üzerlik ve öd ağacı ile tütsülenir. Kamlar yaptıkları büyülük işlemlerden sonra büyüü yaptıran kişiden *“örüng”* adı verilen parayı alırlar. *“Örüng”*, afsuncuya verilen para demektir. Bu kelimenin günümüzdeki karşılığı *“arılık”*tır.

Eski Türkler bazı büyülük işlemleri kamlara başvurmadan kendileri de yapabilirlerdi. Göz değmesinden sakınmak için üzüm bağlarına ve bostanlara *“kösgük”* adı verilen korkuluk dikerlerdi. Yine göz değmesinden sakınmak için bahçelere, bostanlara *“abakı”* adı verilen korkuluklardan dikerlerdi. *“Monçuk”* ise hayvanları bilhassa atları korumak için hayvanın boğazına takılan aslan tırnağı, muska gibi şeylerdir.

Eserde yer verilen, Türklerin yaşamında önemli bir yeri olan diğer bir uygulama ise “yat” adı verilen taş ile yağmur yağdırmaktır. Kamlar, yada taşına afsun yaparlar ve suretle yağmur veya kar yağdırır, rüzgâr estirirlerdi. Kaşgarlı Mahmut bu olayı gördüğünü söyler ve şöyle anlatır: “*Bu Türkler arasında tanınmış bir şeydir. Ben bunu Yağma ülkesinde gözümle gördüm. Orada bir yangın olmuştu, mevsim yaz idi; bu suretle kar yağdırıldı ve ulu tanrının izniyle yangın söndürüldü.*” (Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi (III), 1999: 3).

Eserde on birinci yüzyılda Türkler arasında tılsım yapmanın yaygın bir işlem olduğunu Türkmen maddesinde görüyoruz. Bu maddede tılsım ile ilgili şu bilgiler verilmektedir:

“*Zülkarneyn çekilip gittikten sonra Hakan Şu geldi, Balasagun’a kadar ilerledi. Kendi adını vererek ‘Şu’ adındaki şehri yaptırdı. Oraya bir tılsım koydurdu. Bugün leylekler o şehrin karşısına kadar gelirler, fakat şehri geçemezler. Tılsım bugüne kadar bozulmamıştır.*” (Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi (III), 1999: 416).

Yusuf Has Hacib tarafından kaleme alınan ve İslami Türk edebiyatının ilk yazılı eseri olma özelliği taşıyan Kutadgu Bilig adlı eserimizde büyü ile ilgili inanışlara rastlamaktayız. Bu kitap, dört önemli temel üzerinde oluşturulmuştur: Doğruluk, saadet, akıl, kanaat. Yazar bu dört kavramın her birine Türkçe adlar vermiş ve bunları sırası ile padişah, vezir, vezirin oğlu ve vezirin kardeşi olarak kabul etmiş, kendi düşüncelerini de bu dört kişiyi konuşturmak suretiyle vermiş ve böylelikle eserini meydana getirmiştir. Aklı temsil eden ve vezirin oğlu olan Ögdülmüş, kanaati temsil eden ve vezirin kardeşi olan Odgurmuş’a efsuncular ile nasıl münasebette bulunması konusunda şunları söyler:

“EFSUNCULAR İLE MÜNASEBETİ SÖYLER

4361 *Bunlardan (tabiplerden) sonra efsuncular gelir; cin ve periden gelen hastalıkları bunlar tedâvi ederler.*

4362 *Bunlar ile de görüşmek- tanışmak gerektir; cin ve peri çarpmasından gelen hastalıkları okutmak lazımdır.*

4363 *Eğer sana faydaları dokunmasını istersen, ey mert yiğit, onlara karşı da iyi muâmele et.*

4364 *Tabip efsuncunun sözünü beğenmez; efsuncu da tabibe kıymet vermez.*

4365 *Birinin sözüne göre, ilaç alınırsa, hastalığa iyi gelir; diğerinin sözüne göre, muska taşırsan, cinler senden uzaklaşır.*” (Kutadgu Bilig, 1994: 315)

İslamiyet’ten önceki Türklerde çeşitli bela, afet ve cinlerden korunmak için muska ya da tılsımlı şeyler kullanmak âdeti yaygındı. Ancak, Türklerin İslamiyeti kabulünden yaklaşık üç buçuk asır sonra, yani on birinci yüzyılın ortalarında, 1070 yılında, tamamlanan bu eserde

görüldüğü üzere Türkler, İslamiyet'ten önceki inanışlarını tamamen terk edememişlerdir. Günümüzde hâlen tartışılan, modern tıp ile batıl inanışların çatışması eserden edindiğimiz bilgiler ile on birinci yüzyıla kadar gitmektedir. Her ne kadar modern tıp muska taşımak, hastalıkları okutmak gibi uygulamaları reddetse de Türkler asırlardır bu batıl inanışlarından sıyrılamamışlardır.

Akrep, yılan ve zehirli örümcekler tarafından ısırılan insanları bu durumdan kurtarmak için Müslüman Türkler “arbakçı” adı verilen kişilere okuturlardı. Bunlar, günümüzde “ocak” adı verilen kişilerin atalarıdır. Eskiden arbaklar okudukları her durum için ayrı afsunlar ile her türlü hastalığı iyileştirirken, günümüzdeki ocaklar sağaltma konusuna göre farklılık gösterirler; yılan ocağı, siğil ocağı, vs. Bu afsunlara örnek olması amacı ile iki farklı uygulama için kullanılan afsuna yer vermek yerinde olacaktır:

“ Türkmenlerde Yılan Afsunu

1. Nur yılan, temir yılan, at yılan, su yılan,
2. Ok yılan, gömülgen yılan, ketle marı, ajdurharı çöl kesen ala yılan,
3. Hindustanî, kara yılan, kör marı, erkek yılan, urkoçı yılan,
4. Bogoz yılan, kısır yılan,
5. Hökm-i Davud, hökm-i Süleyman, ilçi geldi, üsven geldi,
6. Kösvend geldi, Brev, reberev küf! Çık!

Böy (Tarentula) Afsunu

7. Möy, möy, siyah möy, surh möy, ala möy,
8. Kuzlogan möy, kuzlaguçı möy, yetim möy,
9. Dul möy, tulsak möy, kul möy, kultak möy,
10. Erende möy, çerende möy, gizlende möy,
11. Hökm-i Davud.
12. Hay geldi, hoy geldi, kara çonok koy geldi.
13. Ayağının tozu geldi, pigamernin kızı geldi.
14. Hökm-i Davud...” (İnan, 2000: 146-147)

1.8. İSLAMİYET SONRASINDA BÜYÜ

İslam dini, gerek Kur'an-ı Kerim ve gerekse sahih ve kudsî hadisler ile saadet asrında olduğu gibi yüzyıllardır kendi kurallarını muhafaza etmektedir. Ancak zaman zaman bu kuralların yanı başında İslamiyet ile hiçbir ilgisi olmayan uygulamalar insanların zihnini

meşgul etmiş ve cehaletten sıyrılamamış bir çok insan hak ve batılı birbirinden ayırt edememiştir. Böyle olunca İslam kuralları ile batıl inançlar çoğu zaman karıştırılmıştır. Bu durumun en güzel örneklerinden birisi de büyüdür.

Büyünün temelinde menfaat vardır. Allah, peygamber, din gibi kavramları tanımaz hatta bazı durumlarda onları istismar eder. Büyücüler, Allah'ın isteği dışında işler başarabileceklerini iddia ederler. Aynı zamanda büyücülerin her şeyi bildiklerini iddia etmeleri İslam ile bağdaşmaz (Tanyu, 1995: 506).

İslam dinine göre, sihir yapmak da yaptırmak da haramdır. Sihir yapan ve yaptıran kişilerin küfürde bulundukları yani kâfir oldukları söylenir. Sihir yapmak, Allah'a şirk koştuktan sonra gelen en büyük günahıdır. Bu gerek Kur'an-ı Kerim'de gerekse hadislerde açık olarak bildirilen bir durumdur.

*“Süleyman'ın hükümlerliği hakkında onlar, şeytanların uydurup söylediklerine tâbi oldular. Hâlbuki Süleyman **büyü yapıp kâfir olmadı**. Lâkin şeytanlar kâfir oldular. Çünkü insanlara sihri ve Babil'de Hârut ve Mârut isimli iki meleğe indirileni öğretiyorlardı. Hâlbuki o iki melek herkese: 'Biz ancak imtihan için gönderildik, sakın yanlış inanıp da kâfir olmayasınız.' demeden hiç kimseye (sihir ilmini) öğretmezlerdi. Onlar o iki melekten, karı ile koca arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı. Oysa büyücüler, Allah'ın izni olmadan hiç kimseye zarar veremezler. Onlar, kendilerine fayda vereni değil de zarar vereni öğrenirler. Sihri satın alanların (ona inanıp para verenlerin) ahiretten nasibi olmadığını çok iyi bilmektedirler. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bunu anlasalardı!”* (Bakara, 2: 102).

Yukarıda gördüğümüz gibi Bakara suresinin 102. ayetinde büyü yapanların kâfir oldukları söylenmektedir. Ayetten anlaşılacağı üzere şeytanlar, kendi uydurmaları olan sihir ile Hârut ve Mârut adındaki iki meleğe indirilenleri Babil'de İsrail Oğulları'na öğretiyorlardı. Bu iki meleğe indirilen şeylerin sihir olduğu söylenmemiş ancak; sihre atıfta bulunulmuştur. Bunlar gerçekte sihir değildir ancak; fesat ehlinin elinde küfre sebep olabilecek malzemelerdir. Şeytanlar bunları sihir amacı ile kullanıp insanlara öğretmişler ve kâfirler sınıfına katılmışlardır (Arslan, 2002: 30). Melekler sihir yapmaz ve öğretmezler. Ancak, Babil'de olduğu gibi kötü niyetli insanlar meleklerin hayır için öğrettikleri şeyleri suistimal ederek sihir aracı olarak kullanırlar.

Sihir yapmanın Allah'a şirk koştuktan sonra gelen en büyük günah olduğu Ebu Hüreyre tarafından rivayet edilen bir hadiste şöyle beyan edilmiştir:

“Bir kere Resûlu'llâh:

'Mühlik olan yedi şeyden çekiniz!' buyurmuştu.

‘Yâ Resûla’llâh! Bu yedi şey nedir?’ diye sorduklarında Resûl-i Ekrem:

*‘1) Allah’a şirk, 2) **Sihir**, 3) Allah’ın katlini haram kıldığı bir hayatı öldürmek; haklı öldürülen müstesna, 4) Fâiz kazancı yemek, 5) Yetim malı yemek, 6) Düşmana hücum sırasında harbtan kaçmak, 7) Zinâdan masûn olup hatırından bile geçmeyen Müslüman kadınlara zinâ isnâd etmek.’ buyurdu.” (Sahîh-i Buhârî (8), 1984: 224).*

Ayetten de anlaşıldığı gibi sihir, insanı helak eden yedi şeyden ikincisidir. Sihir yapan ve yaptıran insanlar, başkalarının kaderine hükmettikleri ve kaderlerini değiştirdikleri inancı taşıdıkları için Allah’a şirk koşmuşlar ve böylece kendilerini bile bile ateşe atmışlardır. Bildiğimiz gibi Allah’a şirk koşanların cennette yerleri yoktur. Bu durumu İbn-i Abbas tarafından rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber şöyle bildirmiştir:

*“Cennet’e hesapsız girecek mü’minler **efsun etmeyenler**, teşe’üm eylemeyenler, şifânın (Allah’tan olduğuna inanıp) keyden olduğuna inanmayanlar ve her hususta Allah’a tevekkül edenlerdir.” (Sahîh-i Buhârî (12), t.y. : 83).*

İslamiyet’in getirdiği bütün bu yasaklamalara rağmen insanoğlu, istediklerini elde etmek ya da başkalarına zarar vermek niyetleri ile büyüden vazgeçememiştir. Hz. Peygamber’in itibarını kaybettirmeye çalışan Yahudiler, amaçlarına ulaşamayınca Hz. Peygamber’i öldürtmek için Lebîd İbn-i A’sam adlı bir Yahudi büyücüye büyü yaptırdılar. Hz. Aişe bu durumu şöyle rivayet etmiştir:

“Bir kere Nebî salla’llâhu aleyhi ve sellem’e sihir yapılmıştı. Hatta (şahs-ı Nebevî) bazı işi işlemediği hâlde yaptım sanırdı. Nihâyet günün birinde tekrar tekrar dua etti. Sonra bana:

‘Ey Âişe, bilir misin? Allah bana kendisinde şifam olan şeyi bildirdi ki: Bana iki kişi geldi (Cibrîl ve Mikâil). Bunlardan biri başucumda, öbürüsü de ayak ucumda oturdu. Ve biri öbürüsüne: ‘Bu zatın hastalığı nedir?’ diye sordu. O da, ‘Sihirlenmiştir’ diye cevap verdi. ‘Kim sihir yapmıştı?’ diye suâlîne öbür melek: ‘Lebîd İbn-i A’sam!’ diye cevap verdi. Sonra ‘Bu sihir ne ile yapılmıştır?’ diye sordu. O da: ‘Bir tarak, saç ve sakal tarantısı, erkek hurmanın kurumuş çiçek kapçığı ile.’ diye cevap verdi. ‘Nerede yapılmıştır?’ suâlîne de: ‘Zervan kuyusunda.’ diye cevap verdi.

Sonra Nebî salla’llâhu aleyhi ve sellem (bâzı Ashâb ile berâber) çıkıp bu kuyuya gitti. Sonra dönüp geldi. Geldiğinde bana:

‘Ey Âişe! Kuyunun etrâfındaki hurma ağacının uçları şeytan başları gibidir!’ buyurdu. Bunun üzerine ben:

‘Yâ Resûlu’llâh! Siz o sihiri çıkarıp çözdünüz mü?’ diye sordum. Resûlu’llâh:

‘Hayır çıkarmadım. Çünkü Allah bana şifâ verdi. Bir de o sihiri çıkarıp çözmekle halk arasında sihir şerrinin şuyûundan endişe ettim. Sonra, kuyunun kapatılmasını emrettim.’ buyurdu.” (Sahîh-i Buhârî (9), 1986: 53)

Kur’an-ı Kerim’in vahiy yoluyla inmeye başladığı dönemde Yahudiler ve Hristiyanlar ile birlikte Mekkeli müşrikler de sihirle uğraşmakta idiler. Cahiliye devrinde insanların en çok korktukları şey karanlık idi. Cinlerin karanlıkta ortaya çıkıp insanları çarptıklarına inanırlardı. Geceleyin dışarı çıkmak zorunda kaldıklarında ise, cinlerin reisine sığınarak kendilerini güven altına aldıklarını hissederdiler. İnsanlara zarar vermek ya da onları istedikleri yönle çekmek için okuyup üfleyerek iplere düğüm atarlar ve bu yolla büyü yaparlardı (Arslan, 2002: 68). Bu zaman zarfında, insanları bu endişeden kurtarmak ve korumak için Felak suresi vahyolundu:

*“De ki: Yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden, **düğümlere üfürüp büyü yapan üfürükçülerin şerrinden** ve kışkandığı vakit kışkanç kişinin şerrinden sabahın Rabbine sığınırım!” (Felak, 113: 1-5)*

Ancak, İslamiyet’in hadis ve ayetlerle getirdiği bütün yasaklara rağmen gerek Araplar, gerek Türkler ve gerekse diğer Müslüman toplumlar, sihir yapmaktan ve yaptırmaktan bir türlü vazgeçememişler, zorda kaldıkları birçok durumda sihre başvurmuşlardır.

Türkler arasında eski şaman geleneğini sürdüren kişiler, on birinci yüzyılın ikinci yarısından sonra “muazzim” adını alırlar. Eski geleneklerine İslamî bir yön kazandırabilmek için çeşitli İslamî terimleri, Kur’an-ı Kerim’den bazı ayet ve sureleri büyü unsuru olarak kullanırlar. Hatta Doğu Türkistan muazzimleri mesleklerinin Hz. Fatıma’ya dayandığını ispat etmek için “*Risâle-i Perîhân*” adlı bir eser meydana getirmişlerdir. Bu dönemlerde büyü ile ilgili uygulamaların anlatıldığı bir çok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerden en ünlüsü, 14. yüzyılda yaşamış olan Ahmed b. El-Bûnî tarafından yazılan “*Şemsü’l-ma’ârifî’l-kübrâ*” adlı eserdir. Arapça olan bu eserde dört yüze yakın tılsım şekli ve binlerce afsunun olduğu bilinmektedir. Çeşitli eski Mısır tılsımlı sözleri, eski Yunan Pisagor takımları Yahudi geleneğinde, özellikle de İspanyol Yahudilerin kabala dedikleri mistik rakamsal sistemlerde birleşmiş ve Cezayirli Bûnî tarafından İslam dünyasına girmiştir. Bu konuda diğer bir önemli eser ise Süleyman el-Hüseynî’nin “*Kenzü’l-havâs Keyfiyyet-i Celb ve Teshîr*” adlı Türkçe eseridir. Bu eser aslında Bûnî’nin eserinin Türkçeye çevirisidir. Ancak, Hüseynî birçok ilave yapmış, eser aslının iki katına çıkmıştır (Tanyu, 1995: 504).

1.9. GÜNÜMÜZDE ANADOLU TÜRKLERİNDE BÜYÜ

Toplu hâlde İslamiyeti kabul eden tek millet olan Türkler, hiçbir zaman eski inanışlarının etkisinden kurtulamamışlardır. Bunun en güzel örneklerinden biri de büyüdür. Her ne kadar İslam dini büyüü yasaklamış olsa da büyüler çıkarları elde etmek yolunda gerekli oldukları için yüzyıllardır uygulanırlar.

Büyüler yaşamak ve yaşarken arzu edilen şeyleri gerçekleştirmek ya da bir kötülüğü, belayı önlemek fonksiyonları ile Anadolu insanının vazgeçilmezleri arasındadır. Büyü hep gerekli olarak görülmüştür. Anadolu insanı şu durumlarda büyüye başvurur:

a. Yıkım getirici bir olayın doğmasını önlemek ya da başa gelen yıkıcı olayları ortadan kaldırmak

b. Doğumların kolay olmasını sağlamak

c. Birtakım kötülüklerden, çarpılmalardan, gizli saldırılardan korunmak

d. Gizlilikleri bilmek, geleceği öğrenmek

e. Defineleri bulmak

f. Hastalıkları gidermek (Eyuboğlu, 1987: 12 – 14).

Anadolu'nun her köşesinde bu gibi durumlarda büyüye başvurulur. Anadolu insanının muhayyilesinin genişliği büyülerin çeşitliliğini artırmıştır. Günümüzde pek çok büyü büyücüye gitmeden pratik yöntemler ile yapılabilmektedir. Bu konuda ilginç olduğuna inandığımız bir büyü çeşidi hakkında bilgi vermek istiyoruz:

Giresun şehrimizde sevdiği kızı kendisine bağlamak isteyen erkekler “Gül büyüü” adı verilen büyüye başvururlar. Bu büyü şöyle yapılmaktadır:

Bir delikanlı bir kıza âşık olur; ancak kız ona yüz vermemektedir. Bunun üzerine delikanlı bir büyücüye başvurur. Büyücü gül ağacından karşılıklı bir eksen üzerinde açmış iki yaprak alır. Yaprığın birinin orta çizgisinin üst kısmına “Echezat”, alt kısmına ise elde edilmek istenen kızın adını yazar. Diğer yaprağın orta çizgisinin üst kısmına “Vedut”, alt kısmına ise âşık olan delikanlının adını yazar. Yazılı bu iki yaprak yüz yüze birleştirilerek gizlice kızın evinin kapısının eşiğinin altına, odanın kapısının altına veya geçtiği yola bırakılır. Bu işlemlerden sonra kızın delikanlıya âşık olması beklenir (Karadeniz, 1985: 11).

Kurşun dökme, Anadolu'da korunma amaçlı olarak yapılan bir işlemdir. Bir insan hasta olduğu ya da kendisine nazar değdiği zaman rahatsızlığın ne olduğunu ve sonucunun ne olacağını anlamak için hastanın başından kurşun dökülür (Hamamizade, 1931: 103).

1.10. İSLAMİYET’TE RUKYE VE RUKYE İLE TEDAVİ

Büyünün bir çeşidi olan ancak, iyi niyetle yani hastalıklardan veya zehirli hayvanlardan korunmak amacıyla yapılan ve haram olmayan işlemlere “rukye” denir.

“*Büyücü ve üfürükçülerin okudukları şey, afsun.*” (Devellioğlu, 2000: 898) tanımında görüldüğü gibi rukyenin eski Türkçedeki efsunun kullanımına yakın bir anlamı vardır. Rukye, herhangi bir işin olması için tabiatüstü güçlere başvurmak, onlardan yardım almak olarak algılanılmaktadır.

Genel olarak rukyeyi hem efsunlama hem de dua ile tedavi anlamlarında ele almak gerekmektedir. Efsunlama, rukyenin kötü yönünü oluşturur. Bu tür rukyeler, büyücüler tarafından büyü malzemesi olarak kullanılır. Bu amaçlarla kullanıldığı zaman şirke girer ki, İslam dini bunu kesinlikle yasaklamıştır. Rukyenin iyi yönü ise, dua ile tedavi şekli olmasıdır. İslam dini, rukyenin bu kullanımını yasaklamamıştır (Arslan, 2002: 84).

Büyünün her çeşidini yasaklayan İslam dini, şirke girmemek kaydı ile rukye yapılmasına izin vermiştir. Cahiliye devrinde Araplar arasında rukye ile tedavi oldukça yaygın bir uygulama idi. Çeşitli hastalık ve zehirlenmeler rukye ile tedavi edilirdi. Rukyenin en yaygın şekli ise, ipliklere atılan düğümlere okumak sureti ile yapılanıydı. Hastanın kendisine, ağrı hissedilen yere okunur ve hastalığın geçmesi beklenirdi. Ayrıca zehirli hayvanların sokmalarına karşı dualar okuyup ve üfleyerek efsunlama yapılırdı (Scognamillo-Arslan, 2002: 168).

Avf b. Malik el-Eşcai’nin rivayet ettiği bir hadise göre, Hz. Peygamber’in rukye konusundaki görüşleri şöyledir:

“*Biz Cahiliye’de rukye yapardık. Daha sonra:*

‘*Ya Resulallah, bunun hakkında ne buyurursunuz?’ diye sorduk. Resulallah:*

‘*Rukyelerinizi bana gösteriniz. Şirk olmadığı müddetçe beis yoktur.*’ buyurdu.”

(Scognamillo-Arslan, 2002: 168)

Rukye ile tedavi konusunda Hz. Peygamber, yılan, akrep ve diğer zehirli hayvanların sokmalarına karşı, çeşitli zehir ve göz değmelerine karşı, nemleye (hurma kurdu) karşı, çeşitli ateşli hastalıklara ve cinlere karşı rukye yapmakta sakınca görmemiş, hatta bazılarını bizzat yapmıştır. Buradan anladığımız gibi, büyü malzemesi olarak kullanılmadığı takdirde İslamiyet rukye yapmayı yasaklamamıştır hatta teşvik etmiştir (Arslan, 2002: 86).

Çalışmamızın konusu olan *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*’nde çok sayıda rukye ile aynı fonksiyonda olan ancak yapılışı bakımından rukyeden ayrılan, tılsım adını verdiğimiz uygulamalar ile karşılaşmaktayız. Eseri incelediğimiz zaman, Evliya Çelebi’nin yaşadığı

yüzyılda (17. yüzyıl) Osmanlı toplumunda tılsımın çok yaygın bir uygulama olduğunu görürüz. Çeşitli hayvanlardan ve hastalıklardan korunmak için, şehirlere, taşlara, topraklara tılsımlar yapılmıştır. Bu konu I. BÖLÜM’de ele alınacağı için şimdilik bu kadar bilgi ile yetineceğiz.

1.11. İSLAMİYET’E GÖRE BÜYÜDEN KORUNMA YOLLARI

Kendisine büyü yapılan kişi her ne durumda olursa olsun onun için yapılabilecek en büyük tedavi yöntemi dua etmektir. Gerek görünüp bilinen gerekse görünmeyen gizli düşmanlarımıza karşı okuduğumuzda bizi koruyan üç önemli sure vardır. Bunlar Kur’an-ı Kerim’in son üç suresi olan “İhlâs, Felâk ve Nâs” sureleridir. “Muavvizat” denilen bu üç sure her derde devadır ve Kur’an eczanesinin aspirinleridir (Arslan, 2002: 35). İnsanlar, şeytanın, büyücülerin, cinlerin şerrinden bu sureleri okuyarak kurtulabilirler. İhlas Suresi ile tevhit inancının telkin edilerek başlanması, Felâk ve Nâs sureleri ile Allah’a sığınılması istenilmektedir.

Nazar dediğimiz göz değmesi de İslamiyet’e göre bir çeşit büyüdür. Hadislerde de belirtildiğine göre nazar, haktır. İnsanın çok beğendiği bir şeye uzun süre bakması hâlinde, ona “Maşallah” veya “Barekallah” demesi gerektiği hepimiz tarafından bilinen İslamî bir nazardan koruma yoludur. Hz. Aişe’den rivayet edilen bir hadise göre, kendisine nazar değen insanı nazardan kurtarmak için, gözü değen insan abdest alır ve bu abdest suyu alınarak nazar değen kişi yıkanır. Böylece kişi nazardan kurtulmuş olur (Arslan, 2002: 44). Günümüzde hâlen kullanılan nazar boncuğu, at nalı, tavuk veya güvercin pislikleri gibi batıl inançları İslam dini kesinlikle yasaklamıştır. Bunlardan medet ummak insanı şirke sürükler.

1.12. İSLAMİYET’E GÖRE BÜYÜNÜN VE BÜYÜCÜNÜN CEZASI

İslam âlimleri, Kur’an-ı Kerim ve hadislere dayanarak büyüü küfür olarak kabul etmişler ve büyücülerini kâfir olarak görmüşlerdir. Nitekim Bakara suresinin 102. ayetine göre büyücüler kâfirdir. Kâfir sıfatı, Müslüman bir kişiye verilebilecek en büyük manevî cezadır. Büyünün maddî cezası ise, bir hadis-i şerife göre kılıçla öldürülmektir. Cündüb (r.a.) tarafından rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır:

“Sihirbaza tatbik edilecek had cezası, kılıçla vurmaktır.” (Arslan, 2002: 79)

Abdurrahman İbni Sa'd İbni Zürrâre'nin verdiği bilgilere göre, Hz. Peygamber'in eşlerinden birisi olan Hz. Hafsa'nın kendi ölümünden sonra serbest bırakacağı cariyelerinden biri, kendisine sihir yaptığı için, sihri nedeniyle öldürülmüştür (Özbek, 1994: 218).

İslam mezheplerine göre de büyüünün cezası ayındır. Şafi mezhebine göre yapılan büyü küfrü gerektiriyorsa yapan kişi kâfirdir. Eğer büyü küfür içermiyorsa, büyüü yapan kınanır ve tövbe etmesi istenir. Tövbe ettiği takdirde tövbesi kabul edilir. Eğer tövbe etmezse öldürülür ve malına el konur. Ancak, Hanbeli ve Maliki mezheplerine göre, büyü yapan kâfirdir. Tövbe etmesi istenmez, etse bile kabul edilmez. Mutlaka öldürülmesi gerekir. Hanefi mezhebine göre ise de, büyü yapan kişi kâfirdir ve tövbesi istenilmez. Ancak, ölüm cezası büyü ile birini öldürmüştü verilirdi (Özbek, 1994: 222 - 234).

İslamî bir kurala göre, büyüü yapan bir gayrimüslim ise ve büyüü bir Müslüman'a yapıyorsa ve bu büyü o kişiye zarar veriyorsa büyücünün katli helaldir. Hz. Peygamber'e sihir yapan Lebîd bin A'sam bir Yahudi idi. Ancak, Hz. Peygamber, bir fitne çıkmasından çekindiği için onu öldürtmedi (Özbek, 1994: 212).

2. FAL

Falın Eski Türkçedeki karşılığı “ırk” tır. Dîvânü Lûgati’t-Türk’ün müellifi Kaşgarlı Mahmut bu kelimeyi şöyle açıklamaktadır: “*Falcılık, kâhinlik ve bir kimsenin gönlündekini bilmek.*” (Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi (I), 1998).

Arapça asıllı bir kelime olan ve Türkçede “fal” şeklinde kullanılan “fâl” kelimesinin batı dillerindeki kullanımı birbirine çok yakındır. Kelime, Grekçede “manteia”, İngilizcede “mancy”, Fransızcada “mancie” şeklinde kullanılır (Aydın, 1995: 134).

Fal kelimesinin çeşitli sözlük, ansiklopedi ve konu ile ilgili eserlerdeki tanımlarını vermek yerinde olacaktır.

Azerbaycan Edebiyat Terimleri Sözlüğü:

“*Fal*:

Folklor (halk bilimi) türlerinden biri. Fallar, bir milletin ilk gelişim merhalelerini, dünyaya bakışlarını, tasavvurlarını aksettirirler. Eski halkların sözlü yaratıcılığında önemli yer tutarlar.

Fala bakmanın çeşitli milletlerde birbirinden farklı şekilleri vardır. rakamlarla, kitaplarla, ellerin içindeki çizgiler vasıtasıyla, su ile, kartla, nohutla, kahve ile, yıldızlarla fala bakma vs. Eskiden Türk kavimleri içerisinde inançlarla ilgili fal, göz falı, kulak falı çok yaygın idi.

Azerbaycan halkı arasında da su, ay, yıldız ile fala bakma; göz kulak falı yaygın olmuştur. Türk boylarının eski bayramlarından ‘Novruz’un son çarşambası olan ‘ilahir çarşamba’da ‘gapıpusma’, ‘kulağa dayanma’ âdetiyle ilgili kulak falı vardır. Kapı arkasından işitilecek güzel bir söz uğur, kötü söz uğursuzluk işareti sayılır.

Gözle fala bakmada, hamile kadının başına arkadan gizlice bir çimdik tuz döküp onun ne yapacağını beklerler. Eğer kadın eli yüzünü sıgallarsa (sıvarsa, elini yüzüne sürerse) kızı; elini çenesine sürerse oğlu olacak manasını çıkarırlar.

Bir rivayete göre, ünlü şair Molla Penah Vagıf (VXIII. asır) yıldızların hareketine göre yarının uğurlu veya uğursuz olacağını söyleyebilmiş.” (Hacıyeva-Tarakçı-Köktürk, 1995: 77-78).

Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü: “*Gelecekte haber verme, kaybolanı bulma, vb. amaçla nesnelere bakıp anlam çıkarma.*” (Korkmaz, 2003: 67).

İnanç Sözlüğü Dinler-Mezhepler-Tarikatler-Efsaneler: “*Gelecekte haber almak için çeşitli nesnelerden anlam çıkarma.*” (Hançerlioğlu, 1975: 189).

Misalli Büyük Türkçe Sözlük: “*Çeşitli şeylere bakarak gelecekte olacaklar hakkında anlamlar çıkarma, gaipten haber verme.*” (Ayverdi, 2005: 916).

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat: “*Uğur; talih deneme; kahve fincanına, iskambile bakmak gibi bir takım garip usullerle insanın talihine âit şeyler söyleme.*” (Devellioğlu, 2000: 250).

Osmanlı’da Fal ve Falnameler: “*Başarısızlık, felaket ve yıkım korkusu, insanın, girişimleri için onaylayan ya da reddeden işaretler aramasına, rüzgârdan, kuşların uçuşundan, ötüşünden anlam çıkarmasına, kendi gövdesindeki istemsiz hareketleri (göz seğirmesi, kulak çınlaması, hıçkırık) iyiye ya da kötüye yormasına yol açmıştır. Bu tür yorumlar, genel olarak “fal” diye adlandırılır.*” (Sezer, 1998: 9).

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük: “*Geleceği öğrenmek, şans ve kısmeti anlamak amacıyla oyun kağıdı, kahve telvesi, el ayası gibi şeylere bakarak anlam çıkarma.*” (Türkçe Sözlük (1), 1998: 758).

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: “*Gelecekteki olaylar hakkında olumlu veya olumsuz bilgi edinebilmek için başvurulmuş çeşitli işlemler.*” (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (3), 1979: 153).

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi: “*Çeşitli tekniklerle gelecekte ve bilinmeyenden haber verme, gizli kişilik özelliklerini ortaya çıkarma sanatı.*” (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (12), 1995: 134).

100 Soruda Türk Folkloru: “*Dar ve yaygın anlamı ile falı, özel teknikleri, gereçleri ve uzmanları olan “yorumlama bilgisi” diye tanımlayabiliriz.*” (Boratav, 2003: 130).

2.1. FAL ÇEŞİTLERİ

İlk insandan bu yana insanoğlu sürekli merak içindedir ve meraklarını cezbeden en büyük konu da gelecekleridir. Yapılacak herhangi bir işin sonucunun nasıl olacağını önceden bilmek, bir insanın yazgısını öğrenmek insanları tarih boyunca meşgul etmiştir. İnsanların hayatları boyunca başarılı ve mutlu olmak istemeleri sonucunda fal, yüzlerce çeşit kazanmıştır. Kullanılan çeşitli araçlar ve yöntemler ile fal çeşitleri günümüzde oldukça genişlemektedir. Sürekli bir arayış içinde olan insan zihni farklı yaklaşımlar ile geleceklerini öğrenmek adına falı ve falcıları hayatın vazgeçilmez bir parçası hâline getirmiştir. Aşağıda çeşitli çağ ve uygarlıklardan derlenen fal çeşitlerini Giovanni Scognamillo ve Arif Arslan'ın birlikte hazırladıkları “*Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Fal*” adlı eserden özetleyeceğiz (Scognamillo-Arslan, 1999: 29 -51):

1. Ağaç Falı: Ağaçların şekillerini, dallarını, yapraklarını ve köklerini yorumlayarak bakılan eski bir fal şeklidir.

2. At Falı: Eski Kelt ve Saxonlarda rastlanan ve atların kişnemelerine göre bakılan bir fal şeklidir. Beyaz bir atın kişnemesi iyiye, siyah bir atın kişnemesi kötüye yorulur-hatta ölüm işaretidir-. Saxonlarda var olan bir fala göre, ahırdan sağ ayağını atarak çıkan bir at her zaman iyiye işarettir, bu atın renginin bir önemi yoktur.

3. Ateş Falı: Ateşe atılan nesneler ile bakılan eski bir fal şeklidir. Eğer ateşe atılan nesne tamamen yanarsa bu kötüye işarettir. Nesne kısmen yanar veya hiç yanmaz ise yorum olumlu olur. Türkler arasında da bilinen bir fal şeklidir. Türkler nesneler ile değil ateşin rengini yorumlayarak ateş falına bakarlardı.

4. Bakla Falı: Orta Çağ Avrupası'nda çok yaygın olan bir fal türüdür. Eski toplumlar baklayı büyüsel bir bitki olarak gördükleri için bu fal yaygınlık kazanmıştır. Orta Çağ'da, tekin olduğuna inanılan evlerdeki kötü ruhları kovmak için Avrupalı falcılar eve bakla taneleri atar ve bu baklalar ile fala bakarlardı. Günümüzde Türkiye'de de var olan bakla falının eski şeklidir.

5. Balık Falı: Eski Yunanistan'da yaygın olarak kullanılmış bir fal türüdür. Balıkların bağırsakları veya hareketleri incelenerek bakılan bir faldır. Hem deniz, hem de tatlı su balıkları ile bakılırdı.

6. Balta Falı: Bir cinayetin failini ortaya çıkarmak için eski uygarlıklarda kullanılmış bir fal türüdür. Bu fala göre, balta bir taşın üzerine konulur, zanlı olarak görülen kişilerin

adları taşın etrafında dönerek tekrarlanırdı. Balta yere düştüğü zaman kimin adı söylenmekte ise o kişi kâtil olarak kabul edilir idi.

7. Bağırsak Falı: Eski Etrüsklerde ve eski Yunanlarda kurban edilen koyunların bağırsakları ile bakılan bir fal çeşididir.

8. Bina Falı: Keldan, Asur, Yunanistan'da evlerin dış cephelerini inceleyerek bakılan bir fal çeşididir. Yunan felsefecisi Xenokrates'in bu konu ile ilgili bir kitabı vardır.

9. Buğday Falı: Avrupa'nın birçok kırsal bölgesinde hâlâ yaygın olan bir fal çeşididir. Fala göre, on iki tane buğday tanesi sıcak bir fırına yerleştirilir ve her bir buğdaya, bir ayın aylarını temsil etmesi amacı ile, ay ismi verilir. Tümü yanan buğdayların temsil ettikleri aylarda buğdaya zam geleceği şeklinde yorumlanır.

10. Çakıl Falı: Su dolu bir kaba çakıl taşları atılır ve taşların çıkardıkları seslere göre yorumlar yapılır.

11. Defne Falı: Eski Roma'da var olduğu bilinen bir fal çeşididir. Defne yaprakları ateşe atılır, yanan yapraklar ses çıkarırsa iyiye, çıkarmazsa kötüye yorulurdu. Bazen defne yaprakları ile birlikte yumurta da yakılır, bu zaman da ateşin aldığı şekiller yorumlanır idi.

12. Duman Falı: Eski uygarlıklardan kalma bir fal çeşididir. Buna göre, yasemin yaprakları ateş atılır ve çıkan dumanın aldığı şekiller yorumlanır idi.

13. El Falı: En eski fal çeşitlerinden biridir ve günümüzde de hâlen bilinmektedir. Üç bin yıl öncesindeki Hint kaynaklarında, Vedalarda, yer alır, Orta Çağ'dan kalma el yazması eserlerde rastlanır. Avuç içinde görülen işaretlerin, çizgilerin yorumlanmasından ibarettir. Bütün kültürlerde bu çizgiler yaşamsal bir hiyeroglif sayılmış ve insanın kişiliğini, gidişatını, hayatının safhalarını anlatmak için kullanılmıştır.

14. Harf Falı: Bu fala göre, yere geniş daire çizilir ve kenarlara harfler yerleştirilir. Dairenin ortasında ise bir falcı bulunur ve bu falcı dönmeye başlar. Falcının dengesini kaybedip düştüğü noktalardaki harfler birleştirilir ve ortaya çıkan kelimeler yorumlanır.

15. Hava Falı: Eski İranlılarda ve daha sonra da Romalılarda kullanılan bir fal çeşididir. Bulutlardan, rüzgârın yönünden, atmosfer olaylarından hareket edilerek geleceği yorumlama yöntemidir. Değişik çeşitleri de mevcuttur. İran'da kaynar sudaki dalgalanmalara, kabarcıklara bakılarak uygulanır. Romalılarda ise, yüksek bir yere yerleştirilen geniş bir kaptaki suda, rüzgârı etkisi ile meydana gelen kabarcıklar yorumlanarak bakılır.

16. Horoz Falı: Eski Yunanlılarda ve 19. yüzyılda Rusya'nın kırsal kesimlerinde rastlanan bir fal çeşididir. Bu fala göre, yere bir daire veya dikdörtgen çizilir ve yirmi dört kısma ayrılır. Her kısma bir harf yazılır ve bir buğday tanesi koyulur. Dairenin veya dikdörtgenin içine bir horoz bırakılır. Horozun yediği buğday tanelerinin yer aldığı

bölmelerdeki harfler not edilir ve yorum yapılır. Daha çok Rusyalı genç kızlar tarafından, koca bulup bulamayacakları merak edilerek bakılır.

17. I Ching (Yi King): Çin'in en eski felsefe sistemi ve fal şeklidir. Taoizm, Confucius gibi çeşitli Çin dinlerini etkileyen gizemli bir bilgi kaynağıdır. Fallar arsında en karmaşık olanıdır. Açıklanması ve yorumlanması uzun incelemelere konu olmuştur.

18. İnsan Bağırsağı Falı: Eski bir barbar fal şeklidir ve oldukça korkunçtur. Kurban edilen kadın veya erkeklerin bağırsaklarına göre yorumlar yapılır. Roma İmparatoru Neron tarafından revaçta tutulan vahşice bir uygulamadır. Fransa mareşali olan ve kara büyü tutkunu olması ile bilinen Gilles de Rais fal bakmak veya baktırmak için bir çok genci kurban etmiştir.

19. İskambil Falı: İlk örnekleri 16. yüzyılda görülen o zamandan bugüne yaygınlığını kaybetmeyen bir fal şeklidir. Bir kısım tarihçilere göre, iskambil kağıtları Fransa kralı çılgın 6. Charles'ı eğlendirmek amacı ile çizilmişlerdir. Falın amacı ve işlevi geleceği açıklamaktır. Buna göre destedeki kartlara birer anlam verilir ve bunlar bir araya getirilerek yorumlanır. Maça, Kupa, Karo, Sinek'lerdeki kral, kraliçe, vale ve sayılar yorumlanarak bakılır. Her bir kralı, kraliçenin, valenin ve sayının kendine özgü anlamları vardır.

20. Kafatası Falı: Eski Germanler tarafından uygulanan bir fal şeklidir. Bir hayvanın, genellikle eşiğin, kafatası ateşe atılır ve ateşe sorular sorulur. Kafatası yanarken çıtırtılar çıkarsa bunlar olumlu cevaplar sayılırdı. Daha çok kaybolan eşyaları bulabilmek amacı ile bakılırdı.

21. Kahve Falı: En çok Akdeniz ülkelerinde ve Orta Doğu'da kullanılan ve dünyanın her yerinde uygulanan bir fal çeşididir. Kahve falından ilk kez bahseden kaynak, Floransalı falcı Tommaso Tamponelli'dir. Kahvenin telvesinin aldığı şekiller yorumlanarak gelecekte haber verilir.

22. Kap Falı: Çeşitli türleri olan bir fal çeşididir. Boş bir kap kullanılırsa kaptaki yansımalar incelenir. İçi su veya yağ dolu bir kap da kullanılabilir. Bir başka türüne göre, kabın üzerinde ipe bağlı bir yüzük sallandırılır ve yüzüğün kaba vurunca çıkardığı sesler yorumlanır.

23. Kaplumbağa Falı: Eski Çin'de ve hâlen Afrika'nın birçok yerinde uygulanan bir fal çeşididir. Kaplumbağanın kabuğu ateşe atılır ve yanan kabukta beliren çizgilere göre yorumlar yapılır.

24. Karaciğer Falı: İlk önce Keldanilerde, daha sonra Yunanistan ve Roma'da görülen, oldukça eski bir fal çeşididir. Kurban edilen hayvanların karaciğerlerinin çıkarılıp yorumlanmasından ibarettir. Büyük İskender'in ölümünün böyle bir falda çıktığı söylenir.

25. Karga Falı: Kargaların uçuş şekillerine, davranışlarına ve çıkardıkları seslere göre yorumlar yapılan bir fal çeşididir.

26. Keçi Falı: Antik Yunanistan'ın Delfos kentinde uygulanan ve bağırsak falına oldukça yakın olan bir fal çeşididir.

27. Kemik Falı: Yunanlılardan kalma bir fal çeşididir. Homeros'un İlyada Destanı'nda sözü geçer. Aslında tanrı Hermes'e bir çeşit sunuştur. Eski Yunan inanışlarına göre yere atılan kemiklerin durumundan tanrıların niyetlerini anlamak mümkündür.

28. Kristal Falı: Orta Çağ'dan kalma bir fal çeşididir. Yüzük gibi çeşitli ziynet eşyalarındaki kristal parçalarına bakarak ve trans hâline girerek bakılır. Çağdaş şekli ise, kristal küre ile bakılan faldır.

29. Kuş Falı: Antik Roma'da kuşların uçuşlarına göre bakılan bir fal çeşididir.

30. Lamba Falı: Lamba veya mum ışıklarındaki değişimlerin, hareketlendirmelerin ya da bunlardan oluşan gölgelerin, ışık oyunlarının incelenmesi sonucunda oluşan bir fal çeşididir.

31. Mum Falı: Eritilen bir mumun su dolu bir kaba akıtılması ve oluşan şekillerin yorumlanması sureti ile oluşan bir fal çeşididir. 19. yüzyıla Fransa'nın çeşitli bölgelerinde müstakbel kocalarının mesleklerini öğrenmek isteyen genç kızlar bu fala bakarlardı.

32. Ok Falı: Keldanilerde, eski İranlılarda ve Germenlerde kullanılan bir fal çeşididir. Fırlatılan okun uçuş şekli, yere düşmesi veya bir yere saplanması yorumlanır. Bir başka şekline göre, bir dizi okun üzerine sorulan sorulara ait olumlu ve olumsuz cevaplar yazılır ve oklar karıştırılırdı. Çekilen oktaki cevabın tanrılar tarafından gönderildiğine inanılırdı.

33. Omuz Kemiği Falı: Japonların geleneksel bir falıdır. Bu fala göre, bir geyiğin omuz kemiği ateşe atılır ve kemiğin yanarken ortaya çıkardığı kırılmalar, yanmalar, parçalanmalar yorumlanır. Kaplumbağa falının bir başka çeşididir.

34. Rüzgâr Falı: Antik Yunan ve Roma'da yere dökülen veya hâlen dallarda kalan yapraklar üzerinde rüzgârın etkisine göre bakılan bir fal çeşididir. Ayrıca, rüzgârda sallanan çanların çıkardığı sesler ile de bakılır.

35. Saç Falı: Bir çocuğun saçlarının, buklelerinin rüzgârda nasıl hareket ettiklerine göre bakılan bir fal çeşididir.

36. Sayı Falı: Eski Yunanlılarda ve Yahudilerde görülen bu fal şekli, Orta Çağ'dan ve Rönesans'tan gelen çeşitli katkılar ile, gizemcilikte evreni açıklamaya yönelik bir anahtar sayılırdı. Sayılardan oluşan tarihler, çeşitli birimlerden ve isimlerin sayısal değerlerinden yararlanılarak geleceği bilme işleminde sayılar kullanılır.

37. Soğan Falı: Almanların geleneksel bir fal şeklidir. Bir soğanı tek tek soymak sureti ile bakılır. Almanların bu geleneğine göre, genç kızlar, eş adaylarının adlarını soğanlara yazarlar ve Noel gecesinde bir kilisenin sunağına bırakırlar. İlk filiz veren soğan müstakbel eşin adını açıklardı.

38. Su Falı: Bakır levhalara sihirli sözlerin yazılması ve su dolu bir kaba yerleştirilmesi ve bakire bir kızın suyun içine bakıp gördüklerini anlatması sureti ile bakılır. Bir başka şekline göre, bir dolunay gecesinde gümüş bir vazoya su doldurulur ve bir mumun ışığı suya yansıtılır. Bir falcı sudaki ışığın yansımalarını yorumlar.

39. Tarot Falı: Dünyada oldukça yaygın bir fal çeşididir. Başlangıcının ne zaman olduğu tam olarak bilinemese de 14. yüzyıldan kalma tarot desteleri olduğu bilinmektedir. Gizemci geleneğe göre Mısır'dan gelmiştir ve bir kutsal kitabın, tanrı Toth'un kitabının özetlenmiş şeklidir. Tarot kartlarının bir fal aracı olarak kullanılması 18. yüzyıldan sonradır. Bugün en çok kullanılan desteleri yetmiş sekizlik destelerdir. Bu yetmiş sekizlik desteler, yirmi iki Büyük Giz, elli altı Küçük Giz'den oluşmaktadır. Bunların en önemlileri Büyük Gizlerdir ve her bir resimli kartın kendine has bir anlamı vardır. Bu kartlara göre anlamlar çıkarılarak fala bakılır.

40. Tuz Falı: Geçmiş yüzyıllarda ateşe atılan tuz tanelerinin yanarak çıkardığı sesler bir fal çeşidi olarak kullanılmaktaydı.

41. Un Falı: Eski Yunanlılardan kaldığı düşünülen ve daha çok Akdeniz ülkelerinde yaygın olan bir fal çeşididir. Buna göre, yere un serpilir ve ortaya çıkan şekiller yorumlanır. Başka bir çeşidine göre, ekmek yapmak için yoğrulan hamurun aldığı şekiller yorumlanır.

42. Yaprak Falı: Bu fala göre, bir yaprağın üzerine kişinin adı ve sorduğu soru yazılır. Daha sonra yaprak açık bir yere bırakılır. Eğer rüzgâr yaprağı yerinden kımıldatmaz ise sorulan sorunun cevabının olumlu olduğu kabul edilir.

43. Yüz Falı: Bir kişinin yüz şekline göre kişiliğinin ve geleceğinin yorumlanması ile oluşan bir fal çeşididir.

44. Yüzük Falı: Antik Yunanistan'da uygulanan bir fal şekli idi. Bu fala göre, su dolu bir kabın etrafına alfabenin harfleri dizilir ve kabın üzerinde ipe bağlanmış yüzük sallandırılır. Yüzüğün sallanırken çarptığı harfler bir araya getirilir ve bu harfler birleştirilerek anlamlı sözcükler kurmaya çalışılır.

45. Zar Falı: Orta Çağ'dan kalma olduğuna inanılan bir fal çeşididir. Bu fala göre, bir daire çizilir ve dairenin içine üç tane zar atılır. Bu zarların gösterdiği sayılar toplanır ve buna göre yorum yapılır.

Bahsettiğimiz kitapta yer alan fal çeşitleri bunlardır. Ancak, fal çeşitlerinin sadece bu kadar olduğu düşünülmemelidir. Bugün Anadolu’da sayısı tespit edilemeyecek kadar çok fal vardır. İnsanlar açısından önemli olan gelecek hakkında söylenecek sözler olduğu için Anadolu halkı falda kullanılan malzemeye önem vermemektedir. Kahve falı, tarot falı baktırıldığı gibi, bazen de herhangi bir şeye dayanarak niyet tutma fal olarak kabul edilmektedir. Nitekim, fal tutmak, “*Aklından bir şey geçirip belli bir işin olup olmamasında veya oluş tarzında ona cevap aramak, niyet tutmak.*” anlamındadır (Ayverdi (1), 2005: 916).

Eserde yer almayan bizim çeşitli kaynaklardan tespit edebildiğimiz fal çeşitlerinden bazıları alfabetik olarak sıralanmıştır:

Aşık Kemiği Falı: Göçebe Türkler arasında çok yaygın olan bir fal çeşididir. Bu fala göre aşık kemiği davulun üzerine atılır ve kemiğin duruş şekline göre yorum yapılır (Korkmaz, 2003: 67). Günümüzde bazı Türk boyları arasında hâlen kullanıldığı bilinmektedir.

Billur Falı: Billurdan bir topa bakarak görülen hayalimsi şekilleri yorumlamaya dayanan bir fal çeşididir (*Türk Ansiklopedisi* (16), 1968: 90) .

Fizyonomi Falı: İnsan bedenini esas alan bir fal şeklidir. İnsanların kaşları, gözleri, parmakları, ten, saç ve göz renkleri, boyları, vb. ile onların fitratlarındaki özellikleri belirlenilmeye çalışılır.

Göz Falı: Azerbaycan Türkleri arasında yaygın bir fal çeşididir. Bu fala göre insanlar, hamile kadının başına arkadan gizlice bir çimdik tuz döküp onun ne yapacağını beklerler. Eğer kadın eli yüzünü sıgallarsa (sıvarsa, elini yüzüne sürerse) kızı; elini çenesine sürerse oğlu olacak manasını çıkarırlar (Hacıyeva-Tarakçı-Köktürk, 1995: 77).

Grafoloji: İnsanın el yazısını inceleyerek onun karakterini tanımlama esasına dayanır (*Türk Ansiklopedisi* (16), 1968: 90).

Kitap Falı: Bu fala göre, belli bir niyetle kutsal kitaplardan açılan yerdeki ifadeler yorumlanır. Başta Kuran-ı Kerim olmak üzere, çeşitli mutasavvıfların kitapları ile de uygulanır.

Köpük Falı: Bu fal çeşidinde ataların ruhuna kurban sunulur ve kurban eti kazanda kaynatılarak çıkan köpüğün rengine bakıp kehanette bulunulur. Şamanizm izleri taşıyan bu fala günümüzde rastlanılmaz. Ancak, Kırgızların ünlü destanı Manas’ta bu fal karşımıza çıkmaktadır; buradan hareketle kurban etine bakarak kehanete bulunma eyleminin eski Kırgızlarda var olduğunu söyleyebiliriz.

Kulak Falı: Türk boylarının eski bayramlarından olan Nevruz’un son çarşambası olan “ilahir Çarşamba”da “gapıpusma”, “kulağa dayanma” âdetiyle ilgili bir kulak falı vardır.

Bu fala göre kapı arkasından işitilecek güzel bir söz uğur, kötü söz uğursuzluk işareti sayılır (Hacıyeva-Tarakçı-Köktürk, 1995: 77).

Kum (Toprak) Falı: Kum, toprak ve taşlar ile tesadüfen tespit edilen belli noktalar ve bunların şekilleri yorumlanır (Arslan, 2002: 112).

Kumalak Falı: Kırgız-Kazaklarda ve Özbeklerde yaygın bir fal çeşididir. Bu fal için kırk bir tane taş, nohut, fasulye ya da koyun tezeği kullanılır. Müslüman Türklerde yaygın olduğu bilinmektedir. Bu fala bakanlara “kumalakçı” denir (İnan, 2000: 157-158).

Kura Falı: Bu fal, fala bakmak isteyen kişinin belli bir düzene göre zar veya benzeri herhangi bir şeyi hazırlanmış olan levhaya atması ya da gözünü kapatarak parmağını gelişigüzel bir yere basması ve zarın ya da parmağın geldiği yerdeki harfe göre fal kitabından sonucu okuması esasına dayanır (Sezer, 1998: 37).

Kürek Kemiği Falı: Şamanistlerde, Müslüman Türklerden Kırgız-Kazaklarda ve Nogaylarda en ünlü faldır. Hayvanın kürek kemiğindeki çizgi ve noktalara bakılıp gelecekte haber verilir. Bu fala bakanlara “yağırınçı” adı verilir. Bu fal en eski Şamanizm’in kalıntılarından biridir (İnan, 2000: 152).

Mâni Falı: Maniler Hıdırellez günlerinde bir fal unsuru olarak karşımıza çıkar. Bugünde “Mantuvar Geleneği” adı verilen bir tören yapılır. Bu tören için bir akşam önce genç kızlar bir küpün içine yüzük, küpe gibi süs eşyalarını atıp küpün ağzını kapatarak gül ağacının altına gömerler. Sabah olunca ağacının yanında otururlar. Küpü açarlar. Manici bir mani okuyarak küpün içinden bir süs eşyası çıkarır. Bu mani çekilen süs eşyasını atan kızın niyetinin cevabıdır (Çelik, 2005: 42).

Papatya Falı: Uygulanması en kolay fallardan biridir. Buna göre, bir niyetle papatya yaprakları sırayla, mesela seiyor ve sevmiyor diyerek, koparılır. En son yaprakta söylenen sözün gerçekleşeceğine inanılır.

Sakız Falı: Günlük hayatta oldukça sık karşımıza çıkan bir fal çeşididir. Sakızların jelatinlerinin üzerinde yazılı olan manilere göre niyetin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği öğrenilmeye çalışılır.

Tespih Falı: Bu fal için öncelikle bir niyet edilerek tespihin püskülünden tutulur. Tespihi tutan kişi diz çökerek yere oturur ve tespih hangi elinde ise o elinin dirseğini dizine dayar. Hiç konuşmadan, hareket etmeden durur ve tespihi sallamaya başlar. Tespih eğer kibleye doğru sallanır ve dönerse niyet edilen şeyin gerçekleşeceğine aksi hâlde gerçekleşmeyeceğine inanılır (Özseven, 1939: 188).

Tükürük Falı: Keçi, deve, at gibi hayvanlarının kaybeden insanlar hayvanlarını bulmak için tükürük falına başvururlar. Bu fala göre biri avucuna tükürür. Sonra diğer elinin

bir parmağını tükürüğe yapıştırır. Bu sırada tükürük hangi yöne giderse kaybolan hayvanın o yöne gittiğine inanılır.

Yıldız Falı: İnsanların doğdukları gün esas alınarak gökyüzünün o günkü durumu, yıldızların konumu ve bunların insan üzerindeki etkilerinden yola çıkarak insanın geleceğini yorumlama işidir. Astroloji ile yakından ilgilidir.

Geleceği öğrenme veya bir niyetin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini anlama merakı içinde olan insanların muhayyilesi genişledikçe fal ile ilgili olan pratikler ve dolayısıyla fal türleri çeşitlilik kazanacaktır. Fal çeşitlerinin sadece burada verdiklerimiz olduğu düşünülmemelidir. Geçmişte uygulanan; ancak bugün unutulmuş fal çeşitleri de vardır. Ateşin alevlerine, közün duruşuna ve odunun ısıklık seslerine göre kehanette bulunma bunlara örnek olarak verilebilir (İnan, 2000: 158).

2.2. YILDIZ BİLİMİ VE ASTROLOJİ

Yüzyıllar boyunca “ilmü’n-nücum” ya da “ilm-i nücum” adı ile bilinen yıldız bilimi, *“Burç ve gezegenlerin durumlarına göre gelişen astronomi ilmidir.”* (Pala, 1999: 207). Astroloji ise *“Yıldızları inceleyip olayları öngörme sanatıdır.”* (Scognamillo, 2003: 15).

Yıldız biliminin tarihine bakacak olursak, bugünden altı bin yıl geriye gitmemiz gerekmektedir. Altı bin yıl önce Orta Doğu’daki Ur, Uruk, Babil şehirlerinde yıldız bilimi doğmuştur. Çok katlı tapınaklar ve ziguratlar birer gözlem evi görevini görüyor, bunların başında rahipler yer alıyordu ve rahipler buralarda hem tanrılarına dualar okuyorlar, hem de tanrıların çıkış yeri olarak kabul ettikleri gökyüzünü, yıldızları ve gezegenleri inceliyorlardı (Scognamillo, 2003: 31).

Astrolojinin temelini oluşturan burçlar ise, MÖ 700 yıllarından beri kullanılmaktadır. MÖ 24. yüzyılda yaşamış olan Kral Sargon geleceğini tahmin etmek için güneş ve ayı şöyle yorumlamıştır:

“Ayın ilk gecesinde ay görünüyorsa ülke barış içinde olacak, ülkenin gönlü mutlu olacak. Şayet ay puslu ise kral başarı ile hüküm sürecektir.

Batan Güneş, olduğundan iki kat daha geniş görünüyorsa ve ışınlarından üçü, mavi ışık saçıyorsa ülkenin kralı mahv olacaktır.

Ay on üçüncü günde görünürse durum Akad için iyi, Suriye için kötü olacaktır.” (Scognamillo, 2003: 32).

Milattan öncenin son yıllarına doğru yıldız ilmi sistemli bir şekil almaya başlamıştır. MÖ 2. yüzyılda yaşamış olan İskenderiyeli ünlü gök bilimci Claudius Tolomeo’nun, Mısır,

Babil ve Yunan kaynaklarından hareketle yazdığı “Tetrabiblos” adlı eser, yıldız biliminin ilk sistemli eseridir (Scognamillo, 2003: 35).

Giovanni Scognamillo “Astroloji ve Yıldız Bilimi” adlı eserine Osmanlı İmparatorluğu’nda yıldız bilimi ile ilgili olarak 21 Mart 1971 tarihli Hürriyet Gazetesi’nden Metin Soysal’ın “Yedi Asır Öncenin Yıldız Falı, Fatih’in Bile Fala Baktırdığı Bir Kitap Bulundu” adlı yazısını aynen almıştır. Konumuz ile ilgili olması ve önemli bilgiler vermesi nedeniyle biz de bu yazıyı adı geçen eserden alıyoruz:

“Osmanlı Sarayı’nda, hükümdarların rüyalarını yorumlayan, büyük olaylar için geleceğin falına bakan, hatta zaman zaman devlet işlerine bile yön veren nice usta müneccimin kullandığı çok değerli bir el kitabı, Amasya Bayezid Kütüphanesi’nde bulunmuştur.

Çeşitli eski kitaplar tasnif edilirken ortaya çıkan bu eser, meşin bir kap içinde özel kağıtlara, ‘nesih usulü’ el yazması olarak hazırlanmıştır. 69 sayfadır ve dili hayli eski, Osmanlıca tabirlerle süslenmiştir. Şeyh Seyyid Sipahi ve Derviş Muhammed isimli iki müneccimin uzun araştırmalarından sonra, göz nuru dökerek ortaya koydukları eserin adı ‘Mecmua-i Felekiyat ve Kitab-ı Kenz-i Mekdum’dur. Türkçesi ile bu isim anlamına ‘Astronomi Mecmuası (Gökler İlminin Mecmuası) ve Gizli Hazineler Kitabı’ gelmektedir. En az 700 yıllık olduğu tahmin edilen eser, asırların ağır yükü ile epey yıpranmış, artık Dağılmaya ve kaybolmaya yüz tutmuşken, Amasya Bayezid Kütüphanesi cilt atölyesinde âdeta yeniden hayata kavuşturulmuştur.

Kitabın içinde, bugünkü adıyla bütün burçların minyatür tarzı çizilmiş renkli resimleri vardır. Okuduğunuz gazete ve dergilerin ‘Yıldız Falı’ sütunlarında yer alan resimler genellikle bu minyatürlerin birer kopyasına benzemektedir. Şeyh Seyyid Sipahi ve Derviş Muhammed, insanoğlunun geleceği hakkındaki ön bilgiyi bu burçlarda ararken sıraladıkları tahminler arasına bir de ‘çark-ı felek’ eklemişlerdir.

Gerek Amasya Bayezid Kütüphane’sindeki kayıtlara, gerek Topkapı Müzesi’ndeki notlara göre bu kitaptan Yıldırım Bayezid, Fatih Sultan Mehmet, Kanuni Sultan Süleyman ve Yavuz Sultan Selim gibi ünlü padişahların müneccimbaşları da faydalanmışlardır.” (Scognamillo, 2003: 40-41).

Biz burada Osmanlı Sarayında önemli yere sahip olan müneccimbaşı hakkında bilgi vermek istiyoruz. Sarayların dış hizmetlere mahsus kısımlarında çalışanlara “Birun halkı” yani dış halkı adı verilir. Birun halkı altı kısımdan oluşur ve müneccimbaşlar bu halkın birinci kısmı olan “Ulema Sınıfı”nda yer alır (Sertoğlu, 1986: 53). Evliya Çelebi’nin verdiği bilgilere göre remilciler de bu sınıfta yer alır. Müneccimbaşının görevi çeşitli önemli olaylar

için astrolojik hesaplara dayanarak uğurlu vakti seçmek ve her yıl takvim tertip etmekte (Sertoğlu, 1986: 233). Seyahatname'ye göre müneccimbaşılar Beykoz'da yaşarlar:

“*Beykoz kazası başkadır ki müneccimbaşıların meşrutasıdır.*” (Danışman (1), 1969: 124; Gökyay (1), 1996: 48).

Evliya Çelebi müneccimler, remilciler ve falcılar esnafı hakkında şu bilgileri vermektedir:

“**Müneccimler** (Yıldıza bakarak mânâ çıkaranlar) : Yetmiş neferdir. Pîrleri İmâm Ali'dir ki, “*Ve'l-kamere kaddernâhu menâzile hatta adeke'l-urcûnil kadîm*” âyetini tefsîr edip bu ilmi meydana getirmiştir. Şehîd oldukları yer Kûfe'dedir ki ibadet ederken o hazreti 'İbn Mülcem' melunu şehîd etmiştir. Bu müneccim sınıfı tahtı revân üzerinde usturlaplarını (güneş irtifa aleti), kıblenümalarını (kıbleyi gösteren alet), mikatlarını, takvim ve zeyc (yıldızların yerlerini göstermek için düzenlenmiş cetvel) kitaplarını dizip müneccimbaşı hususî kavuğu ile kazaskerle at başı beraber geçer.” (Danışman (2), 1969: 222; Gökyay (1), 1996: 225-226).

“**Remilciler**: Dükkân on beş, nefer üç yüz. Bunlar da ulemâ sınıfından olduklarından kazasker alayı ile tahtirevânlar üzerine talih tahtasını, kur'a ve remil tahtalarını meydana koyup, ‘uğurlu ve mes'ut talih... Uğursuz talih... Maksat ve meramımızı görelim’ diye remilcilere mahsus kelimeler söyleyerek geçerler. Pîrleri yine Hazreti Ali'dir ki ünlü remilcidir. Bu bilgi pek eskidir. Bu tarîkin pîri Hazreti Danyal idi ki, Cibril Aleyhisselam'dan öğrenip remil ile mûcizesini göstermiştir.” (Danışman (2), 1969: 222; Gökyay (1), 1996: 225-226).

“**Tasvirici Falcı Esnafı**: Bir kişidir, Mahmutpaşa çarşısında 'Hoca Mehmet Çelebi'dir. Yaşlı bir zat Süleyman Han'ın sohbetiyle müşerref olmuştu. Birçok Padişahların, peygamberlerin, hesapsız kaleler önündeki muharebelerini, denizde gemilerin muharebelerini, eski ressamın sihirli, beğenilmiş kalemleriyle beyaz kâğıtlar üzerine yapılmış resimlerini dükkânına asar, gelip geçen, bir akçaya verip talih tutardı. O da bu resimlerden birini açardı. Muharebe mi gelir, Yusuf ve Züleyha mı gelir, Leylâ Mecnun mu gelir, Ferhat'la Şirin mi gelir, yahut geçmiş pehlivanların birbirleriyle güreşleri veya ıyş u işretleri mi gelir! Her ne gelirse ona münasip kendince beyitler söylerdi. Mesela Ferhat gelirse:

‘Bu fal issine geldi işte Ferhat

Çalışmakla olursun sen de dilşat' derdi.” (Danışman (2), 1969: 290; Gökyay (1), 1969: 292).

Evliya Çelebi, burada müneccimler ve remilciler ile ilgili tarihî bilgiler vermiştir. Müneccimlerin yetmiş, remilcilerin üç yüz kişi olduklarını söylemektedir ki bu da azımsanacak bir sayı değildir. Her ikisinin de piri Hz. Ali'dir. Hz. Ali'nin tefsir ettiği söylenen ayet Yasin suresinin otuz dokuzuncu ayetidir. Ayetin Türkçe meali şöyledir:

“Ay için de bir takım menziller (yörüngeler) tayin ettik. Nihayet o, eğri hurma dalı gibi (hilâl) olur da geri döner.” (Karaman, 2002: 432).

Osmanlı İmparatorluğunda kazaskerler (Kadıasker kelimesi zamanla yerini kazaskere bırakmıştır.) şer'i hükümler veren kişilerdi. Müneccimbaşlarının ve remilcilerin kazaskerlerle yan yana geçtikleri ve müneccimbaşlarının kendilerine has kavukları olduğu göz önüne alınınca onların sosyal ve idarî hayat içinde sahip oldukları yer daha iyi anlaşılır. Yukarıdaki gazete haberinden de anlaşılacağı gibi, her padişahın bir müneccimbaşısı vardır.

Evliya Çelebi'nin yaşadığı yüzyılda İstanbul'da sadece bir tane falcı esnafı olduğu söylenmektedir. Buna göre Mahmutpaşa Çarşısı'ndaki Mehmet Çelebi'nin dükkânına gelen insanlar duvarda asılı olan resimlerden birini talih tutarak seçerler ve seçilen resme Mehmet Çelebi bir beyit söyler.

Yıldızlar ilminin esasını yedi gezegen ve on iki burç oluşturur. Bu yedi gezegen içten dışa doğru şöyle sıralanmaktadırlar:

1. Ay
2. Utarit (Merkür)
3. Zühre (Venüs)
4. Güneş
5. Mirrih (Merih, Mars)
6. Müşteri (Jüpiter)
7. Zühal (Satürn) (Pala, 1999: 207).

Bu yedi gezegenin insanlar üzerinde bıraktıkları etkileri İskender Pala'nın *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü* adlı eserini kaynak alarak şöyle sıralayabiliriz:

Ay: Ay gezegenine mensup olan insanlar, sebatsız, ihmalkâr, kararsız, hayalci, endişeli, zayıf ve metanetsizdirler (Pala, 1999: 46).

Utarit: Utarit'e mensup olan insanlar, anlayışlı, zeki, kurnazdırlar. Ayrıca, neşeli, hassas, çalışkan kişiler de be gezegenin etkisi altında olurlar (Pala, 1999: 404).

Zühre: Zühre gezegenine mensup olan insanlar güzel, zarif, zevk sahibi, zeki, maharetli ve sanatkâr olurlar (Pala, 1999: 427).

Merih: Merih gezegenine mensup olan insanlar kuvvetli, öfkeli, sert, cüretkâr, karanlık ve girişkenlik ile dolu fakat devamlı kavgacıdırlar (Pala, 1999: 285).

Müşteri: Müşteri gezegenine mensup olan insanlar, terbiyeli, utangaç, iyi huylu, alçak gönüllü, cömert, düzgün ve güzel söz söyleyen insanlardır (Pala, 1999: 303).

Zühal: Zühal gezegenine mensup olan insanlar ahmak, cahil, pinti, yalancılardır (Pala, 1999: 427).

İlm-i nücumda önemli yeri olan burçlar, insanların büyük bir kısmının inandığı bir gayb ilmidir. Bu ilim ile ilgilenenlere göre her insan bir yıldızın etkisi altındadır. Bu yıldız insanın doğduğu zamanda güneşin içinde bulunduğu burçtur. Her biri ayrı özellik arz eden yıldızlar insanların duygu, ahlak, huy ve sıhhatleri üzerinde etkili olurlar (Pala, 1999: 74).

Burçlar sırası ile şunlardır:

1. Hamel (Koç) 21 Mart – 20 Nisan
2. Sevr (Boğa) 21 Nisan – 21 Mayıs
3. Cevzâ (İkizler) 22 Mayıs – 21 Haziran
4. Seretân (Yengeç) 22 Haziran – 23 Temmuz
5. Esed (Aslan) 24 Temmuz – 23 Ağustos
6. Sünbüle (Başak) 24 Ağustos – 23 Eylül
7. Mizân (Terazi) 24 Eylül – 23 Ekim
8. Akreb (Akrep) 24 Ekim – 22 Kasım
9. Kavs (Yay) 23 Kasım – 22 Aralık
10. Cedy (Oğlak) 23 Aralık – 20 Ocak
11. Delv (Kova) 21 Ocak – 19 Şubat
12. Hut (Balık) 20 Şubat – 20 Mart (Sezer, 1998: 75).

Burçların güneş, ay, gezegenler ve insan tipolojisi arasındaki ilişkileri her burca göre farklılık arz etmektedir. Bu konuyu Giovanni Scognamillo'nun "*Astroloji ve Yıldız Bilimi*" adlı eserinden özetleyerek vermek istiyoruz (Scognamillo, 2003: 66 – 67):

Koç: Ateş grubundandır ve Merih gezegeninin etkisi altındadır. Merih bu burçtaki insanları ateşli, hareketli, çoğu zaman fanatik, atılgan, bağımsız, aktif ve korkusuz kılar.

Boğa: Toprak grubundandır ve Venüs gezegeninin etkisi altındadır. Boğa burcu insanı mücadele etmekten ve insanlara hükmetmekten hoşlanırlar. Hırslı, kararlı, yöntemli ve kıskanç kişiliğe sahiptirler.

İkizler: Hava grubundandır ve Merkür gezegeninin etkisi altındadır. İkizler burcu insanı iş bilir ama aynı zamanda vurdumduymaz olurlar. Duyarlı olmalarına rağmen bazen kaypak davrandıkları da olur. Toplum hayatından hoşlanırlar.

Yengeç: Su grubundandır ve Ay'ın etkisi altındadır. Yengeç burcu insanının hayal dünyası geniştir. İdealisttir ve siyasî yeteneklere sahiptir. Duyarlıdır, zaman zaman kaprisli oldukları da görülür.

Aslan: Ateş grubundandır ve Güneş'in etkisi altındadır. Aslan burcu insanı, ateşli, hırslı, heyecanlı bir kişiliğe sahiptir. İyi konuşurlar ve çekicidirler.

Başak: Toprak grubundandır ve Merkür gezegeninin etkisi altındadır. Başak burcu insanı amacına ulaşmak için mücadele etmekten hiç kaçınmaz. Tutkularında her zaman ölçülüdür. Zeki ve araştırmacıdır. İnsanlar arasında takdir edilmekten ve sayılmaktan çok hoşlanırlar.

Terazi: Hava grubundandır ve Venüs gezegeninin etkisi altındadır. Terazi burcu insanı yumuşaklığı ve şiddeti bir arada götürür. Dengeli ve adildir. Durumlara uyum sağlamasını bilir. Düşünce tarzı sağlam ve düzgündür.

Akrep: Su grubundandır ve Plüton ile Merih gezegenlerinin etkisi altındadır. Akrep burcu insanı son derece gerçekçidir, hayal kurmaz. Sezgileri çok güçlüdür. Kurnazdır, ne istediğini çok iyi bilir.

Yay: Ateş grubundandır ve Jüpiter gezegeninin etkisi altındadır. Yay burcu insanı genelde neşelidirler. Gururlu, iyiliksever, ateşli bir yapıya sahiptir. Kazançlar elde edebilir ama asla hükmetmez.

Oğlak: Toprak grubundandır ve Satürn gezegeninin etkisi altındadır. Oğlak burcu insanının pratik yetenekleri vardır, gururludur. Başkaları üstünde baskı oluşturmayı ister ve bunu başarır. Bencildir ama aynı zamanda hesaplı ve yöntemlidir.

Kova: Hava grubundandır ve Uranüs gezegeninin etkisi altındadır. Kova burcu insanı bağımsızlığına son derece düşkündür, başkalarının buyruğu altına asla girmez. İnsancıdır. Geniş bir hayal gücüne sahiptir, özgündür. Mizah sahibidir.

Balık: Su grubundandır ve Neptün gezegeninin etkisi altındadır. Balık burcu insanı çabuk heyecanlanır. Vicdan sahibidir, acıma duyguları çok gelişmiştir, hatta bazen başkaları için kendini boşuna harcar. Başkalarından destek aldıkları takdirde başarılı olurlar. Sevgisiz kaldıkları zaman davranışları değişken olur.

Evliya Çelebi, kale, ülke ve şehirlerin talihini verirken burçların astrolojideki evlerinden de söz etmiştir. Bu nedenle yıldız biliminde evler hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Gökyüzünün ideal bir kesitini yatay ve dikey olarak ikiye ayırdığımız zaman bir gün boyunca güneşin geçeceği dört bölümü elde etmiş oluruz. Bu dört bölümün de her birini eşit olarak üçe ayırırsak on iki ayırım ortaya çıkar. İşte bu ayırımlara yıldız biliminde “ev” adı verilir. Her evin içine aldığı gezegen insan hayatının farklı bir yönünü etkiler. 1. Ev (Yengeç-

Aslan arası) insanın davranışlarını, karakterini, 2. Ev (Aslan-Başak arası) parasal durumu, iş hayatını, 3. Ev (Başak-Terazi arası) başkaları ile olan ilişkilerini, öğrenimini, yazışmalarını, 4. Ev (Terazi-Akrep arası) doğumunu, aile hayatını, olanaklarını, mirasçılarını, 5. Ev (Akrep-Yay arası) eğlencelerini, çocuklarını, aşklarını, şansını, 6. Ev (Yay-Oğlak arası) işini, zorluklarını, sıhhatini, 7. Ev (Oğlak-Kova arası) evliliğini, dostluklarını, ortaklarını, toplumsal yaşamını, 8. Ev (Kova-Balık arası) ölümünü, miraslarını, değişimlerini, bilinçaltını, yararlarını, 9. Ev (Balık-Koç arası) ruhsal yaşamını, uzun yolculuklarını, düşlerini, 10. Ev (Koç-Boğa arası) toplumsal yaşamını, başarılarını, 11. Ev (Boğa-İkizler arası) arkadaşlıklarını, yardımlarını, umutlarını, 12. Ev (İkizler-Yengeç arası) güçlüklerini, başarısızlıklarını, hastalıklarını, beklenilmeyen olayları, gizli düşmanlarını etkiler (Scognamillo, 2003: 49-51).

Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig* adlı eserinin beşinci bâbını yedi yıldız ve on iki burca ayırmıştır:

“V.

YEDİ YILDIZI VE ON İKİ BURCU SÖYLER

- 124 Tanrı adı ile söze başladım; o yaratan, yetiştiren ve göçüren rabbimdir.
- 125 Bütün âlemi dilediği gibi yarattı; dünya için güneş ve ayı aydınlattı.
- 126 Bak feleği yarattı durmadan döner; onunla birlikte hayat da durmadan devreder.
- 127 Mâvî göğü ve üzerinde yıldızları yarattı; karanlık geceyi ve aydınlık gündüzü var etti.
- 128 Bu gökteki yıldızların bir kısmı süs, bir kısmı kılavuz, bir kısmı da öncüdür.
- 129 Bir kısmını halk için aydınlattı; bir kısmı kılavuzdur, insan yolunu kaybederse, bunlarla bulur.
- 130 Bazıları daha yüksek, bazıları daha alçaktır; bazıları daha çok, bazıları daha az parlaktır.
- 131 Bunlardan en üstte **Zuhal** dolaşır; bir burçta iki yıl sekiz ay kalır.
- 132 Ondan sonra ikinci olarak **Müşteri** gelir; bir burçta on iki ay kalır.
- 133 Üçüncü olarak **Merih** gelir, gazapla dolaşır; nereye baksa yeşermiş olan kurur.
- 134 Dördüncüsü **Güneş**’tir, dünyayı aydınlatır; yaklaşanları, karşısına gelenleri ışığı ile aydınlatır.
- 135 Beşincisi **Zühre**’dir, sevimli yüzünü gösterir; sana severek bakarsa müsterih ol.
- 136 Bundan sonra **Utârit** gelir; ona kim yaklaşırsa dilek ve arzularına kavuşur.
- 137 Bunlardan en altta bu **Ay** dolaşır; Güneş ile karşı karşıya gelirse dolun ay hâline gelir.

- 138 *Bunlardan başka bir de on iki burç vardır; bunların bazıları iki evli, bazıı ise tek evlidir.*
- 139 ***Hamel** bahar yıldızıdır, sonra **Sevr** gelir; **Cevzâ** ile **Seretân** dürtüşerek yürür.*
- 140 *Bak **Esed**'in komşusu **Sünbüle**'dir; sonra **Akreb** ve **Kavs**'in arkadaşı **Mîzan** gelir.*
- 141 *Bundan sonra **Cedi**, **Delv** ve **Hût** gelir; bunlar doğunca, gök yüzü aydınlanır.*
- 142 *Bil ki, bunlardan üçü bahar yıldızı, üçü yaz, üçü sonbahar ve üçü de kış yıldızıdır.*
- 143 *Bunların üçü ateş, üçü su, üçü yel ve üçü topraktır; bunlardan dünya ve memleketler meydana gelir.*
- 144 *Bunlar birbirlerine düşmandır; Tanrı düşmana karşı düşman gönderdi ve savaşı kesti.*
- 145 *Uyuşmaz olan düşmanlar kendi aralarında barıştılar; görünmez olan düşmanlar öçlerini ortadan kaldırdılar.*
- 146 *Her şeyi yoluna koyan Tanrım bunları da yola getirdi; tanzim etti, düzeltti ve birbirleri ile barıştırdı.*
- 147 *Bundan sonra imdi insandan bahsettim; onun değeri bilgi, akıl ve anlayıştır.”*

(Kutadgu Bilig, 1994: 21 – 22).

Türk-İslam fikir ve sanat hayatının en eski örneği olan bu eserde yazar, burçları bir sınıflandırmaya tâbi tutmuş ve burçları her biri üç burcu içine almak kaydıyla dört bölüme ayırmıştır: Bahar yıldızları, yaz yıldızları, sonbahar yıldızları ve kış yıldızları. Tasavvufta “anâsır-ı erbaa” olarak adlandırılan toprak, hava, su ve ateş burçların elementlerini oluşturmaktadır. Bunlar insanların mizaç ve karakterlerine etki ederler. Bu elementlerden her biri üç tane burcu etkisi altına alır. Buna göre, toprak grubunda boğa, başak, oğlak; hava grubunda ikizler, terazi, kova; su grubunda yengeç, akrep, balık; ateş grubunda ise koç, aslan, yay burçları yer almaktadır. Yazarın eserinde bunlardan bahsetmesi Türklerin 11. yüzyılda astronomi ile ilgilendiklerini göstermesi bakımından önemlidir. Bugün toplumumuzda yaygın olarak bilinen ve başvuru astroloji falları yani burçlar, Türk toplumsal hayatında yüzyıllardan beri vardır ve Türk insanı geleceğini öğrenme çabasından vazgeçmediği sürece de var olacaktır.

2.3. FALNAME VE MELHEMELER

“Falla ilgili kitaplara verilen genel ad. Yıldızname, tefeülname, hurşîdname, ihtilacname, kıyafetname, kehanetname de denir.” (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (3), 1979).

“Türk ve Fars kültürlerinde falla ilgili eserlerin genel adı. ... ‘Fal bakmaya yarayan, mistik folklorun gereği olarak anlaşılması kolay bir dille yazılmış resimli ve resimsiz, tıbbî folklora ait telkine dayalı kitaplar’ şeklinde tanımlanan bu eserler, zamanla klasik Türk ve Fars edebiyatlarında ‘falname’ adı verilen bir tür meydana getirmiştir.” (Uzun, 1995: 141).

“Fal kitaplarına verilen ad.” (Pala, 1999: 134).

İnsanların geleceği öğrenme merakı edebiyata da aksetmiş ve fal ile ilgili olan eserlere falname denmek sureti ile özel bir ad verilmiştir. Bu tür eserler nasıl fala bakılacağı hakkında bilgi veren ve bu iş için hazırlanmış metinleri içeren eserlerdir. Sadece Türk edebiyatında değil, Arap ve Fars edebiyatında da falnameler vardır. Mustafa Uzun, fal bakılırken kullanılan metinlere göre falnameleri üçe ayırır:

1. Kur’an Falnameleri: Kur’an’a dayalı olarak hazırlanan eserlerdir. Falnameler arasında en yaygın olan türdür. Kimi zaman yazma bir nüshanın sonunda kimi zaman ise müstakil olarak karşımıza çıkan bu falnameler “Fâlû’l-Kur’ân” adı ile anılırlar. Ayetlerin ya da harflerin yorumlarına göre bakılırlar. Kur’an-ı Kerim’in fal bakmak amacı ile kullanılması karşısında tepki gösteren milli şairimiz Mehmet Akif Ersoy, Safahat’ın ikinci kitabı olan “Süleymaniye Kürsüsünde” içindeki “Çin ve Mançurya’da” adlı şiirinde şunları söylemektedir:

“Lafz-ı muhkem yalınız, anlaşılan, Kur’an’ın

Çünkü kaydında değil hiçbirimiz mânânın

Ya açar nazm-ı celîlin bakarız yaprağına

Yahud üfler geçeriz bir ölüünün toprağına

İnmemiştir hele Kur’an bunu hakkiyle bilin

Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için.” (Ersoy, 1974: 169).

2. Kura Falnameleri: Üzerinde rakam ya da harfler bulunan bir çeşit zarın atılması sureti ile bakılırlar. Bazen de kura cetvel şeklinde düzenlenmiş harfler, rakamlar, şekiller üzerine atılmaktadır.

3. Peygamber Adlarına Göre Düzenlenen Falnameler: “Fâl-i Nebî” veya “Fâl-i Esmâ-i Nebî” adı ile bilinen bu tür falnamelerde, peygamberlerin adları bir daire ya da şema

şeklinde düzenlenmiş ve her bir peygamberin hayatı, mucizeleri ve tebliğlerine dayalı fallar verilmiştir (Uzun, 1995: 141-143).

Falname olmamakla birlikte fal bakma amacı ile kullanılan eserler de vardır. Bunlar arasında en çok bilinenleri, Mevlana'nın Mesnevi'si, Sadi'nin Bostan'ı, Yunus Emre ve Niyazi-i Mısri'nin divanlarıdır. Aydın kesim arasında önemli bir yeri olan eser ise Hafız-ı Şirazi'nin Divan'ıdır (Uzun, 1995: 145).

Falnamelerin yanı sıra melhemeler de gelecek hakkında bilgiler veren eserlerdir. Melhemeler üzerinde önemli bir çalışması olan Şeref Boyraz melhemeyi şöyle tanımlamaktadır:

“Melheme, en kısa tabiriyle, hem birtakım tabiat olaylarından hareketle gelecekte haber veren sistematikğin hem de bu sistematikğin yazılı olduğu metinlerin ya da eserlerin genel adıdır.” (Boyraz, 2006: 3).

Falnameler ile melhemeler arasında farklar vardır. Her şeyden önce falnamelere bakılırken niyet tutmak önemlidir; ancak melhemelerde niyet tutma söz konusu değildir. Gelecek hakkında melhemeler aracılığı ile bilgi edinmek isteyen insanların niyet tutmalarına gerek yoktur. Eserde yer alan tabiat olaylarından birinin gerçekleşmesi sonucunda melhemeye bakılır. Melhemelerde her olay ile ilgili olarak farklı yorumlar vardır. Gerçekleşen olaya göre eser gelecek hakkında bilgi verir. Falnamelerden diğer önemli farkı ise metne geçirildikleri için daha sistematik olmalarıdır (Boyraz, 2006: 4-5).

Güneş ve ay tutulması, yeni ay görünmesi, şiddetli dolu veya yağmur yağması, yıldız kayması, gökkuşağı, şimşek, deprem gibi tabiat olaylarıyla tahminde bulunma şeklinde de tanımlanabilecek olan melhemelerin Türk edebiyatındaki çeşitleri Ebu'l-Fazl'ın *“Melhametü Danyal”* adlı eserinin çevirilerinden ibarettir. Yazarı Selahaddin'in *“Şemsiyye”* adlı eseri Türk edebiyatındaki ilk melhemedir (Boyraz, 2006: 28).

2.4. FALCILIK VE FALCILAR

Falcılığın uzantısı çok uzundur ve çıkış noktası belli değildir. Hiçbir toplum veya uygarlığa ait olmayan yani evrensel olan falcılık, ortaya çıktığı ilk günden beri insanoğlunu meşgul etmiştir. Geleceğini sürekli olarak merak eden insanlar, bunları tek başlarına bilemedikleri ya da çaresiz olduklarını düşündükleri için geleceği bilebildiklerine inandıkları falcılara başvurmuşlardır. Kendilerini büyük bir güven ile falcılara teslim etmişler ve onların söylediklerine saflıklarından dolayı inanmışlar, falcılar tarafından ikna edilmişlerdir (Scognamillo-Arslan, 1999: 17).

Önceki kısımlarda da yer verdiğimiz gibi falın birçok çeşidi vardır. Falcılar genellikle bunlardan bir veya birkaçını uzmanlık alanı olarak kabul ederler ve o malzemeler ile fala bakarlar. İnsanlar için kullanılan malzemenin yani fal çeşidinin önemi yoktur. Onlar için önemli olan, falcının fala iyi bir şekilde bakması, insanları etkilemesi ve onları inandırmasıdır. Falcıların bilgisinin ve yorum gücünün gelişmiş olduğu bilinir. Aslında falcıların gelecek hakkındaki her şeyi bilmeleri ne kadar mümkündür bilinmez ama onları ünlü eden hatta falcıların kendilerini bile falcı olduğuna inandıran insanlardır. Bir kadın veya erkek bir kişinin falına bakar ve söyledikleri, kişiyi o kadar çok memnun eder ki zaman içinde söyledikleri doğru çıkarsa fala bakanın tam bir falcı olduğuna hem kendini hem de falcıyı inandırır. Hatta bu kadarla kalmaz çevresindeki pek çok insana bunları anlatır ve insanları o falcıya sürükler. Bunların sonunda “Şeyh uçmaz, mürit uçurur” sözü gerçekleşmiş olur.

Fala baktıran insanın psikolojik durumu ile fala inanması arasında çok önemli bir bağlantı vardır. Yaşadıklarının etkisi ile umutsuzluk içinde olan bir insan, kendisine umut veren falcılardan âdeta medet umar. Falcı, insanın içinde bulunduğu duruma bir çare bulamasa da verdiği umutlar insanları mutlu eder. Aslında çoğu falcının söyledikleri artık klişeleşmiş sözlerdir. Her falda mutlaka bir yol vardır ya da üç vakte kadar gelecek biri gibi. Falcılar için önemli olan, fala baktıran insanlar için bir çare bulmak değil, onları söyledikleri ile ikna etmektir. Psikolojik olarak kendini falcının söyleyeceklerine ve verdiği bilgilere hazırlamış olan insan falın etkisine zaten hazırdır. Bu nedenle de insanlar falcıların işlerini çok kolaylaştırmış olurlar. *“Falcının görevi aslında çare bulmak değildir-kaldı ki çare bulamaz-umut dağıtmak, var olan hayallere başka ve daha somut hayaller katmaktır.”* (Scognamillo-Arslan, 1999: 19).

Çeşitli ilkel toplumlarda olduğu gibi günümüzdeki pek çok çağdaş toplumlarda da falcılar, büyük önem ve değere sahiptirler. “Fala inanma, falsız da kalma.” düsturu ile hareket eden insanlar falı, insan ruhunda tedavisi mümkün olmayan bir hastalık hâline getirmişlerdir.

Teknolojinin hayatın her dalında önemli bir yere sahip olduğu günümüzde falcılık da bu durumdan nasibini almıştır. Günümüzde insanlar çeşitli internet sayfalarında günlük burç yorumlarını okuyabilmekte, ayrıca sanal ortamda el falı bile bakılabilmektedirler. İskambil, tarot ve astronomi yani yıldız falları hakkında piyasada o kadar çok kitap vardır ki, insanlar bu kitaplar sayesinde falcılara gitmeden kendi fallarına bakabilmektedirler.

Kahve içildikten sonra fincanda kalan taveler, papatyanın yaprakları, rastgele çekilen tarot kartları insanın geleceğini nasıl bilebilir bilinmez ama, insanlar içlerinden gelecek ile ilgili meraklarını atamadıkları sürece bu gibi fallar ve falcılar hayatın vazgeçilmez parçası olmaya devam edeceklerdir.

2.5. İSLAMİYET ÖNCESİNDE ÇEŞİTLİ MEDENİYETLERDE FAL

Tıpkı büyü gibi falın da tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar ve içinde yaşadıkları toplumlar zamanla kendi fallarını meydana getirmişler ve daha sonra çeşitli toplumların fallarına kucak açmışlardır.

Çeşitli medeniyetlerde fal hakkında başvurduğumuz kaynaklardan, konu hakkında en geniş bilgiyi vereni Mehmet Aydın'ın Türkiye Diyanet Vakfı'nın İslam Ansiklopedisi'ndeki "Fal" maddesidir. Biz bu bölümde söz konusu maddenin özetini vereceğiz (Aydın, 1995: 135-136) :

Milattan önceki yıllardan bugüne falın çeşitli toplumlarda var olduğu bilinmektedir. MÖ 40. yüzyıllarda Mısır'da, Çin'de, Babil'de, Kalde'de falcılık ve kâhinlik yapıldığına dair bilgiler veren bazı belgeler mevcuttur.

Falın kökeninin muhtemelen Mezopotamya toplumları oldukları düşünülmektedir. Gelecek hakkında kehanette bulunmaya yönelik pek çok teknik Akkadlar döneminde gelişmiş ve zamanla bütün Asya ve Akdeniz ülkelerine yayılmıştır. Akkadlar' da en çok kullanılan fal tekniği iç organların incelenmesidir. Bu teknik, MÖ 20. yüzyıllarda, Sümerler döneminde, oldukça gelişme göstermiştir. Manas Destanı'nda karşımıza çıkan, ataların ruhuna kurban sunarak kurban etine göre fal bakma âdetinin benzer bir şekli olan bu fala, kurbanın akciğer, karaciğer, safra kesesi ve bağırsakları ile bakılmaktaydı. Bu dönemde kullanılan diğer bir fal şekli ise, suya bir miktar yağ dökülerek yağın ortaya çıkardığı şekilleri yorumlamaktır.

Mezopotamyalılara göre yıldızların insan hayatında oldukça önemli yeri vardır. Onlar yıldızları göğün yazıları olarak kabul ettikleri ve insanların kaderlerinin gökyüzünde yazılı olduklarına inandıkları için yıldızları yorumlama tekniğini geliştirmişlerdir. Meydana gelen önemli olaylarda yıldızların durumu incelenir, daha sonra meydana gelen benzeri olaylarda geçmişte yaşananların benzerinin meydana geleceğine inanılırdı.

Bugünkü astrolojide burçlara başvurma yönteminin MÖ 7. yüzyılda ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bir insanın doğumu esnasında yıldızlarının durumundan hareket ederek onun geleceğinin bilinebileceğine inanılırdı.

Hititler, toplumsal yaşayışlarında fala yer veren önemli bir toplumdur. Kendilerinin bin tanrılı olduklarını kabul eden Hititler, kaderlerini bu tanrıların yönettiğine inanırlardı. Tanrıların isteklerini öğrenmek ve kendi isteklerine cevap alabilmek için fala başvurmuşlardır. Fal çeşitlerinden en çok astrolojik olanları benimseyip kullanmışlardır. Hayvan iç organlarından kendilerine has bir et falı geliştirmişlerdir. Hititlerde falın en çok kullanıldığı alanlardan biri savaşlardır. Ordunun takip edeceği yolu, konaklayacağı şehri,

saldırıya geçeceği yeri ve zamanı fal aracılığı ile belirlemişlerdir. Yenilgi ile sonuçlanan savaşlarda nerede hata yapıldığını yine fal aracılığı ile öğrenmişlerdir. Hititlerin kullandıkları başlıca fal çeşitleri talih falı, kuşların uçuş falı, et falı ve kızıl keklik falı idi.

Eski Yunan toplumunda fal dinî yönden büyük önem taşımakta idi. Rahiplerin yanında gelecekte haber vermekten ziyade gelecek ile ilgili öğütlerde bulunma ve tanrıların isteklerini öğrenme özellikleri bulunan “mantis” adını taşıyan kâhinler vardı. Mantisler tanrıların isteklerini öğrenebilmek için kuşların uçuş tarzını incelerlerdi. Mezopotamya’da görülen hayvanların bağırsak ve karaciğerlerini inceleyerek yorum yapmak âdeti Yunanistan’da da büyük ölçüde yaygındı. Tanrı Apollon Yunanlıların en büyük kehanet tanrısı idi. Apollon’un Defoi’de bir tapınağı vardı ve bu tapındaki Pitya adlı kâhin Yunanlılar arasında oldukça büyük üne sahip idi. Yunan mitolojisine göre Apollon, evlenmek istediği Kassandra’ya falcılık yeteneği vermiştir. Zar şansı ile ilgili falı da Hermes’e vermiş, böylece Hermes Yunanlılarda kumarbazların tanrısı olmuştur.

Eski Roma’da toplumsal hayatta büyük öneme sahip bir rahip koleji vardı. Buradaki rahipler, kuşların uçuşunu izleyerek yorumlar yapar, dinî ve dünyevî konularda insanlara ne yapmaları gerektiğini söylerlerdi. Romalılar, iç organlar falına önem verirlerdi. Roma’da içine bazı şeyler atılan su yüzeyi ile aynanın da yansıttığı görüntülerle geleceğin öğrenilebileceğine inanılırdı. Şimşek, gök gürültüsü gibi olaylar falcılıkta yer alırdı.

Eski Çinlilerin toplumsal hayatında fal önemli bir yere ve uzun bir geçmişe sahiptir. MÖ yaklaşık 1765-1123 yıllarından yani Şang hanedanlığı zamanından itibaren Çinliler devlet işlerinde karar vermek için fala başvurmuşlardır. Koyun, öküz kemikleri, kaplumbağa kabukları ile tabiat ruhlarına ve atalara danışma şekilleri ile fala bakmışlardır. Özellikle kürek kemiği falı çok önemli bir yere sahiptir. Daha sonraları zamanla kaplumbağa kabuğu ve civan perçemi otunun sapları ile kura yoluyla bakılan bir fal şekli yaygınlık kazanmıştır. Çinliler aynı zamanda astrolojiye de büyük önem vermişlerdir. Çin kültürüne ait olduğu bilinen ve beş klasik arsında yer alan kitaplardan biri olan “I-Ching (Değişiklikler Kitabı)” en eski fal kitabı olarak bilinir. “Pa Kua” adı verilen ve kökü çok eskilere dayanan fal şekli, Çin felsefesinin ve kozmolojik spekülasyonlarının temelidir.

Hint astrolojisi Çin ve Orta Doğu sistemlerinin karma şekli idi. Bu çizgili fal şekli İslamiyet’te “remil” adı ile bilinen fal türüdür. Hindistan’da fal ve kehanet işlerini Atharva rahipleri yürütürdü. Ancak bunlardan daha önceleri dinî karakterleri olmayan falcılar da vardı. Pek çok fal çeşidinin bulunduğu Hindistan’da daha sonraları gelecek hakkında bilgi edinme konusunda rüya yorumu gelişti. Hintliler arasında astronominin çok gelişmiş olmasına rağmen

Buda mürşit olduktan sonra bütün fal ve kehanet işlerini yasakladı. Hindistan dışındaki Budistler fal geleneğini sadece tanımakla kalmamış, çeşitli toplumların hayatına sokmuşlardır.

Cahiliye devrinde Araplar arasında fal yaygındır ve “tefeül” kelimesi ile karşımıza çıkar. Araplar gaybı öğrenmek için çeşitli fallara başvurmuşlardır. Bunların arasında en bilinenleri “hattü’r-reml, irafe, ihtilac, ketfe, tark ve fırsat”tır. Hattü’r-reml, kumlar üzerine bazı çizgiler çizilerek bakılan bir fal çeşididir. Irafe, su dolu bir kaba bakarak suyun aldığı renk ve şekilleri yorumlamak sureti ile bakılan bir faldır. İhtilac, insan vücudundaki çeşitli organların kaşınma, seğirme gibi hareketlerinden anlam çıkararak bunları iyiye veya kötüye yorma şeklinde bakılan faldır. Ketfe, kürek kemiğinin rengine göre bakılan bir faldır. Tark, çakıl taşı, hurma çekirdeği veya bakla ile açılan faldır. Fırsat ise, insanların çeşitli fizyolojik özelliklerinden onların karakter ve huylarını tespit etme yöntemidir (Çelebi, 1995: 138).

2.6. ESKİ TÜRK İNANIŞLARINDA FAL

Bütün dünya milletlerinde olduğu gibi Türkler’de de falın geçmişi yüzyıllar öncesine dayanmaktadır.

Falın Eski Türkçedeki karşılığı “ırk” tır. Dîvânü Lûgati’t-Türk’ün müellifi Kaşgarlı Mahmut bu kelimeyi şöyle açıklamaktadır: “*Falcılık, kâhinlik ve bir kimsenin gönlündekini bilmek.*” (Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi (I), 1998). Eserde “ırklamak” ise kâhinlik etmek anlamında kullanılmıştır.

Köktürk harfleri ile tahminen 930 yılında kaleme alınmış olan “İrk Bitig” adlı eser Uygur edebiyatı içinde Manici muhitte yazılmış önemli bir fal kitabıdır. Falların başlarında yer alan işaretlerden anlaşıldığına göre eser, Çinceden iktibas edilmiştir (Arat, 1991: 277). Eser, her biri bir fal olarak yorumlanan altmış beş paragraftan meydana gelmektedir. Her fal “şöyle biliniz iyidir” veya “şöyle biliniz kötüdür” şeklinde bir hüküm cümlesi ile biter ve bu cümlelerden önce “der” kelimesi yer alır. Eserdeki asıl fallar, bu “der” kelimesinden önce yer alan birkaç kısa cümleden meydana gelen küçük metindir. Bu küçük eserde Uygurların çeşitli âdetlerine, inançlarına rastlanılmaktadır (Büyük Türk Klasikleri (1), 1985: 80-81). Burada eserden bir örnek metin vermek istiyoruz:

“24. Eğer asker sevk etmek adlı fal gelirse tabiri şöyledir:

25. Asker sevk edilirse, yer delinir;

insan konuşursa söz tükenir.

26. Yol kaybedilirse, ev bulunmaz;

insan yanılırsa, iş bitmez.

27. *Kendi kendine hakim ol,
rica, niyazda bulunma.*
28. *Nehir geçmeyi düşündün, işin olmaz;
bey olmaya çalıştın, fermanın geçmez.*
29. *Yaptığın iş düşmanca,
söylediğin söz kavgalık.*
30. *Şeytanlar, cinler etrafını çevirir,
düşmanlar, fena insanlar seni aldatır.*
31. *Güneş askerin üzerine gömüldü,
ay saadetin üzerine battı.*
32. *Kendi kendine itimat et,
gönlünü sağlam tut.*
33. *Vücudunu muhafaza edersen,
birgün gergedan boynuzu gibi,
adın, sanın yükselir.” (Arat, 1991: 287)*

Türklerin İslamiyet’i kabulünden önceki dinî inanışlarının temelini oluşturan Şamanizm, zamanla Türklerin yeni dinleri kabulünden sonra bile Türk kültür ve medeniyetinde etkisini devam ettirmiştir. Bunun en güzel örneği ise faldır. Fal, Şamanist toplumların en önemli öğelerinden birisidir. Şamanizm’in din adamı olan şamanların en önemli görevlerinden bir de fal bakarak gelecekte haber vermektir.

Şamanistler arasında falcılar, fal bakarken kullandıkları nesnelere göre çeşitli isimler alırlar. Fal bakarken hayvanın kürek kemiğini kullananlara “yağrancı”, koyun tezeğini kullananlara “kumalakçı”, çeşitli şeylerle fal bakanlara ise “ırımçı” denir (İnan, 2000: 151-152).

Şamanist Türklerde en yaygın fal kürek kemiği falıdır. Kürek kemiğinin üzerinde bulunan çizgilere göre gelecek tayin edilir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi kürek kemiği ile fala bakanlara “yağrancı” denir. Bu fal Moğollar, Araplar ve Japonlar tarafından da bilinmektedir (İnan, 2000: 152). Yaygın olarak kullanılan diğer bir fal çeşidi ise aşık kemiği falıdır. Aşık kemiği bir davulun üzerine atılır ve kemiğin duruş şekline göre yorumlarda bulunulur (Korkmaz, 2003: 67). Günümüzde Türkçede ve Moğolcada bu kemiğin her yüzünü ve bunların anlamlarını belirtmek için zengin bir kelime dağarcığı vardır ve bu dilleri konuşan toplumlarda aşık kemiği ile kehanette bulunmak yaygın bir fal şeklidir (Roux, 2002: 91).

Kırgız-Kazaklar ve Özbekler arasında Kumalak falının önemli bir yeri vardır. Bu fal kırk bir tane koyun tezeği ile bakıldığı gibi tezeğin yerine taş, fasulye veya nohut da kullanılabilir (İnan, 2000: 157).

Kırgızların Manas Destanı'nda ataların ruhuna kurban sunarak kurban etine bakıp gelecek hakkında bilgi edinme karşımıza çıkmaktadır. Buna göre et kazanda kaynatılır ve çıkan köpüğün rengine bakarak kehanette bulunulur. Bu fal şekli Şamanizm izleri taşır ve günümüzde kullanılmamaktadır. Destandan hareketle eski Kırgızlarda var olduğunu söyleyebiliriz. Bu fal destanda şöyle geçmektedir:

*“Ey Semetey, duradur
Atının başını çeviredur
Dinlemeyip varıyorsun
Alaca meçin var
Kuptan okuyup kıalarsın
Ak Boz kısrağı kesersin
Atanın ruhuna
Kurban edersin
Asılıp konan kazan var
Salıp konan tulga var
Biriniz eti koyarsınız
Biriniz odun alırsınız
Biriniz ateşi yakarsınız
Kazanı tez kaynatıp alırsın
Kazanın üstü köpüklenip kaynarsa
Han ateken dirilmiş olur
Koyu koçgul kan çıkarsa
Han ateken tamamen ölmüş olur
Sol böbreğine dayanıp
Sultanım eekem diye hıçkır
Sağ böbreğine dayanıp
Oyronum eekem diye hıçkır”* (Yıldız, 1995: 878).

Yine bu destanda Manas'ın babası Cakıp Han ateşe bakarak gelinlerinin geleceklerinden haber verir (İnan, 2000: 158).

Şamanlar arasında bilinen daha başka fal çeşitleri de vardır, ateşteki közlerin duruşu, odunların çıkardığı ısıklık sesi ve ateşe atılan yağ ile gelecek hakkında bilgi edinme gibi (İnan, 2000: 158-159).

Yıldız falının şamanlar arasında da bilindiğinde dair Rubruck'un verdiği bilgi konu ile ilgili elimizdeki tek kaynaktır. Rubruck, şamanların başı olan şamanın astronomi hakkında bilgi sahibi olduğunu ve diğer şamanlara ayın ve güneşin tutulacağını önceden haber verdiğini söyler (Roux, 2002: 96).

Kutadgu Bilig'in müellifi Yusuf Has Hacib eserin beşinci bâbını yıldızlara ve burçlara ayırmıştır:

“V.

YEDİ YILDIZI VE ON İKİ BURCU SÖYLER

- 148 Tanrı adı ile söze başladım; o yaratan, yetiştiren ve göçüren rabbimdir.
- 149 Bütün âlemi dilediği gibi yarattı; dünya için güneş ve ayı aydınlattı.
- 150 Bak feleği yarattı durmadan döner; onunla birlikte hayat da durmadan devreder.
- 151 Mâvî göğü ve üzerinde yıldızları yarattı; karanlık geceyi ve aydınlık gündüzü var etti.
- 152 Bu gökteki yıldızların bir kısmı süs, bir kısmı kılavuz, bir kısmı da öncüdür.
- 153 Bir kısmını halk için aydınlatmıştır; bir kısmı kılavuzdur, insan yolunu kaybederse, bunlarla bulur.
- 154 Bazıları daha yüksek, bazıları daha alçaktır; bazıları daha çok, bazıları daha az parlaktır.
- 155 Bunlardan en üstte **Zuhal** dolaşır; bir burçta iki yıl sekiz ay kalır.
- 156 Ondandır ikinci olarak **Müşteri** gelir; bir burçta on iki ay kalır.
- 157 Üçüncü olarak **Merih** gelir, gazapla dolaşır; nereye baksa yeşermiş olan kurur.
- 158 Dördüncüsü **Güneş** 'tir, dünyayı aydınlatır; yaklaşanları, karşısına gelenleri ışığı ile aydınlatır.
- 159 Beşincisi **Zühre** 'dir, sevimli yüzünü gösterir; sana severek bakarsa müsterih ol.
- 160 Bundandır sonra **Utârit** gelir; ona kim yaklaşırsa dilek ve arzularına kavuşur.
- 161 Bunlardan en altta bu **Ay** dolaşır; Güneş ile karşı karşıya gelirse dolunay hâline gelir.
- 162 Bunlardan başka bir de on iki burç vardır; bunların bazıları iki evli, bazıları ise tek evlidir.
- 163 **Hamel** bahar yıldızıdır, sonra **Sevr** gelir; **Cevzâ** ile **Seretân** dürtüşerek yürür.

164 Bak **Esed**'in komşusu **Sünbüle**'dir; sonra **Akreb** ve **Kavs**'in arkadaşı **Mizan** gelir.

165 Bundan sonra **Cedi**, **Delv** ve **Hût** gelir; bunlar doğunca, gök yüzü aydınlanır.

166 Bil ki, bunlardan üçü bahar yıldızı, üçü yaz, üçü son bahar ve üçü de kış yıldızıdır.

167 Bunların üçü ateş, üçü su, üçü yel ve üçü topraktır; bunlardan dünya ve memleketler meydana gelir.

168 Bunlar birbirlerine düşmandır; Tanrı düşmana karşı düşman gönderdi ve savaşı kesti.

169 Uyuşmaz olan düşmanlar kendi aralarında barıştılar; görünmez olan düşmanlar öçlerini ortadan kaldırdılar.

170 Her şeyi yoluna koyan Tanrım bunları da yola getirdi; tanzim etti, düzeltti ve birbirleri ile barıştırdı.

171 Bundan sonra imdi insandan bahsettim; onun değeri bilgi, akıl ve anlayıştır.”

(Kutadgu Bilig, 1994: 21 – 22)

Eserin bu bâbında anlaşılacağı gibi, Türkler arasında yıldız ilmi her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Bu konu ile ilgili olarak “2.2. YILDIZ BİLİM VE ASTROLOJİ” bölümünde geniş bilgi verilmiştir. Burada tekrar değinmeyeceğiz.

Eserin 58. bâbında ise müneccimler ile münasebet şöyle anlatılır:

“LV.

MÜNECCİMLER İLE MÜNASEBETİ SÖYLER

4376 Bunlardan sonra da müneccimler gelir; iyice dikkat edersen,

4377 Yıl, ay ve günlerin hesabını bunlar tutarlar; ey kudretli insan, bu hesap çok lüzumlu bir şeydir.

4378 Bunu öğrenmek istersen, hendese okumalısın; bundan sonra sana hesap kapısı açılır.

4379 Darb ve taksim oku, bütün kesirleri iyice öğren; bu kamil bir insan için mükemmel bir imtihandır; bunu yap.

4380 Sen ta'zif ve tasnifi iyice öğren; bunları öğrendikten sonra, adet cezrini ele al.

4381 Sona cemi, tefrik ve mesâhaya geç; yedi kat feleği, bir çöp parçası imiş gibi avucunda tut.

4382 Daha da istersen, cebir ve mukabele oku; bir de Oklidis'in kapısını da iyice çal.

- 4383 *Gerek dünya işi, gerek ahiret işi olsun, inan ki, âlim bunları hesap ile birbirinden ayırarak zapt eder.*
- 4384 *Hesap bozulursa dünya ve ahiret işi de onunla birlikte bozulur, ey iyi insan.*
- 4385 *Herhangi bir işe başlamak istersen, önce zamanın bunun için iyi veya kötü olup olmadığını sormak lazımdır.*
- 4386 *Gün ve ayların kutlusu olduğu gibi, kutsuzu da vardır; bunları sor ve kutlu olanını seç; ey temiz kalpli insan.*
- 4387 *Bilgili, görmüş geçirmiş ihtiyar çok güzel söylemiş; işini her vakit bilgiliye sor ve ona göre hareket et.*
- 4388 *İnsan işe bilgi ile başlarsa, onun her işinde muvaffak olacağını önceden kabul et.*
- 4389 *Her işte önceden bilgi edinmek faydalıdır; bilgi sonraya bırakılırsa, insan işinde muvaffak olamaz.*
- 4390 *Sözü onlara sor, fakat hemen inanıverme; her şeyi bilen Tanrı'dır ve ancak ona kuvvetle sarılmalıdır.*
- 4391 *Bunlara da iyi muamele et, anla; onlara çıkışma ve incitecek söz söyleyerek kalplerini kırma.” (Kutadgu Bilig, 1994: 316-317).*

Daha önce müneccimbaşların Osmanlı sarayındaki yerinden bahsetmiştik. Eserdeki şu beyite bakınca bu müneccimbaşılık kurumunun Türklerde çok eskiye dayandığını anlıyoruz.

“4385 *Herhangi bir işe başlamak istersen, önce zamanın bunun için iyi veya kötü olup olmadığını sormak lazımdır.”*

Her ne kadar çeşitli konularda müneccimlere danışmak eski bir Türk geleneği ise de, her zaman bunların söyledikleri doğru olarak kabul edilmemiştir. Yani Türkler falsız kalmamışlar ama fala da inanmamışlardır. Çünkü İslamî kaideye göre gaybı Allah'tan başka kimse bilemez. İnsanlar yardımı falcıdan değil Allah'tan istemelilerdir. Bakınız bu konuda Yusuf Has Hacib ne demiş:

“ 4390 *Sözü onlara sor, fakat hemen inanıverme; her şeyi bilen Tanrı'dır ve ancak ona kuvvetle sarılmalıdır.”*

2.7. İSLAMİYET SONRASINDA FAL VE FALCININ CEZASI

İslamiyet'in doğuşundan evvel kâhinler geleceğe ait bazı şeyleri haber verirler ve kainatın sırlarını bildiklerini iddia ederlerdi. Ancak İslamiyet onların bütün bu uygulamalarını yasakladı. Çünkü gaybı Allah'tan başka kimse bilemez, bildiğini iddia edenler ise şirke girer ve cennet kapıları kendisine kapanır. Fal bakmanın ve baktırmanın haram olduğu, fala bakan ve baktıranın ise ebedî kurtuluştan mahrum olacağı Kur'an-ı Kerim'de şu ayetlerde belirtilmektedir:

*“Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, boğulmuş, (taş, ağaç, vb. ile) vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş (hayvanlar ile) canavarların yediği hayvanlar-ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna- dikili taşlar (putlar) üzerine boğazlanmış hayvanlar ve **fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı.** Bunlar yoldan çıkmaktır. Bugün kâfirler, sizin dininizden (onu yok etmekten) ümit kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı beğendim. Kim, gönülden günaha yönelmemiş olmamak üzere açlık hâlinde dara düşerse (haram etlerden yiyebilir). Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”* (Mâide 5/3).

*“Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), **fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir;** bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.”* (Mâide 5/90).

Kur'an-ı Kerim'den sonra ikinci derecede önemli olan hadis-i şeriflerde de geleceği bilmeye ve öğrenmeye çalışmanın yasak olduğu belirtilmiştir.

“Nebî Salla'llâhu aleyhi ve sellem'in zevcesi Âişe radiya'llâhu anhâ'dan rivayet olunduğuna göre Âişe, Resûlullâh salla'llâhu aleyhi ve sellem'i şöyle derken işitmiştir:

*Melekler “Anân'e-ki, buluttur-ınerler de gökte kazâ ve hükmolunan (istikbâle ait) bâzı şeyleri (kendi aralarında) görüşürler. Bu sırada şeytanlar (bu havâdisi) kulak hırsızlığı yaparlar. (İşittiklerini de) **kâhinlere** gizlice ulaştırırlar. Bu haberlerle berâber yüz(lerce) yalan da kendiliklerinden uydururlar.”* (Sahîh-i Buhârî (9), 1986: 22,23).

*“Cennet'e hesapsız girecek mü'minler efsun etmeyenler, **teşe'üm eylemeyenler,** şifânın (Allah'tan olduğuna inanıp) keyden olduğuna inanmayanlar ve her hususta Allah'a tevekkül edenlerdir.”* (Sahîh-i Buhârî (12), (t.y.): 83).

Yukarıdaki hadiste belirtilen “teşe'üm eylemek”, herhangi bir nesne veya olayı uğursuz sayarak ondan gelecekte bazı kötü olayların meydana geleceğini düşünüp insanın kendisini korkuya düşürmesidir (Çelebi, 1995: 138). İnsanın geleceğini sadece Allah bildiği

için teşe'üm eylemek de şirktir ve bu nedenle kendini boş yere korkuya düşürenler de cennete giremeyeceklerdir.

Burçlara yani yıldızların insanlar üzerindeki etkilerine inanmak İslam dininde mutlak irade sahibi olan Allah'a yüklenen hakimiyet ve tevhit inancı ile çatıştığı için burçlara dayanarak hareket etmek İslam'da yasaklanmış bir davranıştır (Kutluer, 1992: 423).

2.8. İSLAMİYET SONRASINDA ANADOLU TÜRKLERİNDE FAL

Bütün dünya insanların olduğu gibi, Anadolu insanı da gelecek kaygısı taşımakta ve bugünden sonra kendisini neyin beklediğini merak etmektedir. Bu merakı gidermek için başvurulmuş fallar sosyal hayatımızın vazgeçilmez öğeleri hâline gelmiştir.

Gelecekte olacak olayları öğrenmek isteyen insanlar için falda kullanılan malzeme değil, söylenecekler önemlidir. Falcılara gitmek her ne kadar geçen yüzyıllara göre artış kaydetmekte ise de fal bakmak, Anadolu'nun kırsal kesimlerinde basit pratiklere dayanmaktadır. Anadolu insanı hayal gücünün zenginliği sonucunda sayısı tespit edilemeyecek kadar çok fal çeşidinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bugün derleme yapmak için sahaya inildiği zaman görülecektir ki, iğneden tespihe, bakladan kahveye kadar günlük hayatımıza dair pek çok eşya, bitki, vb. unsurlar karşımıza fal malzemesi olarak çıkmaktadır.

Sürekli gelişen teknolojiye fallar da nasibini almıştır. Günümüzde insanlar internet sayesinde falcılara gitmeden kendi fallarına kendileri bakabilmektedir. İnternet sayfalarında sıkça karşımıza çıkan günlük burç yorumları hakkında insanların merakı o kadar büyüktür ki artık, istenildiği takdirde cep telefonlarına mesaj olarak gelmektedir. Burada belirtmek istediğimiz teknolojik bir fal da bilgisayar sayesinde bakılan el falıdır. Bu fala baktırmak için insanın elini bir makinenin üzerine koyması yeterlidir. Eli belleğine kaydeden makine bir ya da birkaç sayfalık çıktı vermekte ve elin sahibine geleceği hakkında yorumlar yapmaktadır.

Anlatmaya çalıştığımız gibi günümüzde Anadolu'da fallar her ne kadar teknolojik gelişmeler kaydetse de, gerek yüzyıllardan beri kullanılan gerekse insanların kendi uydurdıkları pratik işlemler varlığını korumaktadır.

Anadolu'da var olan fal çeşitleri hakkında geniş bilgi verildiği için burada tekrar değinilmeyecektir.

Bu konuyu Abdülkadir İnan'ın şu sözleri ile noktalamak istiyoruz:

“Fal baktırmak, iptidaî Şamanizmin bütün kişi oğlunun ruhunda bıraktığı ve tedavisi kabil olmayan hastalıklardan biridir. Bir Altaylı kamın kürek kemiği falıyla, olgun

topluluktaki aydın salon hanımlarının ve madamlarının iskambil veya kahve telvesi fali arasındaki fark ancak maddedeki farklardır. Mâna bakımından bu fallar arasında en ufak fark bile yoktur.” (İnan, 2000: 159).

II. BÖLÜM

EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNAMESİ'NDEKİ BÜYÜ, SİHİR, TILSIM VE FAL METİNLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu konu 4 başlık altında incelenecektir:

1. Büyü ile İlgili Metinlerin Değerlendirilmesi
2. Sihir ile İlgili Metinlerin Değerlendirilmesi
3. Tılsım ile İlgili Metinlerin Değerlendirilmesi
4. Fal ile İlgili Metinlerin Değerlendirilmesi

Burada takip edeceğimiz yol ilgili metinler hakkında genel bir değerlendirme yapmak ve bu metinleri özetlemek olacaktır.

1. BÜYÜ İLE İLGİLİ METİNLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Eserde büyü ile ilgili olarak neredeyse hiç yok denilebilecek kadar az bilgi vardır. Daha önce tanımlarını vermeye çalıştığımız büyü çeşitlerinden olan iyi niyetli ve kötü niyetli büyüler pek karşımıza çıkmaz. Bizim kanaatimizce eserde büyüye yer verilmemesi İslamiyet'in büyüü ve büyücülerini lanetlemiş olmasına ve Evliya Çelebi'nin inançlı ve hafız bir insan olmasına ve bağlanmalıdır.

Seyahatname'de büyü kelimesinin karşıladığı uygulamanın karşımıza çıktığı tek bir metin vardır. Bu metin Mısır'daki Say şehri hakkında verilen bilgilerde karşımıza çıkar. Buna göre bu şehrin büyücü kadınları ünlüdür. Bu kadınlar yaptıkları büyüler ile insanları eşek gibi anırtırlar, küpleri, postları ve tenekeleri havada uçururlar (Danışman (15), 1971: 163).

Evliya Çelebi aslında büyüünün kapsamına giren bazı uygulamaları sihir adı ile ele almıştır. Mısır'daki Fayyum şehri hakkında bilgi verilirken şehirdeki kadınların işvelerinin adeta sihir gibi olduğu söylenir (Danışman (15), 1971: 244-245). Ancak bu sihir değil büyü olmalıdır.

Evliya Çelebi Akka'daki Nimeteyn-i Sagireyn adlı nehre neden bu adın verildiğini "Manzara-ı Enhar ve Uyun ve Bi'r-i Kermab" adlı esere dayanarak verirken Kureyşli sihirbazların Hz. Muhammed'e yaptıkları sihirden bahseder (Danışman (5), 1970: 6; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 71-72). Burada belirtilen sihir değil büyü olmalıdır.

2. SİHİR İLE İLGİLİ METİNLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Sihirbazlık Gösterileri

Evliya Çelebi çeşitli zamanlarda sihirbazlık gösterileri izlemiştir. Bazılarından oldukça ayrıntılı olarak bahsederken bazılarını ise kısaca vermiştir. Metinlerden görüleceği üzere Evliya Çelebi on sihirbazlık gösterisinden bahsetmektedir. Bunlardan üç tanesini Bitlis'te diğerlerini ise İstanbul, Akka, Rumeli'deki Çalıkavak Köyü, Bec (Viyana), Pedsî Köyü, Koban Nehri ve Apuska'da görmüştür. Bu gösteriler karşısında her zaman şaşırıp kalan Evliya Çelebi en çok Apuska şehrinde izledikleri karşısında hayrete düşmüştür. Bu şehirdeki gösterileri izledikten sonra şöyle der: “*Ey dostlar, kırk iki senedir gezerim, ne harikulade şeyler gördüm, ama bu derecesini görmedim.*” (Danışman (15), 1971: 190-194). Bu sihirleri yapan sihirbazlar şunlardır: Sadi Çelebi, bir pehlivan, çirkin yüzlü bir kadın, Molla Mehmet - iki gösterisi vardır-, Zengüzer Pehlivan, Molla Ali, bir pehlivan, Abaza ve Çerkez sihirbazları, bir Kalmuk Tatarı, kara kuru zayıf bir adam ile şişman bir adam.

Sultan Murat Han'ın huzuruna Sadi Çelebi adlı iri yarı bir bostancı gelir. Ellerini ve ayaklarını bağlayarak kendisini bir meşin çuval içine koyarlar ve çuvalın ağzını bağlayıp Sarayburnu'ndan denize atarlar. Çok vakit geçmeden burnu bile kanamamış hâlde padişahın huzuruna gelir (Danışman (2), 1969: 36; Gökyay (1), 1996: 318).

Evliya Çelebi Akka sahrasında iken iki tane yardımcısı ile birlikte bir pehlivan sihirbazlık gösterileri yapar. Bu sihirler şunlardır: Meydanda bulunan insanlara kavun, karpuz, kabak, hıyar, turp gibi bitkilerin tohumlarını verir ve tohumları yerin altına gömmelerini ister. Daha sonra bu tohumların üzerine su serper ve bunun üzerine topraktan bu sebze ve meyveler çıkar. Kendisini bir çuval içine koyup sıkıca bağlatır ve sonra “ya Allah” diyerek çuvalın içinden çıkar. Okuduğu her bir efsun sonrasında halk birbirleri ile öpüşmeye başlar, birbirlerini başsız ve garip şekillerde görüp korkarlar . Son olarak yaptığı sihirde ise bir topu havaya fırlatır ve top boşlukta durur (Danışman (4), 1970: 306-309; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 69-70).

Rumeli'deki Çalıkavak Köyü'nde çirkin yüzlü bir kadın etrafındaki yedi tane gulamın üzerine kül saçarak ve çeşitli efsunlar okur ve bu gulamlar iri birer piliç olurlar. Kendi üzerine de kül sürer ve kendisi de büyük bir kuluçka tavuğu olur (Danışman (5), 1970: 255-257; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 210-211).

Bitlis'te Molla Mehmet adlı kişi atından iner, elindeki yılanı pantolonu içine koyar ve yere çömelir. Bir anda yine çakşırından bir uçkur çıkarıp zayıf atın boğazına bağlar ve bir nara atar. O anda her taraf kararır. Meydanda atın olduğu yerde dallı budaklı büyük bir kütük

ortaya çıkar. Han, Molla Mehmet'e bir at vermediği için Molla atı sihirle kütük hâline çevirmiştir (Danışman (6), 1970: 171-173; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 45-46).

Bitlis Hanı Abdal Han, Melek Ahmet Paşa şerefine bir ziyafet verir. Bu ziyafette Zengüzer Pehlivan adlı kişi çeşitli sihir gösterileri yapar. Havada adeta yuvarlık bir top gibi döner. Meydanın iki yerinde üçer tane şişeyi birbiri üzerine koyarak bir perende atıp sürahilerin üzerinde durur. Ancak şişelerde herhangi bir hasar olmaz. Daha sonra yere inerek şişelerin üzerine üçer tane daha koyar. Şişeleri rüzgar bile kımıldatır ancak; herhangi bir kırık oluşmaz. Bu adamdan sonra yine Molla Mehmet çeşitli gösteriler yapar. Bir çuvalın içinden çıkardığı peştamalı beline bağlayınca meydanda at gibi süratle koşmaya başlar ve daha sonra havalanır. Havada yere su dökerek bir saat dolandır. Yere indiği zaman seyirciler her yerin kupkuru olduğunu görerek hayretler içinde kalırlar. Molla Mehmet'in isteği üzerine saray meydanının kapıları kapatılır. Molla Mehmet meydana o kadar çok su döker ki meydan adeta göl olur. Halk boğulmaya başlar. Herkesin feryat figan etmesi üzerine Molla Mehmet çuvalından bir tas çıkarıp başka bir tasa vurunca meydandaki bütün su yok olur. Başka ilginç bir gösteride Molla Mehmet çuvalının içinden bir uçkur çıkarır ve peştamalı altında alarak oturur. Daha sonra bir afsun okuyarak uçkuru çıkarır ve tekrar çuvala koyar. Bunun üzerine çuvalın içinden büyük bir yılan çıkar. Yılan meydanda yarım saat sürünür ve sonunda fil kadar büyür. Daha sonra Molla Mehmet'e bir kuyruk vurur ve bunun üzerine çuvalından kırmızı bir davul çubuğu çıkarıp yılanı vurunca Molla Mehmet yılanın üzerine çıkar ve saray meydanında gezinmeye başlar. Daha sonra bu ejderha şekline dönmüş olan bu yılan saray kapısından çıkarak dağlara doğru gider. Yılanın gitmesinden sonra Molla Mehmet de çuvalını meydanda bırakarak meydana terk edince meydana tekrar pehlivan gelir. Pehlivan Molla Mehmet'in yaptıklarını şöyle anlatır:

“Onun yaptığı bütün işlerin ve simyanın aslı yine Cenab-ı Hakk'ın kudretiyle halk olunmuş olan eşya ve varlıklardır. Yahut gördüğünüz bu şeylerdir ki lüzumuna göre marifet göstermek için kullanılır. Mesela kokasından vücuduna bir yağ süründü, vücudunun bazı uzuvları görünmez oldu. Kırağı ve çiğ yağı süründü, kendini havada gösterdi. Kumkuma, ibrik ile halk üzerine su dökerdi. Yere afsunlu suyu döktükçe halk kendilerini suda boğuluyor zannederek feryat eder ve soyunurdu. Sultanımın korkusundan ejderi ile beraber kaçıp, çuvalını burada bıraktı. Bu çuval içinde ne kadar hayvan postları varsa onları canlı gibi gösterebilir ki, Allah'ın ezeli sun'udur. İşte onun için çuvalında her birinden birer parçayı, canı ve başı gibi muhafaza eder.”

Pehlivan kendisini saray damından aşağı atarak kuş gibi uçar ve ayakları üstünde durur. Daha sonra seksen arşın uzunluğundaki duvarın üzerine çıkarak birkaç yere çivi çakar

ve ayakları ile çiviye tutunarak duvarda baş aşağı asılı kalır. Daha sonra bu hâlde iken duvara toplam kırk yedi çivi çakar. Meydandaki insanlara kendisinin katlinin helal olduğunu söyleyerek eline bir eldiven giyip kendini yere atar. Ama bu eldivenler ham ibrişimden yapılmış olduğu için bir ucunu duvardaki çiviye bağlar ve bunun sonucunda yere ayakları üzerinde iner.

Bütün bu olanları izleyen Molla Ali adlı âlim biri kendisinin de marifetlerini göstermek istediğini söyler. Ellerini duvara vurunca elleri duvara yapışır ve duvarda böylece yarasa gibi gezinir (Danışman (6), 1970: 196-206; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 76-81).

Bitlis'te Simyager Molla Mehmet adlı simya bilgisinde üstat bir zat vardır. Bir kütüğe binip at şekilli bir şey ile uçar. Bir gün Evliya Çelebi'nin yanında iken sihir ile yokuş aşağı kızak kayan çocuklardan bazılarını dereye inince kızak ile yokuş yukarı yanına getirir (Danışman (7), 1970: 202-204; Dağlı-Kahraman-Sezgin (5), 2001: 10).

Bec kralının annesi bir ziyafet verir. Bir pehlivan meydana gelerek çeşitli sihir gösterileri yapar. Def ve kudüm çalınırken iki gulamı oynar ve çıplak olarak birbirlerine sarılarak iki vücutları bir olur. Daha sonra bir havuza düşüp kaybolurlar. Sonra adam başlı ejderha gövdeli iki ejderha insanları birbirlerine katar. Ağızlarından çıkan ateşler ağaçların tepesindeki bayrakları yakar. Bu pehlivan havuza işer ve havuzun suyu taşıp bağ içine yürür. Daha sonra iki ağacın arasına perde gerer ve perdeye asa ile vurup “çıkın dışarı” deyince bir alay dev çıkar. Sonra bu pehlivan tüfek atar ve devlerin hepsi perdenin arkasına çekilirler. Meydanda oynayıp havuza düşerler ve havuzdan ejderha olarak çıkan gulamlar yerleri sulayıp kavun, karpuz, kabak, hıyar tohumları ekerler. Daha sonra bu tohumların üzerine işerler ve hemen bu tohumlar ürün verir (Danışman (11), 1970: 91-93; Dağlı-Kahraman-Dankoff (7), 2003: 119).

Evliya Çelebi 1076 Şevval ayının yirminci gecesinde Pedsî Köyü'nde iken Abaza sihirbazları ile Çerkez sihirbazları gökyüzünde cenk ederler. Bu sihirbazlar çeşitli nesnelerin üzerine binmiş vaziyette gökyüzünde dövüşürler. Sabah olup horozlar ötünce sihirbazlar kaybolur ve Evliya Çelebi ile arkadaşları yere çeşitli eşya kırıkları, hayvan leşleri düştüğünü görürler (Danışman (11), 1970: 266-268; Dağlı-Kahraman-Sezgin (7), 2003: 144).

Evliya Çelebi'nin de içinde bulunduğu Osmanlı ordusu Koban Nehri yakınlarına geldiği zaman büyük bir fırtınanın etkisi ile çadırları, arabaları baş aşağı olur. Bu sırada bir Kalmuk Tatarı gelir ve fırtınayı kendisinin çıkardığını, istediği şeyleri vermeleri takdirde nehri dondurup kendilerini karşıya geçirebileceğini söyler. Mehmet Paşa istediklerini vereceğini söyleyince Tatar dediği gibi nehri sihir ile dondurur ve ordu nehrin karşısına geçer (Danışman (12), 1970: 47-49; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 8-10).

Apuska şehrine geldikleri zaman şehrin meliki Evliya Çelebi'yi divanına çağırır. Çadırın önünde binlerce insan vardır. Melikin huzuruna kara kuru zayıf bir adam gelir ve melikten adamlarının ateş yakmasını ister. Ateş yakıldıktan sonra da bir deve kesmelerini ister. Kesilen devenin kanını içer, kelle, paça, işkembe, ciğer, yürek ve kemiklerini yer. Daha sonra yakılan ateşin içine girerek oynamaya başlar. Bir saatte bütün deveyi ve ateşi yer. Daha sonra içi yanar ve Nil nehrinden on tulum su getirilmesini ister. Su getirilir. Bu sırada şişman bir adam bu suları alıkoyar. Bunun üzerine zayıf adam ile şişman adam arasında kavga başlar. Melikin emri ile sular paylaşırlar. Şişman adam suların hepsinin kendisine verilmesi için ağzından alevler çıkarır. Buna karşılık zayıf adam yediği deveyi kusar. Daha sonra on tulum suyun hepsini şişman adama verirler ve zayıf adam harareten ölür. Şişman adam bir sihir daha yaparak ölen sihirbazı diriltir (Danışman (15), 1971: 190-194).

2.2. Sihirle Meydana Geldiği Söylenen Olaylar

Bu bölümde toplam on metin yer almaktadır. Burada sihirle meydana geldiği söylenen olaylar yer almaktadır. Ancak sihirlerin nasıl yapıldığı hakkında bilgi verilmemiştir. Sadece meydana gelen olayların sihir sonucu ortaya çıktıkları belirtilmiştir. Bu sihirleri yapanlar şunlardır: Elburz Dağı'nın sihirci oburları ile Sadşa Dağı'nın kadın sihirbazları, Hamalı bir Yahudi, Çanad şehrinin kadın sihirbazları, Kalmuklar, Firavun, Firavun'un sihirbazlarından biri, Beledi Halid'deki ihtiyar sihirbaz kadınlar, Erzak şehrinin kadınları. Bu metinlerden bir tanesinde yer verilen sihirde, yani Künuz Arapları'nın şeyhinin kızına yapılan sihirin kim tarafından yapıldığı belirtilmemiştir. Bu sihirli olayları şöyle özetleyebiliriz:

İskender, Hint seferinden sonra İstanbul'a birçok esir getirerek Tophane yakınlarındaki bir mağaraya ellerini ve ayaklarını hurma lifi ile bağlayarak hapseder. Bu esirlerin içinde Elburz Dağları'nın sihirci oburları ve Abaza vilayetindeki Sadşa Dağı'nın kadın sihirbazları da vardır. Bu sihirbazlar kışın erbain yani, en soğuk kırk günlerinde İskender'in izni ile tılsımla yapılmış bakır gemilere binerler ve İstanbul'u muhafaza ederler (Danışman (2), 1969: 134-135; Gökyay (1), 1996: 185).

İskender asrında Hamalı bir Yahudi'nin Mısır'daki Nil nehrini sihir ile şişeye doldurup Hama şehrine getirmesi sırasında, şişe içindeki suyun yere dökülüp göl meydana getirmesi sonucunda Kıbrıs yolunun yarısı batar (Danışman (5), 1970: 21-22; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 80).

Çanad şehrinde çok sayıda sihirbaz kadın vardır. Bunlar Tatar bir adamı sihir ile eşek yaparlar. Bu adam sihrin yapıldığı zamandan beri, yani yedi yıldır, eşek olarak yaşamakta, ot

yemekte ve anırmaktadır (Danışman (11), 1970: 117; Dağlı-Kahraman-Dankoff (7), 2003: 144).

Osmanlı ordusu Heyhat sahrasında iken Kalmuklar havayı karatmak sureti ile sihir yaparlar (Danışman (12), 1971: 60; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 21-22)..

Hız. Musa'nın asası Firavun'un sihirle meydana getirdiği yılanları yutar (Danışman (13), 1971: 247-248; Dağlı-Kahraman-Dankoff (9), 2005: 242). Ayrıca Mesani Menzili hakkında bilgi verilirken Hız. Musa'nın asasının Firavun'un sihirli yılanlarını yuttuğu yer olduğu söylenmektedir (Danışman (14), 1971: 78; Dağlı-Kahraman-Dankoff (9), 2005: 428).

Firavun'un sihirbazlarından biri kendisini fil şekline koyup Mısır'daki fil bürkesinde otlarmış (Danışman (14), 1971: 224).

Evliya Çelebi Mısır'da Şellal diyarında iken ev sahibi Ebu Ceddullah bir anısını anlatır. Ebu Ceddullah bir gün balık avlarken bir timsah yanına gelir ve bu timsahla cima eder. Bu durum üç yıl devam eder. Bir gün timsah ölür ve bu sırada timsahın başı ve gövdesi güzel bir kız hâline gelir. Aslında bu timsah Künuz Arapları şeyhinin sihirle timsah olan kızıdır (Danışman (14), 1971: 249).

Şeyh Abdullah Magarevi sihir sahibi bir sultandır. Mekke ve Mısır arasındaki Cuşi Dağları'nı hacılar zahmet çelmesin diye cinlerine kestirmiş (Danışman (15), 1971: 49).

Mısır'daki Beledi Halid'de pek çok ihtiyar sihirbaz kadın vardır. Bunlar nice delikanlıların ayakların sihirle bağlamışlardır (Danışman (15), 1971: 148).

Mısır'daki Erzak şehri cadı vilayeti olarak bilinir. Burada kadınlar sihir ile insanları eşek hâline getirmektedirler (Danışman (15), 1971: 161).

2.3. Eserde Adı Geçen Sihirbazlar

Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre sihircilerin pirleri Mısır fatihi Amr ibn As ile Ebu Masrulgaffari'dir. Seyahatname'de sihir hakkında bilgi verilirken sadece dört sihirbazın adı verilmiş kiminin ise adlarının önüne sıfatlar verilmek sureti ile gerçek adlarından bahsedilmemiştir. Adları verilen sihirbazlar Sadi Çelebi, Zengüzer Pehlivan, Simyager Molla Mehmet ve Firavun'dur. Sihir yapan ancak adları verilmeyen sihirbazlar şunlardır: Elburz Dağı'nın sihirci oburları, Abaza vilayetindeki Sadşa Dağı'nın kadın sihirbazları, kuzeybatı Afrikalı bir adam, Hamalı bir Yahudi, acuze bir kadın, bir Kürt erkeği, bir pehlivan kefer, Çanad şehrindeki bunamış sihirbaz kadınlar, Çerkez sihirbazları, Abaza sihirbazları, bir Kalmuk Tatarı, Kalmuklar, Serez'deki sihirbazlar, simyacı Arap köle, Firavun'un

sihirbazlarından biri, Mısır'daki Beledi Halid'in yaşlı kadınları, Erzak şehrinin kadınları, kara kuru zayıf bir adam.

2.4. Sihirle İlgili Olarak Verilen Çeşitli Bilgiler

Bu bölümde eserde sihir ile ilgili olarak yer alan çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre sihircilerin pirleri Amr ibn As ile Ebu Masrulgaffarî adlı kişilerdir. Mısır halkına sihir yapmayı Harut ile Marut adlı melekler öğretmişlerdir. Hz. Muhammed'in mucizelerinden biri olan ayın ikiye bölünmesi olayında Hz. Muhammed bazı müşrikler tarafından sihirbazlıkla suçlandıkları için bu metin bu bölümde yer almaktadır. Yine bu metinler arasında ayı panzehirlerinin sihirbazlar tarafından sihir yapmak amacı ile kullanıldıklarını görmekteyiz. Buradaki ilgi çekici metinlerden biri de Bec yani Viyana şehrindeki ilginç şamdan ile ilgilidir.

Bec şehrindeki bedestan çarşısında mum şamdanı yapan sanatkarlar vardır. Burada ilginç bir mum şamdanı yapılır. Bu şamdanın içinden yarım saatte bir, mumun fitilini kesmek için gülünç bir Arap çıkar ve mumun fitilini kestikten sonra tekrar şamdanın içine girerek kaybolur (Danışman (11), 1970: 67; Dağlı-Kahraman-Dankoff (7), 2003: 100).

Serez'deki büyük yaylanın güneyinde "Ayı Kayası" denilen tek parça bir kaya vardır. Bu kayanın içinde altından yapılmış bir ayı sureti vardır. Kışın zemheri günlerinde ayılar kırk gün inlerinde çile çektikten sonra kırk birinci gün bu kayaya gelip panzehirlerini kusar ve giderler. Bugünden sonra kayanın bulunduğu yere Serez'in sihirbazları gelerek bu panzehirleri alıp bunlarla sihir yaparlar (Danışman (12), 1971: 98; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 61-62).

Hz. Muhammed'in peygamberliğinin onuncu yılında müşrikler Hz. Peygamber'den ayı ikiye ayırmasını isterler. Hz. Peygamber Ebî Kubeys Dağı'nda dua eder ve ay ikiye bölünerek biri yeninden çıkar ve yine gökte birleşir. Peygamberimizin bu mucizesi karşısında bazı müşrikler iman ederler, bazıları ise Hz. Peygamber'i sihirbazlıkla suçlarlar (Danışman (14), 1971: 55; Dağlı-Kahraman-Dankoff (9), 2005: 403).

Mısır'da sihir yaygın bir uğraştır ve çoğunlukla halkı sihirli ve hilelidir (Danışman (14), 1971: 159,211). Mısır halkına sihir yapmayı Harut ile Marut öğretmişlerdir. Bunlar gökten indikleri zaman Mısır'daki Cisir-i Ebul Menca adlı kuyunun bulunduğu yere inerler ve burada kuyu kazarak yıldızlara bakarlar ve böylece Mısır halkına yıldız ve sihir ilmini öğretirler (Danışman (14), 1971: 221).

Seyahatname’de verilen bilgilere göre sihircilerin piri Mısır fatihi Amr ibn As ile Ebu Masrulgaffarî’dir (Danışman (15), 1971: 39).

3. TILSIM İLE İLGİLİ METİNLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Yaparı Belli Olan Tılsımlar

Eserdeki tılsımlar hakkında bilgi verilirken kiminin yaparı belirtilmiş, kiminin belirtilmemiştir. Bazı tılsımlardan söz edilirken de yaparı değil yaptırarı belirtilmiştir. Tılsımı yapan insanlar sıradan insanlar değildir. Hükümdarlar, kâhinler, hekimler, filozoflar tılsım yaparlar. Toplam yirmi beş yerde geçen bu tılsımları şöyle özetleyebiliriz:

Ya’fur padişah olunca Revende adlı veziri ve devrin mimar ve mühendisleri tarafından Sarayburnu’nda denize ve karaya ait üç yüz altmış altışar tane tılsım yapılır (Danışman (1), 1969: 38-41; Gökyay (1), 1996: 17-18).

Madyan oğlu Yanko asrında, Vezendon Kral devrinde ve Konstantin vaktinde yedi iklimden usta mimarlar, mühendisler, cer-i eskal ilminde kâmil olanlar, eski muallimler ve tuhaf ilimlerde üstat olanlar İstanbul’da toplam yirmi yedi yerde yirmi yedi tılsım yaparlar (Danışman (1), 1969: 55-61; Gökyay (1), 1996: 23-26).

Eski zamanda hekimler, Humus şehrinde yer altına tılsımlar gömmüşlerdir (Danışman (4), 1970: 259, Kahraman-Dağlı (3), 1999: 43).

Büyük İskender’in yaptırdığı Sur Kalesi’ndeki bir sütuna kum tılsımı yapılmıştır (Danışman (4), 1970: 296; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 63).

Yine Büyük İskender Akka şehrine kum tılsımı yaptırmıştır (Danışman (4), 1970: 304; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 68).

Gazze yakınlarındaki Übülle denilen yerde “Ayn-ı Seccan” adı verilen beş tane pınar vardır. Bu pınarların kenarlarına döşenen taşların arasından bir ırmak akar. Suyun kenarında büyük bir küp vardır. Bu büyük küpten kötü bir adam su almak istese bir damla su bulamaz. Ama küçük bir çocuk almak istese avucu su ile dolar. Calinos hâkimin tılsımla yaptığı söylenir (Danışman (5), 1970: 21-22; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 80).

Eski filozoflardan Flaska adlı hâkim Erciyes Dağı’na çıkıp yetmiş adet haşarat şeklini birer sütun üzerine kazıyıp her birini tıslımlamıştır (Danışman (5), 1970: 76; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 111).

Filkos adlı hekim Muş sahrasına tılsım yapmıştır (Danışman (5), 1970: 116; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 141).

Büyük İskender halkının ve kendisinin geçinebilmeleri için Van Gölü balıklarına tılsım yapar (Danışman (6), 1970: 218; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 88).

Harun Reşit'in karısı Kâşan şehrini imar ederken bir kâhin bulup şehirdeki akreplere tılsım yaptırır ve Navan denilen kiliseye gömdürür (Danışman (7), 1970: 115; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 229).

Tokat'taki Sünbüllü Baba Tekkesi'ndeki bir taşta eski hekimler üç satır yazı ile tılsımlı harfler yazmışlardır (Danışman (7), 1970: 240, Dağlı-Kahraman-Sezgin (5), 2001: 39).

Varad Kalesi'nin önünde cihangirlerin yaptığı pek çok tılsım vardır (Danışman (8), 1970: 279-280; Dağlı-Kahraman-Sezgin (5), 2001: 219-220).

Üsküp'teki Baba Lokman türbesinde yatan Baba Lokman filozoflardan bir zat imiş. Tılsımı ile bir ab-ı hayat kuyu çıkarmış (Danışman (9), 1970: 101-102; Dağlı-Kahraman-Sezgin (5), 2001: 299).

Bec (Viyana) şehri içinde eski hâkimlerin yaptığı çeşitli tılsımlar vardır (Danışman (11), 1970: 70; Dağlı-Kahraman-Dankoff (7), 2003: 102).

Dimetoka'da bulunan Güvercinlik Kalesi'ndeki yüce kayalara Eflatun güvercin toplamak için tılsımlar yapmıştır (Danışman (11), 1970: 147; Dağlı-Kahraman-Sezgin (7), 2003: 169).

İskender Zülkarneyn'in hükmü altında bulunan Ağriboz Adası'nda adanın hâkimi denizdeki balıklar için tılsım yapar (Danışman (12), 1971: 139; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 110-111).

Atina'da bulunan bilginler şehirde çeşitli tılsımlar yapmışlardır (Danışman (12), 1971: 146; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 119).

Atina'nın doğusunda yer alan Deli Dağ'ın eteğinde bulunan mağaralar bilginler tarafından tıslımlanmıştır (Danışman (12), 1971: 148; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 120).

Pondiko şehrinde bir sütun üzerine hâkimlerin biri altından bir sıçan yapıp koyar. Bu tılsım yüzünden bu şehirde asla sıçan olmazmış (Danışman (12), 1971: 164-165; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 138).

Tarsus halkının inanışlarına göre, halife Me'mun Mısır'dan define getirip Eski Tarsus Kalesi'ni yaparak kapısına tılsım yapmıştır (Danışman (13), 1971: 190; Dağlı-Kahraman-Dankoff (9), 2005: 166).

Zagzaga şehrinde bir peştamal içine tek sayılardan ibaret yumurta konulursa bu yumurtalar pişirilip çıkarılınca biri kaybolur ve yumurtalar çift olur. Peştamalda delik yoktur.

Bunun Hazreti İdris'in kâhinlerinden birinin tılsımı olduğunu söylerler (Danışman (13), 1971: 262; Dağlı-Kahraman-Dankoff (9), 2005: 262).

Mısır vezirinin sarayına Şeyh Ahmet Mâlikî bir tılsım yapar. Bu nedenle bu sarayda asla sivrisinek olmazmış (Danışman (14), 1971: 169).

Mısır'daki Bab-ı Zuveyle adlı kapıya Emirülcüyuş bir tılsım yapar. Kapının eşiğindeki siyah taş tılsımlıdır. Kötülük yapmak isteyen kişiler bu kapıdan Mısır'a giremezdi (Danışman (14), 1971: 176).

Şeyh Batrani Hazretleri mermerden bir timsah yaptırıp Nil nehrine bırakır. O zamandan beri bu mikyastan aşağı bir timsah geçmeye çalışsa arkası altına gelir ve karaya çıkınca avlanır. Onun için Mısır'da timsah yoktur (Danışman (14), 1971: 250).

Deluke Melik, Nehariye adlı şehri yapınca kendine üç yüz altmış altı tane tılsım yapar (Danışman (15), 1971: 73). Yine Deluke Melik, Nil nehrinden bir kanal ayırıp bu kanala tılsım yapar (Danışman (15), 1971: 74).

3.2. Yapanı Belli Olmayan Tılsımlar

Seyahatname'de yer alan tılsımlardan bazılarının yapanı bellidir ve bunlar Evliya Çelebi tarafından belirtilmiştir. Ancak, pek çok tılsımın yapanı belli olmadığı için eserde bu tılsımları yapanlar yer almamaktadır. Eserde kırk tane yapanı belli olmayan tılsım karşımıza çıkar. Bunlar ilk ciltten itibaren sırası ile şunlardır:

Ayasofya Camii'nin üç yüz altmış tane kapısı vardır. Bu kapıların her biri tılsımlıdır. Caminin orta kible kapısı üzerinde içinde Kraliçe Sofya'nın cesedi olduğu söylenen bir sandık vardır. Hiç kimse bu sandığa yaklaşmaya cesaret edemez. Eğer yaklaşan olursa caminin içinde büyük bir gürültü ve titreşme olur. Tılsımlı bir sandıktır. Bir de bu sandığın üzerinde Kudüs'ün kible olduğu zamana ait bir resim vardır. Bu da tılsımlıdır ve kimse el sürmeye cesaret edemez (Danışman (1), 1969: 130-131; Gökyay (1), 1996: 51).

İstanbul'daki Terler Direk Ziyaret Yeri'nin temelinde bir rivayete göre tılsım olduğu için bu direk sürekli terlermiş (Danışman (1), 1969: 136-37; Gökyay (1), 1996: 56).

Hiz. Muhammed'in doğduğu gece yıkılan Trabzon'daki balık tılsımı sütunu ile Kostantaniye'deki karadaki ve denizdeki üç yüz altmış altı tılsımın kimin tarafından yapıldığı belli değildir (Danışman (5), 1970: 44; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 97).

Pertek Kalesi'nin üzerinde tunçtan bir kara kuş timsali vardır. Bu kuş her sene nevrüz günü etraftaki kavimleri bu şehre toplamak için işaret verirmiş. Bu tılsımlı kuşun yeri kalenin tepesinde bellidir (Danışman (5), 1970: 109; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 136).

Sofya’da Talih eşmesi adlı tılsımlı bir çeşme vardır. Kan dökten, çocukluğunda başından kötü bir olay geçen insanlar bu çeşmeden su alıp içemezler (Danışman (5), 1970: 287-288; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 228-229).

Bitlis’te yer alan Divan Dağı isimli yüksek dağ üzerinde gömülü olan tılsımların kimin tarafından yapıldığı belli değildir (Danışman (6), 1970: 183-184; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 68). Ayrıca bu dağın tılsımlarla yapıldığı belirtilmiştir (Danışman (6), 1970: 209; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 83).

Hız. Muhammed doğduğu gece Trabzon’daki üç yüz tılsım yere geçer (Danışman (7), 1970: 131; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 239).

Bağdat’taki tesiri kalmamış yüzlerce tılsımın kimin tarafından yapıldığı belli değildir (Danışman (7), 1970: 173; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 257).

Kırım’da yer alan Ak Kerman Kalesi’nin doğu tarafında kimler tarafından yapıldığı belli olmayan Kamerülkum tılsımları vardır (Danışman (7), 1970: 283; Dağlı-Kahraman-Sezgin (5), 2001: 63). Hız. Muhammed’in ashab-ı kiramından Malik Ejder bu kalenin altında Salsal adlı kral ile savaşır ve kâfirleri Kameralkam içine tıkar. Böylece bu tılsımlar etkisini kaybeder (Danışman (11), 1970: 224; Dağlı-Kahraman-Dankoff (7), 2003: 242).

Serez’deki Beşiktepesi’nde Hız. İsa’nın taştan beşiği vardır. Burası tılsımlıdır. Her hastanın derdine göre bir su çıkar (Danışman (12), 1971: 97; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 1971: 60).

Serez’in büyük yaylasının kiblesinde “Ayı Kayası” denilen tılsımlı bir kaya vardır (Danışman (12), 1971: 98; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 61-62).

Tırhala toprağında yer alan Maşklor panayırında sineklerden kurtulmak için tılsım yapılmıştır (Danışman (12), 1971: 128-129; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 98).

Mora toprağında yer alan Moton şehrindeki kaleye yılan, çıyan, akrep ve sivrisinek olmaması için tılsım yapılmıştır (Danışman (12), 1971: 171; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 145).

Anapoli şehrindeki Kastel Kalesi önünde balık tılsımı vardır (Danışman (12), 1971: 189; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 165).

Amiso Kalesi’nde pek çok tılsım vardır (Danışman (12), 1971: 257; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 1971: 241).

Gemlik Limanı’nın doğusunda yer alan Karaköy isimli gölün, şehir halkı tarafından tılsımlı olduğuna inanılır (Danışman (13), 1971: 100-101; Dağlı-Kahraman-Dankoff (9), 2005: 69).

Bodrum'da yer alan büyük havuz ilçe halkının inanışlarına göre tılsımlıdır (Danışman (13), 1971: 108; Dağlı-Kahraman-Dankoff (9), 2005: 76).

Kuşadası tılsımlı bir adadır (Danışman (13), 1971: 109; Dağlı-Kahraman-Dankoff (9), 2005: 77).

Mısır'daki Cebel-i Kepş (Kepş Dağı)'te tılsımlı bir koç vardır. Bu koç eşinip gırırsa Mısır'da koyun çok olurmuş (Danışman (14), 1971: 98; Dağlı-Kahraman-Dankoff (9), 2005: 361).

Mısır Kalesi'nde kuş, akrep, yılan, çıyan, sıtma, kulunç, taun tılsımları vardır (Danışman (14), 1971: 166-167).

Mısır vezirleri kalesi sarayında kuduz köpek tılsımları vardır (Danışman (14), 1971: 168).

Mısır'daki Ezheri Kaaid Camii yapıldığı zaman caminin içine kuşların gelmemesi ve yuva yapmaması için tılsım yapılmıştır (Danışman (14), 1971: 178).

Sultan Gavri türbesi sivrisinek, karasinek ve tahta bitine karşı tılsımlıdır (Danışman (14), 1971: 183).

Mısır'daki Bürketül Karun tılsımlı bir bürkedir (Danışman (14), 1971: 225).

Şevarib bürkesi sara hastalığına karşı tılsımlıdır. Sara hastası olan bir insan yedi gün öğle vakti bu bürkeye girip yıkansa hastalıktan kurtulur (Danışman (14), 1971: 225).

Hac bürkesinin suyu bir sene bekletilse lezzetine asla bozukluk gelmez. Tılsımlı bir bürkedir (Danışman (14), 1971: 225).

Aynüş Şems bürkesinin eski tılsımları vardır. Mısır'daki on dört bürkenin her biri tılsımlıdır (Danışman (14), 1971: 226).

Ravza Adası yılan ve çıyana karşı tılsımlıdır (Danışman (14), 1971: 238).

Mısır'daki Ayni Şems şehrinde tılsımlı bir sütun vardır. Tılsımları hâlâ çözülememiştir (Danışman (15), 1971: 11).

Mısır'daki İhram Dağları'nın dört tarafında kara taştan yapılmış tılsımlı binalar vardır (Danışman (15), 1971: 13). Küçük ihramın doğusunda beyaz taştan tılsımlı bir kafa heykeli vardır. Canlı gibidir. Eski zamanlarda gelip geçenler ile konuşur ve gelecek hakkında bilgiler verirmiş (Danışman (15), 1971: 14).

Mısır'da Babül Kasır'da eskiden kilise olan yerde bir medrese vardır. Bu medresede tunçtan tılsımlı bir heykel vardır (Danışman (15), 1971: 16).

Mısır Kalesi'nin Kalavun divanhanesindeki kırk sekiz sütunun her birinde bir vefk vardır (Danışman (15), 1971: 16).

Mısır hâkimi İskender'in tılsımlı bir aynası vardır. Bu ayna öyle tılsımlıdır ki, denizden düşman gemileri geldiği zaman bu ayna ateşi ile gemileri yakar (Danışman (15), 1971: 89-96).

Mısır'daki Cebel-i Tayr'da tılsımlı bir mağara vardır. Bu mağaraya girip asılı kalan kuşların sayısına göre Mısır'ın o yılki mahsul durumu tespit edilir (Danışman (15), 1971: 142).

Mısır'da Şeyh ibn Abit Beledi'nin güneyindeki halicin başında bir sütun üzerinde timsah tılsımı vardır (Danışman (15), 1971: 143).

Mısır'daki eski Kus şehri Kiptiler elinden Mikat bin Esved tarafından fethedilmiştir. Fetihden sonra define arayan askerler yeşil mermer üzerinde akrep resmi olan bir sütun devirirler. Hemen şehri akrep istila eder. Bu sütun akreplere karşı tılsımlıdır (Danışman (15), 1971: 152).

Mısır'daki Sinbad şehrinde tılsımlı sütunlar vardır (Danışman (15), 1971: 155).

Habeş'teki Okut kabilesi vefk ve tılsım işlerinde ileridir. Vefk ile dağlardan koyun ve maymunları kaçıırırlar (Danışman (15), 1971: 223).

Elvahikebir şehrindeki çöllerde tılsımlar vardır (Danışman (15), 1971: 232).

Fayyum şehrinde kum tılsımı vardır (Danışman (15), 1971: 247).

3.3. Tılsımların Yapıldığı Yerler

Seyahatname'nin ilk cildinde geniş yer verilen İstanbul şehri en fazla tılsıma sahip olan şehirdir. İstanbul'da tılsım yapılan yerler şuralardır:

Sarayburnu, Avretpazarı'ndaki dikilitaş, Atmeydanı, Tavuk Pazarı, Altımermer, Saraçhanebaşı, Sultan Bayezid hamamının altı, Eğrikapı yakınındaki Tekfur sarayı, Zeyrek'te Yahya kilisesi bitişiğindeki mağara, Ayasofya Camii'nin güneyi, Atmeydanı'ndaki Milyonbar denilen yüksek sütun, Çatladıkapı'daki Güngörmez Sarayı'nın yanı, Kadırga Limanı, Tophane.

Adı geçen yerlerde yüzlerce tılsım olduğu belirtilmektedir. İstanbul dışındaki yerler şuralardır:

Humus Kalesi, Sur Kalesi, Akka şehri, Trabzon, Erciyes Dağı, Muş, Bitlis'teki Divan Dağı, Van Gölü, Kaşan şehri, Bağdat, Tokat'taki Sünbüllü Baba tekkesi, Ak Kerman Kalesi, Varad Kalesi, Üsküp'teki Baba Lokman ziyaret yeri, Bec (Viyana), Dimetoka'daki Güvercinlik Kalesi, Serez, Serez'deki büyük yayla, Maşklor panayırı, Ağriboz Adası, Atina, Atina'daki Deli Dağı, Pondiko Kalesi (Venedik), Mora'daki Moton Kalesi, Anapoli

(Mora’da), Amiso Kalesi, Gemlik Limanı’nın doğusundaki Karaköy Gölü, Bodrum, Kuşadası ve Eski Tarsus Kalesi, Zagzaga şehrindeki Damamir hamamı, Cebel-i Keş, Mısır Kalesi, Mısır vezirleri kalesi sarayı, Mısır veziri sarayı, Mısır’daki Bâb-ı Zuveyle, Ezheri Kaaid Camii (Mısır), Sultan Gavri Türbesi (Mısır), Bürketül Karun (Mısır), Şevarih Bürkesi (Mısır), Hac Bürkesi (Mısır), Aynüş Şems Bürkesi (Mısır), Ravza Adası (Mısır), Nil Nehri, Aynı Şems şehri (Mısır), İhram Dağları (Mısır) ve bu dağların doğusu, Ezher Camii (Mısır), Sultan Cavli Tekkesi (Mısır), Mikyas havuzu (Mısır), Babül Kasır’daki medrese (Mısır), Mısır Kalesindeki Kalavun divanhanesi, Nehariye şehri (Mısır), Galyon limanı (İskenderiye), Cebel-i Tayr (Mısır), Şeyh ibn Abit beledinin güneyi (Mısır), eski Kus şehri (Mısır), Sinbad şehri (Mısır), Okut kabilesi menzili (Habeş), Elvahikebir şehri (Mısır), Fayyum şehri (Mısır).

3.4. Tılsımların Yapılma Amaçları

Seyahatname’de sözü edilen tılsımların pek çoğunun yapılma amaçları belirtilmiştir. Buna göre tılsımlar ya korunma amaçlı ya da faydalanma amacı ile yapılmışlardır.

3.4.1. Korunma Amaçlı Tılsımlar

Seyahatname’de otuz dokuz tane korunma amaçlı tılsım karşımıza çıkmaktadır. Yılan, çıyan, akrep, kurt, timsah gibi zehirli hayvanların zararlarından korunmak; kuduz köpek, karınca, karasinek, sivrisinek, leylek, sıçan, pire, bit, tahtabiti gibi hayvanların ve serçe, kırlangıç, çaylak, güvercin, karga, saksağan, öğü, kartal, tavşancıl gibi kuşların şehre, camiye girmelerini önlemek; veba, kulunç, sıtma gibi salgın hastalıkların yayılmasından, şehri kum istilasından korumak, cesedin çürümesini önlemek, kötü niyetli insanlar ile düşmanların şerrinden korunmak için şehir ve kasaba halkı tılsımlara başvurmuşlardır. Bu tılsımların yapılışı hakkında bilgi verilmemektedir. Sadece sütunlar üzerine yapılan tılsımlar anlatılırken sütunun üzerine zararından korunulmak istenen hayvanın suretinin yapıldığı belirtilir. Rukye bahsinde belirttiğimiz gibi, İslamiyet’te rukye yaygın bir uygulamadır. Tılsım rukye ile aynı fonksiyondadır; ancak yapılışı bakımından rukyeden ayrılır.

Eserde yer alan korunma amaçlı tılsımları şu şekilde özetleyebiliriz:

Altımermer’deki tılsımlı iki sütundan birinde tunçtan kara sinek resmi vardır. Bu sinek timsalinden sinek sesi çıkar ve İstanbul’a asla sivri sinek girmezmiş (Danışman (1), 1969: 56; Gökyay (1), 1996: 23).

Saraçhanebaşı'nda göklere uzanmış tek parça sütun üzerinde bir beyaz sanduka içinde Büyük Pozantin'in kızı gömülüdür. Bu sütuna karınca ve yılanın zararlarından korunmak için tılsım yapılmıştır (Danışman (1), 1969: 56; Gökyay (1), 1996: 23).

Altımermer'deki başka bir sütuna Eflatun sivrisinek sureti yapmış ve böylece İstanbul'a sivrisineğin girmesini önlemiştir (Danışman (1), 1969: 57; Gökyay (1), 1996: 23).

Altımermer'deki sütunlardan birinde Bokrat'a mensup bir leylek resmi vardır. Bu leylek rüzgarın çarpması ile ses verince İstanbul'da ne kadar ne kadar leylek varsa ölürmüş. Bu yüzden İstanbul'da leylek olmaz ve leylekler yuva yapmazlarmış (Danışman (1), 1969: 57; Gökyay (1), 1996: 23).

Altımermer'de bir kurt resmi vardır. Bu tılsım İstanbul'daki koyunların sahralarda çobansız gezip kurt şerrinden emin olmalarını sağlarmış (Danışman (1), 1969: 57; Gökyay (1), 1996: 23).

Sultan Bayezid hamamının altında dört köşe ve bin parça yüksek bir sütun vardır. Bu sütun şehre taun yani veba girmemesi için tılsımlıdır (Danışman (1), 1969: 58; Gökyay (1), 1996: 24).

Sultan Ahmet Meydanı'ndaki üç başlı ejderha suretindeki burma direk yılan, çıyan, akrep gibi zararlı hayvanlardan korunmak için tılsımlıdır (Danışman (1), 1969: 60; Gökyay (1), 1996: 24).

Çatladıkapı'daki Güngörmez Sarayı'nın yanında dört köşe bir sütun üzerinde dev sureti vardır. Akdeniz tarafından düşman gemileri görüldüğü zaman bu tunç dev heykelinden ateş çıkar ve düşman gemilerini yakarmış (Danışman (1), 1969: 60; Gökyay (1), 1996: 25).

Kadırga Limanı'nda bakırdan bir gemi vardır. Yılda bir kez zemheri gecesine olduğu vakit İstanbul'u sihirbaz kadınları bu gemi ile sabaha kadar gezerek Akdeniz'i muhafaza ederlermiş (Danışman (1), 1969: 60; Gökyay (1), 1996: 25).

Başka bir bakır gemi de Tophane yakınlarında yer almaktadır. Yine zemheri gecesinde bütün sihirbaz ve kâhinler bu gemiye binip Karadeniz tarafında sihir ile gezerek denizi muhafaza ederlermiş (Danışman (1), 1969: 60; Gökyay (1), 1996: 25).

Sarayburnu'nda tunçtan yapılmış üç başlı bir ejderha heykeli vardır. Bu heykel Akdeniz, Karadeniz ve Üsküdar'dan gelen düşmanlara ateş saçıp bütün sandalları yakarmış (Danışman (1), 1969: 61; Gökyay (1), 1996: 26).

Asi nehrinden beş bin adım doğu tarafta yer alan Humus şehrine eski hekimler yılan, çıyan, akrep ve diğer zehirli hayvanlardan korunmak için yer altına tılsım gömerler. Bu Humus'un toprağından bir kişi başka bir memlekete götürse yılan, çıyan veya akrebin soktuğu

yere bu toprağı bağlasa bu hayvanların zehrinden kurtulur (Danışman (4), 1970: 259; Kahraman-Dağı (3), 1999: 43).

Şam'daki Sur şehrinde kum tılsımı yapılmış bir sütun vardır. Bu sütun sayesinde şehre kum girmezmiş (Danışman (4), 1970: 296; Kahraman-Dağı (3), 1999: 63).

Akka şehrine Büyük İskender kum tılsımı yaptırmış (Danışman (4), 1970: 304; Kahraman-Dağı (3), 1999: 68).

Yahya asrında Kayser Erciyes, Kayseri şehrini imar edince eski filozoflardan Flaska adlı hâkim Erciyes Dağı'na çıkıp yetmiş tane haşarat şeklini bir sütunun üzerine kazımak sureti ile her birini tıslımlamıştır. Bu nedenle bu dağda zehirli hayvan yoktur (Danışman (5), 1970: 76; Kahraman-Dağı (3), 1999: 111).

İskender'in Filkos adlı hekiminin yaptığı tıslım nedeniyle Muş sahrasında asla sıçan olmazmış. Muş şehri sıçanlara karşı tıslımlıdır (Danışman (5), 1970: 116; Kahraman-Dağı (3), 1999: 141).

Harun Reşit'in karısı Kaşan şehri imar edilirken bir kâhine akrep tıslımı yaptırır. Bu tıslım Navan adlı kilisede gömülüdür. Bu tıslım üzerinde "Misafirim, misafirim" yazılıdır. Bu şehre gelen biri şehre girerken üç kez "misafirim, misafirim" derse akrepten asla zarar görmezmiş (Danışman (7), 1970: 115; Dağı-Kahraman (4), 2001: 229).

Bec (Viyana) şehrine eski hekimler sivrisinek, karasinek, yılan, çıyan, akrep, sıtma, karga ve leylek tıslımları yaparlar. Bu yüzden şehre bu hayvanlar girememektedir (Danışman (11), 1970: 70; Dağı-Kahraman-Dankoff (7), 2003: 102).

Tırhala toprağında Yenişehir molla naipliğinde yer alan Maşklor kasabasında Maşklor panayırı kurulduğu zaman asla eski hekimlerin tıslımı ile karasinek ve sivrisinek olmazmış. Bu panayır dağıldığı zaman bu sinekler şehre gelmeye başlarmış (Danışman (12), 1971: 128-129; Kahraman-Dağı-Dankoff (8), 2003: 98).

Atina'daki pek çok bilgin tarafından şehre yılan, çıyan, veba, akrep, leylek, karga, pire, bit, tahtabiti, karasinek, sivrisinek gibi hayvanların şehre girmesini ve insanlara zarar vermesini önlemek amacıyla tıslım yapılmıştır (Danışman (12), 1971: 146; Kahraman-Dağı-Dankoff (8), 2003: 119).

Atina'nın doğusunda yer alan Deli Dağı'ndaki mağaralara eski bilginler tıslımlar yaparlar. Bu mağaralara gömülen insanların tenleri asla çürümezmiş. Bu nedenle bilginler hep bu mağaraya gömülmeyi vasiyet ederlermiş (Danışman (12), 1971: 148; Kahraman-Dağı-Dankoff (8), 2003: 120).

Pondiko şehrinde hâkimlerden biri altından bir sıçan heykeli yapıp bir sütun üzerine koyar. Bu nedenle bu şehirde asla sıçan olmazmış (Danışman (12), 1971: 164-165; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 138).

Mora toprağında yer alan Moton şehrinin kalesine somaki bir mermer sütun üzerinde içinde kral ölüsü bulunan bir mermer tabut vardır. Bazı Latin tarihlerine göre bu tabut, bu kalede yılan, çıyan, akrep, sivrisineğin olmaması için tılsımlıymış (Danışman (12), 1971: 171; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 145).

Anapoli şehri yılan, çıyan, akrep gibi hayvanlardan korunmak için tılsımlıdır. Şehirde aynı zamanda balık tılsımı da vardır. Her sene kefal balıkları tılsımlarını ziyaret ederken avlanırlar (Danışman (12), 1971: 189; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 165).

Kuşadası şehri kuşların şehre gelmesi için tılsımlıdır (Danışman (13), 1971: 109; Dağlı-Kahraman-Dankoff (9), 2005: 77).

Mısır Kalesi'ndeki çeşitli sütunlarda leylek, saksagan, öğü, kartal, tavşancıl gibi kuşlar, akrep, yılan, çıyan, sıtma, kulunç, veba için tılsımlar vardır (Danışman (14), 1971: 166-167).

Mısır'da Emir Hüseyin Köprüsü ile Musfi Köprüsü ortasında “köpek hamamı” adı verilen küçük bir hamam vardır. Bu hamamın temelinde iki adet tunçtan köpek timsali varmış. Bunlar gece gündüz sürekli boğuşurlar bu yüzden de Mısır'da kuduz köpek olmazmış (Danışman (14), 1971: 168).

Mısır vezirinin sarayına Şeyh Ahmet Maliki sivrisinekler için tılsım yapar. Bu sarayda asla sivrisinek olmazmış (Danışman (14), 1971: 169).

Mısır'ın Zuveyle Kapısı'na Emirülcüyuş bir tılsım yapar. Hainlik, fenalık yapmak niyetinde olan insanlar bu kapıdan Mısır'a giremezlermiş (Danışman (14), 1971: 176).

Mısır'daki Ezheri Kaaid Camii'ne leylek, serçe, kırlangıç, güvercin, çaylak gibi kuşlar için tılsım yapılmıştır. Bu kuşlar camiye giremez ve yuva kuramazlarmış (Danışman (14), 1971: 178).

Mısır'daki Sultan Gavri Türbesi'ne yapılan tılsım nedeniyle bu türbeye karasinek, sivrisinek ve tahtabiti giremezmiş. Hatta biti, piresi bulunan insanlar bu türbeye gelseler bunlardan kurtulurlarmış (Danışman (14), 1971: 183).

Mısır'daki Ravza Adası yılan ve çıyanlara karşı tılsımlıdır (Danışman (14), 1971: 238).

Şeyh Ebubekir Batrani mermerden bir timsah yapıp Nil nehrine atar. O zamandan beri bu tılsımın etkisi ile timsahlar karaya çıkar ve halk tarafından avlanırlar. Bunun için Mısır'da timsah yoktur (Danışman (14), 1971: 250).

Mısır'daki Ezher Camii'nde yılan, çıyan, sinek, güvercin ve kuş olmaz; bu cami tılsımlıdır (Danışman (15), 1971: 14).

Şeyh Batrani Hazretleri, bir timsah misali yapıp mikyas havuzuna bırakır. Timsahın göğsüne bir vefk kazır. O zamandan beri Nil mikyasından aşağı timsah geçemez; geçse karnı yukarı gelip ölür (Danışman (15), 1971: 15).

Şeyh ibn Abit Beledi'nin güneyindeki halicin başında bir sütun üzerinde timsah tılsımı vardır. Timsah buraya gelince sırt üstü dönüp ölür (Danışman (15), 1971: 143).

Mısır'daki eski Kus şehrinin fethinden sonra şehirde define aranırken yeşil mermer üzerinde akrep resmi olan bir sütun yıkarlar. Bunun üzerine şehri akrepler istila eder (Danışman (15), 1971: 152).

Fayyum şehri kumlara karşı tılsımlıdır. Ancak, bir gün kumlar şehre girerek tılsımı bozarlar ve şehri kumlar harap eder (Danışman (15), 1971: 247).

3.4.2. Faydalanma Amaçlı Tılsımlar

Seyahatname'de faydalanma amaçlı tılsımların yer aldığı on beş metin karşımıza çıkmaktadır. Bu tılsımların hepsinden insanlar bir şekilde faydalanmaktadır. Balık avlamak, kuş avlamak, zeytin yiyerek açlık gidermek, horozlar sayesinde sabah namazına kalkmak, küsleri barıştırmak, geçinemeyen insanların ayrılmasını sağlamak, çeşitli hastalıklardan kurtulmak, kuşların ötmesi vesilesiyle pazar yerine toplanmak, koyunların sayısının artmasını sağlamak bu tılsımlardan insanların elde ettikleri faydalardır. Bu tılsımları şöyle özetleyebiliriz:

İstanbul'da Sarayburnu'nda üç yüz altmış altı tane tılsım vardır. Bu tılsımlardan her biri yılın her bir gününde etkili olmaktadır. Denizdeki balıklar bu tılsımların etkisi ile karaya gelirler ve böylece İstanbul halkı bu balıkları avlayarak geçinirler (Danışman (1), 1969: 38; Gökyay (1), 1996: 17).

İstanbul'da Tavukpazarı denilen yerde somaki mermerden yapılmış bir direk vardır. Bu direğin tepesinde beyaz mermerden yapılmış bir kuş heykeli vardır. Bu kuş her yıl vaktinde ötüp kanatlarını açınca yedi iklimdeki bütün kuşlar dünya bahçelerini istila ederek gagalarında bir zeytin ile bu direğin dibine gelirler. Direğin dibinde bulunan kiler kubbesinin tepesindeki delikten zeytinleri bırakmak sureti ile hizmetlerini yaparlar. Bütün papazlar bu zeytinleri yiyerek açlıklarını giderirler (Danışman (1), 1969: 41; Gökyay (1), 1996: 18).

Madyan oğlu Yanko asrında, Vezendon Kral devrinde ve Konstantin vaktinde yedi iklimden usta mimar ve mühendisler, cer-i eskal ilmi ile uğraşanlar İstanbul'a getirtilmiş ve şehrin yirmi yedi yerine yirmi yedi tılsım yapılmıştır.

Avretpazarı denilen yerde bin parça beyaz mermerden minare gibi içi boş, merdivenli bir direk yapılmıştır. Bu direğin tepesinde bir parça beyaz mermer üzerinde bir peri heykeli yapılmıştır. Rivayete göre bu heykel yılda bir kere feryat koparıp yeryüzünde ne kadar kuş varsa heykelin etrafında toplanırmış. Bu toplanan kuşları Rumlar yakalayıp yerlermiş. Burada tılsım kuşları yakalamak amacıyla yapılmıştır (Danışman (1), 1969: 56; Gökyay (1), 1996: 23).

Altımermer'deki bir sütunun üzerinde Sokrat'a mensup bir horoz resmi vardır. Bu horoz yirmi dört saatte bir feryat ederek bütün horozlara yol gösterirmiş. İstanbul'un bütün horozları diğer şehirlerin horozlarından önce öterler ve insanları sabah namazına davet ederlermiş (Danışman (1), 1969: 57; Gökyay (1), 1996: 23).

Altımermer'deki sütunlardan birinin üzerinde tunçtan bir civan ve sevgilisinin birbirlerini kucaklamış şekilde yapılmış sureti vardır. Şehir halkından eşi ile kavga eden biri buraya gelip bu sureti kucaklarsa eşi ile hemen barışarlarmış (Danışman (1), 1969: 57; Gökyay (1), 1996: 23).

Altımermer'deki sütunlardan birinin üzerinde Calinus hâkim beyaz mermerden iki suret yapar. İlk suret ihtiyar bir adam diğeri ise ihtiyar bir kadındır. Eşi ile geçinemeyen biri buraya gelip bu sureti kucaklarsa hemen boşanırlarmış (Danışman (1), 1969: 57; Gökyay (1), 1996: 23).

Eğrikapı yakınlarında yer alan Tekfur Sarayı'nda Mihalaki tarafından yapılmış siyah maden üzerine tunçtan yapılmış bir ifrit tasviri varmış. Bu tasvir yılda bir kez ateş saçar ve bunun ateşinden bir kıvılcım alan insanların ateşliği sağ olduğu sürece hiç sönmezmiş (Danışman (1), 1969: 58; Gökyay (1), 1996: 24).

Ayasofya'nın güneyinde dört tane beyaz mermer üzerinde Azrail, Cebrail, Mikail ve İsrail'in tasvirleri vardır. Yılda bir kez Cebrail suretindeki kanat çırpıp bağırırsa doğu tarafında bolluk olacağına işaretmiş. İsrail suretindeki bağırırsa batı tarafta kıtlık ve pahalılık olacağına işaretmiş. Mikail suretindeki bağırırsa dünyayı vebanın saracağına işaretmiş (Danışman (1), 1969: 58; Gökyay (1), 1996: 24).

Sarayburnu'nda üç yüz sütun üzerinde üç yüz altmış türlü deniz mahlukunun şekil ve heykelleri vardır. Her bir şekil belli bir tılsıma sahipmiş. Mesela Hamsin ayında, hamsin şeklinde olan ses çıkarırsa Karadeniz'deki bütün hamsiler İstanbul'a gelir ve İstanbul halkı hamsi yiyerek geçinirlermiş (Danışman (1), 1969: 61; Gökyay (1), 1996: 26).

Erbain ayında çeşitli balıklar denizdeki tılsımın etkisi ile karaya vururlar ve Rumlara ganimet olurlarmış (Danışman (1), 1969: 61; Gökyay (1), 1996: 26).

Pertek Kalesi'nin üzerinde tunçtan bir kara kuş timsali vardır. Bu kuş her sene nevrüz gününde safır urup Kürt kavimlerini bu şehri pazarına toplamak için işaret verirmiş (Danışman (5), 1970: 109; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 136).

Büyük İskender kendisinin ve halkının geçinmesi için Van Gölü balıklarına tılsım yapar ve gölün yakınına gömermiş. Yılda bir kez bütün balıklar buraya gelir ve hepsi avlanırmış (Danışman (6), 1970: 218; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 88).

Hız. Muhammed'in doğumundan sekiz yüz seksen sekiz yıl önce İskender Zülkarneyn'in hükmü altında olan Ağrıboz adası Karesi toprağına bitişik imiş. Şehrin hâkimi ile İskender şehrin karaya bitişik olan dar yerini kesip şehri ada hâline getirmeye karar vermişler. Buraya eskilerin ilmi ile balıklar için tılsım yaparlar. Balıklar kesilen yerden geçerken dalyanlara girerler ve bu suretle balıkların avlanması kolaylaşır (Danışman (12), 1971: 139; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 110-111).

Mısır'daki Kepş Dağı'nda tılsımlı bir koç vardır. Bu koç eşinip gırgırdığı zaman Mısır'da koyun çok olurmuş (Danışman (14), 1971: 98; Dağlı-Kahraman-Dankoff (9), 2005: 361).

3.5. Etkisini Kaybeden Tılsımlar

Eserde verilen tılsımlardan bazıları zamanla etkisini kaybeder. Bu genellikle tılsım yapılan sütunun yıkılması neticesinde gerçekleşir. Bir metinde ise bir resmin görülmesi sonucu tılsım bozulur. On altı tane etkisini kaybeden tılsım vardır. Bu tılsımlar şunlardır:

İstanbul'da Sultan Bayezid Hamamı'nın altında veba hastalığı tılsımı yapılmış bir sütun vardır. Bu sütun durduğu müddetçe şehre veba hastalığı girmemiş. Ancak Sultan Bayezid zamanında hamam yapmak için bu sütun yıkılınca İstanbul'u veba hastalığı kaplar (Danışman (1), 1969: 58; Gökyay (1), 1996: 24).

İstanbul Atmeydanı'nda üç başlı ejderha suretinde bir burma direk vardır. Bu direk yılan, çıyan ve akrep gibi zehirli hayvanlar için tılsımlıdır. Bir gün bir yeniçeri ejderhanın başlarından birini kılıçla keser. Bunun üzerine direğin tılsımı bozulur ve İstanbul'un içine yılan, çıyan ve akrep girmeye başlar (Danışman (1), 1969: 60; Gökyay (1), 1996: 25).

Zemheri gecelerinde sihirbazların ve kâhinlerin binerek Karadeniz'i sihir ile muhafaza ettikleri, Tophane tarafında demirli olan tılsımlı bakır gemi, Emevilerin Galata'yı ele geçirmesi üzerine parça parça edilir ve böylece geminin tılsımı bozulur (Danışman (1), 1969: 60; Gökyay (1), 1996: 25).

Sur şehrinde kum tılsımı yapılmış bir sütun vardır. Maanoğlu adlı kişi define vardır diye bu sütunu yıktırınca şehre kum girmeye başlar (Danışman (4), 1970: 296; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 63).

Büyük İskender Akka şehrinde otururken kum için tılsım yaptırır. Ancak zamanla bu tılsım harap olduğu için şehre kum girmeye başlar (Danışman (4), 1970: 304; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 68).

Pondiko Kalesi'nde bir sütun üzerinde altından bir sıçan sureti vardır. Bu sütun sıçan için tılsımlıdır. Kalenin fethi sırasında gazilerden birinin sütunu yıkıp altın sıçanı alması sonucunda tılsım bozulmuş ve bütün şehri sıçanlar istila etmişlerdir (Danışman (12), 1971: 164-165; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 138).

Mısır'daki Zuveyle Kapısı'nda tılsım vardır. Bu tılsıma göre kötülük yapmak niyetiyle Mısır'a gelenler bu kapıdan geçemezler. Ancak Melik Kamil, Ezher Camii'ndeki eşkiyayı öldürmek maksadıyla bu kapıdan atı ile geçmek isteyince at yuvarlanır ve kendisi de düşer. Buna sinirlenen melik, kapıda yüz koyun kurban eder. Bunun üzerine kapıdaki tılsım bozulur (Danışman (14), 1971: 176).

Fayyum şehrinde kum tılsımı vardır. Ancak bir gün kum tanecikleri şehre girerler ve tılsımı bozarlar ve bunun neticesinde ise şehri kum kaplar (Danışman (15), 1971: 247).

Buraya kadar verilen tılsımlar sütunların yıkılması sonucu bozulurlar. Aşağıdaki tılsım ise tılsımlı bir resmin görülmesi sonucu bozulur.

Mısır'daki Sultan Cavli tekkesinin merdiveninin altında yeşil mermerden gemi şeklinde bir havuz vardır. Bu taş geminin altında balık resmi ve bunun üzerinde bir vefk vardır. Bu resmin insanlar tarafından görülmesi sonucunda bu tılsım bozulur (Danışman (15), 1971: 15-16).

Eserde verilen tılsımların yıkılması ve bozulması ile ilgili diğer bir olay Hz. Muhammed'in doğumudur. Hz. Muhammed doğduğu gece pek çok tılsım yerle bir olmuştur. Bu tılsımlar şunlardır:

Ayasofya'nın güneyinde yer alan dört parça mermer üzerinde dört büyük meleğin tasvirlerinin bulunduğu tılsımlı sütun (Danışman (1), 1969: 58; Gökyay (1), 1996: 24), İstanbul'daki Bizans dönemine ait tılsımlar (Danışman (1), 1969: 55-61; Gökyay (1), 1996: 23-26), İskenderiye'deki ip sütun, Trabzon'daki balık tılsımı sütunu, İstanbul'daki kara ve deniz tılsımları (Danışman (5), 1970: 44; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 97), Trabzon'daki üç yüz tılsım, Kırım'ın Kief Kalesi'ndeki tunçtan bir atının sureti (Danışman (7), 1970: 131; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 239), Tokat'ta Sünbüllü Baba Tekkesi'ndeki tılsımlı taşlar (Danışman (7), 1970: 240; Dağlı-Kahraman-Sezgin (5), 2001: 39), Atina şehrine yılan, çıyan,

veba, akrep, leylek, karga, bit, pire, tahta biti, sivri sinek, kara sinek için yapılan tılsımlar ve deniz tılsımları (Danışman (12), 1971: 146; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 119) Hz. Muhammed'in doğduğu gecede etkilerini kaybetmişlerdir.

4. FAL İLE İLGİLİ METİNLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ndeki fal metinlerini 4 başlık altında inceleyeceğiz:

1. Yıldız Bilimi ile İlgili Metinler
2. Kale, Ülke ve Şehirlerin Talihi ile İlgili Metinler
3. Fal Çeşitleri ile İlgili Metinler
4. Geleceği ve Gerçeği Öğrenme ile İlgili Pratikleri Konu Alan Metinler

4.1. Yıldız Bilimi İle İlgili Metinler

4.1.1. Yıldız Bilimi İle Geleceği Öğrenme

Yıldız ilmiyle geleceği öğrenmeye çalışma eserde karşımıza çıkan önemli bir durumdur. İnsanlar zor durumda kaldıklarında ya da ne yapacaklarını bilemedikleri durumlarda müneccimlere başvururlar. Her ne kadar Sultan Murat Han, “*Her müneccim yalancıdır. Gaybı Allah’tan başka kimse bilemez.*” (Danışman (13), 1971: 27; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 335) dese ve bu doğru olsa bile eserde müneccimlerin olacağını söyledikleri olaylar gerçekleşir. Bu bölümde on üç metin yer almaktadır. Müneccimlerin olacağını haber verdiği olaylar ve bu olayların gerçekleşme durumları şöyledir:

Konstantin yıldız ilminde bilgili bir kişidir. Yıldız ilmi ile ahir zaman peygamberinin geleceğini ve İstanbul’u fethetme amacı güdeceğini bildiği için İstanbul Kalesi’ni koruma amacı ile Seretan burcunda yapmıştır (Danışman (1), 1969: 48; Gökyay (1), 1996: 20). Sonuçta bundan yıllar sonra Konstantin’in tahminleri doğru çıkar.

Fatih Sultan Mehmet İstanbul’u kuşattığı sırada Bizans Kalesi’ni ele geçirmek için Bizanslılar ile mücadele edilir. Zor durumda kalan Bizanslılar yıldız ilmi ile kalenin talihini bulurlar. Ahir zamanda bir Muhammed’in geleceğini, kiliseleri yıkacağını, karadan gemiler yürüteceğini söylerler. Ama onlara göre karadan gemi yürütmek mümkün değildir ve bu Muhammed, yani Fatih Sultan Mehmet, o Muhammed değildir. Her ne kadar müneccimler

inanmasalar da tahminleri doğrudur ve olaylar gerçekleşir (Danışman (1), 1969: 95-96; Gökyay (1), 1996: 37).

Cefir bilginleri, cefir ve yıldız ilmine göre Sultan Dördüncü Mehmet doğmadan önce, Sultan İbrahim Han'ın Yusuf adlı bir oğlunun olacağını, Hz. Yusuf gibi güzel ve çalışkan bir padişah olacağını haber verirler. Dördüncü Mehmet'e ilk olarak Yusuf adı verilir, daha sonra Mehmet olarak değiştirilir. Gerçekten de Hz. Yusuf gibi cihan sevgilisi bir padişah olur (Danışman (1), 1969: 292-293; Gökyay (1), 1996: 114).

Tarikat ehli bir meczup olan Asumânî Dede, gökyüzüne bakıp söylenir, çeşitli olayların meydana geleceğinden haber verirmiş. Sultan Selim Han Acem seferine giderken *“Yürü Selim! İsmailî imamlar yoluna çıldır çıldır demeden kurban edip gavrine var!”* der. Gerçekten de Selim Han Çıldır sahrasında Şah İsmail'i bozguna uğratar ve daha sonra Mısır sultanı Gavri'nin üzerine gidip Mısır'ı alır (Danışman (2), 1969: 177; Gökyay (1), 1996: 205).

Hz. İbrahim dünyaya gelince bütün müneccimler Nemrut'a bir çocuğun doğduğunu, bunun gelecekte devletine, dinine, canına kastedeceğini söylerler ve onu öldürmesini isterler. Hz. İbrahim hariç o gün doğan bütün çocuklar öldürülür. Müneccimlerin söyledikleri seneler sonra gerçekleşir (Danışman (5), 1970: 50; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 96).

İran hükümdarı Dârâ'nın bir cariyesi hamiledir. Müneccimler, bu çocuğun yarınki uğurlu günde doğarsa, doğacak şehzadenin ilerde hükümdar olacağını söylerler. Dârâ'nın emri ile çocuk belirtilen günden bir gün sonra doğurtulur. Ancak, Dârâ öldükten sonra Sincar adlı bu şehzade hükümdar olur ve böylelikle müneccimler haklı çıkar (Danışman (6), 1970: 155; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 47).

Evliya Çelebi, Kırım Tatarları arasında “Erkek Macar Seferi” (1067) adı verilen harbe katılır. Erdel hanı Rakoçi Kral ile harp edilir. Harbin sonunda kral kaçır, onun yerine veziri Kiminyanoş esir alınır. Kiminyanoş tuhaf biridir, garip ve acayip ilimler bilir. *“Bu yaradan ve bu esirlikten kurtulup Rakoçi Kral'dan sonra Erdel'e kral olsam gerek. Osmanlının ocağına kül dökerim. Ama ne çare... Yaşamam...Sizin Mehmet'iniz beni öldürür.”* der. Evliya Çelebi bunu nereden bildiğini sorar, Kiminyanoş da yıldız ilmi ile bildiğini söyler. Bu esareten kurtulduktan sonra Varat paşası Küçük Mehmet Paşa birgün Erdel'deki Advarhil Kalesi'ne girerek Kiminyanoş ve yedi bin adamını öldürür. Kiminyanoş'un kendisi ile ilgili, yıldız ilmi ile olacağını tahmin ettiği olaylar böylelikle gerçekleşir (Danışman (7), 1970: 319-320; Dağlı-Kahraman-Sezgin (5), 2001: 77).

Melek Ahmet Paşa'nın hanımı olan Kaya Sultan evliliğinin ilk yedi yılında, hamile kalmaktan korktuğu için, eşi Melek Ahmet Paşa ile birlikte olmaz. Çünkü, müneccimler evlenmeden önce Kaya Sultan'ın talihine bakarlar ve ona Melek Ahmet Paşa'dan hamile

kalmamasını, aksi takdirde doğum yaparken öleceğini söylerler. Daha sonra bu korkusunu yenen Kaya Sultan hamile kalır. Ancak, müneccimlerin söyledikleri doğru çıkar ve Kaya Sultan doğum sırasında vefat eder (Danışman (8), 1970: 121; Dağlı-Kahraman-Sezgin (5), 2001: 134).

Usturumca Kalesi'nin yapıcısı olan Ayanataca, ki İskender'i hocasıdır, yıldız ilmi kuvveti ile kalenin doğu kapısı üzerine şu yazıları yazar: *“Benim bu inci Ayanataca (Usturumca) şehrimi, 709 tarihinde Muhammediler alalar, Murat Bey adında Osmanoğlu hükmünde olacaktır. Ama o dahi bizim elimizde şehit olacaktır.”*. Bu kaleyi Murat Hüdavendigar fetheder. Doğru kapısı üzerinde yazılı olan bu yazıları gösterirler. Kalenin fetih tarihi doğrudur, ancak şehit olmayan Murat, : *“Her müneccim yalancıdır. Gaybı Allah'tan başka kimse bilemez.”* der. Ama Kosova Savaşı'nın sonunda şehit olur (Danışman (13), 1971: 26-27, Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 334-335).

Nuh tufanından önce Kaliman adlı bir kâhin, tufanın olacağını yıldız ilmi ile keşfeder ve bunun üzerine Hz. Nuh'un yanına giderek ona iman eder (Danışman (14), 1971: 87)

İstanbul'daki Atmeydanı'nda dikili olan taşta yıldız ilmi ile, Muhammed kavminden bir Mehmet'in geleceği ve karadan gemiler yürüterek Konstantiniye'yi alacağı yazılmıştır (Danışman (14), 1971: 112). Bilindiği gibi Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethi sırasında karadan gemiler yürüterek Haliç'e indirmiştir.

Mısır sultanı Amr ibn As, sultan olmadan önce İskenderiye'deki Hoca Şemmas'ı ziyaret eder. Bu ziyaret sırasında Hoca Şemmas usturlap ilmi ile Amr'ın talihine bakıp, ona Mısır'a sultan olacağını söyler (Danışman (15), 1971: 88).

Kâhinler Firavun'a bir oğlanın doğacağını ve devletine son vereceğini söylerler. Hz. Musa doğunca da doğdu derler. Bunun üzerine Firavun doğan bütün çocukları öldürür. Ancak, Hz. Musa öldürülmez hatta, Firavun'unun sarayında yetişir. Ve yıllar sonra Firavun'un devletinin yıkılması Hz. Musa eliyle olur. Böylelikle kâhinler de haklı çıkmış olurlar (Danışman (15), 1971: 252).

Buraya kadar anlatılanlardan görüleceği gibi, yıldız ilmi ile uğraşanların, yani müneccimlerin söyledikleri er ya da geç gerçekleşmektedir.

4.1.2. Yıldız Bilimi İle İlgili Çeşitli Bilgiler

Evliya Çelebi Seyahatname'nin çeşitli yerlerinde yıldız bilimi ile uğraşanlar, yıldız bilimi ile ilgili eserler hakkında bilgiler vermiştir. Bu bilgileri birinci ciltten itibaren sırayla şöyle özetleyebiliriz:

İstanbul'un Beykoz ilçesi müneccimbaşların barındığı yerdir. Müneccimbaşlar çoğunlukla Beykoz'da otururlar (Danışman (1), 1969:124; Gökyay (1), 1996: 48).

Ankaralı olan Şeyh Kâtip Selahattin yıldız biliminde bilgili biridir ve Melheme, Tabirname gibi eserleri vardır (Danışman (2), 1969: 39; Kurşun-Kahraman-Dağlı (2), 1999: 228).

Şair Canikli Necmî yıldız biliminden anladığı için bu bilgilerini şiirlerine yansıtmış ve bu bilgiler şiirlerine nazikâne bir ışık vermiştir (Danışman (2), 1969: 45; Gökyay (1), 1996 (1): 142).

İstanbul'da Samsunhane yakınlarında Müneccim Kuyusu Mesiresi adı verilen bir mesirelik vardır. Burada Ali Kuşçu adlı yıldız bilgini yıldızlara bakmak için rasat yeri olarak bir kuyu kazmıştır. Sonra şehrin uleması toplanıp “Bu rasat nerede yapılırsa o şehri veba istila eder” diye padişaha bildirmişler ve Ali Kuşçu'yu rasathanenin yapımından vazgeçirmişlerdir (Danışman (2), 1969: 142; Gökyay (1), 1996: 189).

Evliya Çelebi, İstanbul'daki esnaflar hakkında bilgi verirken şehirdeki müneccimleri de unutmamıştır. Müneccimler yani yıldızlara bakarak anlam çıkaranlar toplam yetmiş kişidir. Pirleri olan Hz. Ali “*Ve'l-kamere kaddernâh menâzile hatta adeke'l-urcûnil kadîm*” ayetini tefsir ederek bu ilmi meydana getirmiştir. Bu müneccim sınıfı tahtirevan üzerinde usturlaplarını, kıblenümalarını, mikatlarını, takvim ve zeyc kitaplarını dizip, müneccimbaşı kavuğu ile birlikte kazaskerle at başı birlikte geçerler (Danışman (2), 1969: 222; Gökyay (1), 1996: 225-226).

İstanbul'daki esnaflardan konumuz ile ilgili diğer bir grup da remilcilerdir. Remilciler toplam üç yüz kişidir ve on beş dükkânları vardır. Pirleri Hz. Danyal'dır. Cebrail Aleyhisselam'dan remili öğrenip mucize göstermiştir (Danışman (2), 1969: 222; Gökyay (1), 1996: 225-226).

Malta'daki Müneccimbaşı Çelebi Efendi, müneccim Hasan Keferî, Müneccimik Efendi, Sadrettinzade Efendi yıldız ilminde ileri gitmiş kişilerdir. Yaptıkları keşifler ile usturlap ilmi üzerinde uğurlu saati bulmuşlardır (Danışman (3), 1970: 148; Kurşun-Kahraman-Dağlı (2), 1999: 78). Bunlar Osmanlı ordusundaki müneccimlerdir. Yusuf Paşa'nın Girit adasına fetihe gitmesi zamanında Yusuf Paşa'ya uğurlu saati söylerler.

Hız. Muhammed zamanında Kureyş'in en belagatli şairi olan İmirülkays, yıldız ilminde Ebu Leheb'in öğrencisidir (Danışman (5), 1970: 78; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 113).

Gelibolulu Kâtip Selahattin'in oğlu Ahmet Bican'ın yıldız ilminde yazmış olduğu “Seb'ül Mesânî” adlı eseri, Melheme ve Tabirname adlı muhtasar kitapları vardır (Danışman (8), 1970: 178; Dağlı-Kahraman-Sezgin (5), 2001: 166).

Dobrovenedik halkının yıldız ilminde maharetleri vardır (Danışman (10), 1970: 199; Kahraman-Dağlı (6), 2002: 263).

Bec kilisesindeki papazlar yıldız ve usturlap ilimlerine dair pek çok bilgiye sahiptirler (Danışman (11), 1971: 73; Dağlı-Kahraman-Dankoff (7), 2003: 106).

Eski Kırım tahtı Büyük Bahçesaray'ın bilginlerinden Feyzi Çelebi, yıldız ilminde eşi bulunmayan bir kişidir (Danışman (11), 1970: 215; Dağlı-Kahraman-Dankoff (7), 2003: 213).

Kırım'ın Kefe eyaletinde yer alan Kerç Kalesi'nin doğu tarafındaki kapısının sol kısmında dört köşe bir mermer üzerinde, dört ayaklı, deve başlı bir tasvir vardır. Kâfirlerin yıldız ilminde bilgili olanları bu tasvire rumuzlar etmişlerdir (Danışman (11), 1970: 242; Dağlı-Kahraman-Dankoff (7), 2003: 261).

Hız. Adem'in yeryüzüne inmesinden sonra ilk defa Mısır'a ayak basan Hız. Adem'in oğlu Şit'tir. Onun oğlu Enuş, oğlu Kınan, oğlu Mehlail, onun oğlu da Hız. Hud'dur. Hız. Hud'un oğlu Ahnuh'tur, melaikeler ona İdris derler. Mehlail'den rivayet edildiğine göre yıldız ilmi Hız. İdris'ten sonra ortaya çıkmıştır. Seyyah olan İdris yıldız ilmini Mehlail'den öğrenmiştir. Hız. Şit'in çocuklarından olan Melik Nekravuş ünlü bir kâhin, hatta kâhinlerin kâhinidir. Nekravuş ölünce yerine kardeşi Mısram geçer. Mısram zamanının kâhinidir. Bu ilim ile aslanları kendine hizmet ettirir (Danışman (14), 1971: 85).

Sultan Selim Mısır'a gelince Sultan Gavri, yıldız bilginlerine, remilcilere kendisinin ve Sultan Selim'in talihini bulmalarını ister. Bunlar da Gavri'ye, Sultan Selim'den kendisine zarar geleceğini söylerler (Danışman (14), 1971: 145).

Mısır'da var olan ilimlerin içinde yıldız ilmi de vardır (Danışman (14), 1971: 159).

Mısır'da Cisir-i Ebul Menca adlı yerde ifna adı verilen bir kuyu vardır. Gökten inen Harut ile Marut ilk defa burada kuyu kazıp yıldızlara bakmışlardır. Bütün Mısır halkı yıldız ilmini ve sihir ilmini bunlardan öğrenmişlerdir (Danışman (14), 1971: 221).

Mısır vezirlerinin Adiliyye'den büyük alay ile Mısır'a girişinden bir gün sonra Canpulatzade Hüseyin Paşa müneccimbaşının izni ile uğurlu saatte hareket eder (Danışman (14), 1971: 272).

Mısır'daki Hermin Dağı'nda, Nuh tufanından önce Kalimon'un yaptığı bir bina vardır. Orada şöyle yazılıdır: *“Sen yıldızla bakarsan bir iş işlersin. Bundan haberin yok ki yıldızları yaratan istediğini işler.”* (Danışman (15), 1971: 13).

Eski taht büyük şehir Menuf'u ilk defa imar eden Hız. Nuh'un oğlu Ham'ın oğlu Baysar'dır. Baysar'ın kayınpederi olan Kalimon bir kâhindir. Onun verdiği bilgiler ile yeraltından pek çok define ve hazine çıkarırlar (Danışman (15), 1971: 60).

4.1.3. Yıldız Bilimi ile İlgili Eserler

Eserde yıldız bilimi ile ilgili eser veren iki kişinin adı geçmektedir. Bunlardan ilki Şeyh Kâtip Selahattin'dir. "Melheme, Tabirname" adlı eserleri vardır. İkinci isim ise Şeyh Kâtip Selahattin'in oğlu Ahmet Bican'dır. "Seb'ul Mesani, Melheme, Tabirname" adlı eserleri vardır.

4.1.4. Yıldız Bilimi İle Uğraşanlar yani Müneccimler

Eserde genel olarak müneccimlerin adları belirtilmemiştir. "Müneccimler, kâfirlerin yıldız ilminde bilgili olanları, yıldız ilminde bilgili olanlar" diye genel olarak yer verilmiştir. Ancak adı verilen müneccimler; yıldız bilimcileri de yer almaktadır. Bunlar; Doğu Roma İmparatoru Konstantin, Şeyh Kâtip Selahattin, şair Necmî, Ali Kuşçu, Asumânî Dede, Müneccimbaşı Çelebi Efendi, Müneccim Hasan Keferî, Müneccimik Efendi, Sadrettinzade Efendi, İmirülkays, Erdel Hanı Rakoçi Kral'ın veziri Kiminyanoş, Şeyh Kâtip Selahattin'in oğlu Ahmet Bican, Feyzi Çelebi, Ak Mehmet Paşa, hekim Ayanataca, Mehilail, Hz. İdris, Hz. Ali, Hz. Danyal, Nekravuş, Mısram, Kalimon, Harut ile Marut, Hoca Şemmas'tır.

4.2. Kale, Ülke ve Şehirlerin Talihi ile İlgili Metinler

Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altındaki pek çok ülke ve şehirleri gezen Evliya Çelebi, iki kale (İstanbul Kalesi, Azak Kalesi), bir ülke (Mısır) ve on beş şehir (Tebriz, Konya, Urfa, Kayseri, Erdebil, Sehend, Saray, Serez, Selanik, Atina, Anapoli, Belgrad, İlbasan, Tekirdağ, Mekke) ve bir de bahçe (Çengelköyü Kasabası'ndaki Has Bahçe) burcu vermiştir. Yıldız ilmi bahsinde belirttiğimiz gibi her insan bir yıldızın etkisi altındadır. Bu yıldız ise insanın doğduğu anda güneşin içinde bulunduğu burç olup insanların, huy, karakter ve sıhhatleri üzerinde etkili olur. Şehir, kale ve ülkelerin burçları ise, kanaatimize göre, buraların imar edilmeye başlandığı zamandaki güneşin içinde bulunduğu burçtur. Bu burçlar metinlerde görüleceği üzere o ülke veya şehirde yaşayanları etkisi altına almaktadır.

4.2.1. Kale Burçları

4.2.1.1. İstanbul Kalesi: Bizans imparatoru Konstantin, bu şehri ahir zaman peygamberinden koruyabilmek için kaleyi Seretan (Yengeç) burcunda yapmaya başlar (Danışman (1), 1969: 48; Gökyay (1), 1996: 20).

4.2.1.2. Azak Kalesi: Akrep burcunda olduğu için halkı hiddetli, gazaplı, kan dökücüdür (Danışman (12), 1971: 35; Dağlı-Kahraman-Dankoff (7), 2003: 342).

4.2.2. Şehir Burçları

4.2.2.1. Tebriz (Irak): Şehri yapmaya başlayan ilk taşı koyduğu zaman talihi akrep burcuna düşer ve sahibi Merih (Mars)'tir. Şehir Dördüncü Sultan Murat tarafından harap edilir, Timur ve Cengiz ise şehri yakıp yıkarlar (Danışman (3), 1970: 248; Kurşun-Kahraman-Dağlı (2), 1999: 128).

4.2.2.2. Konya: Talih yüksekliğı Zühre (Venüs) burcundadır ve onun için saz, söz, ney, sema, sefaya düşkünlerdir (Danışman (4), 1970: 218; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 20). Burada görüldüğü üzere Konya'nın talih yüksekliğı bir burcun içinde değil, gezegenin içinde verilmiştir.

4.2.2.3. Urfa: Bu şehrin talihi ay burcundadır (Danışman (5), 1970: 47; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 94).

4.2.2.4. Kayseri: İmaret talihi Sünbüle (Başak) burcunda, Utarit (Merkür) gezegeni evindedir (Danışman (5), 1979: 73; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 109).

4.2.2.5. Erdebil (Irak): Akrep burcundadır (Danışman (7), 1970: 71; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 203).

4.2.2.6. Sehend (Irak): Akrep burcunda olduğundan cenk ve kavgadan kurtulamamıştır (Danışman (7), 1970: 76; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 204).

4.2.2.7. Saray: Yapılışının talihi Akrep burcuna ve “beyt-i Merih-i mâi”ye düşer. Bu yüzden birçok kez harap olmuş, sonradan tekrar imar edilmiştir. İçinde Merih gibi kılıç ve kan eksik olmaz (Danışman (11), 1970: 307; Dağlı-Kahraman-Dankoff (7), 2003: 312).

4.2.2.8. Serez (Yunanistan): Terazî burcunda ve Zühre-i Hevai evindedir (Danışman (12), 1971: 97; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 59).

4.2.2.9. Selanik (Yunanistan): Talihi Hut (Balık) burcunda ve Müşteri (Jüpiter) evinde bulunmuştur. Bu nedenle bu şehirde balık boldur (Danışman (12), 1971: 109; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 74).

4.2.2.10. Atina (Yunanistan): Yapılışının talihi Kavs (Yay) burcu ve Müşteri (Jüpiter) evine düşer. Bu nedenle Atina halkı yay gibi her yere gidip ticaret yapar. Ayrıca, beyt-i nârîde yani ateş grubunda oldukları için halkı çok hiddetlidir (Danışman (12), 1971: 150; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 122).

4.2.2.11. Anapoli (Mora): Talihi Mizan (Terazi) burcunda, Zühre (Venüs) evinde ve hava grubundadır (Danışman (12), 1971: 189; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 165).

4.2.2.12. Belgrat: Sünbüle (Başak) burcunda, Utarit (Jüpiter) evinde ve toprak grubundadır (Danışman (13), 1971: 8; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 310).

4.2.2.13. İlbasan (Arnavutluk): Mizan (Terazi) burcunda, Zühre (Venüs) evinde ve hava grubundadır. Bu nedenle halkı sevinçlidir (Danışman (13), 1971: 17; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 322).

4.2.2.14. Tekirdağ: İlbasan şehri gibi Mizan (Terazi) burcunda, Zühre (Venüs) evinde ve hava grubundadır. Bu nedenle halkı Zühre gibi zevk ve eğlenceye düşkündür (Danışman (13), 1971: 26-27; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8) 2003: 334-335).

4.2.2.15. Mekke (Suudi Arabistan): Mekke'nin burcu belirtilmemiş, ancak yıldız talihli olduğu için halkının zevk, sefa, saz ve söze düşkün olduğu belirtilmiştir (Danışman (14), 1971: 54; Dağlı-Kahraman-Dankoff (9), 2005: 401).

4.2.3. Ülke Burçları

4.2.3.1. Mısır: Mısır'ın talihi Zühre (Venüs) evindedir. Bu nedenle Mısır halkı saza, söze, zevk ve sefaya düşkündür (Danışman (14), 1971: 297).

Başka bir yerde verilen bilgiye göre de Mısır, Merih talihinde bina edilmediği için halk arasında kavga, fitne ve katil olayları eksik değildir (Danışman (15), 1971: 38-39).

4.2.4. Bahçe Burçları

4.2.4.1. Çengelköyü Kasabası'ndaki Has Bahçe: Çengelköyü Kasabası'ndaki Has Bahçe'nin burcu kesin olarak verilmemiştir. Bir İrem bağı güzelliğinde olduğu için Evliya Çelebi “*Allah bilir bu bahçenin talihi Merih (Merkür) burcuna tesadüf etmiştir.*” demektedir (Danışman (2), 1969: 167; Gökyay (1), 1996: 200).

4.3. FAL ÇEŞİTLERİ İLE İLGİLİ METİNLER

Fal çeşidi olarak eserde üç yerde kitap falı, bir yerde resim falı, bir yerde bakla falı, bir yerde de el falı karşımıza çıkmaktadır.

4.3.1. Kitap Falı

Eserin iki yerinde kitap falı hakkında bilgi verilmektedir. Her iki metinde de kitap falına Hafız Şirazi Divanı ile fala bakılmaktadır.

Hicri 940 yılında Kanuni Sultan Süleyman, Acem diyarını yağma etmek için asker gönderir. Akkoyunlu beylerinden Murat Paşa, Osmanlıya yardım için Acem diyarına gelir. Karakolda gözcülük eden Murat Paşa, Hoca Hafız Şirazi Divanı'nı açarak fala bakar ve şu beyit gelir:

“Duşı ez Cenâb-ı asaf peyk-i beşâret âmed

Ve zi hazreti Süleyman usret-i esâret âmed”

Fala baktıktan bir müddet sonra Sultan Süleyman'ın askerine yardım için Acem diyarına geleceği haberi alınır (Danışman (7), 1970: 67; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 200).

Esere göre Peçevi yiğitleri çoğunlukla düşman üzerine gitmeden önce Hafız Divanı'ndan fala bakarlar. Güzel bir beyit gelirse Allah'a tevekkül edip giderler ve zaferle dönerler (Danışman (9), 1970: 300; Kahraman-Dağlı (6), 2002: 118).

Evliya Çelebi eserini bitirdikten sonra,

“Bir âdem tefeül murad idinse her sahifeyi açtıkça biemri Hayyi Kadir hasbihâline münasib bir şehir, kurâ ve kasabatlar gele” başlığı altında, sayfa numaralarını göstermeden son cildin fihristini yapar. Burada Evliya Çelebi, Seyahatname'si ile fala bakılabileceğini söylemektedir. Buradan da anlıyoruz ki Seyahatname ile kitap falına bakılabilir.

4.3.2. Resim Falı

Eserde falcı esnafı hakkında bilgiler verilirken, İstanbul'daki tek falcı esnafı olan Hoca Mehmet Çelebi'nin dükkânında baktığı fal hakkında da bilgi verilir. Buna göre, Hoca Mehmet Çelebi dükkânında asılı olan çeşitli tablolar ile bir akçeye insanların talihine bakar. Bir akçeyi veren insan talih tutar, Hoca Mehmet Çelebi de bu resimlerden birini açar ve gelen resme uygun olarak bir beyit söyler (Danışman (2), 1969: 290; Gökyay (1), 1996: 292). Burada resimle daha doğrusu tablolarla fal bakmak karşımıza çıkar.

4.3.3. Bakla Falı

Bir müneccim olan Ak Mehmet Paşa, bakla ile fal bakar (Danışman (12), 1971: 67; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 28). Ancak bu falın nasıl bakıldığı ile ilgili olarak eserde hiçbir bilgi yoktur.

4.3.4. El Falı

Mısır'ın İskenderiye şehrinde el falına bakan falcılar vardır. Sultan Selim'in Mısır'a gelmesi üzerine Mısır sultanı Gavri fal açanlara ve el falına bakanlara kendisinin ve Sultan Selim'in talihine baktırır (Danışman (14), 1971: 145). El falına nasıl bakıldığı hakkında bilgi verilmemiştir.

4.4. GELECEĞİ VE GERÇEĞİ ÖĞRENME İLE İLGİLİ PRATİKLER

Seyahatname'nin sekiz yerinde geleceği ve gerçeği anlamak için uygulanan tam olarak fal diyemeyeceğimiz pratik işlemlerden söz edilir.

4.4.1. Geleceği Öğrenmek ile İlgili Pratikler

Bu bölümde beş pratik yer almaktadır. Bunlar yapılacak işin rast gidip gitmeyeceğini, yola çıkılacak doğru zamanı, hacca gidilip gidilmeyeceğini ve gelecek yıllarda kıtlık olup olmayacağını öğrenmek için uygulanmışlardır. Bu pratikleri şöyle özetleyebiliriz:

Üsküp'te Baba Lokman adında bir ziyaret yeri vardır. Filozoflardan bir zat olan Baba Lokman tılsım ilmi ile âb-ı hayat kuyu çıkarır. Bunun içerisinde de bir çok balık vardır. İnsanlar bu balıklara ekmek atmak sureti ile fala bakarlar, “*Eğer benim işim hayır ile tamamlanırsa bu balıklar verdiğim ekmeği yesinler ve eğer işim rast gelmeyecekse, hayır ile tamamlanmayacaksa ekmeğimi yemesinler*” derler. Balıklar atılan ekmeği yerse ekmeği atanın işi rast gider, eğer yemezlerse işi rast gitmez (Danışman (9), 1970: 101-102; Dağlı-Kahraman-Sezgin (5), 2001: 299).

Mısır'daki Camiülgarb'ın avlusunun ortasında bir hurma ağacı vardır. Buraya gelen yolcular bu ağaç ile fala bakarlar. Ağaca on adım uzaklıkta durup, gözlerini kapatıp bir niyet tutarlar. “Yurduma sağ salim varacaksam ağaca doğruca gideyim” derler. Eğer ağaca doğru varamazsa daha birkaç gün kalırlar. Başka bir insan on adım yerden gözünü yumup gelip ağaca el vurursa niyeti olur. Eğer el varamazsa niyetinden vazgeçer (Danışman (15), 1971: 94). Bu caminin doğu tarafında bir mermer direk vardır. Hacca gitmek niyetinde olan insanlar bu direk ile fala bakarlar. Buna göre niyet eden birisi, gözü kapalı bu taşla doğruca varırsa o yıl hacca gider, varamazsa gidemez (Danışman (15), 1971: 95). Evliya Çelebi bu bilgileri verirken her iki fal pratiği için de “Tecrübe edilmiştir” der. Buna göre, Evliya Çelebi'nin

niyetinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği ile ilgili olarak pratik fallara başvurduğunu söyleyebiliriz.

Mısır'daki Cebeli Tayr'da bir mağara vardır. Bu mağaraya her gün seher vaktinde kuşlar gelir. Her cins kuştan birisi mağara içine girer. Daha sonra giderler. Burada yaşayan halkın inancına göre eğer bu mağaraya giren kuşların hiçbiri asılıp kalmamış ise, o yıl Mısır'da kıtlık olacağına hükmederler (Danışman (15), 1971: 142). Halkın inanışları doğru çıkar. Asılı bulunan kuşun sayısına göre Mısır'da bereket olur. Altı kuş asılı bulunursa Nil nehri yirmi altı zira' taşar, halk ürünlerini ambarlardan kaldırmaktan aciz kalır. Evliya Çelebi yine burada "Tecrübe edilmiştir" der ve halkın gelecekle ilgili bu pratik falını doğrular.

Ramazan ayının başladığı ilk günde Mısır'da bulunan Evliya Çelebi burada halkın tefeül etmesi ile ilgili bilgi verir. Mısır'da insanlar hilali göremedikleri için Ramazan değildir diye oruç tutmazlar. Daha sonra tercüman başı Mirza Kâşif ve pek çok adam hilali gördüklerini söylerler. Bunun üzerine öğle vaktinde oruca başlayan Mısırlılar tefeül edip, kıtlık olur derler. Bu tefeülleri doğru çıkar ve gerçekten de Mısır'da kıtlık olur (Danışman (15), 1971: 285).

4.4.2. Gerçeği Öğrenmek İle İlgili Pratikler

Bu bölümle ilgili üç pratik yer almaktadır. Bunlardan birincisi zina sonucu doğan çocuğun babasını belirleme, diğer ikisi de suçlu olan kişiyi belirleme ile ilgilidir. Bu pratikleri şöyle özetleyebiliriz:

Mezhepsiz bir kavim olan İtil kabilesi, zina sonucu doğan çocukların babalarını tespit etmek için bir işlem uygular. Buna göre, zina sonucu doğan çocuğun eline bir elma verirler. Çocuk bu elmayı babası olduğunu iddia eden adamlardan hangisine vurursa çocuk onun olur ve çocuğun annesi de o adamın hükmüne girer (Danışman (3), 1970: 286; Kurşun-Kahraman-Dağlı (2), 1999: 146).

Irak'ın Kazvan şehrindeki bir bağda bir kuyu vardır. Hâkimler suçlu olduğunu düşündükleri ama emin olamadıkları kişiyi bu kuyunun kenarına bağlarlar. Eğer bu kişi suçlu ise kuyudan siyah bir duman ve kötü kokular çıkar. Bunun üzerine o kişi öldürülür. Ama kuyudan duman çıkmazsa adamı salıverirler (Danışman (7), 1970: 103; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 220).

Yine Irak'ın Kazvan şehrinde Hz. Danyal kilisesi yakınında bir kuyu vardır. Hırsız olduğu düşünülen haramiyi kuyunun kenarına bağlarlar. Eğer adam gerçekten hırsız ise

kuyudan “budur budur” diye bir ses işitilir. Ama hırsız değilse kuyudan ses gelmez ve salıverirler (Danışman (7), 1970: 103; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 220).

III. BÖLÜM

METİNLER

1. BÜYÜ METİNLERİ

1.1. Osmanlı Hududunun Sonu Say Kalesi (Mısır)

“Büyücü avretleri meşhurdur. Ama büyücülerini Erzak cadıları gibi değildir. O memleketlerde insanı eşek gibi anırtırlar, küpleri, postları ve tenekeleri havada uçururlar.” (Danışman (15), 1971: 163).

2. SİHİR METİNLERİ

2.1. Denizi Koruyan Sihirbazlar

“Tophane, Hristiyanlar zamanında bir orman olup içinde İskender Rûmî'nin bir manastırı vardı. Kefereler o manastırı yılda bir kere 'Aya Aleksandra' diye ziyaret ederler. İskender, Hint seferindeki birçok esirleri İstanbul'a getirerek Tophanede büyük bir mağara içine ellerini, ayaklarını hurma lifi ile bağlayıp hapsedmişti. Çoğu gulyabani gibi, korkunç beyaz devler, Elburz Dağları'nın sihirci oburları, Abaza vilayetindeki Sadşa Dağı'nın kadın sihirbazları olup, ellerine bağlanan tılsımlı iplerin kuvvetiyle kımıldayamazlardı. Bu kiliseyi ziyarete gelenler, bu sihirbazları da seyredereklerdi. Vakta ki kışın erbain (kışın şiddetli kırk günü) ve zemherî günleri gelirdi. Sihirbazlar İskender'in izniyle tılsımla yapılmış bakır gemilere binip yelkensisiz deniz yüzünde göz kamaştırıcı şimşek gibi hareket ederek Makedonya, yani İstanbul şehrini muhafaza ederlerdi. Kırk gün sonra gelip gemileri limana bağlayarak hapse girerlerdi.” (Danışman (2), 1969:134,135; Gökyay (1), 1996:185).

2.2. Sadi Çelebi'nin Sihirli Gösterisi

“**Sâdi Çelebi:** Mertlik davası ile, Murat Han'ın huzurunda iri yarı bir bostancı ellerini ve ayaklarını bağlayıp bir meşin harar (çuval) içine koydu. Onun da ağzını bağlayarak Sarayburnu'ndan denize attılar. Çok vakit geçmeden deniz yüzüne çıkıp, burnu bile kanamamış olduğu hâlde padişahın huzuruna geldi. Yer öperek bir kese altın ihsan aldı ve çavuş zümresine katıldı.” (Danışman (2), 1969: 336; Gökyay (1), 1996: 318).

2.3. Akka Sahrasındaki Sihirbazlık Gösterileri

“Bu Akkâ sahrasında, yetmiş seksen bin askerle dururken, bahsi geçen cengâver Cezayir kalyonlarından iki adet hizmetkârı ile bir pehlivan çıktı. Bütün askere, paşaya ve diğer âyana yeşil bayraklar ve hediyeler verip:

‘İbretle seyredilecek hünerlerim var. Hakikaten görülecek şeylerdir!’ diye herkesi meydana çağırdı. Mağrip (kuzey batı Afrika) toprağında hasıl olmuş bir ulu âdemisi vardı. Üç gün öyle hünerler gösterdi ki, insan şaşırıp kalır. Bu üç günde âyan (bir memleketin ileri gelenleri) ve eşraftan iki kese kadar para topladı.

İlk Marifeti: Yüzlerce adamlara, kavun, karpuz, kabak, hıyar, turp gibi sebze ve bitki tohumları verip, herkese, elindeki tohumu yere sokup seyretmesini emretti. Tohumları yere soktular. Hemen hokkabaz, o tohumların üzerine bir yeşil tulum içinden bir çeşit su serpti. O anda bütün çekirdeklerden sebze gibi yeşillikler meydana gelip, biraz sonra ürünler kemalini buldu. Herkes ektiği yerden beşer, onar, kavun, karpuz, hıyar alıp birbirlerine vererek yediler. Bu hâle herkesin eli ağzında kaldı. Herkes şaşırıldı.

İkinci Marifeti: Paşa askerinden bir nice alüfte (iffetsiz, namussuz kadın), aşüfte (iffetsiz kadın, aşifte), açık meşrepli levent makulesi (takım, çeşit, soy) olanlar, bu pehlivanı bir harar içine koyup, hararın ağzını öyle bağladılar ki, Süleyman’ın devleri gelse çözemezlerdi. Hokkabaz ise bir kere harar içinden ‘ya Allah’ deyince kendisini dışarıda buldu.

Üçüncü Marifeti: Halk üzerine bir afsun okuyup üfledi. Herkes birbiriyle öpüşmeye başladı.

Dördüncü Marifeti: Bir afsun daha okudu. Halk birbirlerini başsız görüp korkuştular.

Beşinci Marifeti: Bir afsun daha okudu. Halk birbirlerini biçimsiz durumda görerek bir hay huy ile olmayacak şakalar etmeğe başladılar. Ayıldıkları vakit bu hâle gülerek hayretler içinde kaldılar. Üç gün içinde bunun gibi ibret verici, akıl almayacak marifetler gösterdi. Sahra, adam deryası kesildi.

Üçüncü Günkü Marifeti: Evvela iki hizmetçisine daire çaldırıp kendisi de sema yaptı. ‘Bugünkü gün size, erenler, son marifetimi göstereceğim.’ diye, cebinden bir küçük kopuz kadar kırmızı ve yuvarlak bir top çıkardı ki, ucunda bir kinnab (ince sicim) ip bağlı idi. Meydana bir iri at kazığı kakıp, o topun ucundaki ipi kazığa bağladı. O topu eline alıp kazığa bağlı olan ipten çeke çeke on kulaç kadar ipi topun içinden çıkardı. Bu kere ‘ya Allah’ deyip, o topu kol kuvveti ile havaya attı. Top havada titreyip boşlukta kaldı. Toptan şu ses geliyordu:

‘Bütün dostlar birer akça vermeyince inmem!’

Herkes elinde olanı verdikten sonra topun dibine gidip:

‘İşte akça. İn aşağı!’ dedi. Top yine yerinde kaldı. Nihayet bütün halk, beraberce ipi çeke çeke indirmeye çalıştılar. On yerde ip, kangal kangal yığıldı. Üç fil yükü ip oldu. Hep bu ipler, havada olan toptan iniyordu. Bu kere kendisi hiddetlenip çırağına:

‘Var şu topu indir!’ dedi. Hemen bir esmer renkli çırak, toptaki ipe yapışıp ve cambazlık ederek, halkın gözü önünde ipten yukarı çıkıp, ta havada topun üstünde durdu. Hemen usta:

‘Bre topu indir, sen de in!’ diye ferman ide gördü. Ne hademe indi, ne de top! Onun için de yüz kuruş kadar para toplayıp:

‘İn aşağı!’ dedi. Yine inen yok. Bu defa da öbür çırağa:

‘Var şunları aşağı indir!’ diye tembih edince, hemen kazıktaki ipe yapışıp gemici gibi gökyüzüne çıkıp öbür çırağın yanına vardı. O dahi orada kaldı. Bu hâli görenler hayrette kaldılar. Hemen sihirbaz:

‘Bre inin oğlancıklar!’ diye nice adamlarla ipe yapışıp çeke çeke üç kangal ip daha yığıldı. Oğlanlar ise havada rahat oturuyorlardı. Bu kere sihirbaz telaşa düşerek hiddetlenip:

‘Hoş, adam, pişman olursun. İşime engel olma sana, kıyarım!’ diye dalkılıç meydanda dolaşırdı. Ama bu sözlerden maksadının ne olduğunu kimse bilmezdi. Hemen sarığından bir kabak çekirdeği çıkararak yere dikti. Derhâl yeşil tulumdaki sudan döktü. Büyük ve kırmızı bir kabak meydana geldi. Yine:

‘Gel adam, benim marifetime engel olma!’ diye marifet meydanında dalkılıç gezerdi.

‘Bu kere, bu marifetimi de seyredin, ümmeti Muhammed!’ deyip ipin yanına geldi. Oğlanlara ‘gelin, inin’ deyip, nice akçe toplayıp ve halktan hançer, kontoş (bilhassa Tatar beylerinin giydikleri, geniş ve devrik kürklü bir yakası olan, dar yenli, uzun kollu üstlük) gibi birtakım elbise aldı, giyindi. Sarığını beline bağlayıp, elindeki kılıç ile yerden bitirdiği kabağa bir satır vurdu. Kabak iki parça oldu. O anda ipe yapışıp, örümcek gibi çıkarak, oğlanların yanına varınca dal satır olup:

‘Ben size inin demez mi idim? Niçin inmezsiniz? Ey ümmeti Muhammed, Allah’a ısmarladık, Endülüs diyarına bize yol göründü. Bu oğlanlar size Allah emaneti olsun. Bir hoşça vakit eylen!’ diyerek, ilk çırağının başlarını kesip aşağı attı. Bir de:

‘Benim sanatıma mâni olanın dahi başını bir hoşça gömünüz!’ dedi. Hava bir karardı. Yerde bağlı olan kazıklı ip koptu. Sihirbaz havada kayboldu, halk hayret içinde kaldı. İki çırağının kelleleri, cesetleriyle birlikte meydanda kaldı.

Bizim paşanın masraf kâtibi Rum Mehmet Ağa dahi başsız bulundu. Bütün halk gördüler ki, fakir Mehmet Ağa, Akkâ Kalesi içinde, Büyük İskender’in harabesinin bir yüksek yerinden bu sihirbazı seyredermiş. Kendisi de marifetli bir çelebi olduğu için, bütün

elbiselerini ters giymiş ve ayağındaki pabucunu çıkarıp başına sokmuş. Bu suretle sihirbazın sihir ve simyasını hükümsüz yapmaya çalışıp dururken meydanda sihirbazın:

‘Adam! Benim marifetime engel olma! Sana kıyarım. Sonra pişman olursun!’ demesi onun için imiş. Hakikaten kabağı yerden bitirip, kılıç ile kesince, Mehmet Ağa İskender sarayından aşağıya düşmüş, ters elbiseleriyle fakir Mehmet Ağa’nın ölüsünü kaldırıp yıkayarak, Hazreti Salih yanına gömdüler.

İki çırağı da Akkâ kumluğuna gömdüler. Sabahleyin hamama gidenler gördüler ki, sırtlanlar iki çocuğun mezarından iki keçi leşi çıkarıp onları yerlermiş!

Meğer asla konuşmayan o iki çırak, simya ilmi kuvvetiyle hareket eden cansızlarmış.

Merhum masraf kâtibi Mehmet efendiye gadroldu. İşte bu Akkâ Kalesi’nde böyle bir garip hâl seyrettik.” (Danışman (4),1970: 306–309; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 69-70).

2.4. Hz. Muhammed’e Sihir Yapılması

“*Nimeteyn-i Sagîreyn* (Akkâ): Bu iki pınara neden ‘iki nimet’ denildiğini ‘Manzara-ı enhar ve uyun ve bi’r-i kermab’ (Nehirlerin, pınarlar ve sıcak su kuyularının manzarası) adlı tarih şöyle yazıyor:

‘Bizzat Hazreti Peygambere sihirbazlar sihir yapınca Cenab-ı Hakk’ın ilhamı ile Cenab-ı Peygamber Şam yakınında Busra şehrine ticarete geldi. Orada Bahîra adlı bir rahip vardı. Dedi ki:

‘Ya Muhammed, sende sihir eseri var. Durma var git Akkâ’da ‘Nimeteyn’ denilen iki pınar var. Birine Hazreti Mûsâ girip Firavunların sihrinden emin oldu ve Benî İsrail’i Mısır’dan kurtardı. Birine Hazreti İsa girip İsrailîlerin elinden kurtularak göğe çıktı. Sen de o pınarlara gir yıkan ki Kureyş’in sihrinden emin olasın. Ya Muhammed! Akkâ’da pınarlar çoktur. Herhangi pınar sana ‘Ene nimeteynil Huld derse’ ona girip yıkan.’ dedi.

Hazreti Peygamber tarif veçhile besmele ile girip yıkandı. Hazreti Peygamber bu pınarda temizlendikten sonra kaya üzerine çıkıp ibadet etti. Orada mübarek başını kayaya koyduğu yer bellidir.” (Danışman (5),1970: 6; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 71-72).

2.5. Nil Nehrinin Sihir İle Hamas Şehrine Getirilmeye Çalışılması

“*Ayn-ı Seccan*: Gazze yakınında ‘Übülle’ denilen yerde küçük bir sahra var. Bu sahrada beş adet güzel pınarlar akar. Bunlara ‘Ayn-ı Seccan’ derler. Buralarda pınarların kenarlarına yastık, tencere ve kazan kadar yuvarlak taşlar döşenmiştir. Bu taşlar arasında küçük bir ırmakçık da vardır. Suyun kenarında yüksek, yekpare taştan bir büyük küp vardır. İç i ağzına kadar tatlı su doludur. Bu küpten bir ordu asker on gün, on gece su taşısalar yine

bir zerresi eksilmez. Her vakit su ile dolu durur. Suyunu almasalar yine ağız ağıza dolu durur. Asla taşmaz. Tuhaf hikmettir!

Asıl garibi şudur ki bu sudan yabani hayvanlar, kuşlar, hayvanlar içseler tüyleri dökülüp çıplak kalırlar. İnsanlar içse birçok dertlerine ilaç olur.

Diğer bir hikmeti: Bu büyük küpten kötü bir adam su almak istese bir katre su bulamaz. Temiz bir çocuk el uzatsa su ile dolu görür. Bu küpü buraya yakın Mermas şehri harabesinde gömülü olan Calinos hakîm tılsımla yapmıştır derler.

Diğer Acayıplik: Tarihçilerin söylediğine göre, Hazreti Peygamberin doğuşundan sekiz yüz seksen iki sene evvel Büyük İskender asrında bu Gazze yakınında deniz kıyısında Askalan şehrinden ta Kıbrıs vilayetine varıncaya kadar deniz içinde geniş bir yol vardı. Bütün kara ve deniz tüccarları, o caddeden gidip gelirlerdi. Hatta Mısırlıların Kıptiler asrında yapılan kilisenin büyük sütunlarını, bu geniş cadde üzerinde, camus (manda, su sığırtı) ve develer ile çekip Mısır'a getirmişlerdir. Sonra İskender asrında Hamalı bir Yahudi, Mısır'ın mübarek Nil nehrini sihir ile Hama şehrine getirirken, o şişe içindeki Nil suyu yere dökülüp göl meydana çıkınca, Kıbrıs yolunun yarısı battı. Diğer yarısı da İskender Karadeniz'i kesip Akdeniz'e karıştığı yerde batıp, günümüze kadar gemiciler Kıbrıs'tan gelirken o yolları denizde görüp sığılarından kaçıp gemilerini alarga ederek (açılarak, uzaklaşarak) geçerler.” (Danışman (5),1970: 21-22; Kahraman-Dağlı (3), 1999:80).

2.6. Çalık Kavak Köyü (Rumeli)’ndeki Sihirli Olaylar

“O balkanda bütün hademelerimle bir Bulgar evine misafir olup ateş kenarında safa-yı hatırla otururken onu gördüm. Kapıdan içeri çirkin suratlı bir acuze saçlarını darmadağınık ederek girdi. Çekinmeden ateş başına oturup kendi dili ile birçok sövdü. Hakir öyle anladım ki dışarıda hademelerimiz biraz uygunsuz hâl ve tavırlar ve olmayacak teklifler etmişler olalar. Hademelerimi çağırıp tembih ettiğimde ‘Haşa bir şeyden haberimiz yoktur.’ dediler. Sonra bu acuzenin (cadı karı) yanına yedi adet gulam (köle, esir, kölemen) gelip çağıl çağıl Bulgarca söyleşerek ateşin etrafını sardılar. Hakire asla yer koymadılar. Garip temaşadır diye yek yakadan seyrededim. Onu gördüm ki o acuze ocak başından kül alıp ötesine berisine sürerek elinde kalan külü dahi bir afsun okuyup ocak başındaki çıplak yatan kızlar ve oğlanların üzerine saçtı. Onların yedisi de birer iri piliç olup ‘çu çu’ demeye başladılar. Hemen elinde geride kalan külden kendi başına saçınca o an kendisi de bir büyük kuluçka tavuk olup gark gark diyerek kapıdan dışarı çıktı. Ardı sıra yedi piliçler dahi çıktılar. O an ‘Bre oğlan!’ diye can havliyle feryat ettiğimde gulamlarım uykudan uyanıp geldiler. Gördüler ki burnumdan kan boşanmış! ‘Bre bu ne hâldir, bir dışarı çıkın! Bir kütürtü oluyor’

dediğimde dışarı çıktılar. Gördüler ki atlar arasına mezkûr tavuk ve piliçler girdiğinden atlar boşanıp birbirlerini helak ediyorlar. Hâlbuki atlar tavuktan, hınzırdan hoşlanıp onlar da sıracı ve kızıl kurt marazları bulunmaz. Onun için nalbant dükkânları tavuksuz, değirmenler domuzsuz olmaz. Beride atlar birbirini helak ederken köyde reaya (bir hükümdar idaresi altında bulunan ve vergi veren halk) bu hâlden agâh olup (haberdar olup) atları bağladılar. Cadı tavuklar bir tarafa gittiler. Gulamımın gördüğü üzere – onun anlatmasıdır – der ki:

‘Onu gördüm ki bir kefare, hemen tavukların üzerine sepe sepe işediğinde o sekiz tavuk benî Âdem (Âdemoğulları, insanlar) olup yine o ihtiyar acuze oldu ve o işeyen, acuze ve gulamları döve döve bir tarafa götürdü. Ardı sıra baktık. Meğer gittikleri hane kiliseleri imiş. Hatunu papaza verip papaz dahi okuyarak aforoz mandeloş eyledi.’

Bu veçhile gulamıma yemin ettiler. ‘Antepli Müezzîn Mehmet Efendi hademeleri, Mataracıbaşı hademeleri dahi görüp tavuğun insan olduğuna şahit oldular.’ dediler. O gece sabaha kadar korkumdan veya kanımın hareketinden burnumun kanı dinmedi. Ta vakit sabah oldukça kandan kurtuldum. Sonra müezzîn ve mataracının hademelerine sordum ‘Vallahi akşam tavukların üzerine o Bulgar işeyince tavuklar adam oldu. İsterseniz işeyen Bulgarı getirelim.’ dediler. Ben de:

‘Canım, haydi getirin.’ dedim. O an Bulgar gülerek:

‘Sultanım, o karı başka soydur, kış geceleri yılda bir kere öyle kara koncolos (umacı ve gulyabani gibi çocukları korkutmak için icat edilmiş hayali varlık) olurdu. Ama bu yıl tavuk oldu. Kimseye zararı yoktur.’ deyip gitti. İşte bu hakir mezkûr Çalık Kavak’ta böyle bir temaşaya düşüp gelip aklım başımdan gideyazdı.” (Danışman (5),1970: 255-257; Kahraman-Dağlı (3), 1999:210-211).

2.7. Bitlis’teki Sihirbazlık Gösterileri

“Bir garip kıyafetli iğrenç manzaralı bir Kürt âdemi... Başında kuş yuvası olacak kadar uzun bir sarığı var. Ancak meşale topu olmaya layık sarı, kırmızı, beyaz, yeşil sakalı var. Ta kemerine inmiş, kendisi bir zayıf ata binmiş, eline iri bir yılan almış. Altındaki fakir at, şâh ve fukaraya yılan ile kamçı vurur. Fakir beygir bir adım atar, ama öbür adımını ahirete atmak istiyor. Gözünün asla feri kalmamış. Ayakları güya nane çöpi gibi olmuş. Bütün kemikleri birer birer sayılır. Sağına soluna sersem olmuş gibi sarhoş hâlinde yürür. Elmacık kemiklerine ikişer torba asmış, o fakir at ise ahirete ayak basmış. Yine böyle iken o zayıf atın karnına kamçı vurur, kâh iner, kâh biner. Güya bu pis herif çeşitli oyunlar yapar. Bütün halk da buna güler.

Hanın Kurban Ali adlı bir gulamı herife bir altın verip:

'Canım Molla Mehmet, şu küheylanı beraber koştur!' dedi. Hakir:

'Hey âşık... Bre o son koşusu ahirette olacak.' dedim.

Hemen biricik yilandan kamçı ile zavallı ata çarpıp, dizgin devşirip, o sarp kayalık içine yalçın kayalara çıkıp, Han ile Paşa'nın yanından yıldırım gibi, o lağar at ile öyle geçti ki, bütün paşalar hayrette kaldılar. Han'ın askeri ise hayret değil, gülerlerdi.

Yine öte baştan beri başa doludizgin kayadan kayaya atını çökerterek, gök gürültüsü gibi geçip geriye, hanın askeri içine girdi. Hemen herifin yanına vardım. 'Atı soluyor mu?' diye atının yüzüne gözüne baktım. Ne gözünde nur var, ne soluk alır, ne durur. Bunda öyle bir alamet yok. Sübhanel Hallâk... Bu ne sırdır derken herif hakire hitap ile tebessüm ederek:

'Kişi! Ne çoh bakmışsan. Satın mı alırsan? Mu benim (bu benim) atalarımın beri kalmış atımdır. Paşan dahi istese men münü virmenem (ben bunu vermem) ve cihan hâlkı buna baha yetiştiremezler.' diye birçok lâf attı. Han'ın çaşnigirbaşısı (yemeklerin tadına bakan kimse, sofracıbaşı) Mustafa dedi ki:

'Evliya Çelebi! Sen bu zayıf atı ne sanırsın? Bu Han'ın külhanında (hamamlarda döşeme altında bulunan ve ısınmayı sağlayan kapalı, büyük ocak) yığılmış bir tomruk kütük parçası idi. Han, bu mollaya, alaya binmek için bir at vermediği gibi, Melek Ahmet Paşa alayına karşı benim alayımı küçültürsün, alaya gitme diye tembih etmişti. Hemen bu molla gidip, külhanda bu tomruğa bir afsun edip, tomruk bu şekilde bir at hâlini aldı. İşte ona binerek böyle marifet göstererek saçmalıklarda bulundu. Ama Han çok gücendi. Çünkü sizin paşa bu atın simya ile meydana getirildiğini duyarsa, Han'ın simyacıları ve kimyacıları, sihirbazları var imiş der, bu yüzden, sonunu düşünerek Han çok üzülmüştür.'

Bunu işitince aklım gidip:

'Bre canım çaşnigirbaşısı, Peygamberi seversen sen ne dersin?' dedim. Çaşnigirbaşısı:

'Hazreti Sultan Evhadallah'ın temiz ruhu için böyledir. O molla yârandan bir kimsedir. Kâh bir sütun parçasına, kâh tekneye, kâh küpe, kâh posta, kâh böyle bir ağaç parçasına binip bir afsun eder. O at binip ne tarafa giderse gider. Kedi, koyun, köpek ve diğer canlı kısmından birisine binse Ali Düldül'ü gibi oynattırıp cirit oynatır.' diye yemin etti.

'Hakir buna inanmam. Elbette bu esrarı öğrenmem gerek.' diye çaşnigirbaşısına rica ettim. Çaşnigir:

'Nola düş yanıma!' deyip Molla Mehmet'in arkasından Han'ın yanına vardık. Hemen sihirbaz molla, o at ile bağın arka kapısından içeriye girip, kimse yok zannederek külhana doğru girince, hakir piyade olup, üç gulamım ile onu gördük ki... Attan inip, elindeki yılanı çakşırı (erkeklerin iç donu üzerine giydikleri, belden uçkurlu, diz kapağının altında birden darlaşıp bacağı saran, bazen paçalarına birlikte giyilen bir mest dikilmiş olan, çuhadan

yapılma üst giyeceği, bir tür pantolon) içine koydu. Çömelerek yere oturdu. Bir anda yine çakşırından bir uçkur çıkarıp zayıf atın boğazına bağladı ve bir nara attı. O anda her taraf karardı. Anı gördüm ki, külhan meydanında bir dallı budaklı kütük göründü. Derhâl çaşnigirbaşı dedi ki:

‘Ey molla, rüzgâr süratli atı külhana bağladın!’

O da dedi ki:

‘Han dedikleri pis, bir at vermedi. Ben de öyle ettim. Vallahi, billahi saray Fraşi Bağdo’ya binsem gerek idi. Ama Osmanlı alayı geldi. Beni lağlarlar diye bu tomruğa binmişem.’ diye asla inkâr etmedi.

‘Munlar (bunlar) kimdir?’ diye sordu. O da bizimle yeni tanışmıştı.

‘Hâfız-ı kelâm olup (Kur’anı ezberlemiş olup) Paşa’nın nedimi ve her vakit meclisinde olan kimsedir.’ deyince, pek çok hoşlanıp bizimle yâran oldu. İnşallah yeri gelince nice marifetlerini daha yazarız.” (Danışman (6), 1970: 171-173; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 45-46).

2.8. Bitlis Hanı Abdal Han’ın Ziyafetindeki Sihir Gösterileri

Bitlis Hanı Abdal Han, Bitlis’te olan Melek Ahmet Paşa’ya ziyafet verir.

“Yemekten sonra Paşa’ya dedi ki:

‘Hizmetimizde birkaç usta hünerli adamlarımız var. Eğer arzu ederseniz, meydana bakan alçak köşke teşrif buyurup seyredesiniz ki, bunların her biri simya ilminde tayy-i mekân ilminde pek seçme ustalardır.’

Bu rica üzerine bahtlı Paşa:

‘Nola görelim!’ diyerek meydana maksure (camilerde etrafı parmaklıklarla çevrilerek hükümdarlar için ayrılan yüksekçe yer) oturdu. Meydanın çevresinde kat kat adamlar toplanıp, seyrin başlamasını beklediler.

Acayip ve Garip İşler:

Evvela Acem hanından ‘Zengüzer Pehlivan’ adlı adam meydana siyah gövdeli kispetle (pehlivan pantolonu) gelip, Paşa’nın huzurunda yer öperek dua sırasında Peygamberi, cihar-yâr-i güzîni, on iki imamı, büyük Osmanlı hükümdarları ile Melek Ahmet Paşa’yı, Han’ı, bütün evlatlarını alıp duadan sonra elini yüzünü sürüp, ‘Destur, ey Eflâtun tedbirli vezir’ deyip şu beyti söyledi:

‘Ger hod deme ayıp hâ der in bende drest

Her ayıb ki, sultan bipesent ve hünerest’

Bir daha yer öperek meydanda öyle topuk vurup dolaştı ki, en asil atlar bile kendine yetişemezdi. Bu derece süratli zinde vücutlu idi. Bu dolaşmadan sonra seğirterek Paşa'nın huzuruna geldi, "ya Allah" deyip, bir tavus perendesi (çark gibi dönerek havada atılan takla) attı ki, havada üç kere dönüp, yine yerde durdu. O anda 'ya Hay' deyip, yine bir güvercin perendesi attı ki, havada dört kere döndü, vücudunun hiçbir uzvu görünmüyor, hemen bir yuvarlak top gibi dönüyordu. Yine yere ayak basınca kaşla göz arasında arkasına doğru bir çeşit takla atıp, havada üç kere öyle döndü ki, insanın yapacağı şey değildi. Sonra çarkıfelek gibi o meydanda baş, el, ayak ile araba tekerleği gibi dönünce insan kendisini fırıldak zannederdi.

Bu meydanda on altı arşın uzunluğunda bir köşe sarığı açık tutup, hemen yıldırım gibi seğirterek tülbent üzerine sıçrayıp, on altı arşınlık sarığı bir baştan öbür başa hareketle geçince tülbentte zerre kadar hareket görülmemiştir.

Bu pehlivan meydanda iki yerde üçer tane sürahi şişelerini birbiri üzerine koyup, karşı taraftan 'ya Allah' diye seğirterek bir perende atıp, hiç korkusuz bu sürahilerin üzerinde durdu. Ne kendisinde bir hareket, ne de şişede kırılmak görüldü. Sonra şişelerin üzerinden sıçrayıp yere basarak, tekrar aynı şişeler üzerine üçer şişe daha koydu ki, hepsi on iki şişe oldu. Bu şişeleri rüzgâr bile kımıldatıyordu. İçleri boş Ceneviz şişeleri idi. Bir de, bunların altısı birbiri üstünde durunca bir adam boyu kadar yüksek oluyordu.

Hemen kırk elli adım kadar geriye gidip, at gibi eşinerek ve sonra yıldırım gibi şaklayarak, sert yaydan ok çıkar gibi seğirtip, şişelerin dibine gelince 'ya Hay' diye sıçrayıp, her ayağını bir tarafa koyarak, o iki sıra altı şişelerin üzerinde durdu. Allah bilir ki, ne kendisinde, ne şişelerde hareketten eser görülmeyip hiçbiri kımıldamadı. O hâl ile Paşa'ya dua edip, yine sıçrayarak yer öptü ve bir tarafta durdu.

Başka Bir Acayıplık:

Evvelce Bitlis'e büyük alay ile giderken, çelimsiz ata binen Molla Mehmet meydana yine o kirli, pirli palas sarığı, keçe hırkasıyla geldi. Paşa'nın huzurunda biraz duadan sonra Kürt lehçesiyle 'Meni (beni) bu siyaset ne çağırmissız? Ziyafet meydanına çağırmasız kim, perişan esvabı vardır, dursuz. Şimdi de menden marifet istersiz!' diye hiddetlenip, nice türlü dil uzattı. Sonra:

'Hayyalessalâ... Han ocağı dâim ola, Melek Ahmet Paşa kaim ola... Fisagors, Ebu Ali Sînâ ve birâderi Ebilhâris ruhu şâd ola!' diyerek meydana bir çuval koydu. Hemen elini kaldırıp dedi ki:

'Ey hazır olanlar ve yâran! Bilin, agâh olun! Eğer katı yürekli mert kişiler iseniz, beni seyretmekte ayak direyin. Ve illa bir ayak evvel çıkmğa acele edin!' ve sonra anadan doğma çıplak olarak meydanda şallak mallak dolaştı. Sonra çuvalının yanına geldi. Ve dedi ki:

'Canım Hanım. Melek Ahmet be canım! Huzurunuzda kim böyle çılbah (çıplak) gezmemiz edebi terk etmektir. Ama beni... sanırsız. Yok kişiler... Öyle değilim. Bütün yâran dikkatle baksınlar!'

Bu sözlerden sonra herkesin önünde dolaştı. Hakikaten ... yoktu. Önü, ardı tahta gibi idi. Ne hunsa idi, ne tavâşî (hadım)... Bu dolaşmadan sonra yine çuvalının yanına gelerek çuvaldan bir peştamal çıkardı. Beline kuşandı. Ama bu peştamal Yemen diyârının Aden hasırından olup, öyle sanatlı örülmüştü ki, güya sihirli idi. Bu kemeri beline bağlayınca Molla Mehmet meydanda koşmaya başladı. Kanatlı kuşlar bile evvela birkaç kere sekip, sonra havalanırlar. Molla Mehmet ise seğirtirken ayakları birden yerden kesilip havalanmaya başladı. Havada uçarken seyircilere; 'Ey akıllılar, ey gafiller, ey falan' diye görmediği, bilmediği paşa adamlarını, dedelerinin adlarıyla çağırıp selam vererek havada uçardı. Bütün halk ise hayran kalıp hoşlanırlardı. Havadan yere inerken dört beş adım kalarak döndü. Bazen ayakları yere dokunurdu. O sırada Molla Mehmet havada, belindeki peştamalı çıkardı. Sonra, yukarıdan halkın üzerine su dökmeye başladı. O kadar çok su döktü ki, herkes sıırıslıklam oldu. Birçokları kaçarak kurtuldular. Bu hâlde Molla Mehmet aşağıya su dökerek havada bir saat dolaştı. Bir saat sonra yere inip durdu. Biraz evvel ıslananlar gördüler ki, ne su var, ne de ıslananlar var. Herkes kupkuru elbiseleriyle yine meydanda durmakta. Paşa 'süphanallah' diyerek parmağı ağzında kaldı. O sırada Han, arkasında samur kürkünü çıkararak Molla Mehmet'e verdi ve dedi ki:

'Ey Molla! Meni (beni) seversen acayip, korkunç, tehlikeli işler yap!'

Molla da:

'Baş ve gözüüm üzerine.' dedi.

Başka Bir Acayip Marifet:

Molla Mehmet 'Han'ım, saray meydanı kapılarını yukarı merdiven kapılarını kapasınlar. Ta ki, siz ve aşağıdaki seyirciler, seyir görsünler!' dedi. Han da tembih edince bütün kapılar kapandı, dört tarafı kale duvarı gibi oldu. Molla Mehmet, çuvalının içinde bir parça çaput, pamuk ve şermut parçaları alıp hademelerle, kapıdan anahtar deliklerini bile kapadı. Yine meydana gelip, çuvalından bir bardak çıkararak, suyundan biraz içti. Bardak yine çuval içinde kayboldu. Sonra meydana o kadar fazla miktarda su döktü ki, meydan âdeta bir göl olmaya başladı. Herkes korku ve telaşa düşüp bir hay huy ve vaveyla koptu. Feryat ve figanın haddi payanı (sonu) yok. Kaçmak için hiçbir yer de yok. Her yer kapalı. Molla hemen

çuvalının üzerine binerek, meydanda husule gelen göl içinde yüzmeye başladı. Halk gördüler ki boğuluyorlar. Hepsi bir ağızdan:

‘Kapıları açsınlar, bizi boğulmaktan kurtarsınlar!’ diye bağırmaya başladılar. Paşa:

‘Bu ne hâldir, hey Han? Senin konağında halk boğulsun mu?’ deyince Han, Paşa’nın elini öpüp:

‘Sultanım marifettir. Burada kimse helak olmaz, biraz sabreyleyin!’ dedi. Bütün halk gördüler ki, Han’dan, Paşa’dan hayır yok. Yüzmek bilenler hep anadan doğma soyunup denizde yüzer gibi saray meydanında yüzmeye başladılar. Kimi birbirinden yardım istemekte, kimi birbirini kucaklamış, kimi merdiven basamaklarında kat kat olmuş... Kimisi duvarlara tırmanmış, kimi birbiri üzerine çıkmış, kimi altta kalmış kelime-i şahadet getiriyor... Hülâsa bu saray meydanında ağlayıp inleme, güya kıyamet gününden numune.

Ama hakir ile Paşa köşkten seyrederdik. Molla Mehmet’in suyu ancak odanın tabanına çıkardı. Fakat aşağıdakiler boğula yazdılar.

Hemen Molla Mehmet çuvalından bir tas çıkardı. Başka bir tase vurunca tasta saat çanı gibi bir ses işitildi. Meydanda ne bir damla su kaldı, ne Molla Mehmet, ne bir eser.

Meydandaki o kadar adam çırılçıplak kalkıp kimi yarasa kuşu gibi sarayın pencerelerine sarılmışlar, kimi sarayın duvarına çıkmışlar. Böylece çıplak kalanlara Paşa ve Han ve diğer büyükler bakıp gülmekten kendilerini alamadılar ve şaşırıp kaldılar. Zavallı adamların kimi utancından yere çöker, kimi halk arasında gizlenip ‘bre elbisem, bre bıçağım, hançerim!’ diye feryat ederlerdi. Bu şekilde bir şaka olmuştur ki bin sene seyahat eden bile böyle bir harikulade bir manzara seyredermez.

Molla Mehmet yine Han ve Paşa huzurunda yer öpünce Han:

‘Paşa başı için olsun. Bir parça marifet daha göster. Bunlardan başka senden bir şey istemeyiz!’ deyince Melek Paşa dedi ki:

‘Hey Han! Gider (defet) şu sihirbaz melun gidiyi! Bütün adamlarımızın ödü patladı.’ Han eyitti ki (dedi ki):

‘Sultanım bir şey yoktur.’

Paşa gördü ki Han’ın, bunu seyretmeye niyeti vardır, göz yumup:

‘Hele bir mâkulce marifet gösterse.’ dedi.

Başka Bir Acayıplık:

Molla Mehmet tekrar çuvalın yanına gelip, içinden bir alaca, nakışlı uçkur çıkararak, peştamalı altında biraz gizledikten sonra üstüne oturdu. Sonra yine uçkuru peştamalı altından çıkarıp bir afsun okudu. Uçkuru yine çuvala koydu. Onu gördük ki çuvalda bir gürültü, bir hareket görünüp, ağzından dışarı bir büyük yılan başı göründü. Dışarıya süzülüp kumlar

üzerine, o sıcakta güneşe karşı yatıp kıvrıldı. Fakat soludukça büyümekte, gözleri meşale gibi yanmakta, dişleri fil dişi gibi olmakta, hayvan tüyü gibi tüyleri görünmekte idi. Bu hâl üzere meydanda yarım saat durup, vücudu fil gövdesi kadar oldu. Sonra sıcaktan uzanıp, uzun vücudunu göstererek gezindi, süründü.

Biraz dolaştıktan sonra yine Molla Mehmet'in yanına geldi. Molla Mehmet bu mahluka binmek isteyince yılan kendisine öyle bir kuyruk vurdu ki, Molla tepesi üzerine düşüp, meydanda ölü gibi kaldı. Bu kere seyirciler telaşa düştü. 'Bu ejder Molla'ya bunu yaparsa bizim hâlimiz neye varır?' diye kaçışmaya başladı. İster istemez sarayın dağ kapısını kırıp kaçtılar. Hemen Molla Mehmet yerden kalkıp, çuvalından bir kırmızı davul çubuğu çıkarıp ejdere vurunca, derhâl sırtına binip başını ve dümenini havaya kırarak, saray meydanında gezer, ağzından ateşler saçarak, kuyruğuyla yerdeki kum ve toprağı deşip, kum ve tozlar göklere çıkardı.

Ejder böyle dolaşarak halkı birbirine kattı. Bir nice adam bundan bayıldı. Hatta zavallı ekmekçibaşının sarası tutup perişan oldu. Paşa bu acıklı hâli görüp:

'Bre melun Molla Mehmet! Bre ha. Sen bunu unutma ha!' diye bir haykırdı. Molla Mehmet anladı ki Paşa üzülmüştür, hemen ejderha ile bir kere dolaşıp ejderi ile Paşa köşkünün altına gelip:

'Ey paşa, seni Allaha ısmarladım. Ya hu. Dualar.' deyip yine ejderine binip Han'ın bağ kapısından dışarıya çıkıp, herkesin gözü önünde dağlara giderek kayboldu. Herkes yine meydana gelerek, hayretler içinde dedikoduya başladılar.

Simya İlminin Acayip Kerâmetleri:

Sonra Molla Mehmet'in çuvalı meydana geldi. Han dedi:

'Getirin şu çuvalı! Molla Mehmet'in aletlerini seyredelim!' Paşa:

'Hey Han! Gider şu melunun şeylerini!' dedi ise de Han:

'Çığı çığı Paşa! Hele bir seyredelim.' deyip, çuvalın ağzını açtılar. İçinden şunlar çıktı: Koyun ve deve yününden alaca ince ipler, kendir tohumları, kutular içinde çeşitli ilaçlar, karaçalı dikenleri, kâfur (Uzak Doğu'da yetişen bir çeşit taflandan elde edilen ve hekimlikte kullanılan, beyaz yarı saydam, kolaylıkla parçalanan, ıtırı kuvvetli bir madde), âselbent (hekimlikte, özellikle buğu şeklinde üst solunum yolları rahatsızlıklarının tedavisinde, kokuların çabuk uçmasını önlediği için parfüm yapımında kullanılan ve akar amber denilen ağacın kabuklarının yarılması ile elde edilen vanilya kokulu reçine), kara günlük, öd (öd ağacının kabuğundan ve odunundan yapılan tütü), amber, zift, katran, pelyan, zakkum ve diğer türlü kâfurî mum dolu. Eski bezler, alaca bezler, Keşan kadifesi, Şam kutnusu parçaları ki asla bir para etmez. Hokkalar içinde türlü yağlar, macunlar, tatlılar,

kavun, karpuz, hıyar, kabak çekirdekleri, daha bunun gibi nice çeşit yiyecek tohumları, kalay kumkumaları içinde mürekkep, rakı, sirke, şarap, nef, sandaloz, koyun ve keçi kelleleri ve paçaları, tüyleri tuzlanmış bir aslan kellesi, hesapsız, yılan, kertenkele, akrep, çıyan ölüleri, eşek, at, katır, deve, domuz ayakları ve dişleri, nice hokkalar içinde canlı sümüklü böcekler, Van Gölü'nde hâsıl olan türlü böcek haşaratı, hatta bir kurumuş adam kafası, kaplan, aslan, pars ve daha birçok hayvan derileri, samur, zerduva, kakım, vaşak derisine varıncaya kadar bütün hayvan postları mevcut idi. Ama birisi de beş para etmezdi. Hasılı bu çuval denizinde bütün varlıklardan birer parça vardı. Bu çuvalda olan ilaçlar, eczacı dükkânlarında bulunmazdı. Paşa dedi:

'Canım Han, bu kadar münasebetsiz şeyleri bu gidi neyler? Şarabı, rakısı, sirkesi var?'

Han cevap verdi:

'Sultanım, billahi üç yıldır bizdedir. Ömründe şarap, tütün, kahve içtiği görülmemiştir. Gece kanım (ayakta), gündüz saim (oruçlu)dir ki, her vakit Davut orucu tutar. Ömründe bıçak ile boğazlanmış, kanı akmış, canı çıkmış canlı eti yememiştir. Hiçbir vakit namazını kazaya koymamıştır. Ancak Mağrip diyarında Merankûş şehrinde (Marekeş olacak), bu simya ilmini öğrenip, siz sultanıma seyrettirmek için benim ısrarımla bir parça marifet gösterdi. Yoksa bunlar bir hayaldir. Bundan kimseye bir zarar gelmez.'

Paşa sordu:

'Ya bu hayvan derilerini, canlı hayvanları mahpus edip neyler?'

Han cevap verdi:

'Beli sultanım! Yahşi sordunuz. Onun yaptığı bütün işlerin ve simyanın aslı, yine Cenab-ı Hakk'ın kudretiyle halk olunmuş olan eşya ve varlıklardır. Yahut gördüğünüz bu şeylerdir ki lüzumuna göre marifet göstermek için kullanılır. Mesela hokkasından vücuduna bir yağ süründü, vücudunun bazı uzuvları görünmez oldu. Kırağı ve çiğ yağı süründü, kendini havada gösterdi. Kumkuma, ibrik ile halk üzerine su dökerdi. Yere afsunlu suyu döktükçe, halk kendilerini suda boğuluyor zannederek feryat eder ve soyunurdu. Sultanımın korkusundan ejderi ile beraber kaçıp, çuvalını burada bıraktı. Bu çuval içinde ne kadar hayvan postları varsa onları canlı gibi gösterebilir ki, Allah'ın ezeli sun'udur. İşte onun için çuvalında her birinden birer parçayı, canı ve başı gibi muhafaza eder.' diyerek, Molla Mehmet'i meth eyledi. Paşa da:

'Şu sihirbazın çuvalını kaldırın. Ben perende atan yiğitlerden hoşlanırım.' dedi. Bunun üzerine bunlar meydana gelip def ve kudümünü çaldı.

Başka Bir Seyir:

Han'ın sarayının damı, doğuda bütün damlardan yüksektir. Bilhassa onun aşağısında yalçın kayalardır ki kimse bakmaya cesaret edemez. İki Süleymaniye minaresi boyunda var. Bir iki gün evvel o gayya (içine düşülünce kolay çıkılamayan dertli, belalı yer) deresini nice yüz dağ yıkıcılar kayalarını kırıp, düz meydan hâline getirerek kum döşemişlerdi. Meğer pehlivan, maharetini göstereceğini bilip, o kayaları kırdırarak, Han'ın sarayı üstünde bir çuval fışkı ile dolu toprak koymuş imiş.

Pehlivan dedi ki:

'Ey sultanım, yiğit vezir Melek Paşa! Bu âciz kulunun bir temennasını da edesin. Sarayın kayalar tarafına bakan şahnişinlerine (odanın sokak tarafına olan çıkıntısı, dışarıya doğru uzanan kısmı) varasın, ta ki ibret göresin!'

Hemen Paşa ve bütün seyirciler o tarafa varıp pehlivanın dostları def ve kudüm çalmaya başladılar. Pehlivan dam üstünde dua ederek:

'Ey âşıklar. Bu marifet göstermek değildir, buna cambazlık derler. Duadan unutmayınız. Allah'a ısmarlamışım sizi. Siz de meni (beni) Allah'a ısmarlan. Her kim Muhammedi'dir, Muhammed'in gül yüzüne salavat. Allah onara!' dedi. Nice bin adam da 'Allah onara!' deyince hemen zalim pehlivan altına adı geçen fışkı ve topraklı çuvalı alıp, sıkıca yapışıp kendini saray damından iki minare boyunca uçuruma atınca kuş gibi uçarken 'ya Allah' deyip feryat ederdi. Yere bir adam boyu kala hemen kışının altındaki çuval üzerinde bir tavus perendesi atıp, Allah'ın emriyle sağ ve salim olarak ayak üstü yerde durdu. Ve yine hayır dua ederek, orada hazır bulunan bir ata binip, paşanın huzuruna gelerek yer öptü. Paşa kendisine bir kese kuruş ihsan etti. Yine Paşa, seyir için sarayın meydan köşküne geldi.

Başka Bir Marifet:

Yine hademeleri def ve kudüm vurup, pehlivan meydanda dönüp oyunbazlık ederken, cebinden bir çekiç ve uzun enser (çekiçle dövülerek yapılan demir çivi) çıkardı ve:

'Hanım, eğer iznin olursa bu seksen arşın kadar yüksek olan duvarın yüzünden ta damına kadar çıkayım.' dedi. Han ise:

'Destur. Huda kolay getire.' dedi. Cambaz duvarın dibine geldi. Hayır duadan sonra, elinin yettiği yerde duvara çaktığı enserin üstüne çıktı, oturdu. Hayli marifetler yaptı. Sonra bu enserin üstünde duvara yapışıp ayak üzerine kalkıp, belinden çekici ve ikinci çiviye çıkarıp, iki tav arasına çaktı. Yine çekici beline sokup, örümcek gibi, o çivi üzerinde durup, onun üzerinde nice türlü oyunlar gösterdi. Garibi şu ki, çivilerin ikisi de birer buçuk ancak var. Üç parmaktan fazlası duvara girince, geride, marifet gösterecek yer pek küçük kalıyor!

Yukarıdaki çividen yılan gibi süzülüp baş aşağı olarak aşağıdaki çiviye sıkıca yapışıp yukarıda kalan çiviye, ayağının üst kısmını ve ayak parmaklarını çevirip çengel etti. Ve aşağıdaki çividen ellerini boşa bırakıp, baş aşağı, ayağı üstünde asıldı. Bu hâlde baş aşağı iken nice oyunlar gösterdi.

Yine belinden çekici çıkardı. Aşağıdaki çiviye çıkarıp yine yukarıdaki çiviye süzüldü. Orada ayak üzeri kalkıp yine elinin yettiği yere o çiviye çaktı. O kadar sanatlar gösterdi ki tarif olunamaz. Yine aşağıdaki çiviye baş aşağı süzülüp, asılıp, aşağıdaki çiviye çıkarıp, yukarıdaki çivi üzerinde yine ayağa kalkıp, boyu hizasına duvara çivi çaktı. Onun üzerinde nice hünerler gösterdi. Bu çivinin yüksekliği, yerden dokuz adam boyu oldu.

Bu çivi üzerinde iken belinden tütün kesesini çıkarıp çivi üzerine keseyi koydu. Tepesi üzerinde durup ayakları havada hareket ederdi.

Acayip marifettir ki, insan vücudu bir çivi üzerinde bu şekilde hareket ede. Velhasıl, kırk yedi kere çivi çakıp, her birinde ayrı ayrı marifetler göstererek kırk yedi adam boyu yukarıda, ta tavana kadar çıktı. Pîrine hayır dua etti iki çiviye bir yere kapıp çekici aşağıya attı ve:

'Ey ümmeti Muhammed! Benim aletim, çekiç ve iki çivi idi. Şimdi ne çekiç kaldı ne çivi! Bu duvardan aşağıya artık inemem. İşim Allah'a kaldı. Men özümü (ben kendimi) aşağıya atarım. Huda şahidim olsun kanım, katlim size helaldir. Ve bizi duadan unutmayınız.' deyip, koynundan bir eldiven çıkararak ellerine giydi. 'Bismillah, ya Allah' diye damdan yere kendini öyle attı ki, gören akıllılar 'eyvah katil olduk' demeye başladılar. Meğer eline giydiği eldivenler tamamen ham ibrişimden Frenk malı sicim imiş. Bir ucu duvara çaktığı iki çivide bağlı imiş. Hemen yere ineceğine yakın elindeki eldiven ipini sıkıca tutup, vücudu duvara yapışıp, elindeki ipe asılı kaldı. Bir perende atarak yere indi. Paşa huzurunda yer öpüp, Paşa da başına iki avuç altın saçtı.

Başka Manzara:

Bu ibret alınacak sanat eserlerini seyrederken Paşa efendimizin yanında diz dize oturmuş iki Hakkâri hâkiminin akrabasından âlim ve fâdıl (fazilet sahibi, erdemli) bir çelebi vardı. İsmi Molla Ali idi. O da Paşa'ya ve Han'a dedi ki:

'Böyle hırsız ve harami mismarbaz (çivi oyuncusu) kementbaz (ip oyuncusu) haremin taş duvarına çıkarsa, gece hareme girip, haramzadelik etmez mi? Bunu fikir etmeyip, sırtına elbise ve kendisine bir kese kuruş verip, başına halis altın saçarsız. Men de atalarımın gördüğüm marifetlerimi gösterem. Mene ne verirsiniz görem!'

Bunu dedikten sonra köşkten aşağıya kendini 'ya Hayy' deyip attı. Sırtından samur kürkünü çıkarıp, meydanda serserice gezdi.

'Bu cambaz duvarlara çakarak çıkar. Gör, imdi men de nice çıkaram.' deyip, hemen karşı duvarın yüzüne el vurdu. Eli duvara yapıştı. Öteki elini de duvara attı. O da öylece yapıştı. Bu şekilde 'ya Hayy' diyerek yarasa kuşu gibi duvarın yüzüne yapışıp asılı gezerdi. Birkaç kere duvarın yüzünü dolaşarak Paşa'nın başı ucundaki duvarda köşke inip, yine diz dize kalınca Paşa'dan birçok özür diledi ve dedi ki:

'Beyim, size bir diyeceğimiz yoktur! Hatta elli üç tarihinde Hakkâri'den Diyarbakır'a gelince böyle bir marifet göstermiştik. Allah'a hamdolsun şimdi de burada sizinle müşerref olduk.'

Sonra bir kese kuruş, birkaç hilat ve bir at ihsan ederek mektup ile Hakkâri Hanı'na gönderdi.' (Danışman (6), 1970: 196–206; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 76-81).

2.9. Simyager Molla Mehmet'in Sihirli Gösterisi

"Evvelce Melek Ahmet Paşa ile bu Bitlis şehrine girerken 'Simyager Molla Mehmet' adlı, Simya bilgisinde üstat bir zat vardı ki, bir hamamın kütüğüne binip at şekilli bir şey ile uçmuştu. Bir gün hakir, o Molla Mehmet ile Bitlis'in ... deresi adlı yerde, şehir çocuklarının kar ve buz parçaları üzerinde tahok, yani kızak kaydıklarını seyir temaşa edip, çocuklar birbirleriyle kucak kucağa gelip neşelenirken, her birerleri dereden aşağı ve yukarı kayıp marifet gösterirlerdi. Nice bin kimseler bu gençlerin böyle şen ve memnun güreş ettiklerini seyredirlerdi. Bu kere yanımda olan arkadaşım Simyager Molla dedi ki:

'Evliya Çelebi, şu kızak kayan çocukların hangisini istersin ki, yokuş aşağı kızak kayıp dereye inince, yokuş yukarı kızıağı ile yanıma gelip yüzünü seyredesin?'

Hakir:

'Men (ben) şu iki eli mendilli ve kızakları ellerinde olanları isterim ki onları görem!' dedim. Molla Mehmet:

'Men (ben) de şu iki çocuğu isterim ki, başlarında ala mendilleri ve arkalarında şayaklar giyip, altlarında kızak kayarlar. Şimdi o dört ciğerküşeleri de, kızaklarıyla aksine, yokuş yukarı bize doğru kaydırıp getirem.' dedi. Molla Mehmet yanımdan geriye dönüp, eteklerini başına örtüp bir şey okudu. Onu gördük ki oğlancıklar yokuş aşağı yıldırım gibi kayıp giderek baş aşağı dereye indiler. Hemen hakirin ve Molla Mehmet'in bahsettiğimiz gulamların dördü de kızaklarıyla yokuş yukarı şadırvan çıkar gibi çıkıp önümüze geldiler. Meğer gulamlar Molla Mehmet'i bilirlermiş. Gelip el öptüler. Yine her biri kızaklarıyla âdet üzere yokuş aşağı, han bağı altındaki su değirmenleri altına kayıp gittiler.

Bütün âşıklar şaşırıp kaldılar.

Yine bir defa çocuklar birbiri arkası sıra katarlanıp kızak kayarken, beri yola gelmişlerken, göz kapayıp açınca kadar zamanda hepsi geriye, yokuş yukarı ve aksine kayıp yıldırım gibi geri döndüler. Halk bu işe hayran kaldı.

Han'ın emri ile Altı Kulaç adlı kişi, Molla Mehmet'i kafasına balta ile vurarak öldürtür. Han, Evliya Çelebi'yi yanına çağırır ve burada yaptıklarını şöyle anlatır:

Han huzuruna çıkarak çeşitli şakalar ederek, Molla Mehmet'in cenaze namazına 'sihirbaz kişi niyetine' diyerek Türk lehçesiyle maskaraca ve güldürecek şekilde ve güldürecek şekilde, saçma sapan sözler söyledim.” (Danışman (7), 1970: 202-204; Dağlı-Kahraman-Sezgin (5), 2001: 10).

2.10. Bec Şehrinin Bedestan Çarşısındaki Sihirli Zanaat

“İbret Alınacak Sanat: Bir çeşit mum şamdanı yaparlar. Her yarım saatte bir mumun fitilini kesmek için şamdan içinden gülünç bir Arap çıkıp mumun fitilini bir makas ile kesip yine şamdanın altında kaybolur.” (Danışman (11), 1970 : 67; Dağlı-Kahraman-Dankoff (7), 2003: 100).

2.11. Bec Şehrindeki Sihirbazlık Gösterileri

“İbret Alınacak Büyük Marifetleri Beyan Eder: Ertesi gün konaklarımıza yakın olan kral validesi (Bec kralının annesi) bahçesinde büyük bir ziyafet verdi. Bir pehlivan kefare meydana geldi. Def ve kudüm çalıp iki gulamı oynarken, çıplak olarak birbirlerine sarılıp iki vücut bir oldu. İki baş, dört kol, dört ayak olarak dönerken havuz içine düşüp kayboldular. Sonra adam başlı ejderha gövdeli iki ejderha bahçede herkesi birbirine kattı. Ağızlardan çıkan ateşlerin ağaçların tepesindeki bayrakları yakardı. Bu iki ejderha meydanda birbirleri ile boğuşup çiftleştiler. Havuza düşüp havuzun suyunu halka saçtılar.

Bir Temaşa Daha: Usta pehlivan bir kere zekerini (erkeklik organı) eline alıp, havuz içine işedi. Derhâl havuzun suyu taşıp bağ içine yürüdü. Herkes ağaçlara çıkmaya başladı. Hakir hemen gördüm ki boğuluyoruz. Simya ilmidir diye aldırış etmedim ama tahammülüm de kalmayıp Paşa ile kral validesinin yanına vardım. Su oraya da gelmeye başladı. Sudan o kadar mahluklar peyda oldu ki, oynaşmalarını seyrettik.

Başka İbret Alınacak Bir Seyir: Pehlivan bir ağaçtan bir ağaca bir perde gerdi. Bir asa ile vurup 'çıkın dışarı' deyince bir alay çeşitli devler ellerinde lobutlar, kalkan, mızrak ve silahlarıyla geçtiler. Sonra fil kulaklı, aslan pençeli, fil tabanlı, deve ayaklı gulyabaniler derya içinden geçerek gittiler. Sonra ecinni askeri yürüdü ki tarifi uzun olur. Gözleri

yuvarlak, sıçan kulaklı, kedi kulaklı, adam, kuş ve balık başlı, aslan ayaklı... Gözleri önde değil yanda... Cinler birbirleriyle boğuşarak geçtiler.

Başka Bir İbret: Deniz kuruyup devler, gulyabaniler, ecinni ve ejderhalardan eser kalmadı. Mısır, Şam, Acem, Hint, Sint, Moskof, Tatar, Özbek ne kadar insan cinsi varsa hepsi bağda gezip her ağaç altında zevk ederlerdi. Ama konuşmazlardı.

Büyük Marifetli Bir Temaşa: Bu perdenin arkasından nice bin güneş parçası gulamlar, yüz binlerce sahanlarla fevkalade yemekler taşıyıp, heriflerin önlerine koydular. O kadar çok yemek yediler ki, tarifi imkânsız... Adamlarımızın birçoğu dayanamayıp bu yemeklerden yediler. Sonra paşa bunlara sordu:

‘Yemekler nasıldı?’ Onlar da:

‘Vallahi sultanım bir kokulu yemektir, çiğneyip ağzımızdan içeriye girdi. Ama şimdi hâlâ bir lokmasını yememiş gibi açız.’ dediler. Sonra pehlivan gelip bir tüfek attı. Meydandakilerin hepsi derhâl perdenin arkasına çekildiler. Sonra yine meydanda oynayıp, havuz içine düşüp, havuzdan ejderha şeklinde çıkan gulamlar yeri sulayıp kabak, karpuz, kavun ve hıyar tohumları ektiler. Üstatları ekilen tohumların üstüne serpe serpe işedi. Derhâl ekilen şeyler yetişip herkes karpuz, kavun ve hıyarları yediler. Yirmi otuz kadar karpuz ve kavunu üstatları, kral validesine götürdü. Hıyardan yedi, Paşa bir şey yemedi. Üç yüz altın ihsan verdi. Tuhaf üstat imiş. Kendisinden sordum ve Mağrip’te, Kurtuba, Tanca, Telemsen şehrinde Şeyh Abdülhalik’ten bu marifetleri öğrenmiş. Hristiyanım dedi.” (Danışman (11), 1970: 91-93; Dağlı-Kahraman-Dankoff (7), 2003: 119).

2.12. Çanad Şehrindeki Kadınların İnsanlara Yaptıkları Sihirler

“Suyu havası güzel olduğundan mahbup ve mahbubeleri çoktur. Ama sihirbaz bunamış avretleri çoktur. Hatta gördüğümüzü bildirelim: Yedi yıldır sihirle eşek yaptıkları bir Tatar bir köşede saman ve ot yer. Ekmek de verseler yer. İnsanlara karışmaz, ağzından salyaları akar, adama aları aları bakar, hiç konuşmaz. Bazen asıl yurdu hatırına gelip eşek gibi segâh makamında Acem keremayı (eskiden kullanan bir çeşit nefesli saz) gibi anırdığı vakit işitenlerin dudağı çatlar.” (Danışman (11), 1970: 117; Dağlı-Kahraman-Dankoff (7), 2003: 144).

2.13. Pedsi Köyü’ndeki Sihirbazların Savaşları

“Pedsi Köyü’ne geldik. Hatukay Çerkezi toprağında üç yüz evli köydür. Obur (Uyuz) Dağı eteğindedir. Bu dağ Abaza ile Çerkez arasında olup, yaz kış kar eksik olmaz.

Sihirbazların Acayip ve Garip Cenkləri: Hakir bu köyde iken 1076 senesi Şevvalinin yirminci gecesi gök gürləyip, yıldırımlar çakıp kıyametler koptu. Her taraf simsiyah kararmış iken birdenbire bir aydınlık gün oldu. Çerkezlerden sorduk ‘Vallahi yılda bir gece karakoncolos gecelerinde bizim Çerkez uyuzu ile Abaza uyuzları (erkek ve kadın sihirbazlar) gökyüzünde uçup birbirleriyle cenk ederler.’ dediler. Meğer uyuz demek, sihirbaz, cadı demek imiş. Dışarı çıkıp biz de seyrettik. Uyuz Dağı arkasından kökünden kopmuş ağaçlara, küplere, baltalara, hasırlara, araba tekerleklerine ve daha yüzlerce çeşit eşya üzerine binen Abaza uyuzları uçarak geldiler. Hemen Hapış Dağı içinden yüzlerce saçları dağılmış, iri dişleri dışarı çıkmış, ağız ve burunlarından gemi direkleri gibi ateş saçılan, sığır leşleri, gemi direkleri ve deve ölülerine binip ellerinde organlarla havalarda uçarak Çerkez uyuzları geldiler. Gökyüzünde iki taraf sihirbazları cenge başladılar. Tam altı saat cenk ettiler. Üzerimize keçe, hasır, at ve deve kelleleri, balta parçaları, araba tekerlekleri düşmeye başladı. Ürken atlarımızı zor zapt ettik. Yedi Abaza uyuzu ile yedi Çerkez uyuzu birbirlerinin boyunlarına sarılarak yere indiler. Abaza uyuzu, iki Çerkez uyuzunun gerdanından kanını emmiş. Ölmüşler. Ama beşi sağ idi. yedi Abaza uyuzunun beşi yine havalanıp gittiler. Çerkez’in kanını emen Abaza cadılarını Çerkezler ateşe yaktilar. Velhasıl iki taraf uyuzları o gece horozlar ötünceye kadar gökyüzünde cenk ettiler. Dehşetten gözümüze uyku girmedi. Horozlar ötünce bütün cadılar kayboldular. Sabahleyin yere çeşit eşya kırıkları, hayvan leşleri düştüğünü gördük. Hakir bu çeşit şeylere inanmazdım. Ama bizimle beraber olan askerin çoğu görüp şaşırđı.

Diğer Bir Acayip Temaşa: Bu diyarda taun olmaz. Karakoncolos gecesinde uyuzlar bir adamın kanını içip, uyuzluktan kurtulur. Ama gözlerinde uyuz alameti kalır. Hemen kanı içilen hastanın sahipleri uyuz mezarlarını arayıp görürler ki, uyuz mezarından çıkıp toprağı bozulmuş. Toprağı kazıp uyuzu bulurlar. Gözleri kan çanağı gibidir. Adam kanı içtiğinden gözleri kıpkırmızıdır. Hemen bunu mezarından çıkarıp göbeğine bir kazık çakarlar. Allah’ın emriyle uyuzun sihri batıl olur ve kanı içilen adam iyileşir. Eğer kanı emilen adamın kimsesi yoksa ölür gider. Göbeğine kazık çakılan uyuzu, hayatta olan başka bir uyuzun ruhu ona hulul etmesin diye ateşte yakarlar.

Başka Bir Uyuz İbreti: Uyuzu kimse gezerken bilmez. Ama vakti gelip kudurunca, yakaladığı birinin kanını emer. Adam günden güne hasta olur. Derhâl akrabaları, şehirleri, konakları gezip kan içmekten gözleri kan çanağına dönmüş olan uyuzu yakalayıp zincire bağlarlar. Üç günde uyuzluğu iyice belli olup ‘Falan adamın kanını ben içtim. Bunu, uyuz atlarımın yanına gömüldüğüm zaman vücudum çürümeyip, yine birkaç kere dirilip gökyüzünde cenk edip çok yaşamak için yaptım.’ der. Derhâl göbeğine böğürtlen kazığı

kakılır ve kanı, kanı içilen adamın yüzüne gözüne sürülür. Hasta iyileşir. Bu uyuz derdi hakikaten taundan berbattır. Moskof'ta, Leh ve Çeh'te olağandır, vesselam.” (Danışman (11), 1970 : 266-268; Dağlı-Kahraman-Dankoff (7), 2003 : 279-280).

2.14. Kalmuk Tatarları'nın Sihirleri

Ömer Ağa Çiftliği Menzili (Şefake Çerkezi Toprağında): Mehmet Giray Han'ın veziri olan Sefer Gazi Ağa'nın akrabası Ömer Ağa'nın çiftliğidir. Burada yedi gün kaldık. Sekizinci gün haber geldi ki, Kızıltaş Kalesi önü buz tutmuştur. Derhâl batıya iki gün gidip, Koban Nehri kenarına vardık. Gördük ne buz donmuş, ne gemi vardır. Şaşırdık kaldık. Meğer Çerkezler sekiz günden beri bizi beslemekten âciz kalıp, Koban dondu diye yalan söylemişler. Mecburen çadırları kurduk. Derken öyle şiddetli bir rüzgâr esti ki, bütün çadırlarımızı parçaladı ve havaya uçurdu. Arabaları baş aşağı etti. Hatta zavallı Mehmet Paşa vakarlı bir vezir iken bir araba altında gizlenmişti. Rüzgâr arabayı hareket ettirince Mehmet Paşa güçlüklerle kurtarabildi. Tatar gazileri 'Sihre uğradık' dediler. Akıllı Mehmet Paşa bütün içi ağalarına muavvezeteyn surelerini okumalarını tembih etti. Allah'ın emriyle rüzgâr sükûnet buldu. Burada koca bir köse Kalmuk Tatarı gelip, Paşa'ya dedi ki:

'Paşa bana zararın dokunmaz mı? Yemin et.' dedi. Paşa da Kur'an'a el vurup yemin etti. Benden ve benim hademelerimden sana kötülük yoktur diye yemin edince Kalmuk dedi:

'Sultanım, şimdi sizin başınıza rüzgârın kızıl kıyametini koparıp, bu kadar arabaları ve bu kadar çadırları yer götürüp, kıyamet gösteren bendim. İşte size marifetimin bir parçasını gösterdim. Eğer bu suyu karşı geçmek isterseniz, bana bir at, bir sadak, bir kürk don ve yüz kuruş verin. Şimdi yine kızıl kıyamet edeyim ve bu suyu dondurup, buz hâline getireyim. Cümlemeniz selamete karşıya geçip, açlıktan kurtulun.' dedi. Zavallı Mehmet Paşa,

'Bre medet öyle olsun.' deyip, Kalmuk'un istediğini verdi. Kalmuk, atını alıp, bir tarafa bağladı. Bir orman içine gitti.

Tatar Kavminin Sihirlerinin Etkisi:

Kalmuk Tatarı büyük bir ağacın altına yestehledi. Sonra edepte ... üryan edip, havaya tuttu. Sonra doğruldu, birtakım acayip hareketler yaptı. Ayaklarını havaya kaldırdı. Ağaca dayadı. Baş aşağı durdu. Elini yerdeki bir şeylere sürüp, sonra alnına sürdü. Bütün bu hareketlerden sonra gördüm ki, doğu, batı ve kuzey tarafı kararıp güneş görünmez oldu. Gök gürültüsü, yıldırım ve şiddetli gürültüler başladı. Yine gördüm ki, Kalmuk ağaca dayadığı ayaklarını indirdi. Necasetinin yanında üç defa döndü. Bazen onu eliyle havaya attıkça yıldırımlar çakıp, kıyametler kopardı. Bizim asker donan nehirden karşıya geçmeye başladı. Kendisi de buz üstünden karşıya geçip geri geldi. Ama Allah şahittir, Muhammed Resulullah

yeminiyle bu böyle olmuştur ki, bir anda Koban nehri gibi büyük bir nehir, bir ok boyu buz tutmuştur. Paşa da karşı tarafa geçip, bütün askerinin selametle karşıya geçmesini bekledi. Arkasından bütün iç ağaları, turna katarı, buz üstünde seğirte seğirte geçtiler. Kim ağır geçti ise, karşıya geçemeyip, buz altına düşerek, boğuldu. Bütün atları da birer birer karşıya geçti. Sonra boş arabalarla geçmeye başladık. Çünkü arabaların yüklerinin daha evvel piyadeler karşıya taşımışlardı. Bizim kölelerimiz de on sekiz baş atları ve atlı arabaları ile Kızıltaş Kalesi'ni geçtiler. Meğer geride divan efendisi ile yedi sekiz mutaassıp adam kalmış. Biz bu sihir ile meydana getirilen buzdan geçmeyiz diye geri kaldıklarından Paşa 'Tiz geçsinler yoksa kendileri bilir' deyince divan efendisinin araba içinde karşıya geçirdiler. Geçerken kimi muavvezeteyn, kimi esma-yı hüsnâ, kimi ya Dafi', ya Hâfiz, ya Rafi', ya Allah okuyarak geçince divan efendisinin arabası buza geçti. Bir yandan buz üzerinde kalıp, divan efendisi zavallı İbrahim Efendi can havliyle kendini arabadan dışarı atıp, buz üstünde sürünerek karşıya geçti. Fakat altı mutaassıp Dağıstan Müslümanları, buz altına göçüp, boğuldular. Ve onar yoldaşları dahi okuyarak buza bastıkça batarak birkaçı kenara çıkıp, bir kaç boğuldu. Meğer bu boğulanlar esma-yı hüsnâ ve muavvezeteyni sıdk ile okudukça, sihirle meydana gelen buzlar eriyip, bunlar suya batıp ölmüşlerdi. Bu sırada sihir yapan Kalmuk, Paşa'nın yanına gelip, kalpağını yere vurup 'Vay benim emeklerim' diye feryat edip, ağladı ve 'Şu geçenlere tembih eyleyin, geçerken Arapça okumasınlar. Seğirte seğirte geçsinler. Yoksa öğle vakti olunca artık benim sihirim bozulur.' diye rica etti. Bütün asker derhâl beri tarafa geçti. Ama zavallı divan efendisi İbrahim Çelebi suya gark olmadan canını kurtarıp, Paşa'nın yanına gelip, ağlamaya başladı. Adamları efendiyi cansız bir tavuk gibi konağına getirdiler. Yatağa düştü. Bundan sonra Paşa da bütün askeri beri tarafa geçtikten sonra alay ile Kızıltaş Kalesi altına gelince top şenliği yaptılar. Paşa'nın kardeşi beyin hocası ve nice tiryakiler 'Bre hay kahpe oğulları, bu kışta kıyamette top atıp bizim keyfimizi niye kaçırsınız' diye feryat ettiler ve Paşa'ya gelip,

'Sultanım aziz başın için şu dizdarla ve topçuların boyunlarını vur.' dediler. Paşa:

'Vezirler gelirken top atmak kanundur.' dedi. Hoca efendi, 'Kanunlarına falan edeyim' deyip, konağa gitti.

Allah'ın Hikmeti:

Kale minaresinden müezzin ezan okumaya başlayınca donmuş buzlar top gibi kütleliyi, paramparça oldu ve buzdan eser kalmadı. Bundan sonra Kalmuk hediyelerini alıp kayboldu. Paşa, Kızıltaş'ta on kurban kesti." (Danışman (12), 1971: 47-49; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 8-10).

2.15. Kalmuk Kavminin Yaptıkları Sihirin Etkisi

“Heyhat sahrasına çıkınca öyle bir karanlık çöktü ki, atlarımızın başlarını göremez olduk. Asker içinde feryat başladı. Gideceğimiz yeri kaybettik. Mehmet Paşa’nın oğlu kayboldu. Hemen hakir ‘Bre ümmet-i Muhammed, Fâtîha suresiyle, kulhuvallahu suresini okuyup, dört tarafınıza üfleyin.’ diye bağırdım. Bir saat sonra hava açıldı, beyi buldular. Meğer Ur ağzından çıkarken bizi gören melun Kalmuklar, sihir yapmışlar. Hava açılınca gördük ki, iki bin kadar Kalmuk Tatarı, çakallar gibi uluyarak gelirler. Asker onları tüfek ateşine tuttu. Sahraya doğru kaçtılar.” (Danışman (12), 1971: 60; Kahrman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 21-22).

2.16. Serez’in Büyük Yaylağı’ndaki Sihirli Kaya

“Bu yaylanın kiblesinde ‘Ayı kayası’ denilen tılsımlı yekpare bir kaya vardır. Kaya içinde cevahir ve altından yapılmış bir ayı sureti vardır. Zemheride ayılar kırk gün ininde çile çekip, kırk birinci günü çıkarak bu kayaya gelir, panzehirini kusar gidermiş. Sonra sihirbazlar o ayı panzehirlerini alıp sihir yaparlarmış. Bu yayla Osmanlı eline geçince Megaribe kavmi bir marifet ile o tılsımlı ayıyı bozup, altın ve cevahirini alıp gider. Fakat her sene ayılar erbainden (kışın en soğuk zamanı sayılan kırk gün) sonra yine buraya gelirlermiş. Bu kaya çok yüksektir.” (Danışman (12), 1971: 98; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 61-62).

2.17. Simyacı Arap Köle

“[İnebahtı]

Hakir, Kördös Kalesi’nde elli altına Mağribîlerden bir siyah Arap gulam almıştım. Bir hafta yanımda hizmet etti. Ne yedi, ne içti, ne yattı, ne uyudu, ne güldü, ne konuştu. Ama bir işaret etsek derhâl o işi yapardı. Bu İnebahtı’dan gideceğimiz sırada Arap öldü. Şu Arabı gömün diyerek İnebahtı’dan kalkıp Zeban kasabasına gittik.

...

Bu sırada İnebahtı’dan gelen mektuplarda, orada bıraktığımız Arap kölenin ölüp gömüldüğünü bildirdiler.

Acayip Sergüzeşt:

Bir de halk ertesi gün görürler ki, dün gömdükleri bizim Arap köle, kefeni ile mezarın dışında yatıyor ve kefenin yırtılan bir yerinden, içinden bir keçi bacağı görünüyor. Bütün halk toplanırlar. Dedikodu çoğalır. Saçma sapan sözler söylenir ‘Evliya Çelebi dünya seyyahı, marifet ehli, simya ilmini bilen bir kimsedir. Demek ki keçiyi adam şekline sokup hizmet

ettirdi. Kim bilir belki de bütün hademeleri insan kılığında çeşitli hayvanlardır.’ derler. Sonunda Ebüssuudzade Mehmet Ağamız:

‘Bre hey adamlar, Evliya Çelebi yakınımızda Kastel Kalesi’ndedir. Çağırılım soralım’ der. Beni bu yüzden mektupla davet ederler. Derhâl İnebahtı’ya gittim. Gördüm ki bütün şehir halkı mezarlıktadır. Ve hakikaten kefenin içindeki bir keçidir. Hayret ettim. Ne diyeceğimi şaşırdım. Dedim ki:

‘Ümmet-i Muhammed, vallahi ben bu Arabı Kördös’te Mağribî Araplarından elli altına aldım. Tam bir haftadır ne yedi, ne söyledi, ne uyudu, ne güldü ve ağladı. Ama bunu bu mezardan kim çıkarmış.’ dedim. Kimisi kurtlar, kimisi ayılar çıkarmıştır dedi. Ölüyü yıkayan kapıcı Ali Dede’yi çağırdım. O da şöyle söyledi:

‘Vallahi dün ben bu Arabı sünnet üzere yıkadım. Avret yerleri ve koltuk altları, başı hep tüylü idi. Gurebetir, öyle olur. Avret yerlerini tıraş etmemiş dedim ve kefenleyip musallada namazını kıldık. Sabahleyin de işte onu böyle keçi olarak gördük’ dedi. Tekrar keçiyi gömdüler. Ama ben hayrette idim. Herhâlde bana Arabı satan Mağripli simya ilmine vâkıf bir kimse idi. Doğrusu çok şaşılacak şeydi.” (Danışman (12), 1971: 285-286; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 273-274).

2.18. Sihirle Meydana Gelen Yılanları Yutan Asa

“**Hazreti Musa Makamı (Kudüs):** Bu kubbe içinde ve uzun bir dolapta, kırmızı keçeden kese içinde bir asa vardır. Dünya ağaçlarına benzemez. Cennet ağaçlarındandır. ... Hazreti Musa yedi sene Tih çölünde dolaşırken kavmi su istedi. Hazreti Musa bu asa ile bir taş vurdu, yedi yerinden su fışkırdı. Sonra bu taşı torbaya koydular. Nerede su lazım olursa asa ile vurup su fışkırdı. Hâlâ bu taş Şam’da Hazreti İsa mağarasında İsa makamındadır. Ziyaret edilir. Bu asa, Firavun’un sihirle meydana getirdiği yılanları yutardı.” (Danışman (13), 1971: 247-248; Dağlı-Kahraman-Dankoff (9), 2005: 242).

2.19. Hz. Muhammed’in Mucizesinin Müşrikler Tarafından Sihir Olarak Kabul Edilmesi

“Peygamberin nübüvvetinin onuncu senesinde Ebî Kubeys Dağı üzerinde inkârcılar peygamberden mucize istediler. ‘Ay iki parça olup yeninin yerinden girip çıksın.’ dediler. Peygamber de dua etti. Ay iki parça olup biri yeninden girip çıktı ve yine gökte birleşti. Bazı müşrikler iman etti. Bir kısmı ‘Hakikaten Muhammed usta sihirbazmışsın.’ dediler.” (Danışman (14), 1971: 55; Dağlı-Kahraman-Dankoff (9), 2005: 403).

2.20. Sihirle Meydana Gelen Yılanları Yutan Asa 2

“*Mesâni Menzili*: Hz. Musa ile Firavun’un cenk ettiği ve Musa’nın asasının, Firavun’un sihirli yılanlarını yuttuğu yerdir.” (Danışman (14), 1971: 78; Dağlı-Kahraman-Dankoff (9), 2005: 428).

2.21. Mısır’daki İlimler

“*Hadis ilmi*, *tıp*, *feraiz* (İslam hukukunda mirastan ve mirasın varislere intikal ve taksiminden bahseden ilim) , *tefsir*, *fıkıh*, *hadis*, *tecvit*, *hıfz*, *tevhit*, *ledün* (Allah’ın sırlarına ait manevi bilgi, gayb ilmi), *beyan* (belagat ilminin hakikat, mecaz, kinaye, teşbih, istiare gibi bahislerini öğreten kısmı), *kelam*, *kemal*, *adap*, *sarf* (dil bilgisi, gramer), *nahiv* (cümle bilgisi, sentaks), *mantık*, *maâni* (lügat ve sentaks meseleleri ile, sözün maksada uygunluğundan bahseden ilim), *lugat*, *aruz*, *yazı*, *yıldızlar*, *cifr* (başlangıcının Hazreti Ali’ye dayandığı rivayet edilen, harf, rakam ve semboller yolu ile gelecekte olacak şeyleri haber verdiğine inanılan ilim), *kef*, *sim*, *simya*, *kimya*, *heyet* (astronomi ilmi), *hikmet*, *ziyc*, *danyal*, *ful*, *fal*, *cerr-i eskal*, *remil* (bir takım nokta ve çizgiler ile gelecekte haber verme), *vefk* (tılsım, dua, muska), *esma*, *teshir* (büyü yapma, büyüleme) , *davet*, *sarf* (gramer, dil bilgisi), *suruf* (dil bilgisi kitapları), *mare necat*, *tayy-i mekân*, *ihfa* (gizleme, saklama), *tabir*, ***sihir***, *feraset* (anlayışlılık, çabuk seziş) *ilimleridir*.” (Danışman (14), 1971: 159).

2.22. Mısır’ın Halkı

“*Mısır’ın havası kuru olduğundan bütün halkı sevdavidir. Çoğunlukla halkı sihirli ve hilelidir*.” (Danışman (14), 1971: 211).

2.23. (Mısır’daki Kuyular) Harut ile Marut’un İnsanlara Yıldız ve Sihir İlmini Öğretmeleri

“*Biri Cısr-i Ebul Menca ki, ona halk ‘Nil kesimi halici’ derler ve ifna (yok etme, tüketme) denilen bir kuyu vardır. İlk defa gökten inen Harut ile Marut burada kuyu kazıp yıldızlara bakarlardı. Bütün Mısır halkı yıldız ilmini ve sihir ilmini bunlardan öğrendiler*.” (Danışman (14), 1971: 221).

2.24. Kendini File Çeviren Sihirbaz (Fil Bürkesi-Mısır)

“*Fil bürkesi denmesinin sebebi şu imiş: Firavun’un sihirbazlarından biri kendini fil şekline koyup bu bürke (küçük göl) kenarında otlarmış*.” (Danışman (14), 1971: 224).

2.25. Sihirle Timsah Olan Kız

“Nil Timsahının Garip Hikâyesi: Hakir Şellâl diyarında iken, ev sahibimiz Ebû Ceddullah garip bir hikâye anlattı. Şöyle ki:

‘Gençlikte balık avlarken bir timsah yanıma geldi. Ona balık verdim. Bana alıştı. Her gün yanıma gelirdi. Çok güzel bir timsahtı. Bir gün kumlar üzerinde oynamaya başladı, sonra sırt üzeri yattı. Fellâhların (ekinci, çiftçi) timsahlarla cima ettiğini bilirdim. Ben de bunu yaptım. Çok büyük lezzet duydum. Üç sene böyle geçindim. Bütün aşiret benim bu hâlimi bilirdi.

Bir gün bir Nil ceziresine (ada) gittim. Timsahım yine geldi. Biraz yuvarlanıp yanıma geldi ve can teslim etti. Bu sırada gördüm ki timsahın başı ve gövdesi güneş parçası gibi bir kız hâline geldi. Meğer Künuz Arapları şeyhinin kızı imiş. Sihirle timsah olmuş. Meğer ölmeye yakın zamanda sihir bozulur, yine eski hâlini almış. Bu da öyle oldu. Bu kıızı halk ile beraber o adaya gömdük. Orada hazır olan o memleket halkından bazıları ‘Evet doğrudur’ dediler. Çünkü o diyarda timsah ile birleşmek ayıp değildir, yiğitliktir. Timsah ile cenk etmeyen genç sayılmaz. Timsah ve fil öldürene kız verirler.” (Danışman (14), 1971: 249).

2.26. Sihircilerin Pirleri

“Mısır fatihi Amr ibn As, Ebu Masrulgaffârî sihircilerin piridir.” (Danışman (15), 1971: 39).

2.27. Sihir Sahibi Şeyh Abdullah Magarevî

“Şeyh Abdullah Magarevî... Bu sultan sihir sahibi imiş. Mekke ile Mısır arasında hacılar zahmet çekmesin diye cinleri bu dağları [Cuşi Dağlarını] kestirmiş.” (Danışman (15), 1971: 49).

2.28. Beledi Halid’in Sihirbaz Kadınları (Mısır)

“Öyle ölesi, yaşlı, ihtiyar melun sihirbaz avretler vardır ki nice delikanlıların ayaklarını sihirle bağlamışlardır.” (Danışman (15), 1971: 148).

2.29. Cadı Vilayeti Ezrak Şehri (Mısır)

“Burası cadı vilayeti olduğundan kadınların sihri isyaniyle âdemi eşek yaparlar. Nice kimseler bu derde tutulup anıarak gezerler. Hatta Haseki Paşa’nın bir müteferrikası sihre yakalanıp kahve ve bozahanelerde halk arasında eşek gibi anırırdı.” (Danışman (15), 1971: 161).

2.30. Apuska Kalesi'ndeki Sihirbazlık Gösterileri

“Vaktiyle büyük şehir imiş. Fakat kalesi ağaçtan dolmadır. Etrafı üç bin adımdır. Bu kale yanında Nil kıyısında bir çimenlikte çadırlarımız kuruldu. O gün melik divanında seyrettiğimiz acayıplıkları beyan eder.

İbret Alınacak Tuhaflık: *Melik hakiri davet etti. Çadırına vardım. Çadırın önüne binlerce adam diz dize oturmuş, ortada büyük bir meydan var. Evvela on adet hanende ve sazende rehavi makamından fasıllar ettiler. Altı adet parlak ay gibi gulam sırmalı önlükler giyerek öyle raksettiler ki... Ellerinde fil dışından kağıt gibi ince ince biçilmiş, beş on tanesini iple bağlayıp çalpara yerine kullanırlar.*

Bunlardan sonra karşıdan bir kara kuru kadit (çok zayıf, bir deri bir kemik kalmış kimse) adam göründü. Başı ayağı açık... Avret yerine bir kispet giymiş, lades kemiğine benzer bir kadit, fakat çevik, ayarlık yüzünden belli. Acayip bir yürüyüşle melikin huzuruna geldi. ‘ya Hayy’ deyip, beş adam boyu havaya sıçrayıp yere inince melik önünde yer öptü. Hayli dua etti. Sonra ‘Ya Sudan sultanı, Hindistan’dan Portakal’a geldim. Şimdi mübarek yüzünü gördüm. Ama garibim, çıplağım, üşüyorum. Bir büyük ateş yakınsınlar, ısınayım.’ diye yalvardı. Derhâl on fil yükü santa ve saç ağaçlarını yaktılar. Alevler göğü tuttu. Kadit adam biraz ısındıktan sonra sultanın huzuruna gelip,

‘Ya sultan, el ihsanu bittamam, Hak bereket versin ısındım. Şimdi de bir deve boğazlat da bir deveyi yiyip karnımı doyurayım.’ dedi.

Hemen semiz bir deve kestiler. Kadit adam kanını içti. Hayvanı kesenler devenin iç ve dış uzuvlarını ayrı ayrı koydular. Kadit adam devenin bir parça etini biraz kızartıp bir hamlede yedi. Sonra ciğer ve yüreğini yedi. Sonra kemiklerini balta ile kırıp kütür kütür yedi. Hemen ağzına koyarken yutardı. Devenin kelle ve paçalarını, bağırsaklarını, içkembesini pirişak yedi. Yalnız içkembenin müzahrefatı (süprüntüler, pislikler) kaldı. Onlara da başlayıp yerken melik utanıp men etti. Sonra oynayarak melikin huzuruna gelip:

‘Ya sultanım karnım doymadı, çiğ et de karnımı ağrıttı. Müsaade et de senin malın olan ateşi yiyeyim, helal edin.’ deyince melik gülerek ‘Helal olsun’ dedi. Hemen belindeki kispeti çıkarıp, alev alev yanan ateşin içne girerek oynamaya başladı. Kaş ve sakalından bir şey kalmadı. Tam ateşin ortasına oturup, ateşi yemeye başladı. Hakir hayret ettim, fakat dikkat ederdim. Ateşi ortasında ellerini koltuk altına sürüp ellerini bütün vücuduna sürerdi. O vakit vücudundan siyah bir duman çıkardı. Sonra kalkıp melikin huzuruna geldi. Saat tuttum. Bir saatte bir deveyi ve bütün ateşi yedi. Aklım perişan oldu. Sonra bu kadit, meydana kalan

biraz ateşin üzerine işedi. Herkes sidiğe gark olayazdı. Herkes kenarlara çekildi. Kadit adam melikin huzuruna gelip:

'Ey melik, ömrün uzun, düşmanların yezit olsun. Bana bir at, beş deve yükü fil dişi, ve büyük kaküle ve beş küçük köle ihsan et. Yoksa bu Apuşka şehrini suya gark ederim.' deyince melik emretti. Meydandaki sönmek üzere olan ateşe on fil yükü odun koyup yeniden yaktılar. Yine kadit adam sultanın huzuruna geldi.

'Ey soylu sultan, yediğim ateş yüreğimi yaktı, ateşin buharı dibimden çıktı. Çok susadım. Bana Nil'den on tulum su getirttir.' dedi. Derhâl getirdiler. Bu sırada meydana gayet şişman bir adam çıkıp tulumlarla suları zapt etti.

Başka Garip Şey:

Hemen şişman adam melikin huzuruna gelip,

'Yedi gündür orucum. Bir katre su içmedim. Bu suların yarısını bana ver.' dedi. Melik kabul edince, kadit adam ile şişman adam melik huzurunda kavgaya başladılar. Birbirlerine öyle fil ... vurdular ki vücutlarından kan aktı. Birbirlerini nerede ise öldüreceklerdi. Melikin silahlı adamları ayırdılar. Melik her birine beşer tulum su verilsin dedi. Şişman adam melik huzuruna gelip:

'Aman padişahım, benim hararetim çoktur. Ateşimi gör.' deyip iki elini beline koyup sima ederek ağzından alevler çıkmaya başladı ve *'Sultana ne kadar hararetli olduğumu gösterdim. On tulum suyu bana veriniz.'* dedi. Sultan da ona hükmedip kadit adama:

'Sen de marifetini göster.' dediler. Kadit adam meydana gelip, içtiği deve kanını, yediği deve etlerini parça parça çıkarıp halk önüne yığıdı. Arada ateş de çıkardı. Ama fazla ateş çıkaramadı. Bu defa şişman adam:

'Ya sultan, benim ateşim mi fazla, yoksa onun et kusması hareketi mi fazla?' diye feryat etti. Oradaki seyircilerin de reyi ile melik on tulum suyu şişman adama hükmetti. Şişman adam on tulum suyu alıp, devenin arta kalan kemiklerini, müzahrefatını, postunu tamamen yedi. Sonra beş kırba su içti. Kadit adam,

'Bre o adam ateşi kumdu. Ben ateşi çıkaramadım. Hararetim bende kaldı. Bu adam evvela su içip benimle kavga ederken vücuduma bilmem ne sürdü, ateşi çıkaramadım. Bana kıyman, helak olurum.' diye feryat ederek bir köşeye çekildi. Şişman adam geride kalan beş tulum suyu da içip *'Hele şükür, hararetim geçti.'* dedikten sonra, *'Sultanım, bu pehlivana da beş tulum su ver ki, onun da hararet geçsin.'* dedi. Emir verildi. Fakat bir de gördük ki kadit adam simsiyah olup, hararetten kavrulmuş, ölmüş. Sultan,

'Benim yüzümden öldü. Su vermedim.' diye çok üzüldü.

Hakir teselli ettim. 'Bunlar can pazarlarıdır. Canlarıyla oynarlar.' dedim.

Şişman sihirbazı tekrar ortaya çağırdılar. Biraz ibret verici şakalar etsin dediler. Meydana geldi. 'Ya sultanım' dedi, 'Öbür ateşperest idi. Yaptığı hep sihirdi. Ben ise Maliki mezhebindenim. Bu marifetleri hep riyazet (nefsi kırma, dünya lezzetlerinden sakınma) ile elde ettim.' dedi. Sultan,

'Fakat o senden usta pehlivan idi. Korkarım sen onu kıskandığın için öldürdün.' deyince şişman adam, 'Ya sultan, eğer ona fazla muhabbetin varsa, bana ihsan eyle, onu huzurunda dirilteyim.' dedi. Melik de yüz deve vermeyi taahhüt etti.

Gülünç Acayıplık:

Evvela bu şişman pehlivan bir Yörük ata binip, ölen pehlivanın boynuna bir ip takıp, atın kuyruğuna bağladı. Sonra meydanda süratle atı koşturdu. Ölünün cesedi perişan oldu. Bu naaş melikin huzuruna gelince melik, 'Mehun, dirilteceğim dedin, zavallının cesedini sürüdü.' diye azarlayınca, 'Sabreyle ya Sultan' deyip, ölünün üzerine, sonra ağzına içtiği beş tulum suyu işedi. Ölünün karnı davul gibi şişip, guruldamaya başladı. Sultan:

'Ya söylediğin gibi bu ölüyü dirilt yahut seni katlederim.' dedi. Şişman pehlivan:

'Ya sultan, bu ateşperesttir. Emret meydana ateş yaksınlar ve cesedi ateşe atsinlar.' dedi.

(On bir satır noksandır.)

Üç kişi ölüyü şu beyitleri okuyarak ateşe attılar:

'Nuc tüken kelne perende', iki defa 'Ni ni mihank debu', iki defa 'Ram ram ram ram' diyerek naaşı ateşe attılar. Cayır cayır yandı. Ağzından sidik çıkıp kokusu yayıldı. Bu sırada şişman sihirbazın kaçtığını melike söylediler. Arkasından adam koşturulup yakalattı. Sultan:

'Bre kâfir, sen bu pehlivanı diriltirim dedin. Sonra ateşperesttir diye ateşe attırdın. Hâlâ cayır cayır yanıyor. Vur şu kâfirin boynunu!' diye emir verdi. Tam cellat başını keseceği sırada derhâl sıçrayıp üç adamı ile ateşin içine girdi ve 'ram ram' diyerek ateşi diriltmeye başladı. Bu sırada yanan ceset dahi kalktı. 'Ram ram' diye beraberce oynayarak ateşten çıkıp melikin huzurunda yer öptüler. Aklım perişan oldu. Vücutları hep yağa bürünmüştü. Kendi yağları mı yoksa terleri mi idi? Doğrusu mucize gibi bir şeydi. Melik yüz koyun, yüz sığır, altmış beşer adet fil dişi, üçer Habeşi köle verdi. Dua ettiler.

Hintli Duası: 'Kaz kanaz no ebselamitem baş çekerim boki marti hun arzi kerem deretebkim yan tu mushabeti kelerti hun tatur tatur tatatur taboşka bo şakaybo yeboler kılarkı duaki temari ki temari izadakpenah çalti hun ey babababa garip dost men seyyahi âlem kara keşmir ve kaşan serendil hun men perişan melek ateşperest Hindu pecei lahari zevat makper ise aşık hun ey babababa garip dost ey vella baba ey vellahun.'

Bu duadan sonra yer öpüp gittiler. Benim hayret etmemden sultan pek memnun oldu. Ey dostlar, kırk iki senedir gezerim, ne harikulade şeyler gördüm, ama bu derecesini görmedim.” (Danışman (15), 1971: 190-194).

2.31. Fayyum Şehrindeki Kadınların Sihirleri

“Yusuf halicine bakan yüksek ve alçak kahvehaneler var ki, gece gündüz gelip geçen, gönül erbabının durağı ve bütün seyyahların, dervişlerin barınağı, bütün zarıflerin, safa ehli dostların görüşecek bir yerleridir...Bazısında şarkıcı mahbubeler, fitne karıştırıcı mahbubeler var ki her birinin işveleri âdeta sihir gibidir.” (Danışman (15), 1971: 244-245).

3. TILSIM METİNLERİ

3.1. İstanbul’daki Deniz ve Kara Tılsımları

“Ya’fur müstakil olarak padişah olunca para sarf edip veziri ‘Revende’ adlı akılı kimsenin rey ve tedbiri ve hakîmlerin, mühendislerin, mimarların en güzel fikirleriyle Sarayburnu denilen yerde, denize ait üç yüz altmış altı tane tılsımlar yaptılar. Her gün bir tılsım iş görüp, denizin dibinde olan balıklar, deniz kenarına gelip, bütün İstanbullular çeşitli balıkları avlayıp geçinirlerdi.

Bir o kadar da karaya ait tılsımlar yapıp her birini birer tepe üzerine yaptılar. Mesela Avretpazarındaki dikilitaşta Madyan oğlu Yanko’nun, Hindistan’a giden askerinin emsalsiz alayını açık saçık gösterir. Bu taşın içini oyup, minare gibi papazlar çıkıp İstanbul’a bir asi asker gelse çan çalarlardı. Derhâl ütün sayısız askerler hazır olurlardı. Nice bin acayip ve garip eserler ve tılsımlar yaptığı inşallah yerinde yazılır.” (Danışman (1),1969: 38; Gökyay (1), 1996:17).

3.2. Atmeydanı’ndaki Tılsımlar

“Atmeydanı’nı divan yeri edinip orada zamanın acayip ve garip şeylerinden acayip tılsımlar ve garip şekilde binalar yapıp Hristiyan adalet yeri edindi. Bütün vezirlerine ve vükelasına ferman edip İslambol içinde nice bin imaretler ve garip eserler, acayip resimler yaptılar.” (Danışman (1),1969: 40; Gökyay (1), 1996: 18).

3.3. Tavukpazarı'ndaki Tılsımlar

“Bu çeşit büyük kubbeler ve hastaneler, bilgi yurtları, misafirhaneler ve istirahat yeri, tımarhaneler ile Ayasofya etrafını süsleyip, Makedonya şehrini düzeltip, adı geçen bin bir kubbelerin ta ortasında ‘Tavukpazarı’ denilen yerde göğes baş kaldırmış, somaki mermerden bir uğurlu direk yaptırıp, ta en üst kısmına beyaz ham mermer üzerine bir kuş heykeli yaptırdı. Her sene o kuş, vaktinde ötüp kanatlarını açınca, Allah’ın azameti, yedi iklimde ne kadar kuş varsa, bütün dünya bahçelerini istila edip gagalarına birer zeytin hediye ile İslambol’a gelip, adı geçen direğin dibinde olan kiler kubbesinin tepesindeki delikten zeytinleri bırakıp, hizmetlerini yapıp giderlerdi. Çok tuhaf bir tılsım tesiridir!

Ve bu zeytinleri bütün papazlar yiyip açlıklarını giderirler. Bu çeşit nice bin acayip tılsımlar olduğu yeri gelince yazılacaktır.” (Danışman (1),1969: 41; Gökyay (1), 1996: 18).

3.4. İstanbul’da Olan Garip ve Acâyip Tılsımlar

“Evvela Madyan oğlu Yanko asrında Vezendon Kral devrinde ve Kostantin vaktinde İslambol o kadar mamur olup insan deryası olduğunda yedi iklimden tam usta mimar ve mühendisler ve cerr-i eskal (ağır bir yükü kaldırma) ilminde kâmil olanlar, eski muallimler, tuhaf ilimlerde üstatlar, her memleketten getirilip, şehir halkının her türlü belalar ve semavî afetlerden muhafaza olunmaları için her üstat, İslambol’un yüksek noktalarından yirmi yedi yerde yirmi yedi tılsımlar yaptılar!

Evvela Yağfur ‘Avretpazarı’ denilen yerde bin parça beyaz ham mermerden minare gibi içi boş, merdivenli bir direk yapıp, Madyan oğlu Yanko’nun Hindistan’ı, Loristan’ı, Moltan’ı deniz gibi askerle zapt etmeye gittiğini!? Askerlerin şekil ve resimlerini, adı geçen direğin dört tarafına nakşetmiştir ki, resimler adeta canlı zannolunur. Bu direğin en tepesinde yekpare beyaz mermer üzerinde bir yüksekçe yere bir peri çehreli heykel yaptı. Rivayete göre yılda bir kere bu heykel bir feryat koparıp, yeryüzünde ne kadar kuşlar varsa o heykelin etrafında dönerken nice bini yere konup, Rumlar yerlerdi. Sonra Kostantin zamanında bunun üstüne papazlar çıkıp, bir düşman görünürse haber verirlerdi.

Zamanla Resûl-i Ekrem’in doğuşunu haber veren büyük zelzelede bu sütun pare pare olup, tılsımlı olması dolayısı ile yıkılmayıp, günümüze kadar ayakta kalmış ve herkesçe seyredilmiştir.

İkinci tılsım, Tavukpazarı’ndaki bin parça sütundur ki kırmızı renkli som mermerden yapılmış yüz zira’ boyunda bir yuvarlak sütundur. Bu da zelzele ile harap olmakla adam oyluğu kalınlığındaki çemberlerle sağlamlaştırılmıştır. Yapıldığı tarih, İskender’den yüz otuz sene evvel ve Fahr-i Risalet Efendimiz’in hicretlerinin 970 senesine gelinceye kadar 2390 yıl

olduğu malumdur. Bu sütunun tepesinde bir sığircık olduğu, yukarıda bir münasebetle yazılmıştı.

Üçüncü tılsım, Altımermer'de altı adet yüksek sütun vardır. Her birini eski hükemâdan üstat rasatçılar yapmışlardır ki, biri Kavala Kalesi sahibi Filkos hakîmdir. O sütun üzerine tunçtan bir kara sineğin resmini yapıp her vakit o sinek timsalinden bir sinek sesi çıkar böylelikle İslambol içine asla sivrisinek giremezdi.

Dördüncü tılsım, Saraçhane başında göklere uzanmış yekpare bir sütun üzerine bir beyaz mermer sanduka içine büyük Pozantin' in kızı gömülüdür ki karınca ve yılandan zarar gelmemesi için tılsımlı bir sütundur.

Beşinci tılsım, altı mermerin birinden ilahî Eflâtun bir sivrisinek sureti meydana getirip, İslambol'a sivrisineğin girmesini yasak etmiştir. Hâlâ tesiri vardır.

Altıncı tılsım, yine altı mermerin birinde Bokrat'a mensup bir leylek resmi vardı. Bu leylek rüzgârın çarpması ile ses verince, İstanbul'da ne kadar leylek varsa hepsi ölürdü. Hâlâ İslambol içinde leylek bulunmaz ve yuva yapmaz. Fakat Ebâ Eyyûb ve Üsküdar'da çoktur.

Yedinci tılsım, yine Altımermer'de Sokrat'a mensup bir horoz resmidir ki yirmi dört saatte bir kere feryat edip bütün horozları uyurup onlara yol gösterirdi. Günümüzde İslambol'un horozları, diğer şehirlerin horozlarından evvel nâra vurup, bütün uyuyanları güya namaza davet ederler.

Sekizinci tılsım, Altımermer'de bir kurt resmidir. İstanbul koyunlarının sahralarda çobansız gezip, kurt şerrinden emin olmalarına hizmet ederdi.

Dokuzuncu tılsım, yine Altımermer'de bir sütun üzerinde tunçtan bir civan ve bir zamanın sevgilisinin birbirlerini kucaklamış durumda yapılmışlardır. Ne vakit şehir halkından bir karı koca kavga etseler, birinden birisi gelip o sureti kucaklarsa derhâl barışırlardı.

Onuncu acayip tılsım, Altımermer'de bir sütun üzerinde hakîm Calinus beyaz mermerden iki suret yapmış. Biri bir pîr-i fânî, beli bükülmüş durur. Onun karşısında bir bunak kadın ki, deve dudaklı, asık suratlı bir ihtiyar kadın, iki kat olmuş durur. Bir er ile avret (karı ile koca) geçinemeseler, birinden biri o putları kucaklasa derhâl birbirinden boşanırlarmış.

İşbu mermerler zelzele ile yıkılıp yerde gömülüdürler.

On birinci tılsım, Sultan Bayezit hamamının altında dört köşe bin parça bir yüksek sütun vardı. Yüksekliği seksen zira' idi. Taun (veba) girmemesi için tılsımlı idi. Bu sütun durduğu müddetçe şehre taun girmezdi. Vaktâ ki Bayezit Hân, hamam yapmak için o sütunu

devirdiler, o zaman Sultan Bayezit'in bir oğlu Davutpaşa bahçesinde taundan vefat etti. Mezarı kapının içinde bir sofa üzerindedir. Bundan sonra İslambol içini taun kapladı.

On ikinci tılsım, Eğrikapı yakınında Tekfur Sarayındaki 'Mihalaki' denilen hakîm tarafından yapılan siyah maden üzerine tunçtan yapılmış bir ifrit tasviri idi ki, yılda bir kere ateşler saçar. Onun ateşinden bir kıvılcım alanın ateşliği, sağ oldukça sönmezmiş.

On üçüncü tılsım, Zeyrek'te Yahya kilisesi bitişiğindeki mağara idi. Her sene kışın zemheri geceleri olunca nice koncoloz denilen cadılar çıkıp arabalara binip dolaşırlardı. Seher vakti olunca yine hepsi adı geçen mağara içinde kaybolurlardı.

On dördüncü tılsım, Ayasofya'nın güneyinde dört adet beyaz mermerler üzerine Azrâil, İsrâfil, Mikâil, Cebrâil'in tasvirleri idi. Bunlar dört tarafa (yani doğu, batı, kuzey, güney) dönük olarak konulmuşlardı. Yılda bir kere Cebrâil suretindeki kanat çırpıp bağırsa, doğu tarafında bolluk olur derlerdi. İsrâfil suretindeki bağırsa, batı taraftaki kıtlığa ve pahalılığa delalet derlerdi. Mikâil suretindeki bağırsa, kuzey taraftan büyük bir kahraman çıkar, Azrâil suretindeki bağırsa bütün âlemde taun çıkar diye itikat ederlerdi. Peygamberimiz zamanında olan büyük zelzele bunları baş aşağı etmiş. Yalnız hâlâ sütunları Çukurçeşme yakınında görünür. Dört tane mermer sütundur.

On beşinci tılsım, Atmeydanı'ndaki 'Milyonbar' denilen bir yüksek sütundur ki yüksekliği yüz elli zira'dır. Konstantin hükümdarlığı zamanındaki şehirlerin her birinden birer kıymetli taş getirip, tepesine de bir mıknaatıslı taş koyup, adı geçen taşları bir demir sütunun etrafına hendesece tanzim ettirmek suretiyle yaptırmış. Bu taşların sayısı üç yüz bin olduğuna göre, Konstantin'in idaresindeki şehirlerin adedi üç yüz bine ulaşıyor demektir.

Adı geçen demir mile dayanan mıknaatıslı taşın sebebi, demiri çekme hassası olup, kıyamete kadar yıkılmaması içinmiş. Mimarı da sütunun dibinde gömülüdür ki, adı Odyarin'dir. Ayasofya'yı yapan mimarın oğludur.

On altıncı tılsım, yine Atmeydanı'nda yekpare, dört köşe, kırmızı, bukalemun renkli bir taştır ki, Madyan oğlu Yanko zamanında büyük bir üstat tarafından yapılmıştır.

On yedinci tılsım, burma direktir. Bu direk üç başlı bir ejderha suretini gösterir. Başının birisini, bir yeniçeri yiğidi kılıç ile bir vuruşta kırmıştır. O tarihte kısmen tılsımı bozulup İslambol içine yılan, çiyen ve akrep gibi hayvanlar müstevli olmuştur. Yüksekliği on zira'dır. Diğer on zira'ı Sultan Ahmet Camii yapılırken yer altında kalmıştır derler.” (Danışman (1), 1969: 55-61; Gökyay (1), 1996: 23-26).

3.5. İstanbul'da Denize Ait Tılsımlar

“Evvela Çatladıkapı'da Güngörmez Sarayı yanında bir tılsım vardır. Dört köşe bir sütun üzerinde bir dev suretidir ki, ne vakit Akdeniz tarafından düşman gemileri görünse adı geçen tunç dev heykelinden bir ateş çıkıp gemileri yakardı.

İkinci tılsım, Kadirga limanında bakırdan bir gemi vardı. Yılda bir kere zemheri geceleri olduğu vakit, İslambol'un sihirbaz avretleri o bakır gemi ile sabaha kadar deniz yüzünde yüzerek Akdeniz'i muhafaza ederlerdi. Hatta Fatih Sultan Mehmet'in zamanında o gemi ele geçti derler.

Üçüncü tılsım, Bir bakır gemi daha Tophane tarafında hazır imiş. Yine zemheri gecesinde bütün sihirbazlar ve kâhinler bu bakır gemiye binip Karadeniz tarafında sihir ile gezip muhafaza ederlermiş. Muaviye oğlu Yezid (Emevilerden) Galata'yı zapt edip bu gemiyi parça parça etti derler.

Dördüncü tılsım, Sarayburnu'nda tunçtan yapılmış üç başlı bir ejderha vardı. Akdeniz'den, Karadeniz'den ve Üsküdar'dan gelen düşmanlara bu ejderha ateş saçıp bütün sandalları yakarmış.

Beşinci tılsım, Yine Sarayburnu'nda üç yüz sütun üzerinde üç yüz altmış türlü deniz mahlukunun şekil ve heykelleri vardı. Mesela Hamsin (erbain denilen kara kıştan sonra gelen elli günlük kış) ayında, hamsin balığı şeklinde olan suret ses çıkarsa, Karadeniz'de asla hamsi balığı kalmayıp, hepsi İstanbul'a gelip, kenara vurup, bütün İstanbul halkı hamsi balığı yiyerek geçinirlerdi.

Altıncı tılsım, erbainde kırk gün çeşitli balıklar, deniz dalgalanmadan tılsımların tesiriyle hepsi kenara vurup, Rumlara ganimet olurdu.

Bu tılsımlar Hazreti Peygamber'in doğduğu gece olan büyük zelzelede yıkılmıştır. Hâlâ sütunları Sarayburnu'nda Selimiye köşkünden ta Sinan Paşa Köşkü'ne gelinceye kadar deniz kenarına kaldırım gibi döşemişlerdir. Denizden kayıklarla geçenler görürler. Vakıa sütunlar yıkılıp yerle bir olmuştur ama, tılsımlı olan suretleri denize ait olup, yine denize düşmekle yine tesiri icra eder. Bu yüzden her sene bin, nice bin renkli balıklar, kenara çıkıp avlanırlar.

İstanbul Kalesi'ni, yirmi dört mil deniz çevirmiştir. Her mil başında da birer şeye tesir eden tılsımlar vardı. Bu yirmi dört mil denizi bir adam bir günde devreder ama, o gün uzun olmalı... Yani on beş saat olmalı.” (Danışman (1), 1969: 55-61; Gökyay (1), 1996: 23-26).

3.6. Ayasofya Camii'ndeki Tılsımlar

“Camide üç yüz altmış bir tane kapı vardır. Fakat yüz tanesi çok büyük kapılardır. Hepsi de tılsımlıdır. Kaç kere saysak bir kapı daha meydana çıkar. Ona da işaret koyup tekrar saysanız işaretsiz bir kapı daha bulursunuz. Tuhaf bir hâldir bu.

Kible tarafın orta kapısı hepsinden daha büyük ve yüksekliği elli zıra' bir kocaman kapıdır. Bunun tahtalarının Hazreti Nuh'un Cudi Dağı'ndaki gemisin enkazından olduğu da söylenmektedir. Bu orta kible kapısı üzerinde sarı pirinç madeninden tabuta benzer uzun bir sandık içinde Kraliçe Sofya'nın cesedi mumya olarak durduğunu da söylerler. Birçok şahıslar bu sandığa el uzatmaya cesaret ettikleri zaman cami içinde büyük bir gürültü ve titreşme olmuş ki teşebbüslerinden vazgeçmeye mecbur olmuşlardır. Bir büyük tılsım da budur. Onun yukarısındaki küçük direklerin kemeri üzerinde mermer bir kitabe üzerinde Kudüs-ü Şerif'in kible olduğu zamanki eski resmi konulmuştur. İçi türlü türlü, çeşit çeşit cevahirle süslenmiştir. Bu da tılsımlı olup el sürmeye cesaret olunamaz.” (Danışman (1),1969: 130-131; Gökyay (1), 1996: 51).

3.7. Terler Direk Ziyaret Yeri'ndeki Tılsım

“Bu tere bulanmış direk hakkında çeşitli dedikodular vardır ki yaz, kış, gece ve gündüz terleyip durmaktadır.

Caminin gerideki kible kapılarının batı tarafının sonundaki kapının iç yüzündeki bucakta dört köşeli bir beyaz mermer direk konulmuştur ki, boyu on bir zira'dır. Alt kısmı bir insan boyu bakır kaplıdır. Yine böyle daima terler durur. Bir rivayete göre onun temelinde tılsımlı define vardır. Başka bir söylentide kalede kapatılmış kalan Ya Vedûd Sultan'ın yürekler yakıcı ahının sıcaklığından bu zamana kadar terler derler. Bir söylentide de Hazreti Peygamber'in ağız suyu ile (tükürüğüyle) yapılan harç bu direğin altında yapıldığı için onun nemli tesiri dolayısıyla terler denilir.

Terler direğin hassaları: Bir adam baş ağrısı çekerken bu direğin terinden sürerse Allah'ın emriyle iyileşir.

Diğer Hassası: Bir adam zahir (dizanteri) denilen hastalığa tutulup yüreğinden kan gitse bu direğin terinden yalarsa Allah'ın izniyle kurtulur.

Üçüncü Hassası: Bir adamı sıtma tutsa, bakırın deliklerinden parmakla toprak çıkarıp bağlarsa Allah'ın emriyle gasyan ederek hastalıktan kurtulur. Tecrübe edilmiştir.” (Danışman (1),1969: 136-137; Gökyay (1), 1996: 56).

3.8. İstanbul'daki Esnaflardan Heykel ve Gümüş Kazanlar

“Bunlar gümüş mühür ve tılsımlar kazıyan başka bir esnaftır. Usta olanları ta'lik, nesih, rık'a, reyhanî tılsımlar yazarlar. Pirleri Hazreti Ukâşe'dir. Hazreti Peygamberin sırtındaki nübüvvet mührünü görüp, masumlara, sarahlara “Eûzü bi kelimâtillâhi't-tâmat...” hırzını (vücudu korumak için, afetleri ve belaları def için yazılan muska, tılsım gibi şeyler) yazmaya ve sarı bakır üzerine kazmaya başlar.” (Danışman (2), 1969: 269); Gökyay (1), 1996: 274-275).

3.9. Humus Kalesi'ndeki Tılsımlar

“Eski zamanda hekimler, bu eski şehir içinde yeraltında yılan, akrep, çıyan ve diğer zehirli hayvanlar için tılsımlar gömmüşlerdir. Bugün de o tılsımların tesiriyle yılan ve akrep gibi muzır hayvanlar bulunmaz. Arada sırada görülse de, insana dış vursa tesiri olmaz. Bu Humus'un toprağından bir kişi, başka bir memlekete götürse, yılan, akrep, çıyanın soktuğu yere bu toprağı bağlasa, Allah'ın emriyle defolur.” (Danışman (4), 1970: 259; Kahraman-Dağı (3), 1999: 43).

3.10. Sur Kalesi ve Şehrindeki Tılsımlar (Şam)

“Deniz kıyısında olup Büyük İskender yapısıdır derler.

Eski zamanda burada kum tılsımları olmak üzere bir büyük sütun varmış. Maanoğlu ‘define vardır’ diye bu sütunu yıktırınca kum, bu şehre girmeye başlamıştır.” (Danışman (4), 1970: 296; Kahraman-Dağı (3), 1999: 63).

3.11. Akkâ Şehrindeki Tılsımlar

“Şehrin dışında güzel ve küçük bir hamamı vardır. Günden güne bu hamamı kum bürümektedir. Çünkü Büyük İskender bu şehirde otururken, kum için tılsım yaptırmıştı. Şimdilerde o tılsım harap olduğundan şehre kum yürümektedir.” (Danışman (4), 1970: 304; Kahraman-Dağı (3), 1999: 68).

3.12. Ayn-ı Seccan'daki Tılsımlar

“Gazze yakınında ‘Übülle’ denilen yerde küçük bir sahra var. Bu sahrada beş adet güzel pınarlar akar. Bunlara ‘Ayn-ı Seccan’ derler. Buralarda pınarların kenarlarına yastık, tencere ve kazan kadar yuvarlak taşlar döşenmiştir. Bu taşlar arasında küçük bir ırmakçık da vardır. Suyun kenarında yüksek, yekpare taştan bir büyük küp vardır. İçi ağzına kadar tatlı su doludur. Bu küpten bir ordu asker on gün, on gece su taşısalar yine bir zerresi eksilmez. Her

vakit su ile dolu durur. Suyunu almasalar yine ağız ağza dolu durur. Asla taşmaz. Tuhaf hikmettir!

Asıl garibi şudur ki bu sudan yabani hayvanlar, kuşlar, hayvanlar içseler tüyleri dökülüp çıplak kalırlar. İnsan içse birçok dertlerine ilaç olur.

Diğer bir hikmeti: Bu büyük küpten kötü bir adam su almak istese bir katre su bulamaz. Temiz bir çocuk el uzatsa su ile dolu görür. Bu küpü buraya yakın Merhas şehri harabesinde gömülü olan Calinos hakîm tılsımla yapmıştır derler.

Diğer Acayiplik: Tarihçilerin söylediğine göre, Hazreti Peygamber'in doğuşundan 882 sene evvel Büyük İskender asrında bu Gazze yakınında deniz kıyısında Askalan şehrinden ta Kıbrıs vilayetine varıncaya kadar deniz içinde geniş bir yol vardı. Bütün kara ve deniz tüccarları, o caddeden gidip gelirlerdi. Hatta Mısırlıların Kıptiler asrında yapılan kilisenin büyük sütunlarını, bu geniş cadde üzerinde, camus ve develer ile çekip Mısır'a getirmişlerdir. Sonra İskender asrında Hamalı bir Yahudi, Mısır'ın mübarek Nil nehrini sihir ile Hama şehrine getirirken, o şişe içindeki Nil suyu yere dökülüp göl meydana çıkınca, Kıbrıs yolunun yarısı battı. Diğer yarısı da İskender Karadeniz'i kesip Akdeniz'e karıştığı yerde batıp, günümüze kadar gemiciler Kıbrıs'tan gelirken o yolları denizde görüp sığırlarından kaçıp gemilerini alarga ederek geçerler.” (Danışman (5), 1970: 21-22; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 80).

3.13. Urfa Tekkeleri'nden Hazreti Halil İbrahim Asitanesi İmareti'ndeki Tılsımlar

“Hazreti Muhammed'in ana rahminden ayrıldıkları Mevlit ayının on ikinci pazar gecesinde -ki Medayin'de (İran'da) nâle-i kisrâ, Avsan şehrinde Aynülleben kurumuş, Mekke şehrinde Safa ile Merve arasındaki putlar baş aşağı olmuş, İskenderiye'deki ip sütun yıkılmış, Trabzon'da balık tılsımı sütunu batmış, Kostantaniyye'de karada ve denizde üç yüz altmış altı tılsımlar yıkılmış ve Ayasofya kubbesi ile Roma'da papa kubbesi ve daha buna benzer nice tılsımların yıkılmış bulunduğu, Peygamberin doğduğu gecedir– bu Urfa içindeki Nemrut'un ateş yaktığı yer de söndü.” (Danışman (5), 1970: 44; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 97).

3.14. Erciyeş Dağı'ndaki Tılsımlar

“Rivayete göre Yahya asrında Kayser Erciyeş bu şehri yapınca eski filozoflardan 'Flaska' adlı hakim bu yüksek dağa çıkıp yetmiş adet haşarat şeklini birer sütun üzerine kazıp her birini birer tılsım etmiştir. Onun için bu dağda zehirli hayvanat yoktur derler.” (Danışman (5), 1970: 76; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 111).

3.15. Pertek Kalesi'ndeki Tılsım

“Böyle denilmesinin sebebi oldur ki, Moğol dilinde Karakuşa ‘Pertek’ derler. Bunun kalesi üzerinde tunçtan bir kara kuş timsali olup her sene Nevruz gününde safır urup bütün makdisi Kürt kavimlerini bu şehrin pazarına toplamak için işaret verirmiş. Bunun için şehre ‘Pertek’ denmiştir. Hicretin on dokuzuncu senesinde Halid Bin Velid bu kale ile Diyarbakır havalisini fethettiğinde kuş timsalini yıkmıştır. Hâlâ o tılsımlı kuşun yeri kalenin tepesinde malumdur.” (Danışman (5),1970: 109; Kahraman-Dağlı (3), 1999:136).

3.16. Muş Şehrindeki Tılsım

“Allah’ın emriyle İskender’in Filkos namındaki hekiminin tılsımı sebebiyle Muş sahrasında asla sıçan olmaz.” (Danışman (5), 1970: 116; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 141).

3.17. Tılsımlı Talih Çeşmesi (Sofya)

“Şefî Çelebi:

‘Dinleyin ey vefalı kardeşler! Bu çeşme o ayn-i zülâldir ki her kim ömründe kan etmişse ve çocukluğunda başından fena bir iş geçmişse o adam su alıp içemez. Eğer temiz etekli ise tereddütsüz âb-ı hayattan içip safalanır. İçemeyen halktan utanır, halk arasında mahcup ve kötü anılır. Böyle çeşmeye gitmek câiz mi?’ dedikte, nice yâran:

‘Şefî Çelebi, kırk gündür hane berduştur. Vatan-ı aslisine gidip haremine kavuşmak ister!’ diye Çelebi’ye tariz (dokunaklı söz söyleme, taşlama) ettiklerinde Şefî hemen:

‘Doğuran kısarak utansın. Gitmeyen ihtiyar kocakarı olsun yürü, baba Yörük bize yol göster.’ diyerek talih çeşmesi yoluna düştü. Giderken yâranın çoğu ‘Yolları güç imiş, hayli uzun yol imiş’ diye söylenmeye başladılar. Sonunda o söylenen yere varıp atlardan inerek orada durduk.

Dostlarımızın Sergüzeşti: Onu gördük ki göğşe baş uzatmış bir yalçın yalama ve mücella (cılalı, parlatılmış, parlak) kayada berrak bir su akmakta... Yâran birbirine teklif edip köşe, köşe müşavereye başladılar. Kimse cür’et edip su almaya varmadılar. Sonunda Şefî Çelebi ‘Allah’a hamdolsun çocukluğumdan beri her cihetten kendimi masum ve temiz bilirim’ diye bismillah ile ileri varıp korkusuz o temiz sudan alıp içti. Müezzinzade Ali Çelebi cüret edip eline ağaç şekli verip su alayım derken hemen su kesilince bütün dostlar tebessüm edip ‘Bre sen günahkâr imişsin’ dediklerinde garip herifin yüzünde kan kalmayıp şaşırıp kaldı. ‘Ey şimdi ben aldım sizler alamazsınız’ diye yâran birbirleriyle mücadeleye düşüp kimi içelim, kimi bre gidelim demeye başladılar. Sonunda bütün dostlar ‘sır burada kala’ diye yemin edip çeşmeden su almaya başladılar. Şefî Çelebi’nin biraderi varıp akarsuya el uzattığı gibi

kesildi. Yine yâran gülüştüler. Ondan Şeyhzade Çelebi'nin Himhum Mehmet Çelebisi çeşmeye on adım uzak kaldıkta çeşme kesildi. Hay bu daha günahkârmış diye yâran pek fazla güldüler. Sonra Resmî Çelebi bismillah ile varıp tereddütsüz içti. Muhzırzade vardığında kesildi, tekrar aktığında içti. Hemen bütün yâran buna bir netice veremediler. Bizim bir gulamımız dahi varıp pervasız içti. Hemen bütün yâran hakire döndüler. 'Elbette siz de içiniz.' diye ısrar ettiler. Hakir 'Bre âşıklar, biz bir gûna alüfte ve aşüfte hezar aşına seyyah-ı âlemiz. Bu teklifi etmeyin.' diye rica ettikçe, yâran gülerek ısrar ettiler, 'Elbette bizim mahiyetimize vâkıf oldun. Biz de seni görelim.' diye cebir ve ısrar ettiler. Hakir dahi vakıa kendimi bilirim, ama yine içimde bir korku eseri vardı. Hemen büyük atam Türk Türkân Hoca Ahmet Yesevî Hazretleri'nin ruhâniyetinden imdat isteyip bismillah ile temiz sudan alıp içtim. Bütün yâran sevindiler. Sonra Saraç Mehmet Çelebi aldı, Allah'a şükretti. Bir kere de bizi getiren Yörük kocasına teklif ettiler. 'Oğul benim talihim yoktur, belki su kesile' sevdasıyla vardığında alamayıp döndü. Yâran birçok gülüştüler. Netice-i kelâm bu çeşmeden yetmiş kimse su içmek istediği hâlde ancak beş kişi içip diğerlerine müyesser olmadı. Bir garip ve acayip tılsımlı akarsudur. Kimse bu çeşmenin esrarına vâkıf olamayıp ertesi kırk birinci gün Sofya'ya girdik." (Danışman (5),1970: 287-288; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 228-229).

3.18. Divan Dağı'ndaki Tılsımlar (Bitlis)

"Kalenin karşısında 'Divan Dağı' adıyla ünlü dağ vardır. Oradan Van deryası, Van Kalesi, Raholi sahrası, Muş Ovası, Deliklikaya deresi, velhasıl o kadar göğe baş uzatmış yüksek dağ değil iken, ona önünü kapatan büyük dağın arkasında olan sahra, köy ve kasabalar hep görülür. Bu yüksek dağ üzerinde gömülü olan tılsımları bugüne kadar tesirleri açıktır. Ama halkın bundan haberi yoktur.

İkinci İbret:

Taklaban mahallesi tarafında Abdal Han'ın bahçesi bağı arkasında bir dağda bir dağa duvar çekilip, deniz olmuştur ki, hakikaten görülecek şeydir. Şehir içinde kale dibinde Hâtuniye köprüsü başındaki büyük hanın içindeki bir yalçın kayada bir mağara vardır. Kapısı üç adam boyu kadar yüksektir. İçinden bir gürültü duyulur. Ama kimse bu gürültünün ne olduğunu anlayamamıştır. Bu mağara, Makdisî tarihinin dediğine göre, kuşatma sırasında İskender askerini bozan arının çıktığı mağaradır. Bugün hâlen kapısı açıktır. Hatta Mihman-Kuli, Seyfi Ali adlı yâranlarımızla bu mağarayı seyrederken, han içinde zağar köpek leşi vardı. Seyfi Ali arkadaşımızın bir gulamı bu bir işlemez mağaradır, diye köpek leşini alıp, mağaranın içine nasıl attıysa, o anda köpek leşi dilim dilim, parça parça tekrar dışarıya

atıldı. Hemen hakirin ödü kopa yazdı. Handan dışarıya kaçtım.” (Danışman (6), 1970: 183-184; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 68).

3.19. Tılsımlarla Yapılan Divan Dağı

“Kale arkasında ‘Ayn-i İskender’ başı da bir gezinti yeridir ki, çimenlik bir lale bahçesinde ağaçlık bir düzlüktür. Bu gezinti yerlerinden biri de Divan Dağı’dır ki, ta tepesindeki duvarı, İskender, Bitlis’i fethetmek için yapmıştır. Küçük, faydalı bir duvardır. Tılsımlarla yapıldığından bu Divan Dağı’ndan yüksek dağların arkasındaki Güzeldere Dağları, Nemrut Dağları, Mutki Dağları, Muş Dağları, Güvar Dağları hep görünür ferahlık birer mesîredir.” (Danışman (6), 1970: 209; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 83).

3.20. Van Gölü’ndeki Tılsımlar

“Şerefname Tarihi sahibi Şeref Han der ki:

‘Bu bent (Bend-i Mâhî) yukarısındaki ziyaret yeri Büyük İskender’in hâkimi imiş. ‘Bargiri’ denilen yerin su ve havasından hoşlanarak orada oturur. Kendisine ve halka geçinmek için, Van Gölü balıklarına tılsım yapar ve bu mahalde gömer. Onun için yılda bir kere bütün balıklar oraya varıp, tekrar geçişlerinde avlanırlar.” (Danışman (6), 1970: 218; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 88).

Bendi Mâhî, Van gölünü aşağı ve yukarı olmak üzere ikiye ayıran benttir.

3.21. Kâşan Şehrindeki Tılsımlar

“Bu şehirde akrep çok olmakla bazıları ‘Gejdüm şehri’ derler. Öyle bir akrep olur ki her biri güya Rum denizinde olan yengeç hayvanı kadar olur. Kuyruğunu kaldırıp yerde olan haşaratı avlamaya gittiği vakit Keler gibi seyirtip avlar. Katırı tırnağından, deveyi tabanından soksa aman zaman vermez helak eder. Allah’ın hikmeti, Harun Reşit’in karısı bu şehri imar ederken cihanı dolaşan bir kâhin bulup, bu akrep için bir tılsım ettirerek ‘Navan’ denilen kilisede gömdürmüştür. O tılsım üzerinde vefk ilmîne göre ‘Misafirîm, misafirîm’ diye yazılıdır. Hâlâ bir şehir adamı veya bir gurbet adamı bu şehre girerken üç kere ‘Misafirîm, müsafirîm’ diye bağırarak girse Allah’ın emriyle kendisine bir zarar gelmez.” (Danışman (7), 1970: 115; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 229).

3.22. Hermdad (Eski Bağdat) Şehrindeki Tılsımlar

“Hazreti Peygamber’in doğuşu sıralarında Nuşirevan birçok hazineler elde edip, bu eski Bağdat’ta Tâk-i Kistrâ’yı yaptırdı. Bu Tâk-i Kistrâ, bir emsalsiz yüksek köşk olup, bütün

Irak sultanlarının yaylak yeri idi. Hazreti Peygamber saadetle Mekke-i Mükerrreme’de ana rahminden ayrıldığı mübarek gecede bu Tâk-i Kısra yıkıldı, Urfa şehrindeki Nemrut ateş gedesi söndü. Trabzon’daki üç yüz tılsım yere geçti ve Kırım diyarında Kief Kalesi’nde tunçtan bir atlı suret yıkıldı. Velhasıl Peygamber’in doğduğu gece yetmiş bin alamet zuhur etti diye bütün müverrihler bildirmişlerdir.” (Danışman (7), 1970: 131; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 239).

3.23. Bağdat Şehrindeki Tılsımlar

“Bu Irak toprağında [Bağdat] nice bin adet büyük hazine ve cevahir defineleri, pek çok ağaçlıklar ve azizler vardır. Nice yüz adet tesiri kalmamış garip tılsımların eserleri vardır ki insan hayran olur.” (Danışman (7), 1970: 173; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 257).

3.24. Sünbüllü Baba Tekkesi (Tokat)’ndeki Tılsımlar

“Hâlâ taze boyalı taş vardır. Bir tarafı oluk gibi kalmış, üzerine Arapça bir takım satırlar yazılmıştır. Dediklerine göre eski hekimler üç satır yazı ile tılsımlı harfler yazmışlar. Günde birer defa bu sert taşlardan süt akarmış. Bir saat sonra yine kesilirmiş. Hazreti Peygamber efendimiz dünyaya geldikleri vakit bu tılsımlar hükümden düşmüş. Hâlâ oluk durur.” (Danışman (7), 1970: 240; Dağlı-Kahraman-Sezgin (5), 2001: 39).

3.25. Ak Kerman Kalesi (Balkanlar)’ndeki Tılsımlar

“Bu kalenin doğu tarafında yani Karadeniz tarafında Kamerülkum tılsımları vardır. Cengiz oğullarından bu kale altına nice kere ordular gelip bozulmuşlardır.” (Danışman (7), 1970: 283; Dağlı-Kahraman-Sezgin (5), 2001: 63).

3.25. Varad Kalesi Tılsımları

“Varad’ın iç kalesi önünde nice adet cihangirlerin tılsımları var idi. Niceleri tunçtan at üzerine binmiş dururlardı. Kaçatlı Ali Ağa ‘Nedir bu cüzam put resimleri?’ deyip, bir kere at bırakıp, adı geçen tunç heykel üzerine öyle satır attı ki, o anda hıyar gibi o heykelin sağ kolunu düşürdü. Diğer halk dahi bu puta kılıç üşürdüler. Nicelerinin kılıçları parça parça oldu. Ama Ali Ağa’nın kılıcı eski Alman olduğundan nice putları parça parça ederdi. Bu heykellerin her biri altın ile yaldızlı idi. Her biri birer Rum haracı değerd. Şebçırağ taşı gözler ve yirmişer kırat elmas tırnaklar ve kimisinin ellerinde tunçtan mücevher mineli topuzlarla salmalar, bellerinde kolçalar, omuzlarında kalkanlar ile süslenmişti. Kimisi at üzerine binmiş, kimisi piyade durup, onları gören canlı zannederdi. Her birinin boyları iki

âdem boyunda idi. Bu şekilleri, esir olan papazlardan sual ettim, bunlar ne saadettir ki, bunlara bir şey tesir etmez, dedim.

Bir keşiş dedi ki:

‘Bunların evvela madenleri Acem diyarında Nahçıvan’dan gelmiştir. Tunç, iki şeyden meydana gelir. Yarısı kalay, yarısı bakırdır. Tunç, sarı renkli olduğundan içine tutya konulunca sarı altın gibi tunç olur. Hâlâ bütün kâfir diyarında ve bizim bu Varad Kalesi’ne olan üç yüz adet toplarımız bu tertipte dökülmüş, altın gibi berrak ve sarıdırlar.’

İşte bizim Varad’da Ali Ağa’nın kılıçla vurduğu suretler, Nahçıvan çeliği, tuncu olmakla ne ateşten ve ne eğeden korkusu olmayıp, hiçbir suretle bunları kırmak mümkün değil iken bu Ali Ağa nice çalım ile bu putları kılıçla çaldı diye o koca keşişin hayretten parmağı ağzında kaldı. Papazdan bunları put olup olmadığını, bunlara tapınılıp tapınılmadığını sordum. Bunun üzerine papaz:

‘Gerçi Macar kavmi Hıristiyan’dır, fakat putperest değildir. Kiliselerimizde haçtan başka bir eser kandiller ve çerağdan başka muteber şey yoktur. Bütün kapı ve duvarları inci gibi beyazdır. Ama Nemçe, Donkarkir, Danimarka’da yanındaki kiliselerin hep kapı ve duvarları resimler ve çeşitli asılı şeylerle doludur.’ dedi. Hele hamdolsun bu Varad kiliselerinde asla put kalmayıp, hepsi Müslüman ibadet yeri oldu.” (Danışman (8), 1970: 279-280; Dağlı-Kahraman-Sezgin (5), 2001: 219-220).

3.26. Baba Lokman Ziyaret Yeri (Üsküp)’deki Tılsım

“Bir de ta aşağı şehrin ‘Baba Lokman’ adında bir ziyaret yeri vardır. Filozoflardan bir zat imiş. Tılsım ilmi ile bir kaynak âb-ı hayat kuyu çıkarmış. Kevser gibi bir yumuşak sudur ki, bir damla içen hasta, hayat bulur. Bunun içinde nice balıklar öteye, beriye giderler. Birçok adamlar fala bakıp ‘Eğer benim işim hayır ile tamamlanırsa bu balıklar verdiğim ekmeği yesinler ve eğer işim rast gelmeyecekse, hayır ile tamamlanmayacaksa ekmeğimi yemesinler.’ derler. Allahın emriyle birçoğunu yerler, işi rast gelir, birçoğunun yanına bile gelmeyip yemezler, o kimsenin işi dahi rast gelmez.” (Danışman (9), 1970: 101-102, Dağlı-Kahraman-Sezgin (5), 2001: 299).

3.27. Bec (Viyana) Kalesi’ndeki Tılsımlar

“Bu şehir içinde elbise yıkanmaz, yıkanırca erir, gider. Karşı varoшта yıkanır. Hayvan boğazlanmaz, boğazlanırsa, taun olur. Hâlen sivrisinek, karasinek, yılan, çıyan, akrep, ısıtma (sıtma) olmaz. Karga, leylek, baykuş şehir içinde yoktur. Taşra varoşlarda vardır. Bu

eşyaları eski hakîmler hep tılsım etmişlerdir.” (Danışman (11), 1970: 70; Dağlı-Kahraman-Dankoff (7), 2003: 102).

3.28. Güvercinlik Kalesi (Rumeli’de, Dimetoka’da)’ndeki Tılsımlar

“Yüksek kayalarda binlerce güvercin yuvaları olduğundan buraya güvercinlik demişlerdir. Eflâtun’un, bu kayalarda güvercin toplamak için tılsımları vardır derler. Ben görmedim. Yalan haramdır.” (Danışman (11), 1970: 147; Dağlı-Kahraman-Dankoff (7), 2003: 169).

3.29. Kırım’daki Kamerelkam Tılsımları

“Kırım’da Eskiyrddda ziyaret yerlerinden biri de Muaz ibn Cebel’in amcası, Hz. Peygamber’in ashab-ı kiramından Mâlik Eşter’in kabri vardır. Hazreti Mâlik Eşter, Tebük gazasından sonra Yemen hududunda Yelemlem denilen yerde bir ejderhayı katlettiğinden ashap arasında ‘Mâlik Ejder’ denilmişti. Resulü Ekrem vefat edince başını alıp Evvela Erzurum’a, oradan Dağıstan’a gelip üç bin Arnavut’u Müslüman edip Kazan, Ejderhan ve ... Saray şehrine bu kadar diyarlar gezerek kırk bin adamı Müslüman etmiş ve Kırım’a gelmiştir. Kırım’da on bin adamı Müslüman etmiş ve elli yedi bin askerle Akkirman Kalesi altında Salsal adlı sapık kral ile kırk gün cenk eder. Kâfirleri Kamerelkam içine tıkar. Ecinni kavmi da Kameralkam tılsımlarından kurtulur. Bütün kâfirleri sara gibi ecinni tutar. Bin kâfir ölür. Salsal ile Mâlik Eşter karşı karşıya kalırlar.” (Danışman (11), 2003: 224; Dağlı-Kahraman-Dankoff (7), 2003: 242).

3.30. Serez (Selânik)’deki Tılsımlar

“Beşiktepesi’nde Hazreti İsâ’nın taştan beşiği vardı. Her hastanın derdine göre bir su çıkar, hastalar içerlerdi.” (Danışman (12), 1971: 97; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 60).

3.31. Serez’in Büyük Yaylağı’ndaki Tılsımlar

“Bu yaylanın kiblesinde ‘Ayı kayası’ denilen tılsımlı yekpare bir kaya vardır. Kaya içinde cevahir ve altından yapılmış bir ayı sureti vardır. Zemheride ayılar kırk gün ininde çile çekip, kırk birinci günü çıkarak bu kayaya gelir, panzehirini kusar gidermiş. Sonra sihirbazlar o ayı panzehirlerini alıp sihir yaparlarmış. Bu yayla Osmanlı eline geçince Megaribe kavmi bir marifet ile o tılsımlı ayıyı bozup, altın ve cevahirini alıp gider. Fakat her

sene ayılar erbainden sonra yine buraya gelirlermiş. Bu kaya çok yüksektir.” (Danışman (12), 1971: 98; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 61-62).

3.32. Maşklor Panayırı’ndaki Tılsımlar

“Bu Maşklor kasabasında kara ve sivrisinekten adam duramazken, bu panayır sırasında asla sineğin vücudu kalmaz. Yüzlerce insanın necaseti, hayvanların pisliği, binlerce kesilen koyun ve sığır kanlarının müthiş kokusu olması icap ederken, aksine, hiçbir kötü ve bir tek sinek olmaz. Pazar savulup kimse kalmayınca karasinek ve sivrisinek dünyayı tutup insanı helak eder. Eskiden böyle tılsım yapılmıştır.” (Danışman (12), 1971: 128-129; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 98).

3.33. Cuma Kasabası’ndaki Tılsımlar

“Maşklor panayırı günlerinde, Maşklor’da sinek olmayıp, bu kasabada çok olur. Tılsım olduğu yazılmıştır.” (Danışman (12), 1971: 129; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 98).

3.34. Ağriboz Adası’ndaki Tılsımlar

“Resulü Ekrem’in veladetinden 889 sene evvel Ağriboz, İskender Zülkarneyn hükmünde idi. Bu ada, Karesi toprağına bitişik idi. Rum müverrih Yanyan’a göre, bu şehrin akıllı hâkimi, İskender’e der ki:

‘Bu yerimizin kara ile olan bitişik tarafını kesip bir ada hâline getirelim. Balık dalyanları kuralım. Kale kullarına ve padişahımıza nice hazine hasıl olur.’ İskender müsaade eder. Buranı hâkimi de kara ile bitişik olan dar yeri kesip denizi bir taraftan öbür tarafa akıtır ve oraya eskilerin ilmiyle bir tılsım yapıp, balıklar kesilen boğazdan geçerken dalyanlara girerler. Bu yüzden bu adaya ‘İspariye’ demişler. Rumca ‘balık ağı’ demektir.” (Danışman (12), 1971: 139; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 110-111).

3.35. Atina’daki Tılsımlar

“Bu şehir içinde toplanan bilginlerin her biri garip tılsımlar yapmışlar. Bu şehirde taun, yılan, çiyen, akrep, leylek, karga, pire, bit, tahtabiti, sivrisinek, karasinek olmamış. Denizler içinde tılsımlar yapmışlar. Hazreti Peygamberin doğduğu gece, bu tılsımların hepsi tesirini kaybetmiştir. Ama şimdi yine bu şehirde sivrisinek, akrep, leylek ve karga olmaz.” (Danışman (12), 1971: 146; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 119).

3.36. Deli Dağı'ndaki Tılsımlar (Atina'nın doğusunda)

“Bu Deli Dağı'nın eteğinde eski bir manastır vardır. 'Koçbaşı manastırı' derler. Nice binlerce bilgin, kendilerinin buraya gömülmesini vasiyet ederler. Çünkü lâşeleri asla çürümeyip, mağaralarında taze yatar. Eski bilginler bu mağaralar için tılsım yapmışlardır. Tenleri çürümez, kadid de olmaz. Bütün azaları yerli yerinde durur.” (Danışman (12), 1971: 148; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 120).

3.37. Pondiko Kalesi'ndeki Tılsımlar

“Bu şehirde bir sütun üzerine hakîmlerin biri altından bir sıçan yapıp koymuş. Bu tılsım yüzünden bu şehirde sıçan olmazmış. Fetih sırasında gazilerden biri sütunu yıkıp altın sıçanı koparıp almış. Bundan sonra bütün şehri sıçanlar istila edip yiyecekleri mahvettikleri gibi, atların yelelerini yiyerek tay hâline koymuşlar. Halkın saç, sakal ve bıyıklarını yiyip ihtiyaçları delikanlı hâline gelmişler. Halk da şehri bırakıp kaçmış. Şehrin harap olmasının sebebi böyle olmuştur diye yazmışlar. Pondiko 'sıçan' demektir. Rumlar onun için bu adı koymuşlar.” (Danışman (12), 1971: 164-165; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 138).

3.38. Moton (Modon) Şehrindeki Tılsımlar

“Çarşı meydanı ile varoş kapısının iç tarafında somaki bir mermer sütun üzerinde bir mermer tabut ve içinde bir kral ölüsü vardır. Birçok kimseler içinde iksîr-i âzam (madeni altın yaptığı sanılan taş, kimya taşı) vardır derler. Ama Lâtin keferelerinin tarihlerine göre bu kalede yılan, çıyan, akrep ve sivrisinek olmamak için tılsımdır derler.” (Danışman (12), 1971: 171; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 145).

3.39. Anapoli'deki Tılsımlar

“Acayip Tılsımlar: Bu şehirde asla yılan, çıyan, akrep olmaz. Her sene kefal balığı gelip tılsımını ziyaret ederken avlanır. ... Yılda bir kere Kastel Kalesi önüne hesapsız kefal balığı gelir çünkü balık tılsımı vardır.” (Danışman (12), 1971: 189; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 165).

3.40. Amiso Kalesi'ndeki Tılsımlar

“Havuzlar, şadırvanlar, fiskiyeler ve nice tılsımlar var.” (Danışman (12), 1971: 257; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 241).

3.41. Karaköy Gölü'ndeki Tılsımlar

“Bir küçük göldür. Kapkara bir haliçtir. Vilayet halkı bu göl için tılsımlıdır derler. Acayip hikâyeler anlatırlar. Birçok define arayıcılar burada helak olmuşlardır. Yakın zamanda bir derviş gelip, bu göl kenarında tam kırk gün erbain çıkarıp ilim kuvvetiyle gölde bir damla su kalmaz ve korkunç bir derinlik meydana çıkar. Bu derin kuyunun dibinde bir demir kapı görünür. Kapı önünde altın kap kacak bulunur. Derviş bunlardan kendine lüzumu kadarını alıp gider. Bunun üzerine şehir halkı hâkime haber verip göle gelirler ve onlar da altın eşyalardan alırlar. Ve demir kapının deliğinden bakınca, içeride hesapsız mücevherler, yakut, mercan görürler ve hemen külünkler ile kapıyı kırmaya çalışırlar. Allah'ın büyüklüğü, bu derin mağaranın içinden bir su fışkırır. Hazineyi açmak isteyenlerin çoğu boğulur, bir kısmı kurtulur. Sonra o derviş, elindeki kıymetli eşya ile Sultan Ahmet'e götürürler. Padişah bir kapıcıbaşı ile derviş yine bu göle gönderir. Derviş yine kırk gün erbain çıkarır. Gölün suyu çekilir. Demir kapının önüne gelip eşyaya el atınca yeniden su fışkırır, derviş gark olur. Kapıcıbaşı güçlkle kurtulur. Böyle bir karaca gölceğizdir. İçindeki balıklar bile karacadır.” (Danışman (13), 1971: 100-101; Dağlı-Kahraman-Dankoff (9), 2005: 69).

3.42. Bodrum Şehrindeki Tılsımlar

“Hâlâ bu viran şehirde bir büyük havuz vardır. Halk bunun için tılsımlıdır derler.” (Danışman (13), 1971: 108; Dağlı-Kahraman-Dankoff (9), 2005: 76).

3.43. Kuşadası Şehrindeki Tılsımlar

“Kuşadası denilmesinin sebebi, her sene bu adaya yüz binlerce kuşun gelip ziyaret etmeden gitmemeleridir. Tılsımlı bir adadır.” (Danışman (13), 1971: 109; Dağlı-Kahraman-Dankoff (9), 2005: 77).

3.44. Eski Tarsus Kalesi'ndeki Tılsımlar

“Etrafı hendektir ve üç kapısı vardır. Geribiz kapısı iki tarafında insanı şaşırtan tasvirler, çeşitli ve kufî yazılar ve yine Arabî ve Süryanî yazılar var. Bütün seyyahlar bu yazıları okuyup tılsımları çıkarmaya çalışırlar. Halk öyle zanneder ki, Me'mun halife Mısır'dan define getirip bu kaleyi yaparak, kapısına tılsım etmiş ola.” (Danışman (13), 1971: 190; Dağlı-Kahraman-Dankoff (9), 2005: 166).

3.45. Zagzaga Şehrindeki Tılsımlar (Hz. Lut'un Şehridir)

“Damamir Hamamı: Tuhaftır ki bir peştamal içinde bu suyun içine üç, beş veya yedi yumurta koysan pişirip çıkarınca biri kaybolup yumurtalar çift olur. Ama çift korsan yine çift çıkar. Hâlbuki peştamalda delik de yoktur. Bazıları İdris Nebi kâhinlerinden birinin tılsımıdır derler. Bir ecinni müekkili var derler. Tek yumurta konursa birisini o ecinniye gıda olur derler. Yahudiler çok girerler vesselam.” (Danışman (13), 1971: 262; Dağlı-Kahraman-Dankoff (9), 2005: 262).

3.46. Cebel-i Keps’deki Tılsımlar

“Orada tılsımlı bir koç vardı. O koç eşinip gırgırsa Mısır’da koyun çok olurdu, o yüzden ‘Kepş Dağı’ derler.” (Danışman (14), 1971: 98; Dağlı-Kahraman-Dankoff (9), 2005: 361).

3.47. Mısır Kalesi’ndeki Tılsımlar

“Penceremizin altında iki adam boyunda bir kuş tasviri var, kanatlarını açmış, iki başı var...Derler ki, bu kuş hangi kuşun sesini verirse Mısır’da kuş olmaz derler. Hakikaten Mısır’da katiyen leylek olmaz. Saksâğan, öğü, kartal, tavşancıl kuşları olmaz.

Akrep Tılsımları: Yukarı kalede akrep vardır âdeme vursa tesir etmez, birkaç saat sonra acısı geçer. Tılsımı; Sultan Kayıtbay’ın eski divanhanesinde kırk dört sütun vardır. Tatar konağı tarafındaki büyük kemerin sağ tarafındaki sütunun tepesinde bir demir çember kuşak vardır. Orada tunçtan bir akrep sureti kuyruğundan asılıdır.

Yılan Tılsımları: Akrep tılsımı olan sütunun karşısındaki sütunu kuşatmış bir alaca yılan sureti vardır. Yine o sütunda iki satır vefk yazısı vardır. Yılan tılsımıdır. İç kalede olan yılan Şah Meran Kalesi’nde yoktur. Fakat kimseye zararları olmaz. Fakat korkunç hayvandır.

Çıyan Tılsımı: Bir de çıyan tılsımı sütun vardır. İki satır vefk vardır. Hâlen çıyandan zarar gelmez.

Humma yani Sıtma Tılsımı: Bu iç kalede asla humma-yı rubu ve humma-yı muhrika asla yoktur. Başka memleketlerden sıtmalı bir adam bu kalede üç gün kalsa kurtulur. Helvacı Mehmet Ağa’nın kapısı dibinde vefk yazılıdır.

Kulunç Tılsımı: Bir sütunda da kulunç vefki vardır.

Taun Tılsımı: Bir sütunda da taun vefki vardır. Ebû Ali Sînâ’nındır derler. Hiçbir diyara mahsus değildir. Ama ishal, zatülcenp (akciğer veya göğüs zarı iltihabı), lukve, şir pençe(en çok ensede ve sırtta çıkan çabuk genişleyen ve tehlikeli bir hâlde olabilen kan çıbanı) gibi çeşitli hastalıklardan ölürlere. Ama yukarıdaki tılsımlar Allah’a şükür devamlıdır.

Her sütunda fen sahibi bir üstadın vefki vardır. Sarı sütunda ‘kaleden köle kaçmaya...’, bir sütunda ‘hırsız ev açmaya, bir köle ve hizmetçi ağasına hinayet etmeye kastederse eli kuruya’, bir sütunda ‘Mısır’da yangın olmaya’...Hele Allah’a şükür bu tılsım muattal (bırakılmış, kullanılmaz) değildir. Kırmızı somaki sütunda olan vefk odur. Bir sütunda ‘ayda dört kere yağmur yağa’, bir sütunda ‘çocukların gözü karma karışık olmaya’ ve daha nice vefkler vardır. Ama bazı Mağripli, Hintli defîne arayıcıları melunlar bu sütunlara kementlerle çıkıp tizap (kezzap) ve diğer şeyler sürerek o yazıları kazımışlardır. Ama defîne falan da bulamamışlardır. O zamandan beri Mısır’da pire, bit, tahta biti adamı kebab eder. Mısır’ın sivrisineği ile tahta biti hiçbir yerde yoktur ki, şehirden şehre tahta biti için şiirler yazarlar. Hatta tahta bitinden bir feryatname yazdım.” (Danışman (14), 1971: 166-167).

3.48. Mısır Vezirleri Kalesi Sarayındaki Tılsımlar

“İki Kuduz köpek tılsımları... Emir Hüseyin köprüsü ile Musfî köprüsü ortasında köpek hamamı diye bir küçük hamamdır. Hamamın temellerinde iki adet tunçtan köpek timsalleri vardır. Birbirleri ile gece gündüz boğuşurlar. Onun için Mısır’da kuduz köpek olmaz.” (Danışman (14), 1971: 168).

3.49. Mısır Veziri Sarayındaki Tılsımlar

“Şeyh Ahmet Mâlikî bir vefk edip, asla sivrisinek yoktur.” (Danışman (14), 1971: 169).

3.50. Bâb-ı Zuveyle’deki Tılsım (Mısır)

“Emirülcüyuş bu kapıya bir tılsım yapmış. Kapının kanatları daima açık durur, ama kapısının eşiğindeki siyah taş –ki tılsımlıdır– oradan Mısır’ın içine hainlik, fenalık yapmak niyetinde olan bir kimse geçemezdi. Süvari ise atı sürçüp tepe üstü düşer. Aynı zamanda burası, Hazreti Musa ile Hızır Nebi’nin buluştukları yerdir. Melik Kamil zamanına kadar bu tılsımın hükmü vardı. Melik Kamil, Mısır’da Ezher Camii’ndeki eşkiyayı kırmak için bu kapıdan at ile girmek istediği vakit atı tekerlenip kendisi de yere yuvarlanınca, hiddetlenip bu kapının eşiğinde yüz adet koyun kurban eder. Tılsım bozulur. Siyah taşı çıkarır. Kapıya iki kanat yaptırıp takar.” (Danışman (14), 1971: 176).

3.51. Ezheri Kaaid Camii’ndeki Tılsım (Mısır)

“Cami yapıldığı vakit bir tılsım yapılmıştır ki leylek, serçe, kırlangıç, güvercin, çaylak gibi kuşlar yuva yapamazlar ve camiye giremezler.” (Danışman (14), 1971: 178).

3.52. Sultan Gavri Türbesi (Mısır)

“Bu tekke ve karşı camideki bir tılsım yüzünden sivrisinek, karasinek, tahta biti bulunmaz. Adam birkaç gün buraya devam etse piresi, biti, tahta biti hep ölür.” (Danışman (14), 1971: 183).

3.53. Bürketül Karun’daki Tılsım (Mısır)

“Beşgen şeklinde Karun yapısıdır. Dört tarafı mamur bahçelerdir. Hassa bir adam kırk gün girse uğursuzluktan kurtulur, eline mal girer. Hâlâ tılsımlı bir bürkedir.” (Danışman (14), 1971: 225).

3.54. Şevârib Bürkesi’ndeki Tılsım (Mısır)

“Ebû Şevârib adlı bir bey bu bürke üzerine bir saray yaptırdığında bu adı almıştır. Saralı bir adam yedi gün öğleyin girip yıkansa ve suyundan içse kurtulur. Öyle tılsımlıdır. Tecrübe edilmiştir.” (Danışman (14), 1971: 225).

3.55. Hac Bürkesi’ndeki Tılsım (Mısır)

“Hala tılsımlıdır. Buradan bir tulum su alıp bir sene bekletseler lezzetine asla bozukluk gelmez.” (Danışman (14), 1971: 225).

3.56. Aynüş Şems Bürkesi’ndeki Tılsımlar (Mısır)

“Tılsımları eskidir. Bunun üzerinde bir dört köşe sütun vardır. Dört tarafında tasvirler, acayip yazılar vardır...Velhasıl Mısır’daki on dört bürkenin her birinde bir tılsım vardır.” (Danışman (14), 1971: 226).

3.57. Ravza Adası’ndaki Tılsım (Mısır)

“Yılan ve çıyan olmaz, tılsımlıdır.” (Danışman (14), 1971: 238).

3.58. Timsah Hakkında Mikyas Tılsımı

“Rivayete göre bir padişahın Mikyas adlı bir kızı vardır. Bir gün kız Nil’de yüzerken bir timsah kapıp kaçmış. Padişah ah ve vah ederken evliyadan Şehy Ebubekir Batrâni dua eder. Timsah kızı geri getirip bırakır. Şeyh mermerden bir timsah yaptırıp bu Mikyas’ın olduğu yerde Nil’e atar. O zamandan beri bu Mikyas’tan aşağıya bir timsah geçse arkası altına gelip kenara çıkınca tepelerler. Onun için Mısır’da asla timsah yoktur.” (Danışman (14), 1971: 250).

3.59. Ayni Şems Şehri'ndeki Tılsım (Mısır)

“Evvela, İstanbul'da Sultanahmet meydanındaki dört köşe yüksek yazılı taş gibi bir sütun vardır. Yüksekliği yüz ziradır. Dört tarafında Kıptî yazıları vardır. Tam tepesinde dört ayak üzerinde sarıklı bir insan şekli vardır. ‘Selim Han Mısır’a gele’ diye işaretler. Tılsımları hâlâ çözülememiştir.” (Danışman (15), 1971: 11).

3.60. İhram Dağları'ndaki Tılsımlar (Mısır)

“Bu ihramların dört tarafında kara taştan yapılmış tılsımlı binalar vardır.” (Danışman (15), 1971: 13).

3.61. Ebulhevl'in Tılsımları

“Küçük ihramın doğusunda hamam kubbesi kadar bir beyaz taştan kelledir. Kaşı, gözü, başı, dişi, kulakları var. Başı üzerinde yüz kişi oturabilir. Canlı gibidir, güya tebessüm eder durur. Gayet kaküller nakşedilmiş. Eski zamanda bu kelle, gelip geçen ile konuşurmuş. Mısır üzerine asi bir padişahın geleceğini, kutluk olacağını, yağmur yağıp yağmayacağını, Nil'in ne kadar taşacağını velhasıl bütün beş adet bilinmeyenlerden haber verirmiş. Hatta Hazreti Musa'ya bunun konuştuğunu söylemişler. Gelmiş onun sözlerinden sonra, ‘Her şeyi söylersin, Allah'ın hak peygamberine de iman et.’ buyurmuşlar. ‘İdris peygamberi bilirim, başkasını bilmem.’ deyince, zaten gazaplı bir kimse olan Musa, asasıyla başa vurup, ‘Sus ya melun’ der. O günden beri konuşmaz. Asanın vuruluşundan başı, gözü yarıktır.

Bir rivayete göre de bir kadının malı çalınmış. Ebulhevl'e (Sfenks) sormuş, o da falan adam çaldı demiş. Kadın hâkime müracaat etmiş. Adamın evini basıp çalınan malları bulunca hırsız, Ebulhevl'in başının üstüne çıkıp edepte yağmur gibi işer. O zamandan beri tılsımı bozulup konuşmaz.” (Danışman (15), 1971: 14).

3.62. Ezher Camii'ndeki Tılsımlar

“Mısır'da Ezher Camii'nde güvercin, sinek, yılan, çıyan olmaz ve içine kuşlar girmez. Tılsımlıdır.” (Danışman (15), 1971: 14).

3.63. Mısır'daki Çeşitli Tılsımlar

“Mısır'da Kepş Kalesi'ne yakın Sultan Cavli tekkesinin merdiveni altında yeşil bir yekpare mermer havuz vardır. Gemi gibidir. Vaktiyle bu taş gemiye dört kişi biner, Nil'de yıldırım gibi dolaşmış. Beş kişi binse batarmış. Kâhinler öyle tılsım etmişler.

Kafor Ahşidi zamanına kadar böyle devam etmiş. Melik Kafor ‘Bre canım, taşın şanı suya batmaktır. Gemi ise dört âdem ile Nil’de gezilmektedir. Acaba aslı nedir?’ diyerek gemiyi Nil’den karaya çektiler. Gördüler ki, taş geminin altında bir satır İberî yazı ile bir balık resmi ve bu resim üzerinde bir vefk var. Melik Kafor bütün ulemayı topladı, yazıyı okuyamadılar. Bunun üzerine gemiyi yine Nil’e koyup içine dört adam bindi. Gemi derhâl battı. Meğer bu resmi bir insan görürse tılsımı bozulurmuş.

Ümmülkiyas Tılsımı: *Mikyasa havuzunun dört tarafında acayip yazı vardır. Onun tesiri ile Nil Kıptî tutunda taşar. Şeyh Batranî Hazretleri, bir timsah timsali yapıp Mikyas havuzuna koymuştur. Timsahın göğsüne bir vefk kazmıştır. O zamandan beri Nil mikyasından aşağı timsah geçmez. Geçerse karnı yukarı gelip ölür.*

Yıldızlar Tılsımı: *Babiül Kasır’da eskiden kilise olan bir medrese vardır. Orada tunçtan bir heykel vardı. ‘Ahir zaman peygamberi bu surette olup ümmetleri Mısır’a malik olalar. Fetih edecek âdemler, Muhammed’ten sonra on sekiz senesinde Ömerül Faruk veziri Amr ibn As ola’ diye beyaz mermer üzerine şöyle yazmışlardır:*

‘Bu adem An Riyum, Azer oğulları Yerfenutun peygamberdir. Tunuminin, onun ismi Mevanis Muhammed’tir., Bistubis iki dünya sahibidir.’ diye Yunanca yazılmıştır. Amr ibn As Mısır’ı kuşatırken kefereler Hazreti Ömer’in mermer üstündeki suretini bozmuşlardır.

İç Kale Tılsımları: *Kalavun divanhanesinin kırk sekiz sütunlarının her birinde bir vefk vardır.” (Danışman (15), 1971: 15-16).*

3.64. Nehariyye Şehrindeki Tılsımlar

“Deluke avret bu şehri yapınca kendisine üç yüz altmış altı tılsım yapmıştır.” (Danışman (15), 1971: 73).

3.65. Nil Nehri’ndeki Tılsımlar

“Nil kuzeye doğru akıp Reşit önünde Akdeniz’e dökülür. Ama Deluke Melik Nehariyye önünde Nil’den bir kanal ayırıp, zorla baş yukarı güneye doğru akıtmış Farasdak önünden , Nehariyye, Abyar ve Mahletül Merhum’a kadar gelir. Diğer kanallar gibi eş altı ay kurumaz. Deluke Melik tılsım yapmıştır derler.” (Danışman (15), 1971: 74).

3.66. Tılsımlı İskender Aynası

“Emevilerden Mervan oğlu Abdülmelik’e İspanya kralı elçi göndermişti. Elçi melun suret-i haktan görünüp Müslüman ve Abdülmelik’in yanında en makbul kimse oldu. Ve ona:

‘İskenderiye’de büyük defineler vardır. Bana inanırsan ben ilim kuvveti ile bu defineleri çıkarıp sana teslim ederim. Onunla hayır ve hasenat yapıp, bütün cihan padişahlarına asker çekip, İspanya’yı harap edip, Konstantiniye’yi yaban edip oradan da nice defineler elde edip tarihlerde destan olursun.’ dedi. Abdülmelik tamahkâr ve saftı. Bu adama inanıp asker verdi. O da İskenderiye’ye gelip ilim kuvveti ile İskender aynası olan menarı (fener kulesi) yıkıp İskender aynasını aldı. Öyle ayna idi ki, denizden düşman gemileri gelse bu aynanın ateşi ile yakardı. Böyle bir tılsım idi. O menardan kırk milyon mal çıkardı. Daha nice defineler çıkarıp gemilere yükledi. İskenderiye’yi de harap edip doğruca İspanya’ya gitti. Abdülmelik bunu işitince çok üzüldü ama ne fayda. İskenderiye’nin yıkılan yerlerini tamir ettirdi. Eskisinden âlâ imar ettirdi ama, İskender mezarı yok.” (Danışman (15), 1971: 89).

3.67. Galyon Limanı’ndaki Tılsım (İskenderiye)

“Limanın solunda büyük kale dibinde ‘Maymuncu Kayası’ denilen alçak bir kaya vardır. Bu kayada İskender aynası denilen tılsımlı ayna vardı ki, İspanya elçisi Emeviler zamanında alıp götürmüştü.” (Danışman (15), 1971: 96).

3.68. Cebeli Tayr’daki Tılsım (Mısır)

“Dağda büyük bir mağara vardır. Seher vakti bütün kuşlar bu mağaranın üzerinde yedi defa feryatlarla dönüp uçarlar. Sonra mağaranın önünde toplanıp, güya meşveret ederler. Sonra her cins kuşlardan birer tanesi mağaraya girer. İçeride ölünceye kadar mağara önündeki kuşlar uçmazlar.

...

Halkın kanaatine göre, eğer mağara içine giren kuşlardan hiçbirisi asılıp kalmamış ise o sene Mısır’da kıtlık olacağına alamettir derler. Herkes yiyeceklerini anbarlara korlar. Asılı iki kuş bulunsa halkın tohumu ancak çıkar. Üç kuş bulunsa bolluk olur. Nil on altı arşın yükselir. Eğer dört kuş asılı ölü bulunsa Nil yirmi arşın taşır bütün eminler, mültezimler (devlet gelirlerinden birinin toplanması işini götürü olarak üzerine alan kimse) zengin olur, asılı kuşlar beş olursa Nil yirmi iki arşın taşar, bütün reaya (Osmanlı Devleti’nde halkın vergi ve haraç veren, genellikle toprakla uğraşan gayri müslim kısmı) ve beraya (Osmanlı Devleti’nde halkın vergi ve haraç veren ve genellikle toprakla uğraşan Müslüman kısmı) bar olur. Kuş altı olursa Nil yirmi altı zira’ taşar, halk mahsüllerini anbarlardan kaldırmaktan aciz kalır, tecrübe edilmiştir. Sait fellahların itikadı böyledir. Kâhinlerin acayip bir tılsımıdır. Hâlâ bu tılsımın tesiri devam eder.” (Danışman (15), 1971: 142).

3.69. Şeyh İbn Abit Beledi'nin Güneyindeki Tılsım

“Burada Reml tür'ası (suyun taşıdığı yer, kanal) binlerce köyü sular. Bu halicin başında bir sütun üstünde timsah tılsımı vardır. Timsah buraya gelince sırt üstü dönüp mürd (ölmüş) olur.” (Danışman (15), 1971: 143).

3.70. Eski Kus Şehrindeki Tılsım (Mısır)

“Kiptiler elinden Mikat bin Esved fethetmiştir. Fetihden sonra define ararken, bir sütun yıkarlar. Derhâl her tarafı akrepler istila eder. Asker kaçır. Emevilerden Abdülmelik asrına kadar harap yatar. Akrebi hâlâ çoktur ve insanı öldürür. Hakir yıkılan sütunu gördüm. Yeşil bir mermer üzerinde bir akrep resmi var.” (Danışman (15), 1971: 152).

3.71. Sınbad Şehrindeki Tılsım (Mısır)

“Bu da eski büyük bir şehir imiş. Tam bir gün harabeleri üzerinde gittik. Tılsımlı sütunlar ve diğer harabeler var ki tarif edilemez.” (Danışman (15), 1971: 155).

3.72. Okut Kabilesi Menzili'ndeki Tılsımlar (Habeş)

“Bu diyarda harami yoktur. Kurt da yoktur. Yalnız koyunlarını ukab kuşu kapmasın diye bir çoban tutarlar. Vefk ve tılsım bunlara mahsustur. Vefk ile dağlardan kurtları ve maymunları kaçırmışlardır.” (Danışman (15), 1971: 223).

3.73. Elvahı Kebir'deki Tılsımlar

“Bu şehrin içinde ve dışında ve gezdiğimiz çölde pek çok tılsımlar, defineler gömülüdür.” (Danışman (15), 1971: 232).

3.74. Fayyum Şehrindeki Tılsım

“Fayyum'un batı tarafından kum deryası gelmektedir. Çünkü, kum bir kere bu Fayyum'a gelip, kum tılsımını bozup, Yusuf şehrini günden güne harap etmeye sebep oluyor.” (Danışman (15), 1971: 247).

4. FAL METİNLERİ

4.1. YILDIZ BİLİMİ İLE İLGİLİ METİNLER

4.1.1. Yıldız Bilimi İle Geleceği Öğrenme

4.1.1.1. Konstantin'in Yıldız Bilimciliği

“Kostantin'in bu kaleye (İstanbul Kalesi) bu kadar ehemmiyet vermesinin sebebi şu idi:

Kostantin yıldız ilminde zamanının en bilgisi idi. Bu ilmin kuvveti ile, ahir zaman peygamberinin çıkışından haberi vardı ve onun ikbal parlaklığının doğuyu ve batıyı kaplayacağını çok iyi bilirdi. Onun için kaleyi muhafaza maksadıyla mesut Seretan burcundan yapmaya başlamıştır.” (Danışman (1),1969: 48; Gökyay (1), 1996: 20).

4.1.1.2. Bizanslı Müneccimlerin Türkler ile İlgili Tahminleri

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u kuşattığı sırada Bizans Kalesi'ni ele geçirmek için Türkler ile Bizanslılar muharebe yaparlar.

“Bütün papaz, keşiş ve patrikler adamlarını muharebeye teşvik edip, her bir kefareye vaatlerde bulunurlardı. Ve yıldız ilmi ile kalenin talihinin kuvvetini buldular. Şöyle buldular ki:

‘Ahir zamanda bir Muhammed gele...Nice bin kiliseleri yıka... Onun ümmetleri Antakya, Kudüs, Mısır ve İstanbul'u ala.. Ve karadan nice bin parça yelkenleri açılmış gemiler ile gele.. Başında kadı kovuğu ola. Katıra binip ayağında mavi çizme ola. O Muhammed gelip kiliseleri yıkalı, Mısır'ı, Antakya ve Kudüs'ü ümmetleri fethedeli sekiz yüz elli sene oldu. Karadan gemi yürüyüp bu kalenin zapt olunması mümkün değildir. Ve bu Muhammed (Fatih) o Muhammed değildir. Büyük Muhammedlerinden beri (Peygamberden beri) İstanbul on bir kere kuşatma görüp İstanbul'un zaptı Araplara müyesser olmayıp da bu Türk'e mi müyesser olacak?’ diye kısa akıllarınca nice boş laflar edip İmparator Konstantin'in hatırını teselli edip yine cenge devam ettiler.

Yine böyle iken kale içindekiler kudretlerini sarf edip cenk ettiler. Çünkü kalenin içinde meczuplardan ‘Ya Vedûd Sultan’ denilen bir budala vardı. Kale içinde ‘fethi olmasın’ diye Cenab-ı Hak’tan ricada bulundu ve duası kabul oldu. Günden güne kalenin fethi şiddetlendi. Nihayet on gün oldu. Fatih Sultan Mehmet bütün şeyhleri toplayıp:

‘Âya, hâl neye varır? Kale günden güne sağlamlaşıp fethi zayıfladı.’ deyince hemen Akşemsüddin Hazretleri:

‘Beyim, sen elem çekme! Bu kalenin fatihi sen olasin, diye şehzadelğinde sana müjdelemiştik. Kale içinde Şeyh Maksut halifelerinden Ya Vedud adına mazhar düşmüş meczuplardan bir can vardır. O ölmeyince bu kalenin zapt olunmasının ihtimali yoktur. Ama elli günde vefat eder.’ diye İstanbul’un fethini saat ve dakikası ile tayin eyleyip, sonra sırrını döküp:

‘Hemen beyim sen yine çalış. Bu ilahî sırlar burada kalsın. İslam askerlerine bahşişler verip güzel sözler söyle.’ dedi.” (Danışman (1),1969: 95-96; Gökyay (1), 1996: 37).

4.1.1.3. Müneccimlerin Yıldız İlmi ile Dördüncü Sultan Mehmet Han’ı Tarifi

“Yıldızlar ilmi ve cefir ilminde,

‘İbrahim Han oğlu Yusuf adında bir padişah dünyaya gelip, Yusuf Aleyhisselam gibi güzelliğe malik ve bahtı açık bir hükümdar olup, doğuya ve batıya velvele salacak. Venedik, Nemçe (Avusturya), Leh, Çeh, Rus, yani Moskof diyarlarını harap edip Yusuf sıfatlı bir çalışkan padişah olacak!’ diye bütün cefir bilginleri bu hükümleri çıkarmışlardır.

Allah’ın hikmeti bu Mehmet Han (Dördüncü Mehmet) ana rahminde iken babası İbrahim Han:

‘Eğer bir erkek evladım olursa, müjde edenden başka, ilk olarak kimi görürsem ve kime rast gelirsem çocuğuma onun adını korum.’ diye taahhüt etmişti. Bir gün sabah namazı sırasında Kızlar ağası, Mehmet Han’ın dünyayı şereflendirdiği müjdesini getirince, hünkâr imamı Yusuf Efendi görünür. Hemen İbrahim Han:

‘Vallah şehzademin adını Yusuf koydum. Çünkü ahdim böyle idi ki, en evvel kimi görürsem onun adını koyayım. Allah’a binlerce defa şükürler olsun ki, böyle halkın kendisine uyduğu, bilginlerin büyüklerinden bir mübarek zat gördüm!’ deyip şehzadenin mübarek adını ‘Yusuf’ koydu. Yine genç şehzadenin kulağına Muhammed ezanını Yusuf Efendi okudu. Bu hâl üzere yedi saat mübarek adı ‘Yusuf’ olarak kaldı. Sonra musahibeler Padişah’ın damarına girip ‘adı Mehmet olsun’ diye rica etmeleri üzerine ‘Mehmet’ dediler. Fakat evvela kulağına ezanı Muhammedî okunduğu vakit ‘Yusuf’ adıyla anılmıştı. Allah’ın hikmeti cefircilerin istihracı üzere önce adı Yusuf olup, Allah’ın emriyle Hazreti Yusuf gibi cihan sevgilisi bir şanlı padişah oldu. Sakalı az, bıyıkları gür, usta binici, ava düşkün, cihat ve gazayı sever bir padişah idi.” (Danışman (1), 1969: 292-293; Gökyay (1), 1996: 114).

4.1.1.4. Yıldız Bilimci Asumânî Dede

“Asumânî Dede Mezarı: Tarikat ehli bir meczup imiş. Her vakit gökyüzüne bakıp söylenir, çeşitli hâllerin vukua geleceğinden haber verirmiş. Selim Han, Acem seferine

giderken ‘Yürü Selim! İsmailî imamlar yoluna çıldır çıldır demeden kurban edip gavrına var!’ buyururlar. Hakikat Selim Han, Şah İsmail’i Çıldır sahrasında bozup, askerini kılıçtan geçirdikten sonra Gavri üzerine gidip (Mısır hükümdarı) Mısır’ı fetheder. Âsumanî Dede Hazretlerinin inci tanesi sözleri doğru çıkar.” (Danışman (2),1969:177; Gökyay (1), 1996: 205).

4.1.1.5. Müneccimlerin Hazreti İbrahim ile İlgili Tahminleri

“*Urfa Ziyaret Yeri:* Evvela şehir içinde bir büyük ağaç kökü vardır ki ona ‘İbrahim ağacı makamı ziyaret yeri’ derler. Nemrut lain asrında Hazreti İbrahim dünyaya gelince bütün müneccimler ‘Ya Nemrut! Bu saatte bir çocuk doğdu, senin devletine, dinine ve canına kast idiserdir. Tiz onu buldurup öldür.’ diye baştan çıkarırlar. Nemrut, bütün şehri araştırıp anasından yeni doğmuş nice bin masumu o saatte katlettirir.” (Danışman (5), 1970: 50; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 96).

4.1.1.6. Müneccimlerin Hükümdar Sincar ile İlgili Tahminleri

“*Acem müverrihleri Sincar’ın adının konulmasında şöyle rivayet ederler:*
İran hükümdarı Dârâ’nın bir güzel sesli cariyesi hâmile imiş. Müneccimler,
‘Bu cariyeye yarınki uğurlu günde doğursa, doğacak şehzade kendi başına serbest olup cihangir hükümdar olur’ derler. Hemen Melik Dârâ’nın emriyle cariyeyi o gün doğurmaya bırakmazlar. Ertesi gün gayet güzel bir temiz çocuk doğar. Bu çocuk ana rahminde üç yüz on dört gün kaldığından adına ‘Sincar’ dediler. Dârâ öldükten sonra bu Sincar, müstakil hükümdar olup, babasının Rumlar elinde zebun ve haraç verir olmasının intikamını alarak, İran ve Turan’da birçok cenkleri etmiştir.” (Danışman (6), 1970: 155; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 47).

4.1.1.7. Erdel Hanlığının Veziri Kiminyanoş’un Yıldız İlmi ile Verdiği Bilgiler

Evliya Çelebi, Kırım Tatarları arasında “Erkek Macar Seferi” (1067) adı verilen harbe katılır. Erdel Hanı Rakoçi Kral ile harp edilir. Harbin sonunda Rakoçi Kral hakkında şu bilgileri verir:

“*Melun Rakoçi Kral ‘Size imdat getireyim’ diye nezaketle kaçınca yerine veziri Kiminyanoş, yaralı olarak yakalanarak zincire vuruldu.*

Bu vezir bütün felsefe ilimlerine vâkıf olup, nice acayip ve garip ilimleri bilirdi. Gerdanında zincir, ayaklarında kol kalınlığında ayak bağı varken der idi ki:

'Bu yaradan ve bu esirlikten kurtulup Rakoçi Kraldan sonra Erdel'e kral olsam gerek. Osmanlının ocağına kül dökerim. Ama ne çare... Yaşamam... Sizin Mehmet'iniz beni öldürür!' derdi. Hakir dedim ki:

'Ya bu gaip hükmü neden bilirsin?' Cevap verdi:

'Yıldız ilmi ile bilirim.'

'Ya niçin esir olacağını bilmeyip bu kadar kefare kırdırdın?'

'Elbette kaza ve kader olacak idi ki, benim ve kralım Rakoçi üzerine uğursuzluk çöktü, sonunda dinimiz uğrunda kralımızı kaçırap, kaza ve kader icabı yakalandım. Ayıp değildir. Olur. Zayiçe hâlidir.' diye kendi kendine teselli ederdi.” (Danışman (7), 1970: 319,320; Dağlı-Kahraman-Sezgin (5), 2001: 77).

Gerçekten de Varat paşası Küçük Mehmet Paşa bir gün birdenbire bir ılgar ile Erdel içindeki 'Advarhil' adlı kaleye gidip, Kiminyanoş ve yedi bin adamını kılıçtan geçirir. Kiminyanoş'un dediği bu suretle meydana çıkmış olur.

4.1.1.8. Müneccimlerin Kaya Sultan ile İlgili Tahminleri

“Merhume sultanı kaldırtıp Eba Eyyübel Ensâri Camii'nde yüz bin adam feryat ederek namazını kılıp, imam iskelesinde bostancı başı kayığına cenazeyi koyup ulema, vükela, salihler ve vezirler, bin adet kayıklara bindiler. Ve tevhit ile kayıklar Kaya'yı götürdüler. O sırada hatırıma, yirmi sene evvel olmuş bir sergüzeşt geldi:

'Melek Ahmet Paşa, Kaya'yı aldı. Zıfâf gecesi Kaya, Melek'i yanına uğratmadı. Bir kerede Paşa'nın sakalının bir yanını yolmakla Paşa, sakalı tamam oluncaya kadar beş ay kubbe altına gidemedi. Meğer melun musahibeler (biri ile sohbette bulunan, konuşan, arkadaş), müneccim ve ceffarlar (cifirci, falcı) güya Sultan'ın talihine bakarak:

'Sakın sultanım, sen Melek'ten hamile kalma. Sonunda onun zararını çekip doğururken şehit olursun.' diye zavallı sultanı korkuttuklarından Paşa'yı yanına uğratmayıp tam yedi yıl kuru cerime çekip sultanın yanına varmadı. Bir gün valide sultan:

'Kayam, sen hiç doğurmazsın. Paşan kubbe altındaki mansıbına gitmiyor. Niçin hamile kalmazsın?' diye kendisini azarlayıp Melek Paşa ile yüzleştirir. Paşa'ya her bakımdan valide müsaade etmekle o gece Kaya Sultan hamile kaldı.

Ondan sonra Kaya Sultan dokuz ay on gün sonra dünyaya getirip ne öldü, ne de yüzünün nuru bozuldu. Sonunda Paşa'ya muhabbet edip bütün fesatçı musahibeleri meclisinden kovarak hep sohbeti Paşa ile idi. Ama sonunda evvelki tahmin sahiplerinin sözü üzere Melek'ten hamile kalıp doğururken şehit oldu.” (Danışman (8), 1970: 121; Dağlı-Kahraman-Sezgin (5), 2001: 134).

4.1.1.9. Hekim Ayanataca'nın Yıldız İlmi ile Murat Hüdavendigâr Hakkında Verdikleri Bilgiler

“Usturumca Kalesi:

‘Yunanlılar Ayanataca derler. Yenyan ve Latin tarihçisi Ban’ın rivayetine göre ilk yapıcısı İskender’in hocası Ayanataca’dır. Bu hekim öyle değerli bir üstat idi ki, onun bilgi kuvvetiyle İskender, ta Belh, Buhâra, İran, Turan ve Türkistan vilayetlerinin zapt edip, ulu padişah olan İran şahı Dârâ’yı ehil ve ayaliyle esir etti. Hekim Ayanataca, yıldız ilmi kuvveti ile,

‘Benim bu inci Ayanataca (Usturumca) şehrimi, 709 tarihinde Muhammediler alalar, Murat Bey adında Osmanoğlu hükmünde olacaktır. Ama o dahi bizim elimizde şehit olacaktır.’ diye, Usturumca Kalesi’nin doğu kapısı üzerine, dört köşe mermer üzerine yazarak, derin bilgisini anlatmıştır.

...

Nihayet bu Usturumca şehrinin, Rum tekfurunun elinden Hüdavendigâr Gazi fetih eyleyip, kale kapısındaki yazıları görünce ‘Üstü Rumca Kalesi’ diye ad korlar. Sonra Türkçe yazıyı Murat Gazi’ye gösterirler. Murat Han,

‘Elhamdülillah kalenin fethi, yazılan tarihte bu hakir Murat’a müyesser oldu. Ama elhamdülillah sıhhatteyim, şehit olmadım. Her müneccim yalancıdır. Gaybı Allah’tan başka kimse bilmez.’ buyurdu. Ama hakikaten Sultan Murat Gazi, Kosova cenginin sonunda Miloş Koblaki adlı kefare tarafından şehit edildi.” (Danışman (13), 1971: 26-27; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 334-335).

4.1.1.10. Kaliman Adlı Kâhinin Yıldız İlmi ile Nuh Tufanı’nın Olacağını Tahmin Etmesi

“Nekravuş’un evlatlarından Kaliman adında bir kâhin vardı. İlim kuvveti ile tufanın olacağını keşfedip Kufe’de Nuh’un yanına gidip ona iman etti.” (Danışman (14), 1971: 87).

4.1.1.11. Bizanslı Müneccimlerin Fatih Sultan Mehmet’in Karadan Gemiler Yürüteceğini Önceden Bilmeleri

“Fatih Sultan Mehmet, gemilerini Okmeydanı’ndan aşağı tersane bahçesine indirmiştir. Bizans imparatoru Tekür sarayından bu gemileri görünce çok üzüldü. Çünkü vaktiyle yıldız ilmi vasıtası ile yazılmıştı ki, ‘Muhammed kavminden bir Mehmet gele. Başında kadı sarığı ola, katıra bine, sof giye, ayağında gök mavisi çizme ola, karadan gemiler yürüte

gelip Konstantiniyye'yi ala...' diye, Atmeydanı'ndaki dikili taşta yazılıdır." (Danışman (14), 1971: 112).

4.1.1.12. Hoca Şemmas'ın Usturlap İlmi ile Mısır Sultanı Amr ibn As Hakkındaki Tahminleri

"[Amr ibn As] İskenderiye'ye gidip Hoca Şemmas'ın evinde misafir olur. Bir gün cirit meydanına seyre giderler. Cevkan oynarlarken bir top gelip Amr'ın başında durur. Meğer halkın kanaatine göre, top kimin başında durursa, o adam Mısır sultanı olur derlermiş. Hoca Şemmas, usturlap ilmi ile Amr'ın talihine bakıp, Mısır'a sultan olacağını anladı." (Danışman (15), 1971: 88).

4.1.1.13. Müneccimlerin Hz. Musa ile İlgili Tahminleri

"Firavun ve kâhinlerin sözü ile anadan doğan masumları katlederlerdi. Çünkü kâhinler batın ilimleri ile Firavun'a,

'Senin devletinin yıkılması bir oğlandan oliserdir. Hâlâ o oğlan ana karnındadır.' derlerdi. Hazreti Musa doğunca,

'İşte şimdi doğdu' derlerdi. Firavun divane olup günahsız masumları katlederdi. Bilmezdi ki Cenab-ı Hak Firavun'a, Musa'yı kendi sarayında yetiştirirdi! Allah dilediğini işler." (Danışman (15), 1971: 252).

4.1.2. Yıldız Bilimi ile İlgili Çeşitli Bilgiler

4.1.2.1. Müneccimlerin Yaşadıkları Yer

"Beykoz kazası başkadır ki müneccimbaşılarının meşrutasıdır (İlk sahibi tarafından satılmamak şartıyla mirasçılara bırakılan ev, tarla gibi şey. Camilerin imam, müezzin, hatip ve diğer hizmet sahipleriyle, hastane, imaret gibi müesseselerde çalışanların barınmalarına tahsis olunan yerler.)." (Danışman (1), 1969: 124; Gökyay (1), 1996: 48).

4.1.2.2. Müneccim Şeyh Katip Selahaddin ve Eserleri

"Şeyh Kâtip Selâhaddin, Ankaralıdır. Yıldız ilminde güya muvahhid (tevhit eden) Fisagor idi. 'Melheme' ve 'Tabirname' gibi eserleri vardır." (Danışman (2), 1970: 39; Kurşun-Kahraman-Dağlı (2), 1999: 228).

4.1.2.3. Şair Necmî

“Necmî, Caniklidir. Yıldız ilminden de anlaması nazikâne şiirlerine ışık vermiştir.”
(Danışman (2),1969: 45; Gökyay (1), 1999: 142).

4.1.2.4. Yıldız Âlimi Ali Kuşçu

“Müneccim Kuyusu Mesiresi: Samsunhane yakınındadır. Burada Ali Kuşçu denilen bir yıldız ilmi bilgini, yıldızlara bakmak için rasat yeri olarak bir kuyu kazmıştır ki derinliği yüz beş kulaçtır. Sonra ulema birbirleriyle görüşüp, ‘Bu rasat hangi memlekette yapılırsa o şehri veba istila eder.’ diye padişaha bildirip Ali Kuşçu’yu rasattan vazgeçirdiler.” (Danışman (2),1970: 142; Gökyay (1), 1996: 189).

4.1.2.5. İstanbul ve İstanbul’a Bağlı Bulunan Askerler ve Esnaflar

“**Müneccimler** : Yetmiş neferdir. Pirleri İmam Ali’dir ki,

‘Ve’lkamere kaddernâhu menâzile hatta adeke’lurcûnil kadîm’ ayetini tefsir edip bu ilmi meydana getirmiştir. Şehit oldukları yer Kûfe’dedir ki ibadet ederken o hazreti ‘İbn Mülcem’ melunu şehit etmiştir. Bu müneccim sınıfı taht-ı revan üzerinde usturlaplarını (güneş irtifa aleti), kıblenümalarını (kıbleyi gösteren alet) , mikatlarını, takvim ve zeyc kitaplarını (yıldızların yerlerini göstermek için düzenlenmiş olan cetvel) dizip müneccimbaşı hususi kavuğu ile kazaskerle at başı beraber geçer.

Remilciler: On beş dükkân, üç yüz neferdir. Bunlar da ulema sınıfından olduklarından kazasker alayı ile taht-ı revanlar üzerine talih tahtasını, kura ve remil tahtalarını meydana koyup, ‘Uğurlu ve mesut talih... Uğursuz talih... Maksat ve meramımızı görelim’ diye remilcilere mahsus kelimeler söyleyerek geçerler. Pirleri yine Hazreti Ali’dir ki ünlü remilcidir. Bu bilgi pek eskidir. Bu tarikin piri Hazreti Danyal idi ki, Cibril Aleyhisselam’dan öğrenip remil ile mucizesini göstermiştir.” (Danışman (2), 1969: 222; Gökyay (1), 1996: 225-226).

4.1.2.6. Bazı Müneccimler

“Serdar-ı muazzam Yusuf Paşa, Sadrazam Kara Mustafa Paşa, Şeyhülislam yalnız kalıp Aristo tedbirli padişah sevgili Yusuf Paşa serdarının elini eline alıp bir köşeye vardılar. Şu şekilde konuştular:

Padişah:

‘Baka Yusuf! Ne tarafa sefere gidiyorsun?’

Yusuf Paşa:

‘Malta gazasına gidiyorum.’

Padişah:

‘İnşallah hayy ve kayyum olan Allah’ın takdiri ile Girit adası gazasına seni memur eyledim. Olmaya ki bu sırrı başka adama çıtlatasın. Asla hiçbir kimsenin haberi olmasın. Ağzından ‘Malta gazasına memuruz’ sözünden başka bir cevap çıkmasın. Evvela yolun üzerinde olan Girit adasının önünden geçip Malta’ya doğru git. Sonra Mora adasında bir iki gün misafir olup, sonra oradan bir gece kalkıp Girit’e dön. Şafîi vaktinde adaya asker döküp evvela ‘Todori’ kalelerini fethedip bir sığınak yapacak yer eyle. Sonra ‘Hanya’ya ordu döküp, kuşatıp fetheyle. Sana nasihat ve vasiyetim budur. İnşallah fetihten sonra zaferle gelirsın de sana karşılığını veririm. Emin ol ki Hakk’ın huzuruna alnın açık, yüzün ak gidersin. Ama soranlara ‘Malta’ya gidiyorum’ diyesin ki, diğer düşmanların seyir ve hareketinden haberi olmaya.’ dedi.

İbrahim Han, Yusuf Paşa’ya bu şekilde tembih ve nasihat ettikten sonra iki kat sırmalı hilat giydirip alnından öperek ‘Yürü! Âlemlerin rabbi olan Allah yardımcı ve dayanağın olsun.’ diye dualar etti. Yusuf Paşa dahi yer öpüp baştardaya geldi.

Müneccimbaşı Çelebi Efendi, müneccim Hasan Keferî, Müneccimik Efendi, Sadrettinzade Efendi ki, bunlar yıldız ilminde çok ileri gitmiş kimselerdir, keşifleri ile usturlap ilmi üzere uğurlu saati buldular. Serdar-ı muazzama dediler:

‘Sultanım! Bu an uğurlu gündür. Hareket buyurun!’

Bunu üzerine kaptan paşa ve serdar-ı muazzam Yusuf Paşa ‘Salya demir’ diye emredince yedi yüz yerden cengî harbiler çalınıp evvela baştardana gülbenk-i Muhammedî çekildi. Sonra bir yaylım tüfek ve bir yaylım top sesleri gökleri tutup denizin yüzü siyah barut yüzünden Karadeniz gibi siyah oldu.” (Danışman (3),1970: 147-148; Kurşun-Kahraman-Dağlı (2), 1999: 78).

4.1.2.7. Yıldız Âlimi Şair İmirülkays

“Kayseriye yakınındaki Ases Dağı’nda ‘mahir şair İmirülkays’ vardır. Ol İmirülkays’dır ki Peygamber zamanında Kureyş’in en belagatli şairi idi. İlm-i nücumda Ebi Leheb lainin öğrencilerinden ve onun akrabalarından idi.” (Danışman (5),1970: 78; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 113).

4.1.2.8. Yıldız Âlimi Kâtip Salâhaddin oğlu Ahmet Bican

“Bu azizin dahi evlatları gibi nice eserleri vardır. Bilhassa yıldız ilminde ‘Seb’ül Mesânî’ adlı eseri, yedi gezegen gibi aşikâr bir kuyruklu yıldızdır. ‘Melheme, Tabirname’ adlı

muhtasar kitapları, doktorluğa ait nice muteber risaleleri vardır.” (Danışman (8), 1970: 178; Dağlı-Kahraman-Sezgin (5), 2001: 166).

4.1.2.9. Dobrovenedik Halkı

“Burası büyük iskele olduğundan ahalisi tüccardır. Yıldız ilminde maharetleri vardır.” (Danışman (10), 1970: 199; Kahraman-Dağlı (6), 2002: 263).

4.1.2.10. Bec Kilisesindeki Papazlar

“Bin adet papaz vardır... Bunlar felsefe, riyazet, tıp, cerrahlık bilgilerine ve garip ilimlere maliktirler. Fakat feraiz ilmi yoktur. Hesap, hendese, yıldız ilmi, usturlap ilmi bunlardadır.” (Danışman (11), 1970: 73; Dağlı-Kahraman-Dankoff (7), 2003: 106).

4.1.2.11. Eski Kırım Tahtı Büyük Bahçesaray’ın Bilginlerinden Yıldız Âlimi Feyzi Çelebi

“Selim Giray efendimizin Feyzi Çelebisi, Kur’an okumakta, yıldız ilminde emsalsizdir.” (Danışman (11), 1970: 215; Dağlı-Kahraman-Dankoff (7), 2003: 213).

4.1.2.12. Kırım’ın Kefe Eyaletinin Kazalarından Olan Kerç Kalesi’ndeki Deve Başlı Tasvir

“Kerç Kalesi: İki kapısı vardır. Doğuya açık olan kapının üzerinde ‘Mehmet Han oğlu Bayezit Han imar etti’ yazılıdır. Sol tarafında dört köşe bir mermer üzerinde dört ayaklı, kanatlı, deve başlı bir tasvir vardır ki, kâfirlerin yıldız ilminde bilgili olanları bu tasvirde nice rumuzlar etmişlerdir ki, bir zaman bu vilayete kuş gibi uçup seyirden Tatar kavmi develeriyle gele işaretini etmiştir.” (Danışman (11), 1970: 242; Dağlı-Kahraman-Dankoff (7), 2003: 261).

4.1.2.13. Mısır’daki Yıldız Âlimleri

“Âdem’in yeryüzüne inişinden sonra ilk defa Mısır’a ayak basan Hazreti Âdem ve oğlu Şittir. Onun oğlu Enuş, oğlu Kınan, oğlu Mehail, onun oğlu da Hazreti Hud’dur. Onun oğlu Ahnuh’tur ki Hürmüzdür, melaikeler buna İdris derler. Mehail yıldız ilmi bundan yapılmıştır... İdris dünya seyyahı olup yıldız ilmini Mehail’den öğrendi.

Şit evladından Melik Nekravuş ünlü kâhinlerin kâhini idi. [Nekravuş] ölünce yerine kardeşi Mısram geçti. Zamanının kâhini idi. Bu ilim ile bütün aslanları kendine hizmet ettirirdi.” (Danışman (14), 1971: 85).

4.1.2.14. Mısır Hanı Sultan Gavri'nin Yıldız Âlimlerine Talihini Sordurması

“*Selim Han çıkınca Sultan Gavri kendi talihinin kuvvetini yıldız bilginlerine ve Selim Han'ın talihini yoklatıp bütün kâhinleri, remilcileri, cıfircileri, fal açanları, el falına bakanları, harf ilmi, şane ilmi, davet ilmi sahipleri Gavri'ye dediler:*

‘Sana bu niyet ettiğin kimseden zarar gelir...’ Gavri de başının çaresine bakıp, bütün kıymetli mal ve eşyasını İskenderiye Kalesi hazinesine doldurdu.” (Danışman (14), 1971: 145).

4.1.2.15. Mısır'daki İlimler

“*Hadis ilmi, tıp, feraiz (İslam hukukunda mirastan ve mirasın varislere intikal ve taksiminden bahseden ilim) , tefsir, fıkıh, hadis, tecvit, hıfz, tevhit, ledün (Allah'ın sırlarına ait manevi bilgi, gayb ilmi), beyan (belagat ilminin hakikat, mecaz, kinaye, teşbih, istiare gibi bahislerini öğreten kısmı), kelam, kemal, adap, sarf (dil bilgisi, gramer), nahiv (cümle bilgisi, sentaks), mantık, maâni (lügat ve sentaks meseleleri ile, sözün maksada uygunluğundan bahseden ilim), lûgat, aruz, yazı, yıldızlar, cıfr (başlangıcının Hazreti Ali'ye dayandığı rivayet edilen, harf, rakam ve semboller yolu ile gelecekte olacak şeyleri haber verdiğine inanılan ilim), keş, sim, simya, kimya, heyet (astronomi ilmi), hikmet, ziyc, danyal, ful, fal, cerr-i eskal, remil (bir takım nokta ve çizgiler ile gelecekte haber verme), vefk (tılsım, dua, muska), esma, teshir (büyü yapma, büyüleme) , davet, sarf (gramer, dil bilgisi), suruf (dil bilgisi kitapları), mare necat, tayy-i mekân, ihfa (gizleme, saklama), tabir, sihir, feraset (anlayışlılık, çabuk seziş) ilimleridir.” (Danışman (14), 1971: 159).*

4.1.2.16. Mısır'daki Kuyular ve Harut ile Marut'un İnsanlara Yıldız İlmini Öğretmesi

“*Biri Cisri Ebul Menca ki, ona halk ‘Nil kesimi halici’ derler ve ifna denilen bir kuyu vardır. İlk defa gökten inen Harut ile Marut burada kuyu kazıp yıldızlara bakarlardı. Bütün Mısır halkı yıldız ilmini ve sihir ilmini bunlardan öğrendiler.” (Danışman (14), 1971: 221).*

4.1.2.17. Mısır Vezirlerinin Adiliyye'den Büyük Alay ile Mısır'a Girişinden Bir Gün Sonra Canpulatzade Hüseyin Paşa'nın Münecimlere Uğurlu Saati Sorması

“*Münecim başının izni ile uğurlu saatte hareketle, Sultan Tumanbay mezarında bir Fatiha okur, sonra alaya gelir.” (Danışman (14), 1971: 272).*

4.1.2.18. Mısır'daki Hermin Dağı

“Küçük ihram ki Kalimon hâkimin tufandan evvel yaptığı binadır, ondaki yazı şöyledir:

‘Sen yıldıza bakarsan bir iş işlersin. Bundan haberin yok ki yıldızları yaratan istediğini işler.’ ” (Danışman (15), 1971: 13).

4.1.2.19. Eski Taht Büyük Şehir Menuf

“İlk defa imar eden Nuh’un oğlu Ham’ın oğlu Baysar’dır... Bu Baysar’ın kaynatası Kalimon kâhin idi. Onun öğretmesi ile yer altından pek çok hazine ve define çıkarıp, ta Avsan, Sudan, Foncistan’a kadar yedi yüz parça şehir yaptı.” (Danışman (15), 1971: 60).

4.2. KALE, ÜLKE VE ŞEHİRLERİN TALİHİ İLE İLGİLİ METİNLER

4.2.1. Kale Burçları

4.2.1.1. İstanbul Kalesi

“Kostantin’in bu kaleye bu kadar ehemmiyet vermesinin sebebi şu idi:

Kostantin yıldız ilminde zamanının en bilgisi idi. Bu ilmin kuvveti ile, ahir zaman peygamberinin çıkışından haberi vardı. Ve onun ikbal parlaklığının doğuyu ve batıyı kaplayacağını çok iyi bilirdi. Onun için muhafaza maksadıyla mesut Seretan burcundan yapmaya başlamıştır.” (Danışman (1), 1969: 48; Gökyay (1), 1996: 20).

4.2.1.2. Azak Kalesi

“Müneccimlere göre, Azak Kalesi, altıncı iklimde olup şehir elli altı arz, altı saatten çeyrek saat eksik tûl derecesidir. Talihi akrep burcu, Beyti Merih-i Mâi’de olduğundan halkı hiddetli, gazaplı, kan dökücüdür.” (Danışman (12), 1971: 35; Dağlı-Kahraman-Dankoff (7), 2003: 342).

4.2.2. Şehir Burçları

4.2.2.1. Tebriz

“Azerbaycan müneccimlerinin kanaatine göre şehrin yapıcısı, ilk taşını koydurduğu zaman talihi akrep burcuna düşmüş. Sahibi, Merih burcu imiş. Dördüncü Sultan Murat harap ettiği gibi Timur ve Cengiz de bu şehri yakıp yıkmışlardır.” (Danışman (3), 1970: 248; Kurşun-Kahraman-Dağlı (2), 1999: 128).

4.2.2.2. Konya

“Şehir, beşinci iklimin ortasında olup, yaz ve kış ılıktır. Tarihçilerin ve müneccimlerin doğru rivayetlerine göre usturlap ilminde dairenin dörtte biri ilmi ile Konya’nın talih yüksekliği Zühre burcunda bulmuşlardır. Onun için saz, söz, ney, sema ve sefaya düşkünlerdir.” (Danışman (4), 1970: 218; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 20).

4.2.2.3. Urfa

“Urfa’nın talihi ay burcunda bulunmuştur.” (Danışman (5), 1970: 47; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 94).

4.2.2.4. Kayseri

“Kayseriye şehrinin talihi imareti Sünbüle burcunda, Utarit beyti toprağında bulunmuştur.” (Danışman (5), 1970: 73; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 109).

4.2.2.5. Erdebil (Irak)

“Talihi akreptir.” (Danışman (7), 1970: 71; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 203).

4.2.2.6. Sehend (Irak)

“Talihi Akrep burcunda olduğundan cenk ve kavgadan azade kalmamıştır.” (Danışman (7), 1970: 76; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 204).

4.2.2.7. Saray (Hazar’a iki mil kuzeyde İdil nehri kenarında büyük bir şehir)

“Eski müneccimlerin anlattığına göre yapılışının talihi Akrep burcu ve beyti Merih- i Mâi’de bulunmuştur. Onun için birçok kereler harap ve mamur olmuştur. İçinde Merih gibi kılıç ve kan eksik değildir.” (Danışman (11), 1970: 307; Dağlı-Kahraman-Dankoff (7), 2003: 312).

4.2.2.8. Serez (Selânik)

“Terazi burcunda ve beyti Zühre-i havaide’dir.” (Danışman (12), 1971: 97; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 59).

4.2.2.9. Selânik

“Şehrin talihi Hut burcunun Müşteri beytindedir. Onun için balıkları çok olur.” (Danışman (12), 1971: 109; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 74).

4.2.2.10. Atina

“Müneccimlerin rivayetine göre yirmi sekizinci örfî iklimdedir. Eskilerin rivayetine göre Atina şehrinin imar tarihi, Kavs burcu ve Müşteri evidir. Onun için ahalisi, çekilmiş yay gibi her tarafa gidip, müşteri avlayıp ticaret yaparlar. Beyt-i nâri’de bulundukları cihetle, ahalisi ateş parçası gibi hiddetli kudurmuş Rumlardır.” (Danışman (12), 1971: 150; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 122).

4.2.2.11. Anapoli (Mora paşasının hası ve voyvodalıktır)

“Müneccimlere ve usturlaba göre yirmi sekizinci örfî iklimdedir. Talihi Mizan burcunda beyti Zühre’de ve havaide bulunmuştur.” (Danışman (12), 1971: 189; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 165).

4.2.2.12. Belgrad

“Bu şehrin talihi Sünbüle burcu, Utarit beyti ve Türabit olup, ürünleri bol, halkı hâlim ve selimdir.” (Danışman (13), 1971: 8; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 310).

4.2.2.13. İlbasan (Rumeli’nde Arnavutluğun Gelincik Şehri Bu Elbasan Şehridir)

“Talihi Mizan burcu, beyti Zühre ve havaide olup, halkı sevinçlidir.” (Danışman (13), 1971: 17; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 322).

4.2.2.14. Tekirdağ

“Şehrin talihi Mizan burcunda bulunup, beyti Zühre ve havai olduğundan halkı tartı ile itidal hesabı geçip, Zühre gibi zevk, şevk ve iş ve işrete meyillidirler.” (Danışman (13), 1971: 36-37; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 349).

4.2.2.15. Mekke

“Yıldız talihli olmakla ahalisi zevk ve sefada, hayhuyda, saz ve sözdedir.” (Danışman (14), 1971: 54; Dağlı-Kahraman-Dankoff (9), 2005: 401).

4.2.3. Ülke Burçları

4.2.3.1. Mısır

“Mısır’ın tabiatı zühredir. Halkı saz ve söze, zevk ve sefaya düşkündür.” (Danışman (14), 1971: 297).

“Yıldız talihinde Kevakibi Merih saatte bina olmadığı için içinde daima fitne, kavga, katil eksik değildir. Ama talihi gayet kuvvetlidir. Her vakit bolluktur.” (Danışman (15), 1971: 38-39).

4.2.4. Bahçe Burçları

4.2.4.1. Çengelköyü Kasabası’ndaki Has Bahçe

“Sarayları bilhassa içindeki Has Bahçe çok mükelleftir. Tumturaklı, parlak bir irem bağıdır. Fakat, Allah bilir bu bahçenin talihi Merih (Merkür) burcuna tesadüf etmiştir.” (Danışman (2), 1970: 167; Gökyay (1), 1996: 200).

4.3. FAL ÇEŞİTLERİ İLE İLGİLİ METİNLER

4.3.1. Kitap Fali

4.3.1.1. Hafız Şirazi Divanı ile Bakılan Fal

a. “940 tarihinde Süleyman Han Tebriz’in Evcan yaylasında otururken, Acem diyarını yağma etmeye seksen bin askerle Paşa’yı serdar edip gönderdi ki, Erdebil, Merâğa, Küheran, Kâşan taraflarını talan ede. Şah dahi Osmanlının bu hareketinden haber alıp yetmiş bin askerle Halfeddin Han’ı başkumandan yapıp gönderdi. Her iki asker bu Sericem sahrası içinde durdular. Akkoyunlu beyzadelerinden Murat Bey, Horasan diyarından üç bin yiğit ile Osmanlı’ya yardımcı ve Acem’e kan içici düşman olarak geldi. Murat Bey karakolda gözcülük ederken, Acem askerinden bir korucu başı ele geçirip, serdar İbrahim Paşa huzuruna getirdi. İbrâhim Paşa dahi dili (esiri) söyletip, Şahın dahi geleceği haberini aldı. Hoca Hafız Şirazi Divanı’nı açıp, fala bakarak şu beyit geldi:

Duşı ez Cenâbı asafpeyki beşâret âmed

Ve zi hazreti Süleyman usreti esâret âmed

Hemen yiğit serdarın şecâat ve cesâret damarları hareket edip, Süleyman Han’ın dahi ocak yaylağından asker üzerine imdada geleceği haberi gelir.” (Danışman (7), 1970: 67; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 200).

b. “**Peçevi Yiğitleri:** Hepsi Müslüman ve Farisî okuyan kimseler olup, ellerinde Hâfız Divânı, Gülistan ve Bostan, Hayam ve Nizamî Divanları düşmez. Çoğunlukla düşman üzerine çeteye gitmek istedikleri vakit, Hâfız Divanı’ndan fala bakarlar. Güzel bir beyit gelirse hemen Allah’a tevekkül edip, giderler. Allah’ın emriyle zaferle dönerler.” (Danışman (9), 1970: 300; Kahraman-Dağlı (6), 2002: 118).

4.3.1.2. Evliya Çelebi'nin Seyahatname ile Fal Bakılabileceğini Söylemesi

Evliya Çelebi eserini bitirdikten sonra ,

“*Bir âdem tefeül murat edinse her sahifeyi açtıkça biemri Hayyi Kadir hasb-i hâline münasib bir şehir, kurâ ve kasabatlar gele*” başlığı altında, sayfa numaralarını göstermeden son cildin bir fihristini yapar (Danışman (15), 1971: 287).

4.3.2. Resim Falı

“**Tasvirici Falcı Esnaftı:** *Bir kişidir, Mahmutpaşa çarşısında ‘Hoca Mehmet Çelebi’dir. Yaşlı bir zattır. Süleyman Han’ın sohbetiyle müşerref olmuştu. Birçok padişahların, peygamberlerin, hesapsız kaleler önündeki muharebelerini, denizde gemilerin muharebelerini, eski ressamın sihirli, beğenilmiş kalemliyle beyaz kâğıtlar üzerine yapılmış resimlerini dükkânına asar, gelip geçen, bir akçaya verip talih tutardı. O da bu resimlerden birini açardı. Muharebe mi gelir, Yusuf ve Züleyha mı gelir, Leylâ ile Mecnun mu gelir, Ferhat ile Şirin mi gelir, yahut geçmiş pehlivanların birbirleriyle güreşleri veya ıyşu işretleri mi gelir! Her ne gelirse ona münasip kendince beyitler söylerdi. Mesela Ferhat gelirse:*

‘Bu fal issine geldi işte Ferhat

Çalışmakla olursun sen de dilşat’ derdi.” (Danışman (2), 1969: 290; Gökyay (1), 1996: 292).

4.3.3. Bakla Falı

“**Edirne (1065 senesi):** *Hakir dedim ki,*

‘Efendim, Ak Mehmet Paşa’nın da buraya gelmesini buyurmuştunuz. İşte Edirne’ye yakın Havsa’da Sultanımın fermanını bekler.’ deyince Paşa,

‘Bir münecim adamdır. Varsın İstanbul’da bir zaman fal açıp, bakla salıp, talihini yoklayıp, bir mansıp tedarik ede.’ diye beyaz üzerine yazdı.” (Danışman (12), 1971: 67; Kahraman-Dağlı-Dankoff (8), 2003: 28).

4.3.4. El Falı

“*Selim Han çıkınca Sultan Gavri kendi talihinin kuvvetini yıldız bilginlerine ve Selim Han’ın talihini yoklatıp bütün kâhinleri, remilcileri, cıfircileri, fal açanları, el falına bakanları, harf ilmi, şane ilmi, davet ilmi sahipleri Gavri’ye dediler:*

‘Sana bu niyet ettiğin kimseden zarar gelir.’

Gavri de başının çaresine bakıp, bütün kıymetli mal ve eşyasını İskenderiye Kalesi hazinesine doldurdu.” (Danışman (14), 1971: 145).

4.4. GELECEĞİ VE GERÇEĞİ ÖĞRENME İLE İLGİLİ PRATİKLER

4.4.1. Geleceği Öğrenmek ile İlgili Pratikler

4.4.1.1. Baba Lokman Ziyaret Yerindeki Balıklar ile Geleceği Öğrenme

“Bir de ta aşağı şehrin ‘Baba Lokman’ adında bir ziyaret yeri vardır. Filozoflardan bir zat imiş. Tılsım ilmi ile bir kaynak âb-ı hayat kuyu çıkarmış. Kevser gibi bir yumuşak sudur ki, bir damla içen hasta, hayat bulur. Bunun içinde nice balıklar öteye, beriye giderler. Birçok adamlar fala bakıp, ‘Eğer benim işim hayır ile tamamlanırsa bu balıklar verdiğim ekmeği yesinler ve eğer işim rast gelmeyecekse, hayır ile tamamlanmayacaksa ekmeğimi yemesinler’ derler. Allah’ın emriyle birçoğunu yerler, işi rast gelir, birçoğunun yanına bile gelmeyip yemezler, o kimsenin işi dahi rast gelmez.” (Danışman (9), 1970: 101-102; Dağlı-Kahraman-Sezgin (5), 2001: 299).

4.4.1.2. Camiülgarb’ın Avlusundaki Hurma Ağacı ile Geleceği Öğrenme

“Avlunun ortasında bir hurmalık vardır. Allah’ın hikmeti, bu hurma ağacı taş olmuştur. Rivayete göre Hazreti Ali bu hurmaya düldülünü bağlayıp ‘taş gibi dur’ demiş olduğu için bu hurma taş olmuş derler. Yolcular bu ağaca on adım uzaklıkta durup, gözlerini kapayıp niyet tutarlar ve ‘eğer yurduma salimen varacaksam hurma ağacına doğruca varayım’ der. Ağaca doğru varamazsa daha birkaç gün kalır. Tecrübe edilmiştir. ‘Niyet taşı’ derler. On adım yerden gözünü yumup gelip el vurursa niyeti olur ve varamazsa o niyetinden vazgeçmelidir. Tecrübe edilmiştir.

...

Bu caminin doğu tarafında elli adım ileride bir mermer direk vardır. Buna da bazı kimseler, ‘Bu taşla doğruca varırsam bu sene Kabe’ye gideyim’ der, gözü kapalı gider. Doğru varırsa Kabe’ye gider, varamazsa gidemez tecrübe edilmiştir.” (Danışman (15), 1971: 94-95).

4.4.1.3. Cebeli Tayr [Mısır]’daki Mağaranın İçindeki Kuş Ölülere ile Geleceği Öğrenme

“Dağda büyük bir mağara vardır. Seher vakti bütün kuşlar bu mağaranın üzerinde yedi defa feryatlarla dönüp uçarlar. Sonra mağaranın önünde toplanıp, güya meşveret

ederler. Sonra her cins kuşlardan birer tanesi mağaraya girer. İçeride ölünceye kadar mağara önündeki kuşlar uçmazlar.

...

Halkın kanaatine göre, eğer mağara içine giren kuşlardan hiçbiri asılıp kalmamış ise o sene Mısır'da kıtlık olacağına alamettir derler. Herkes yiyeceklerini ambarlara korlar. Asılı iki kuş bulunsa halkın tohumu ancak çıkar. Üç kuş bulunsa bolluk olur. Nil on altı arşın yükselir. Eğer dört kuş asılı ölü bulunsa Nil yirmi arşın taşır bütün eminler, mültezimler zengin olur, asılı kuşlar beş olursa Nil yirmi iki arşın taşar, bütün reaya ve beraya bar olur. Kuş altı olursa Nil yirmi altı zira' taşar, halk mahsullerini ambarlardan kaldırmaktan aciz kalır, tecrübe edilmiştir. Sait fellahları itikadı böyledir. Kâhinlerin acayip bir tılsımıdır. Hâlâ bu tılsımın tesiri devam eder.” (Danışman (15), 1971: 142).

4.4.1.4. Mısır Halkının Tefeül Etmesi

“Ramazan hilali görünmeyip, sabahleyin bütün Mısır halkı Ramazan değildir diye oruçlarını yemiş iken kuşluk vakti, tercümanbaşı Mirza Kaşif ve bir çok kimseler, ‘Biz akşam ayı gördük’ diye şahitlik edince Osman Paşa, ‘Bre adamlar, ya bize ayı gördük diye niçin haber vermediniz. Bu kadar yüz bin Mısırlı orucu yedi’ diye Paşa gazaplandı. Tercüman Mirza Kaşif o yüzden azledildi. Ertesi gün öğle zamanı tellallar bağırıp, öğle vakti oruç tutturulduğundan Mısırlılar tefeül edip, kıtlık olur dediler. Ve yine öğle oldu.” (Danışman (15), 1971: 285).

4.4.2. Gerçeği Öğrenmek ile İlgili Pratikler

4.4.2.1. İtil Kabilesinin Zina Sonucu Doğan Çocukların Babalarını Tespit Etmeleri

“Mezhepsiz, gidişi kötü, leş yiyen, eşeğe binen bir kavimdir. Kendilerine sorulsa, ‘Hz. Hamza sülalesindeniz’ derler, ama oruç, namaz, hac ve zekatın ne olduğunu bilmezler. Bir avret ile yedi sekiz erkek birden evlenir. Bu kadından bir veled-i zina hasıl olsa babasını belli etmek ne kadar güç! Fakat haramzadeler bunun da kolayını bulmuşlar. Çocuğa bir elma veriyorlar, çocuk elmayı babalık iddia edenlerin hangisine vurursa, onu babasıdır diye hükmederler. Bundan sonra avret onun hükmünde olup, kimse ona karışamaz. Acem ülkesinde ‘Mum söndüren’ diye ünlü olan habis kavim bunlardır.” (Danışman (3), 1970: 286; Kurşun-Kahraman-Dağlı (2), 1999: 146).

4.4.2.2. Kazvin (Irak) Şehrindeki Kuyu ile Suçluların Belirlenmesi

“Bir bağda eski bir su kuyusu vardır. Hâkimler, katil ve suçlu olduğu zannolunan kimseyi kuyunun kenarına bağlarlar. Eğer bir herif hakikaten suçlu ise kuyudan siyah bir duman çıkıp, kötü bir koku duyulur. Bunun üzerine herifi katlederler. Kuyudan duman falan çıkmazsa adamı salıverirler.

Yine Hazreti Danyal kilisesi yakınında bir bağda eski bir su kuyusu vardır. Hâkimler çalmış olan haramiyi bu suyun kenarına koyarlar. Eğer herif hakikaten hırsız ise kuyudan ‘budur budur’ diye bir ses işitilir. Günahsız ise kuyudan hiçbir ses gelmez. Herifi salıverirler.” (Danışman (79, 1970: 103; Dağlı-Kahraman (4), 2001: 220).

4.5. DİĞER METİNLER

4.5.1. Sen Roha Şehrindeki Sütun

“Burada ibret verici bir somaki sütun vardır ki doğu tarafında bir çeşit İbrani yazısı olup, bütün bilgi sahipleri ve seyyahlar gelip onu okurlar. Hazreti İdris aleyhisselamın yazısı olduğunu söylerler. Mısır’dan Kıptî kavmi bilginleri gelip yazıyı okumuş ve İdris’in yazısı olduğunu tespit etmişler.

Burası tufandan evvel bina olunmuş büyük bir şehir iken sonradan harap olmuştur. Hâlâ Yahudi ve Kıptî kavimleri Hazreti İdris yazısı ile süslü olan sütuna bakıp içten ah ederler.

Bu harap şehirde kırık büyük hazine vardır derler. Ve bu dünyada kıyamet gününe kadar ne olacaksa bu sütunda yazılıdır diye Mağrip kavimleri hasret çekerler.” (Danışman (5), 1970: 57-58; Kahraman-Dağlı (3), 1999: 100).

KAYNAKÇA

- AKTAŞ**, Recep (1973); *İslâm Dininin Yasak Ettiği Batıl İnanışlar*, İstanbul.
- ALBAYRAK**, Erol (2006); *Erciş'te Eski Türk İnançlarının İzleri*, Niğde Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ALPTEKİN**, Ali Berat (2005); *Evliya Çelebi Seyahatnamesinden Seçmeler*, Ankara.
- Ana Britannica* 1 (1990), İstanbul
- ARAT**, Reşid Rahmeti (1991); *Eski Türk Şiiri*, Ankara.
- ARMAĞAN**, Mustafa (2004); *İlber Ortaylı ile Tarihin Sınırlarına Yolculuk*, İstanbul.
- ARSLAN**, Arif (2002); *Büyü, Fal ve Kehanet*, İstanbul.
- ATALAY**, Besim (1998); *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I*, Ankara.
- ATALAY**, Besim (1998); *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi II*, Ankara.
- ATALAY**, Besim (1999); *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi III*, Ankara.
- ATALAY**, Besim (1999); *Divanü Lûgat-it-Türk Dizini "Endeks"*, Ankara.
- AYDIN**, Mehmet (1995); "Fal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (12), İstanbul, 134-138.
- BANARLI**, Nihat Sami (1998); *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul.
- Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri* 1 (1985), İstanbul.
- Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri* 5 (1987), İstanbul.
- BAYRI**, M. Halit (1936); "Büyüler Hakkında", *Halk Bilgisi Haberleri*, (63): 49-55.
- BAYRI**, M. Halit (1937); "Büyüler Hakkında", *Halk Bilgisi Haberleri*, (64): 89-99.
- BAYSUN**, M. Cavid (1977); "Evliya Çelebi", *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi* (4), İstanbul, 400-412.
- BEYDİLİ**, Celal (2005); *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Ankara.
- BORATAV**, Pertev Naili (2003); *Yüz Soruda Türk Folkloru*, İstanbul.
- BOYRAZ**, Şeref (2006); *Fal Kitabı Melhemeler ve Türk Halk Kültürü*, İstanbul.
- COŞKUN**, Arif (1995); *İslâm'a Göre Sihir, Cin Çarpması Teşhis ve Tedavi Usulleri*, İstanbul.
- ÇELEBİ**, İlyas (1995); "İslâm'da Fal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (12), İstanbul, 138-139.
- ÇELİK**, Ali (2005); *Mânilerimiz ve Trabzon Mânileri*, Ankara.
- DAĞLI**, Yücel-Seyit Ali Kahraman (2001); *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Topkapı Sarayı Bağdat 305 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini* (4), İstanbul.

DAĞLI, Yücel-Seyit Ali Kahraman-İbrahim Sezgin (2001); *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Topkapı Sarayı Bağdat 307 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini* (5), İstanbul.

DANIŞMAN, Zuhuri (1969); *Evliyâ Çelebi Seyâhatnamesi I*, İstanbul.

..... (1969); *Evliyâ Çelebi Seyâhatnamesi II*, İstanbul.

..... (1970); *Evliyâ Çelebi Seyâhatnamesi III*, İstanbul.

..... (1970); *Evliyâ Çelebi Seyâhatnamesi IV*, İstanbul.

..... (1970); *Evliyâ Çelebi Seyâhatnamesi V*, İstanbul.

..... (1970); *Evliyâ Çelebi Seyâhatnamesi VI*, İstanbul.

..... (1970); *Evliyâ Çelebi Seyâhatnamesi VII*, İstanbul.

..... (1970); *Evliyâ Çelebi Seyâhatnamesi VIII*, İstanbul.

..... (1970); *Evliyâ Çelebi Seyâhatnamesi IX*, İstanbul.

..... (1970); *Evliyâ Çelebi Seyâhatnamesi X*, İstanbul.

..... (1970); *Evliyâ Çelebi Seyâhatnamesi XI*, İstanbul.

..... (1971); *Evliyâ Çelebi Seyâhatnamesi XII*, İstanbul.

..... (1971); *Evliyâ Çelebi Seyâhatnamesi XIII*, İstanbul.

..... (1971); *Evliyâ Çelebi Seyâhatnamesi XIV*, İstanbul.

..... (1971); *Evliyâ Çelebi Seyâhatnamesi XV*, İstanbul.

DEVELLİOĞLU, Ferit (2000); *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara.

ERSOY, Mehmet Akif (1974); *Safahat*, (Hazırlayan: Ömer Rıza Doğrul), İstanbul.

EYUBOĞLU, İsmet Zeki (1987); *Anadolu Büyüleri*, İstanbul.

EYUBOĞLU, İsmet Zeki (1996); *Cinci Büyüleri Yıldızname*, İstanbul.

GÖKALP, Ziya (2005); *Türk Töresi*, (Hazırlayan: Yalçın Toker), İstanbul.

GÖKYAY, Orhan Şaik (1996); *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini* (1), İstanbul.

HACIYEVA, Maarife-Celal Tarakçı-Şahin Öztürk (1995); *Azerbaycan Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Samsun.

HAMAMİZADE İhsan (1931); “Trabzon Âdetleri”, *Hakl Bilgisi Haberleri*, 2(17): 102-103.

HANÇERLİOĞLU, Orhan (1975); *İnanç Sözlüğü Dinler-Mezhepler-Tarikatler-Efsaneler*, İstanbul.

HANÇERLİOĞLU, Orhan (1994); *İslam İnançları Sözlüğü*, İstanbul.

<http://www.astromerkez.com/gizliilim.php?c=5&p=107&>

<http://www.geocities.com/haydarinyeri/html/hayvansa.htm?200623>

<http://www.nasihatler.com/nasihat oku.asp?haber = 241>

http://www.sevde.de/islam_Ans/T/T2/120.htm

<http://www.sihirevi.com/sihirbazliktarihi.htm>

İLGÜREL, Mücteba (1995); “Evliya Çelebi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (11), İstanbul, 529-533.

İNAN, Abdülkadir (2000); *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara. *İslam Ansiklopedisi* 10 (1988), İstanbul.

KADİRZADE, Kadir İbrahimoglu (2005); *Âdetler İnançlar ve Türklerin Soy Kütüğü Meselesi*, (Türkiye Türkçesine Aktaran: Ahmet Doğan), Ankara.

KAHRAMAN, Seyit Ali-Yücel Dağlı (1999); *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Topkapı Sarayı Bağdat 305 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini* (3), İstanbul.

KAHRAMAN, Seyit Ali-Yücel Dağlı (2002); *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1457 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini* (6), İstanbul.

KALAFAT, Yaşar (2004); *Altay’lardan Anadolu’ya Kamizm Şamanizm*, İstanbul.

KARADENİZ, Fikret (1985); “Giresun’da Büyüsel İnanç Sistemi İçinde Gül ve Yastık Büyüleri”, *Türk Folkloru*, 7(75): 11-12.

KARADENİZ, Fikret (1985); “Giresun Yöresinde Toplumun Cin, Peri, Büyü, Cadı İnanç ve Masallarına Katılımı”, *Türk Folkloru*, 7(76): 5-7.

KARAMUK, Gümeç; “Evliya Çelebi’nin Kültür Tarihindeki Yeri”, <http://www.history.hacettepe.edu.tr/archive/evliyacelebi.htm>

KORKMAZ, Esat (2003); *Eski Türk İnanışları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

KURŞUN, Zekeriya-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı (1999); *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini* (2), İstanbul.

KUTLUER, İlhan (1992); “İslam Literatüründe Burç”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (6), İstanbul, 422-424.

ÖRNEK, Sedat Veyis (1971); *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, İstanbul.

ÖRNEK, Sedat Veyis (1981); *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, Ankara.

ÖRNEK, Sedat Veyis (1995); *Türk Halk bilimi*, Ankara.

ÖZBEK, Yusuf (1994); *İslâm Açısından Sihir*, İstanbul.

ÖZSEVEN, Adil (1939); “Büyü, Fal ve Rüya Tabirleri”, *Halk Bilgisi Haberleri*, 8(93): 185-190, İstanbul.

ÖZTÜRK, İsmail (1982); “Gözdeğmesi (Nazar) İnancı ve Gözboncuğunun Tarihçesi”, *Türk Folkloru*, 4(39): 3-6.

PALA, İskender (1999); *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul.

ROUX, Jean-Paul (2002); *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, İstanbul.

Sahîh-i Buhârî Muhtasarı ve Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi (8) (1984), (Müellifi: Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfî'z-Zebîdî, Mütercimi ve Şârihi: Kâmil Miras), Ankara.

Sahîh-i Buhârî Muhtasarı ve Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi (9) (1986), (Müellifi: Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfî'z-Zebîdî, Mütercimi ve Şârihi: Kâmil Miras), Ankara.

Sahîh-i Buhârî Muhtasarı ve Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi (12) (t.y.), (Müellifi: Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfî'z-Zebîdî, Mütercimi ve Şârihi: Kâmil Miras), Ankara.

SCOGNAMILLO, Giovanni (2003); *Astroloji ve Yıldız Bilimi*, İstanbul.

SCOGNAMILLO, Giovanni-Arif Arslan (2002); *Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Büyü*, İstanbul.

SCOGNAMILLO, Giovanni-Arif Arslan (1999); *Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Fal*, İstanbul.

SERTOĞLU, Midhat (1986); *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İstanbul.

SEZER, Sennur (1998); *Osmanlı'da Fal ve Falnameler*, İstanbul.

Şemseddin Sami (1999); *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul.

ŞENTÜRK, Osman [1999]; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Folklorik Unsurlar*, Niğde Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

TAN, Nail (1974); *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Folklorik Dizin Denemesi*, Ankara.

TAN, Nail (2000); *Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler*, İstanbul.

TANPINAR, Ahmet Hamdi (1995); *Edebiyat Üzerine Makaleler*, (Hazırlayan: Zeynep Kerman), İstanbul.

TANYU, Hikmet (1995); “Büyü”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (6), İstanbul, 501-506.

Türk Ansiklopedisi 29 (1980), Ankara.

TÜRK DİL KURUMU (2000); *Türkçe Sözlük* (2 cilt), Ankara.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler/İsimler/Eserler/Terimler 8 (1998), İstanbul.

ULLMANN, Manfred (1994); *İslâm Kültür Tarihinde Maji*, İstanbul.

UZUN, Mustafa (1995); “Falname”; *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (12), İstanbul, 141-145.

YILDIZ, Naciye (1995); *Manas Destanı (W.Radloff) ve Kırgız Kültürü İle İlgili Tespit ve Tahliller*, Ankara.

YÖRÜKAN, Yusuf Ziya (2005); *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm*, Ankara.

YUSUF HAS HACİB (1994); *Kutadgu Bilig*, (Çev. Reşid Rahmeti Arat), Ankara.